

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Ян КАПРАНОВ
Тетяна ТРОНЬ

ОСНОВИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

ПІДРУЧНИК

для закладів вищої освіти,
які здійснюють професійну підготовку
майбутніх здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 035 Філологія

Київ
Видавничий центр КНЛУ
2023

УДК 81-11:112+114+116
К 78

*Рекомендовано до друку вченою радою
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 13 від 27 лютого 2023 року)*

Рецензенти:

Наталія ІВАНИЦЬКА	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Вінницького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету
Ігор КОРОЛЬОВ	доктор філологічних наук, професор, професор кафедри полоністики навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Ганна ПРИХОДЬКО	доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології та лінгводидактики факультету іноземної філології Запорізького національного університету
Марія ШУТОВА	доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету

Капранов, Я. & Тронь, Т.

К-78 Основи лексикографічної теорії і практики: підручник для закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 035 Філологія. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2023, 308 с.

ISBN 978-966-638-360-3 (друкований)

ISBN 978-966-638-363-4 (електронний)

Підручник можна використовувати як основний або додатковий ресурс на лекційних і практичних заняттях з освітніх компонентів “Лексикографія”, “Енциклопедична лексикографія”, “Одномовна лексикографія”, “Двомовна лексикографія”, “Багатомовна лексикографія”, “Етимологічна лексикографія”, “Термінологічна лексикографія”, “Електронна лексикографія” у закладах вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх здобувачів першого (бакалаврського) вищої освіти зі спеціальності 035 Філологія.

ISBN 978-966-638-360-3 (друкований)

ISBN 978-966-638-363-4 (електронний)

© Видавничий центр КНЛУ, 2023

© Ян КАПРАНОВ, Тетяна ТРОНЬ, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ПЕРЕДМОВА	9
РОЗДІЛ I. Лексикографія: теорія та практика	13
Тема 1. Статус лексикографії як наукової дисципліни	13
Тема 2. Словник як основний інструмент лексикографії	25
Тема 3. Структура словника	30
Тема 4. Функції словників	38
Тема 5. Принципи укладання словників	44
РОЗДІЛ II. Принципи лексикографування	52
Тема 1. Традиційні принципи лексикографування	52
Тема 2. Лінгвістичні принципи лексикографування	55
Тема 3. Когнітивні принципи лексикографування	62
Тема 4. Синергетичні принципи лексикографування	67
РОЗДІЛ III. Система лексикографічних джерел	72
Тема 1. Типологія і класифікація лексикографічних джерел: дефініції понять	72
Тема 2. Типологічно-класифікаційні критерії лексикографічних джерел	78
Тема 3. Типологічно-класифікаційна організація лексикографічних джерел	84
РОЗДІЛ IV. Енциклопедична лексикографія	90
Тема 1. Принципи енциклопедичної лексикографії	90
Тема 2. Енциклопедії українською мовою	94
<i>Енциклопедія сучасної України</i>	94
Тема 3. Енциклопедії англійською мовою	100
<i>Encyclopaedia Americana</i>	100
<i>Encyclopædia Britannica</i>	102
РОЗДІЛ V. Одномовна лексикографія	113
Тема 1. Опис реєстрової одиниці в одномовній лексикографії ...	113
Тема 2. Тлумачна лексикографія української мови	119
<i>Словник української мови в 11 томах</i> <i>(за редакцією І. К. Білодіда)</i>	119
Тема 3. Тлумачна лексикографія англійської мови	126
<i>The Collins Online Dictionary</i>	126
<i>Oxford English Dictionary</i>	127
<i>Webster's Dictionary</i>	130

РОЗДІЛ VI. Двомовна лексикографія	138
Тема 1. Опис реєстрової одиниці в двомовній лексикографії ...	138
Тема 2. Перекладна (двомовна) лексикографія	144
<i>Новий англо-український та українсько-англійський словник</i> <i>(Віталій Малишев, Олег Петраковський)</i>	144
РОЗДІЛ VII. Багатомовна лексикографія	151
Тема 1. Опис реєстрової одиниці в багатомовній лексикографії	151
Тема 2. Перекладна (багатомовна) лексикографія	155
<i>Lexicool</i>	155
РОЗДІЛ VIII. Етимологічна лексикографія	167
Тема 1. Опис реєстрової одиниці в етимологічній лексикографії	167
Тема 2. Етимологічна лексикографія української мови	173
<i>“Етимологічний словник української мови” у 7 томах</i>	173
Тема 3. Етимологічна лексикографія англійської мови	184
<i>A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language</i> <i>(editor Ernest Klein)</i>	184
<i>Online Etymology Dictionary (Etymonline)</i>	188
РОЗДІЛ XI. Термінологічна лексикографія	200
Тема 1. Опис реєстрової одиниці в термінологічній лексикографії	200
Тема 2. Термінологічна лексикографія	209
РОЗДІЛ X. Електронна лексикографія	214
Тема 1. Комп’ютерна лексикографія	214
Тема 2. Одномовна корпусна лексикографія	219
Корпусна лексикографія української мови	219
<i>Генеральний регіонально анотований корпус української мови</i> <i>(ГРАК)</i>	219
<i>Онлайн-конкорданс повної збірки творів Григорія Сковороди</i> ...	220
Корпусна лексикографія англійської мови	223
<i>British National Corpus (BNC)</i>	223
<i>Michigan Corpus of Academic Spoken English (MICASE)</i>	226
Тема 3. Паралельна (дво- і багатомовна) корпусна лексикографія	235
<i>The open parallel corpus (OPUS)</i>	235
ВИСНОВКИ	241
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	243
Основний	243
Додатковий	243
ДОДАТОК А. Список лексикографічних джерел	249
I. ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ СЛОВНИКИ	250

ЗАГАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ	250
ГАЛУЗЕВІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ	250
Історичні	250
Географічні	250
Філологічні	251
Культурологічні та мистецтвознавчі	251
Філософські та політологічні	251
Соціологічні та психологічні	252
Економічні	252
Технічні	252
Сільськогосподарські	252
Медичні, біологічні та хімічні	253
Фізико-математичні	253
Юридичні	253
ПЕРСОНАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ	253
РЕГІОНАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ	254
II. ЛІНГВІСТИЧНІ СЛОВНИКИ	255
ТЛУМАЧНІ	255
ІСТОРИЧНІ	256
СЛОВНИКИ АСОЦІАТИВНОГО ТА ВІЗУАЛЬНОГО ТИПУ	256
МОРФОЛОГІЧНІ, МОРФЕМНІ ТА СЛОВОТВІРНІ	256
ДІАЛЕКТНІ	257
Загальні діалектні словники	257
Тематичні діалектні словники	260
СОЦІОЛЕКТНІ (ЖАРГОННІ)	261
ЕТИМОЛОГІЧНІ	262
ФРАЗЕОЛОГІЧНІ	263
ІНВЕРСІЙНІ	263
ІНШОМОВНИХ СЛІВ	264
НЕОЛОГІЗМІВ	265
СЛОВНИКИ МОВИ ПИСЬМЕННИКІВ І СЛОВОПОКАЖЧИКИ	265
ОНОМАСТИЧНІ	267
Антропонімні	267
Топонімні	269
ОРФОГРАФІЧНІ	270
ОРФОЕПІЧНІ ТА АКЦЕНТОЛОГІЧНІ	271
ПАРОНІМІВ	271
АНТОНІМІВ	272
СИНОНІМІВ	272
ОМОНІМІВ	272
СКОРОЧЕНЬ	272
СТИЛІСТИЧНІ	273
ЧАСТОТНІ	273
ТЕРМІНОЛОГІЧНІ	274
СУСПІЛЬНІ НАУКИ	274
Мовознавство	274

Літературознавство	274
Інші суспільні науки	275
<i>ПРИРОДНИЧІ НАУКИ</i>	277
<i>МАТЕМАТИКА. ІНФОРМАТИКА. ТЕХНІКА.</i>	278
ПЕРЕКЛАДНІ	279
Англійська мова	279
Арабська мова	280
Болгарська мова	280
Грецька мова	280
Есперанто	280
Індонезійська мова	281
Іспанська мова	281
Італійська мова	281
Їдиш	281
Китайська мова	281
Корейська мова	282
Латинська мова	282
Молдавська мова	282
Німецька мова	282
Перська мова	283
Польська мова	283
Португальська мова	283
Румунська мова	283
Словацька мова	283
Сербська мова, хорватська мова	283
Старослов'янська мова	284
Турецька мова	284
Угорська мова	284
Фінська мова	284
Французька мова	284
Чеська мова	285
Японська мова	285

ДОДАТКИ Б. Схема лексикографічного аналізу й принципи лексикографування у таблицях	286
Схема для проведення лексикографічного аналізу	287
Принципи лексикографування	288

ДОДАТКИ В. Методичні рекомендації для реалізації навчальних дисциплін лексикографічного спрямування	290
Структура навчальної дисципліни	291
Плани лекційно-практичних занять	294
Завдання для самостійної та індивідуальної роботи	300
Позааудиторна самостійна робота	301
Приклад модульної контрольної роботи	304
Критерії оцінювання модульної контрольної роботи	305
Список контрольних питань для проведення заліку / іспиту	306

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

[ДС] – діалектні слова

БЛ – багатомовна лексикографія

В/МІ – власні / міфологічні імена

ВК – вигуки

ДЛ – двомовна лексикографія

ДС – дієслова

ЕЛ – електронна лексикографія / енциклопедична лексикографія / етимологічна лексикографія

ЗАМСІМ – запозичені в англійську мову слова з будь-якої іншої мови

ЗАМСІМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС – запозичені в англійську мову слова з будь-якої іншої мови, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом

ЗАМСІМ $\nrightarrow$ ЕЗІП/ЗС – запозичені в англійську мову слова з будь-якої іншої мови, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом

ЗМ – займенники

ЗСДМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ – запозичені слова в давньоруську мову з будь-якої іншої мови, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

ЗСДМ $\nrightarrow$ ЕЗІСУМ – запозичені слова в давньоруську мову з будь-якої іншої мови, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

ЗСІМ – запозичені слова з будь-якої іншої мови

ЗСІМ $\nrightarrow$ ЕЗІСУМ – запозичені слова з будь-якої іншої мови, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

ЗСІМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ – запозичені слова з будь-якої іншої мови, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

ЗСУМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ – запозичені слова в українську мову з будь-якої іншої мови, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

ЗСУМ $\nrightarrow$ ЕЗІСУМ – запозичені слова в українську мову з будь-якої іншої мови, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

ІМ – іменники

ЛД – лексикографічних джерел

НУ/НЗС $\nrightarrow$ ЕЗІСУМ – неуспадковані / незапозичені слова, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

НУ/НЗС $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ – неуспадковані / незапозичені слова, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

ОЛ – одномовна лексикографія

ПЙ – прийменники

ПР – прикметники

ПС – питомі слова

ПС – прислівники

ПС $\nrightarrow$ ЕЗІП/ЗС – питомі слова, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом

ПС $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС – питомі слова, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом

ПФ – префікси

С $\nrightarrow$ ЕЗІСУМ – слова, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

С $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ – слова, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови

СГ – слова-гібриди

СГ $\nrightarrow$ ЕЗІП/ЗС – слова-гібриди, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом

СГ $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС – слова-гібриди, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом

СП – сполучники

СУЛМ – слова української літературної мови

СФ, СД – суфікси, суфіксоїди

СХС – семіто-хамітська мовна сім'я

ТЛ – термінологічна лексикографія

УСПМ – успадковані слова з праслов'янської мови

УСПМ $\nrightarrow$ ЕЗІУСПМ – успадковані слова з праслов'янської мови, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим успадкованим словом з праслов'янської мови

УСПМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІУСПМ – успадковані слова з праслов'янської мови, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим успадкованим словом з праслов'янської мови

ЧК – частки

ЧЛ – числівники

ПЕРЕДМОВА

Підручник **“Основи лексикографічної теорії і практики”** (далі – Підручник) присвячено вивченню й опануванню лексикографічної тріди: теорія – методологія – практика.

Основна мета підручника – окреслити питання, які безпосередньо пов’язані з *теоретичною лексикографією*, або *металексикографією* (М. Banko, P. Zmigrodzki) й *практичною лексикографією* (В. Широков), або *словникарством* (Л. Полюга).

Ці два підходи дали можливість сформулювати три напрями, у межах яких було створено цей підручник: (а) *гносеологічний*, коли словник розглядають як базу даних, де представлено знання, накопичені суспільством (I. Burkhanov, P. Sterkenburg); (б) *історико-філологічний*, який спрямовано на розроблення типології лексикографічних джерел (Я. Капранов, Y. Malkiel); (в) *семантико-гносеологічний*, що стосується вивчення питань принципів лексикографування як стратегії моделювання плану змісту мови (D. Geeraerts).

Підручник складається з **десяти (10) частин**.

Розділ 1 **“Лексикографія: теорія та практика”** містить п’ять (5) тем, які дають змогу окреслити базові питання теоретичної і практичної лексикографії: (1) статус лексикографії як наукової дисципліни; (2) словник як основний інструмент лексикографії; (3) структура словника; (4) функції словників; (5) принципи укладання словників.

Розділ 2 **“Принципи лексикографування”** спрямована на вивчення особливостей, принципів настанов, способів, покладених в основу створення лексикографічного джерела. Ця Частина містить п’ять (5) тем: (1) традиційні принципи лексикографування; (2) лінгвістичні принципи лексикографування; (3) когнітивні принципи лексикографування; (4) синергетичні принципи лексикографування.

Розділ 3 **“Система лексикографічних джерел”** містить інформацію про типологію і класифікацію наявних лексикографічних джерел, що послідовно висвітлено в межах трьох (3) тем: (1) типологія і класифікація лексикографічних джерел: дефініції понять; (2) типологічно-класифікаційні

критерії лексикографічних джерел; (3) типологічно-класифікаційна організація лексикографічних джерел.

Розділ 4 **“Енциклопедична лексикографія”** висвітлює інформацію про енциклопедичні принципи лексикографування. Основну увагу зосереджено на прикладах енциклопедичної лексикографії. Ця Частина містить три (3) теми: (1) принципи енциклопедичної лексикографії; (2) енциклопедії української мови (*Енциклопедія сучасної України*); (3) енциклопедії англійської мови (*Encyclopedia Americana, Encyclopædia Britannica*).

Розділ 5 **“Одномовна лексикографія”** висвітлює інформацію про принципи одномовної лексикографії. Основну увагу зосереджено на прикладах одномовної лексикографії. Ця Частина містить три (3) теми: (1) опис реєстрової одиниці в одномовній лексикографії; (2) тлумачна лексикографія української мови (*Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда)*); (3) тлумачна лексикографія англійської мови (*Colins Online Dictionary, Oxford English Dictionary, Webster’s Dictionary*).

Розділ 6 **“Двомовна лексикографія”** висвітлює інформацію про принципи двомовної (перекладної) лексикографії. Основну увагу зосереджено на прикладах двомовної (перекладної) лексикографії. Ця Частина містить дві (2) теми: (1) опис реєстрової одиниці в двомовній лексикографії; (2) перекладна (двомовна) лексикографія (*Новий англо-український та українсько-англійський словник (Віталій Малишев, Олег Петраковський)*).

Розділ 7 **“Багатомовна лексикографія”** висвітлює інформацію про принципи багатомовної лексикографії. Основну увагу зосереджено на прикладах багатомовної лексикографії. Ця Частина містить дві (2) теми: (1) опис реєстрової одиниці в багатомовній лексикографії; (2) перекладна (багатомовна) лексикографія (LEXICOOL).

Розділ 8 **“Етимологічна лексикографія”** висвітлює інформацію про принципи етимологічної лексикографії. Основну увагу зосереджено на прикладах етимологічної лексикографії. Ця Частина містить три (2) теми: (1) опис реєстрової одиниці в етимологічній лексикографії; (2) етимологічна лексикографія української мови (*“Етимологічний словник української мови” у 7 томах (редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко)*);

(3) етимологічна лексикографія англійської мови (*A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language* (editor Ernest Klein); *Online Etymology Dictionary* (Etymonline)).

Розділ 9 **“Термінологічна лексикографія”** висвітлює інформацію про принципи термінологічної лексикографії. Ця Частина містить три (2) теми: (1) опис реєстрової одиниці в термінологічній лексикографії; (2) термінологічна лексикографія.

Розділ 10 **“Електронна лексикографія”** висвітлює інформацію про принципи електронної лексикографії. Основну увагу зосереджено на прикладах електронної лексикографії. Ця Частина містить чотири (2) теми: (1) комп’ютерна лексикографія; (2) одномовна корпусна лексикографія, яка представлена корпусною лексикографією української (*Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК)*) й англійської (*British National Corpus (BNC), Michigan Corpus of Academic Spoken English (MICASE)*) мов; (3) паралельна (двомовна) корпусна лексикографія; (4) паралельна (багатомовна) корпусна лексикографія (*OPUS*).

Підручник містить три (3) види додатків.

Додаток А “Список лексикографічних джерел” містить дві (2) секції лексикографічних джерел.

Секція **“ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ СЛОВНИКИ”** – це загальні, галузеві, персональні енциклопедії. Серед галузевих енциклопедій подано джерела за такими тематичними групами: історичні, географічні, філологічні, культурологічні та мистецтвознавчі, філософські та політологічні, соціологічні та психологічні, економічні, технічні, сільськогосподарські, медичні, біологічні та хімічні, фізико-математичні, юридичні . .

Секція **“ЛІНГВІСТИЧНІ СЛОВНИКИ”** – це тлумачні, історичні, словники асоціативного та візуального типу, морфологічні, морфемні та словотвірні, діалектні (загальні й тематичні діалектні словники), соціолектні (жаргонні), етимологічні, фразеологічні, інверсійні, іншомовних слів, неологізмів, словники мови письменників і словопоказчики, ономастичні (антропонімні, топонімні), орфографічні, орфоепічні та акцентологічні, паронімів, антонімів, синонімів, омонімів, скорочень, стилістичні, частотні, термінологічні, суспільні науки (мовознавство, літературознавство, інші суспільні

науки), природничі науки (математика. інформатика. техніка), перекладні (англійська мова, арабська мова, грецька мова, їдиш, есперанто, іспанська мова, італійська мова, китайська мова, корейська мова, латинська мова, молдавська мова, німецька мова, перська мова, польська мова, португальська мова, румунська мова, словацька мова, сербська мова, хорватська мова, старослов'янська мова, турецька мова, угорська мова, фінська мова, французька мова, чеська мова, шведська мова).

Додаток Б “Схема лексикографічного аналізу й принципи лексикографування у таблицях” містить три (3) типи додатків: (1) схему для проведення лексикографічного аналізу; (2) принципи лексикографування.

Додаток В “Методичні рекомендації для реалізації навчальних дисциплін лексикографічного спрямування” містить необхідний перелік позицій для проведення навчальних дисциплін лексикографічного спрямування, або які є дотичними до них: (1) структура навчальної дисципліни; (2) плани лекційно-практичних занять; (3) завдання для самостійної та індивідуальної роботи; (4) Позааудиторна самостійна робота; (5) приклад модульної контрольної роботи; (6) критерії оцінювання модульної контрольної роботи; (7) Список контрольних питань для проведення заліку / істипу.

Підручник призначено для закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 035 Філологія.

Розділ I

ЛЕКСИКОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Тема 1. СТАТУС ЛЕКСИКОГРАФІЇ ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Сучасна лексикографія характеризується тенденцією до розгляду її основного об'єкта дослідження – *словника*, який, з одного боку, є однієї з форм збереження і систематизації відомостей про світ, як банку спільних знань носіїв мови [Боярова 2007, с. 30], а з іншого, – одним із найважливіших способів опису лексичної системи мови, адже залишається не тільки унікальним і незамінним посібником про мову, а й найважливішим інструментарієм наукових досліджень, засвідчуючи про сучасний когнітивно-синергетичний (неофункціональний) вектор висвітлення всіх аспектів людських знань про мову загалом та окремих її фрагментів, зафіксованих у словникових формах зокрема, які мають свою структуру, що дає можливість користуватися кожним цим фрагментом як елементом епістемологічної системи.

Словник – це безперервний кругообіг придбаних і втрачених слів. Французький лексикограф А. Рей писав, що *“сучасна цивілізація – це цивілізація словника”* [Rey 1983, с. 261].

Виходячи з цього, процес укладання будь-яких лексикографічних джерел залишається одним із найстарших видів філологічної діяльності, тому є одним із пріоритетних завдань, які стоять перед філологами всіх часів і поколінь, адже сьогоденна лексикографія – це фундамент, на якому розвивається наука, література, культура. Створюючи словник, лексикографи повинні повно й об'єктивно представити словниковий склад мови на певному етапі її історичного розвитку.

Незважаючи на велику кількість словникової продукції, на щедрі обіцянки укладачів словників щодо легкості їх використання, практика показує, що звернення до

лексикографічних джерел не завжди допомагає багатьом користувачам вирішити свої проблеми, а тому на часі є дослідження тих принципів, на основі яких і здійснюється укладання лексикографічних джерел.

Ще одну проблему становить з'ясування **статусу лексикографії як науки** та визначення перспективних шляхів її розвитку.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується тенденцією до вивчення лексикографії, яка стрімко розвивається та набуває нових рис, оскільки особливий інтерес у цьому плані становить **словник**, надукладанням якого людство займається вже впродовж кількох тисячоліть [Burkhanov 1998, с. 7; Hartmann 2001, с. 64].

Лексикографія (λεξικός – те, що належить до слова, словниковий і γράφω – пишу; “*scientia lexicographica*” – “наука, що займається створенням, вивченням і використанням словників” [Дубичинский 1998, с. 8]) – “розділ мовознавства, який вивчає принципи укладання різних типів словників”.

Лексикографія також означає “пишу слова” або “пишу словники”.

Незважаючи на тисячолітній досвід словникової справи, лексикографія як наука є досить молодою і її понятійна система й термінологія поки що не визначилися [Burkhanov 1998, с. 7; Hartmann 2001, с. 64].

Лексикографія поділяється на теоретичну лексикографію і практичну лексикографію.

У широкому значенні *лексикографія* спрямована на теорію і практику укладання словників, зокрема мовних, лінгвістичних, на відміну від немовних, енциклопедичних.

Доказом є теоретичні принципи, закони, постулати, розроблені багатьма теоретиками і практиками словникової справи, що відіграє важливу роль у вдосконаленні та підвищенні рівня лексикографічного опису мовних одиниць. При цьому слід зазначити, що у сучасній лексикографії дедалі ширшого застосування набувають комп'ютерні технології укладання словників та проектування словникових баз даних на основі інформаційних лексикографічних моделей.

Не всі наукові видання мають свою дефініцію на термін *лексикографія*.

В “Энциклопедическом словаре Брокгауза и Ефрона” [ЭСБЕ 1896, т. XVII] немає словникової статті на слово “лексикографія”, проте є словникова стаття на слово “лексикологія”. Причому в описі на слово “словник” використовується термін “лексикографія”, де він є синонімом словосполучення “словникова техніка”.

Лише у 1916 р. “Энциклопедический словарь братьев А. и И. Гранат” подає словникову статтю на слово “лексикографія” – “наукові способи обробки словесного матеріалу мови для укладання лексикону” [ЭСГ, т. 26].

Словникова стаття на слово “лексикографія” не простежується в двох сучасних енциклопедіях “Американіка” й “Британіка”, хоча в обох виданнях є словникові статті на слово “словник”. Відсутність цього терміна в таких сучасних довідниках, як британська й американська енциклопедії, є не випадковою. Це пояснюється, по-перше, дискусійним характером лексикографії як науки і, по-друге, тим, що навіть серед багатьох мовознавців досі ще точиться суперечка, чи є лексикографія наукою, точніше, частиною науки про мову, або ж вона просто є технікою укладання словників, а в кращому випадку, мистецтвом їх укладання.

Іспанський лексикограф Х. Касарес стверджує, що *лексикографія* – це “техніка й мистецтво укладання словників”.

Лексикографія – це не просто техніка, не просто практична діяльність з укладання словників і навіть не мистецтво, а **самостійна наукова діяльність**, яка має свій предмет вивчення (словники різних типів), свої наукові та методологічні принципи, свою власну теоретичну проблематику, своє місце серед інших наук про мову.

У мовознавстві існували різні погляди, думки “за” і “проти” теоретичного vs. практичного характеру лексикографії.

На сьогодні можна говорити про комплексний характер лексикографії як наукової дисципліни, яка включає: 1) *гносеологічну складову*, яка зумовлена сутністю словників як способу організації і представлення знань, накопичених суспільством; 2) *історико-філологічну*, яка пов’язана з вивченням типології словників та їх співвідношення з культурологією; 3) *семантико-гносеологічну*, яка стосується принципів узагальнення словникових відомостей в аспекті

лексикографічного моделювання плану змісту мови. Зразу зауважимо, що визначальною рисою лексикографії при цьому залишається її *прикладна орієнтованість*.

Теоретична лексикографія узагальнює всю словникову практику в діахронії й має власний предмет, методи і концептуальний апарат, що, по-перше, робить її самостійною, а по-друге, детермінує як науку: “теорія лексикографії – це теорія адекватного тлумачення, експліцитного опису і конструктивного подання всього словникового складу мови або його репрезентативної частини”.

Ідеальним абстрактним об’єктом у теорії лексикографії є *образ універсального словника*, у якому *лівою частиною* має стати теоретично мислимий універсальний реєстр, а *правою* – вичерпне, адекватне універсальне витлумачення кожної одиниці реєстру, а також усіх зв’язків як між цими одиницями, а також цих одиниць з культурно-історичним підґрунтям, яке, розгортається в універсальний формат словникової статті.

У зарубіжній лексикографії теоретичний напрям заявив про себе лише за останні 15–20 років. Звичайно, цьому є підтвердження: якщо проаналізувати такі іноземні лексикографічні джерела, як “Advanced Learner’s Dictionary of Current English” (гол. ред. A. S. Hornby, 1963) [ALDCE 1963], “Longman Dictionary of Contemporary English” (1992) [LDCE 1992], “Merriam Webster’s Collegiate Dictionary” (1993) [MWCD 1993], “Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English” (1989) [OALDCE 1989] та ін., то можна простежити, що у всіх англomовних словниках термін “лексикографія” визначається як практична діяльність (англ. *practical activity*).

Зауважимо, що якщо в 1989 році “Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language” (1989) визначає *лексикографію* як написання або укладання словників (англ. *the writing or compiling of dictionaries*) [WEUDEL 1989, р. 36], то вже в 1998 році у “Dictionary of Lexicography” (за редакцією R. R. K. Hartmann і G. James) [DL 1998] подається розмежування лексикографії на *теоретичну*, яка включає теорію та історію укладання словників, і *практичну*, яка пов’язана безпосередньо зі створенням словників або первинних словникових матеріалів [Дубичинский 2008, с. 10].

Слід згадати дві статті Р. Р. К. Хартманна: “Lexicography as an Applied Linguistic Discipline” [Hartmann 1995, p. 230–244] і What is “Dictionary Research”, які висвітлюють лексикографічну діяльність в її науково-дослідному аспекті [Hartmann 1999, p. 155–161]. У першій статті характеризується теорія лексикографії (англ. *Dictionary Research*) як багатоаспектна структура, що включає історію словників (англ. *Dictionary History*), типологію словників (англ. *Dictionary Typology*), критичний аналіз (англ. *Dictionary Criticism*) і використання словників (англ. *Dictionary Use*) [Hartmann 1995, с. 238] (див. Рис. 1.1):

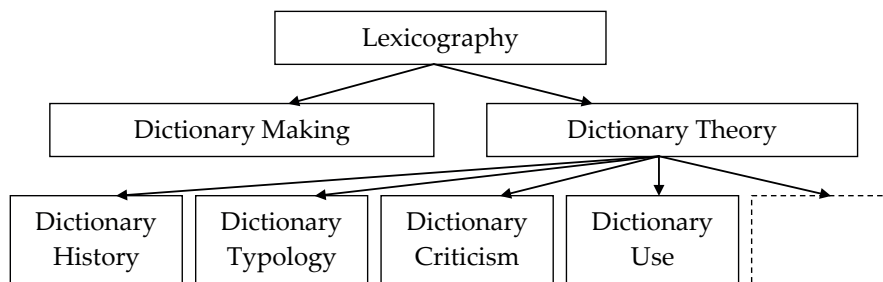

Рис. 1.1. Теоретична лексикографія як багатоаспектна структура

Х. Е. Віганд, визначаючи теоретичний статус сучасної лексикографії, називає її *металексикографією* (англ. *meta-lexicography*), де предметом загальної лексикографії є сукупність трьох видів лексикографічної діяльності: 1) планування словника (англ. *the dictionary plan*); 2) розробка основи (англ. *the lexicographic file*); 3) написання тексту словника (англ. *dictionary*) [Wiegand 1983, p. 14].

У польській лінгвістичній науці існують кардинально протилежні погляди на статус лексикографії, адже її трактують як *ремесло*, яке не має нічого спільного з лінгвістикою, або як *самостійну науку з власною теорією*, тому у цій площині точиться жвава дискусія. Найяскравішим представником погляду на лексикографію як на *ремесло*, часто далеке або ж зовсім відірване від мовознавства, є Т. Піотровський, який висловлює думку про те, що *словникарство* – це самостійна, автономна галузь, тому праця лексикографа має такі елементи, які не

підлягають науковому опису, а лише інтуїції, мовному чуттю, досвідові [Piotrowski 1994, s. 221]. У своїй праці учений зводить лексикографію до “техніки подання інформації”, слідуючи за класиком теоретичної лексикографії Л. Згустою, який розглядає її як репрезентацію (англ. *handling*) великих обсягів інформації [Zgusta 1992/93, p. 130].

Т. Піотровський заперечує “науковість” лексикографії, зводячи її завдання до: 1) специфічної техніки укладання й опису невеликого обсягу інформації з метою спрощення швидкого доступу до неї; 2) укладання лексикографічних праць чи укладання філологічних і енциклопедичних словників; 3) укладання словників й енциклопедій загалом [Piotrowski 1994, s. 225]. Окрім цього, вчений говорить і про *металексикографію*, де, висловлюючись проти самостійного наукового статусу лексикографії, Т. Піотровський намагається пояснити, чому традиційне мовознавство вважає лексикографію наукою, і стверджує, що “вона відповідає лише певним критеріям, на підставі яких її можна зарахувати до науки, тобто окремим критеріям науковості” [там само, s. 229].

Щодо тези про існування елементів, які лексикографи описують, послуговуючись винятково інтуїцією, мовним чуттям і досвідом, доволі категорично висловився В. Міодунка, який закидає Т. Піотровському, що той “відриває лексикографію від мовознавства, забуваючи, що без мовознавчого аспекту укладені словники перетворюються на збірники видавницьких пропозицій, зібрання домовленостей, які важно оцінювати”, і продовжує: “лексикографія, відірвана від мовознавства, втрачає будь-яке теоретичне й методологічне підґрунтя” [Miodunka 1989, s. 74]. На захист Т. Піотровського виступив М. Банько, який є одним із представників позиції надання лексикографії статусу швидше ремесла, ніж науки. М. Банько вважає, що критика В. Міодунки є занадто категоричною і такою, що не враховує термінологічно-понятійного аспекту. Інакше кажучи, відбувається сплутування термінів і понять. Відтак, за Т. Піотровським, “лексикографія – це одночасно і теорія словників, і практика їх укладання” [Piotrowski 1994, s. 233] і лише для більшої точності, як зазначає М. Банько, вчений називає теорію лексикографії *металексикографією*, залишаючи термін *лексикографія* тільки для лексикографічної

практики [Banko 2001, s. 11]. На підтримку лексикографії як ремесла, про що йдеться у Т. Піотровського, М. Банько висловлює аналогічну тезу про те, що “лексикографія – одне з найдавніших мистецтв, чи ремесел, оскільки словники постають, починаючи з античності” [Banko 2001, s. 11].

Ще більш емоційними є погляди німецького лінгвіста Х. Е. Віганда, який свою доповідь “On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography” на міжнародній лексикографічній конференції в Англії у 1983 році розпочинає з досить “категоричних тверджень” (англ. *categorical statements*), як-от: “1) лексикографія ніколи не була, не є і, швидше за все, не стане наукою; 2) лексикографія не є галуззю так званої прикладної лінгвістики; 3) лексикографія не є галуззю лексикології” [Wiegand 1983, c. 13]. Р. Р. К. Хартманн, підтримуючи погляди Х. Е. Віганда, додає: “лексикографія – це не наука, не мистецтво, не галузь лінгвістики, не прикладна лінгвістика; лексикографія – це вимірюваний, аналізований, контрольований, керований і такий, що підлягає перевірці, практичний процес викладу матеріалу, на меті якого – укладання словників для задоволення потреб їх користувачів” [Hartmann 1999, c. 156]. Навіть головний редактор “Webster’s Third New International Dictionary of the English Language” (1961 р.) Ф. Б. Гоу у програмній статті “Успіхи лінгвістики і лексикографія” зазначає: “Лексикографія – ще не наука. Мабуть, вона ніколи не буде наукою. Проте це складне і витончене мистецтво, яке потребує суб’єктивного аналізу довільних рішень й інтуїтивних доказів” [WTNIDEL 1961, p. 18]. Очевидно, така категоричність учених (R. R. K. Hartmann, Ph. V. Gove, H. E. Wiegand) лежить у площині чіткого розмежування *лексикографії* та *металексикографії*, де лексикографічна теорія становить суть *металексикографії*, а словникарство у вузькому значенні – об’єкт *лексикографії*. Так само, як і у Т. Піотровського, – “*металексикографія* – це теорія лексикографії, на відміну від практики лексикографії” [Piotrowski 2001, s. 225].

Дихотомію *лексикографія* – *металексикографія* наповнює змістом і П. Жмігородський, який послідовно розглядає лексикографію як дисципліну, до компетенції якої належать: 1) мистецтво укладання філологічних словників, оскільки воно охоплює методи і технічні засоби творення опису словникового складу (також окремі проблеми видання словників); 2) загал

доступних словників певної мови або доступних на певній території; а металексикографію – 1) як теорію і методологію лексикографічного опису; 2) типологію словників та їхню типологічну характеристику, дослідження словників мови [Zmigrodzki 2005, s. 16].

Якщо західна лексикографія однозначно визнає і підтримує дихотомію *лексикографія – металексикографія* [Wiegand 1983, p. 15], то російська, не вдаючись до категоричності, говорить про те, що наука про принципи словникової справи називається *теоретичною лексикографією*, а її застосування, відповідно, *практичною лексикографією*. Тимчасом українське мовознавство схильне говорити про теорію і практику укладання словників, не експлікуючи питання реальності / ірреальності теоретичної лексикографічної науки чи металексикографії. Це, передовсім, засвідчують дефінітивні описи самого терміна *лексикографія*: 1) визначення Л. А. Булаховського – “лексикографією називається наукова робота з укладання словників” [Булаховський 1959, с. 139]; 2) визначення Л. С. Паламарчук – “лексикографія як окрема галузь лінгвістичної науки, що займається теорією і практикою створення словників, покликана, поряд з розв’язанням багатьох складних проблем теорії словникової справи, задовольнити практичну потребу суспільства в лексикографічних працях різного типу й призначення” [Паламарчук 1978, с. 3]; 3) визначення в підручнику “Сучасна українська літературна мова: Лексика і Фразеологія” – “лексикографія – це наука, що займається не лише розробкою теоретичних проблем укладання словників, але й призбируванням, упорядкуванням і описуванням різного роду словникових матеріалів” [Жовтобрюх 1973, с. 292]; 4) визначення О. Кровицької – “лексикографія – це розділ мовознавства, що визначає теоретичні принципи укладання словників, вивчає типи словників; це також процес збирання слів певної мови, їх упорядкування, опис словникового матеріалу; це також сукупність словників певної мови і наукових праць із цієї галузі” [Кровицька 2005, с. 4].

Висновки:

1) якщо у 1983 році Х. Е. Віганд своїми категоричними твердженнями підкреслював, що лексикографія ще не стала

академічною дисципліною, то вже у 2008 році В. В. Дубічинський писав, що “творчий науково-аналітичний характер лексикографії зобов’язує нас сьогодні сприймати її не тільки як мистецтво, “науку” прекрасного, але і як окрему повноправну наукову дисципліну, яку, в першу чергу, необхідно розглядати разом із лінгвістикою”;

2) сучасна лексикографія – це наука як діяльність, що становить “пошук порозуміння (пояснення певних аспектів реальності) за допомогою формулювання загальних законів або принципів, які можуть бути перевірені експериментально”;

3) термін *лексикографія* на сьогодні має три значення: (а) наука, розділ мовознавства, який вивчає принципи укладання словників різних типів; (б) практика словникової справи (укладання словників); (в) сукупність словників певної мови (типологія словників).

Ключові слова: *лексикографія, металексикографія, теоретична лексикографія, практична лексикографія, лексикографічне джерело, довідник, словник, дословниковий період, ранній словниковий період, період розвинутої лексикографії, британська лексикографія, українське словникарство.*

Проблемно-дискусійні питання:

1. Лексикографія у її сучасних викликах.
2. Теоретична і практична лексикографія.
3. Розвиток і становлення лексикографії:

3.1. Історії формування лексикографії: дословниковий період, ранній словниковий період, період розвинутої лексикографії.

3.2. Історія британської лексикографії.

3.3. Історія українського словникарства.

Практичні завдання

Завдання 1. *Надайте дефініції понять лексикографія й металексикографія, подані у Словнику української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ). Визначте спільні і відмінні ознаки у їх дефініціях. Усі дані занести до таблиці.*

№	Поняття	СУМ	Ознаки	
			Спільні	Відмінні
1.	лексикографія	(а) (б) (в)		
2.	металексикографія	(а) (б) (в)		

Режим доступу до джерела:

СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

Завдання 2. Надайте характеристику історії формування лексикографії як наукової дисципліни відповідно до таких етапів / періодів: *дословниковий період, ранній словниковий період, період розвинутої лексикографії*. Усі дані занести до таблиці.

№	Історії формування лексикографії	Характеристика етапу / періоду
1.	<i>дословниковий період</i>	
2.	<i>ранній словниковий період</i>	
3.	<i>період розвинутої лексикографії</i>	

Завдання 3. Охарактеризуйте етапи / періоди становлення американської лексикографії. Наведіть приклади лексикографічних джерел, притаманні кожному з етапів / періодів. Визначте спільні і відмінні принципи їх укладання. Усі дані занести до таблиці.

№	Лексикографії	Характеристика етапу / періоду
1.	Американська лексикографія	I. II. III.

Завдання 4. Охарактеризуйте етапи / періоди становлення британської лексикографії. Наведіть приклади лексикографічних джерел, притаманні кожному з етапів / періодів. Визначте спільні і відмінні принципи їх укладання. Усі дані занести до таблиці.

№	Лексикографії	Характеристика етапу / періоду
1.	Британська лексикографія	I. II. III.

Завдання 5. Охарактеризуйте етапи / періоди становлення української лексикографії. Наведіть приклади лексикографічних джерел, притаманні кожному з етапів / періодів. Визначте спільні і відмінні принципи їх укладання. Усі дані занести до таблиці.

№	Лексикографії	Характеристика етапу / періоду
1.	Українська лексикографія	I. II. III.

Література

- Боярова, Л. Г. (2007). Імперативні й диспозитивні норми в українській термінології (90-і рр. XX ст. — початок XXI ст.). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Філологія*, 50(765), 39–43.
- Булаховський, Л. А. (1959). *Нариси з загального мовознавства*. Київ: Радянська школа.
- Дубичинский, В. В. (1998). *Теоретическая и практическая лексикография*. Wien: Wiener Slawistischer Almanac.
- Кровицька, О. (2005). *Українська лексикографія: теорія і практика*. Л. : Інститут українознавства НАНУ.
- Паламарчук, Л. С. (1978). *Українська радянська лексикографія*. Київ: Наукова думка.
- Сучасна українська літературна мова: Лексика і Фразеологія / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ: Наукова думка, 1973.
- Ваńko, М. (2001). *Z pogranicza leksykografii i jezykoznaostwa. Studia o słowniku jednojęzycznym*. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.

- Burkhanov, I. (1998). *Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Rzeszów.
- Hartmann, R. R. K. (1995). Lexicography as an Applied Linguistic Discipline. *Solving Language Problems from General applied Linguistics*, 230–244.
- Hartmann, R. R. K. (1999). What is “Dictionary Research?” *International Journal of Lexicography*, 12(2), 155–161.
- Hartmann, R. R. K. (2001). *Teaching and Researching Lexicography*. N.Y.: Longman.
- Miodunka, W. (1989). *Podstawy leksykologii i leksykografii*. Warszawa: Państwowe Wydawn. Nauk.
- Piotrowski, T. (1994). *Z zagadnień leksykografii*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Piotrowski, T. (2001). *Zrozumieć leksykografię*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Rey, A. (1970). *La lexicologie. Lectures*. P.: Klincksieck. Série A—2.
- Rey, A., & Rey, J. (1983). *Dictionnaire alphabétique et analogique*. Paris: Le Robert.
- Wiegand, H. E. (1983). On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. *Proceedings Papers from the International conference on Lexicography*, (Exeter, 9–12 September 1983), 13–20.
- Zgusta, L. (1992/93) Lexicography, its theory, and linguistics. *Dictionaries*, 14, 130–138.
- Żmigrodzki, P. (2005). *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*. Katowice: Wywo Uniwersytetu Śląskiego.

Лексикографічні джерела

- ЭСБЕ — *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона* / сост. И. Е. Андреевский. Ф. А. Брокгауз — И. А. Ефрон, 1896. Т. 17.
- ЭСГ — *Энциклопедический словарь Гранат* / сост. К. А. Тимирязев, М. М. Ковалевский и др.]. Братья А. и И. Гранат и К°, 1917. Т. 26.
- ALDCE — *Advanced Learner's Dictionary of Current English* / ed. A. S. Hornby. London: Oxford University Press, 1963.
- DL — *Dictionary of Lexicography* / eds R. R. K. Hartmann, J. Gregory. London; New York: Routledge, 1998.
- LDCE — *Longman Dictionary of Contemporary English* / ed. P. Proctor. England: Longman, 1992.
- MWCD — *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* / ed. Merriam-Webster Editorial Staff. Massachusetts — Springfield: Merriam-Webster Incorporated, 1993.
- OALDCE — *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* / ed. A. S. Hornby. UK: Oxford University Press, 1989.
- WEUDEL — *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language* / ed. Rhr Press Author. New York: Portland House, 1989.
- WTNIDEL — *Webster's Third New International Dictionary, Unabridged* / ed. Ph.B. Gove. USA: Merriam-Webster, 1961.

Тема 2. СЛОВНИК ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

На сучасному етапі розвитку теоретичної і практичної лексикографії спостерігається тенденція до визначення поняття “словник”, яка залишається однією із пріоритетних. У сьогоденній лексикографічній науці й досі немає загальноприйнятого та універсального витлумачення поняття “словник” [Burkhanov 1998, p. 65].

Бурхливий розвиток практичної лексикографії у ХХ ст., особливо в другій його половині, сприяв тому, що первісний зміст поняття “словник” значно розширився, а визначення словника як твору, що трактує значення слів, почало розвиватися.

Суттєві зміни відбулися у призначенні, змісті та способах існуванні словників. Це відбулося через появу наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст. машинних носіїв інформації: мобільних телефонів, комп’ютерів, ноутбуків, електронних книг, планшетів і т. ін. Такі обставини спонукають до зближення різних типів довідкових видань, у зв’язку з чим відбувається поступове трансформування сучасної лексикографії у науку про довідникові видання (англ. *reference science*) [Hartmann 2001, p. 5], тому у комп’ютерних словниках фактично нівелюється така релевантність традиційної ознаки словника, як “упорядкованість словника”. Уже зараз словникарі почали цікавитися такими об’єктами, які раніше не стосувалися словника: рубрикаторами, класифікаторами, тарифно-інформаційними довідниками і т. ін.

Зміни відбулися і в паперових словниках, адже до традиційної одиниці лексикографії – слова – додалися інші об’єкти: “словосполучення, сталі й ідіоматичні вирази, морфеми і т. ін.”, а ще і “[...] схеми, малюнки, таблиці на слово-домінанту”.

Як наслідок, у паперових словниках з’явилися нові принципи упорядкування заголовних одиниць – зворотній алфавітний, частотний, специфічні види ідеографічного порядку. Зміни відбулися і у характері читачьких запитів до словників, адже сьогодні читачі очікують отримати від словника відповіді на широке коло питань, у зв’язку з чим у словниках зросла значна частка енциклопедичної інформації.

Зміст словників змінився настільки, що чимало лексикографів готові визнати словником будь-яке довідкове видання, що має словникову структуру.

А. М. Аль-Касімі припускає, що “відмінною рисою словника є тепер не його *зміст*, а *форма*; важливим є не тип інформації, яку представляє видання, а порядок організації цієї інформації, яка забезпечує користувачам легкий доступ до неї” [Al-Kasimi 1992, p. 574].

Трактування поняття “словник” у сучасних (особливо англословних) тлумачних словниках і навіть універсальних енциклопедіях майже нічим не відрізняється від аналогічного визначення у “Webster’s American Dictionary of the English Language” (1828 р.): “книга, що містить слова, які розташовані в алфавітному порядку, з витлумаченням їх значень” (англ. *a book containing the words of a language arranged in alphabetical order, with explanations of their meanings*) [WADEL 1828].

Багато дослідників уникають висвітлити проблему визначення поняття “словник”. Наприклад, Л. Згуста й І. С. Ландау стверджують, що якщо робота зосереджена на описі традиційних типів словникових видань, то цілком природно, що автори не бажають займатися проблемами статусу більш рідкісних і, навіть, маргінальних форм словників [Landau 2001, p. 5–6; Zgusta 1971, p. 197]. Деякі дослідники, мабуть, взагалі не бачать сенсу в уточненні змісту поняття “словник” і відокремлення його від інших типів довідкових видань, вважаючи, що межі між довідковими виданнями зникнуть під тиском комп’ютерних технологій [Hartmann 2001, p. 5], а інші – побоюються, що в умовах активної трансформації поняття “словник” його “технічні” визначення можуть завдати шкоди розвитку всій галузі або окремим видам словникових видань [Geeraerts 1989, p. 295].

Як висновок, *словник* – це, по-перше, розташовані за певною системою (насамперед, за алфавітом) перелік мовних одиниць (слів, фразеологізмів, морфем і т. ін.), що підлягають лексикографічній інтерпретації, а, по-друге, сукупність усіх заголовних одиниць мови.

Власне дискусія щодо універсального й загальноприйнятого визначення поняття “словник” зумовлена такими причинами:

1) розширенням обсягу і змісту поняття “словник”;

2) появою нових видів довідкових видань словникового типу; 3) виникненням суперечностей між повсякденними стереотипами і науковим уявленням про словники; 4) відмінностями в лексикографічних традиціях; 5) вільним оперуванням термінологією; 6) тенденцією до протиставлення специфічних типів словників до “звичайного словника”; 7) периферійним інтересом лексикографів займатися проблемою визначення поняття “словник”. Вагомість будь-якого словника становлять критерії, моделі та принципи їх укладання, які вже остаточно закріпилися у лексикографії.

Ключові слова: *теоретична лексикографія, практична лексикографія, словник, довідникове видання, витлумачення значення, мовна одиниця, слово, фразеологізм, морфема, універсальне й загальноприйняте визначення поняття “словник”, розширення обсягу і змісту поняття “словник”, поява нових видів довідкових видань словникового типу, виникнення суперечностей між повсякденними стереотипами і науковим уявленням про словники, відмінності в лексикографічних традиціях, вільне оперуванням термінологією, тенденція до протиставлення специфічних типів словників до “звичайного словника”, периферійний інтерес лексикографів займатися проблемою визначення поняття “словник”.*

Проблемно-дискусійні питання:

1. Дефініції поняття “словник” як спосіб організації і представлення знань суспільства.

2. Дефініції поняття “словник” і “довідник” у сучасній науковій літературі.

3. Дискусія щодо універсального й загальноприйнятого визначення поняття “словник”:

3.1. Розширення обсягу і змісту поняття “словник”;

3.2. Поява нових видів довідкових видань словникового типу;

3.3. Виникнення суперечностей між повсякденними стереотипами і науковим уявленням про словники;

3.4. Відмінності в лексикографічних традиціях;

3.5. Вільне оперуванням термінологією;

3.6. Тенденція до протиставлення специфічних типів словників до “звичайного словника”;

3.7. Периферійний інтерес лексикографів займатися проблемою визначення поняття “словник”.

Практичні завдання

Завдання 1. Надайте дефініції понять *укр. джерело / англ. source, укр. довідник / англ. reference book, укр. словник / англ. dictionary*, подані у *Словнику української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ) й Dictionary by Merriam-Webster (Merriam-Webster)*. Вирнайте спільні і відмінні ознаки у їх дефініціях. Усі дані занести до таблиці.

№	ПОНЯТТЯ	СУМ	Merriam-Webster
1.	<i>укр. джерело / англ. source</i>	(а) (б) (в)	(а) (б) (в)
2.	<i>укр. довідник / англ. reference book</i>	(а) (б) (в)	(а) (б) (в)
3.	<i>укр. словник / англ. dictionary</i>	(а) (б) (в)	(а) (б) (в)

Режим доступу до джерел:

СУМ – *Словник української мови в 11 томах* (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

WADEL – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Завдання 2. Проведіть лексикографічну інтерпретацію тлумачних словників *Словника української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ) й Dictionary by Merriam-Webster (Merriam-Webster)* і визначіть принципи організації реєстрових одиниць у них. Наведіть приклади. Усі дані занести до таблиці.

№	Лексикографії	Лексикографічна інтерпретація	Приклади
1.	Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ)	I. II. III.	
2.	Dictionary by Merriam-Webster (Merriam-Webster)	I. II. III.	

Режим доступу до джерел:

СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

Merriam-Webster – Dictionary by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Література

- al-Kasimi, A. M. (1992). Is the Dictionary of Quotations a Dictionary / eds H. Tommola, K. Varantola, T. Sakmi-Tolonen, J. Schopp. *EURALEX '92 Proceedings I—II : Papers Submitted to the 5th EURALEX*, 573–580.
- Burkhanov, I. (1998). *Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej Rzeszów.
- Geeraerts, D. (1989). *Principles of Monolingual Lexicography*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hartmann, R. R. K. (2001). *Teaching and Researching Lexicography*. N. Y.: Longman.
- Landau, S. I. (2001). *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sterkenburg, P. van (2003). "The" Dictionary : Definition and History. *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam: Benjamins.
- Zgusta, L., & Cerny, V. (1971). *Manual of Lexicography*. Czechoslovakia: Walter de Gruyter.

Лексикографічні джерела

- СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>
- Merriam-Webster – Dictionary by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
- WADEL – *Webster's American Dictionary of the English Language, 1828 Edition* / ed. N. Webster. USA: Foundation for American Christian Education, 1995.

Тема 3. СТРУКТУРА СЛОВНИКА

Як показує лексикографічна теорія і практика минулого та сьогодення, одну з основних проблем лексикографії становить її термінологічний апарат, зокрема такі суміжні терміни, як:

- ✓ *конструювання,*
- ✓ *моделювання,*
- ✓ *параметризація,*
- ✓ *проекткування,*
- ✓ *побудова,*
- ✓ *складання / укладання,*
- ✓ *формування* словника будь-якого типу.

Зміст цих термінів пов'язаний з етапами роботи автора / укладача (колективу авторів / укладачів) над словником, адже його розробка передбачає поетапний характер [Дубичинский 1998; Zgusta 1971]. На сьогодні простежується тенденція до варіювання кількості етапів у створенні / укладанні словника.

Єдиної “ефективної” методики роботи над створенням / укладанням словника не розроблено, адже комусь зручніше спочатку сформуванати корпус текстів, а потім займатися формуванням словника, а дехто віддає перевагу поєднувати ці два етапи.

Основними причинами неоднотайності учених щодо етапів укладання словників є:

- 1) залежність від стартових умов;
- 2) факультативність, тобто необов'язковість певних етапів;
- 3) пересічення, одночасність, неперервність етапів роботи над словником;
- 4) різниця в поглядах стосовно моменту закінчення роботи над словником.

Взагалі, концепцію “ідеального словника” неможливо втілити на практиці. Організація відомостей у словнику може мати досить складну і різноманітну структуру, адже на сьогодні немає єдиної типології і термінології у цій сфері. Значна увага багатьох дослідників зосереджена на “ідеальній” моделі словника, базовими композиційними складовими якого є: мега-, макро-, мікро- та медіоструктури.

Макроструктура (англ. *macrostructure*) – “принцип організації словникових статей в основному корпусі словника”

[Hartmann 2001, p. 65]. До цього поняття можна також включити склад і взаємодію всіх композиційних частин словника, для яких Р. Р. К. Хартманн використовує термін “мегаструктура” (англ. *megastructure*), а Х. Бергенхолтц і С. Тарп – термін “фреймова структура” (англ. *frame structure*).

Власне організацією словникових статей у корпусі називається “медіоструктура” (англ. *mediostucture*) – “різні засоби доступу до покликань” [Hartmann 2001, p. 65].

У “Manual of Specialised Lexicography” (Н. Бергенхолтц, С. Тарп) подано термін “структура покликань” (англ. *cross-reference structure*) для позначення “медіоструктури” [Bergenholtz, Tarp 1995, p. 16].

Макроструктуру утворюють загальні принципи лексикографічного твору, синонімічні, антонімічні, омонімічні, паронімічні, гіперо-гіпонімічні (родо-видові) відношення словникових одиниць, зовнішні зв’язки семантичних полів, тематичних і лексико-семантичних груп, критерії розташування мовних одиниць у словнику і т. ін.

Для оформлення *макроструктури* словника доречним є **етап проектування**, тобто **проект, словника**, який є одним із пріоритетних, адже становить *концепцію словника*, або його *мегаструктуру*, що, за О. Демською, є “системою поглядів на статус, тип, призначення, обсяг, структуру, принципи відбору одиниць, які описуються, і, що найважливіше, принципи їх словникового опису”.

Лексикографічна концепція за всієї своєї типовості має індивідуальний характер, тобто кожен конкретний словниковий опис ґрунтується на власних засадах, принципах, власних рішеннях [Демська 2010, с. 28–29].

Основні етапи *проектування* мега- та *макроструктури* словника філологічного типу: 1) формування авторського колективу; 2) створення проекту словника; 3) створення словникової картотеки (або комп’ютерного банку даних); 4) формування реєстру слів, систематизація лексичного матеріалу за прийнятою авторським колективом методологією; 5) розробка авторської концепції структури словникової статті; 6) безпосередня лексикографічна (автоматизована, комп’ютерна) інтерпретація відібраних мовних одиниць – основний етап створення словника; 7) підготовка словника до видання [Дубичинский 1998, с. 90–101].

На сьогодні можна говорити про п'ять розділів *мега-* та *макроструктури* словників: 1) вступ або передмова; 2) розділ "Як користуватися словником"; 3) ключ до системи транскрипції, застосовуваної у словнику; 4) список скорочень і їх пояснень; 5) основний список слів, тобто власне словник; 6) додатковий матеріал, різні додатки.

Передмова словника. Концепцію як теоретичну складову частину словника формулюють перед початком збору лексичного матеріалу та укладанням словникового реєстру і найчастіше представляють у вступній частині [Демська 2010, с. 28], яка подається у вигляді вступної статті – *передмови*, де описуються загальні принципи побудови словника й конкретні вказівки щодо його використання [Дубичинский 1998, с. 61]. Передмова починається описом історії створення словника, а потім коротко визначає його обсяг і завдання. Остання частина передмови є викладом відомостей про те, як словник представляє матеріал і якими основними принципами керувалися автори при його створенні / укладанні.

Як користуватися словником. У цьому розділі обґрунтовуються такі важливі відомості, як структура словникової статті, способи лексикографічної обробки слова, місце похідних слів, ремарки (заборонні, обмежувальні і т. ін.), граматична характеристика слова і т. ін.

Вимова слів / словосполучень. Фіксація вимови англійських слів – одне із основних завдань словників англійської мови. На сьогодні в англійській та американській лексикографії існують дві основні системи представлення вимови слів: 1) за допомогою спеціально складеного фонетичного алфавіту – "міжнародної фонетичної транскрипції"; 2) за допомогою англійського алфавіту. В українській мові вимова слів супроводжується, як правило, фонетичною транскрипцією [Шевчук 2011, с. 45], а також просодичною характеристикою (наголоси / акценти).

Список скорочень. Скорочення і символи, які мають місце у словниках, дають можливість найбільш економно й зручно представити інформацію, яка повторюється від слова до слова.

Основний список слів. У будь-якому словнику філологічного типу розрізняють *ліву* і *праву частини*. *Ліва частина* словника – це його словник, тобто заголовні, або реєстрові, одиниці,

які описуються в лексикографічному творі [Дубичинский 1998, с. 62].

На сьогодні можна виділити **два способи представлення заголовних, або реєстрових, слів у словнику, розташованих за алфавітним принципом:**

1) *слово за словом* (англ. *word-by-word method*), який полягає в тому, що заголовні, або реєстрові, слова подаються за алфавітом, але при цьому на першій стадії не беруться до уваги ті частини слів, що йдуть за дефісом або за пропуском;

2) *буква за буквою* (англ. *letter-by-letter*), коли слова розташовуються за алфавітом і при цьому беруться до уваги всі частини слів (пишуться через дефіс або окремо).

Додатки. Проаналізувавши словники, видані у Великій Британії, США, Україні, варто зауважити, що додатки містять два види відомостей: 1) списки слів, які з-деяких причин не потрапили до основного списку (наприклад, географічні назви, прізвища видатних людей, іноземні слова, вирази і т. ін.); 2) енциклопедичний матеріал, який включає інформацію про країни світу, про різні географічні назви, відомості про видатних особистостей, системи мір і ваги і т. ін.

Другою проблемою є складний процес **лінгвістичного конструювання** словникових статей (мікротекстів), які вміщуються у корпусі словника.

Мікроструктура словника – “формат, обсяг, склад словникової статті, презентація інформації про мовні одиниці (етимологічної, енциклопедичної, семантичної, граматичної, словотворчої, стилістичної, ілюстративної і т. ін.), які описуються у словнику” [Wiegand 1983, p. 14].

У цьому контексті актуалізується також поняття *лінгвістичне конструювання* – сукупність узагальнених способів і прийомів компіляції та комбінування “зразків вирішення проблем”, екстраполяції вже наявних, готових теоретичних і практичних результатів, отриманих у різних галузях лінгвістики, їх прямого або евристичного використання для подолання труднощів та вирішення проблем, що виникають у тих же або інших областях при побудові нових лінгвістичних об’єктів.

Головний чинник *лінгвістичного конструювання* – “як зробити” той чи інший об’єкт. Для енциклопедії, наприклад, вирішення цього питання передбачає аналіз співвідношення

різносистемних мов, одиниць, які трансформуються, їх структурування та критерії опису.

Макроструктура є фактично *словником* [Дубичинский 1998, с. 60–63], то мікроструктура, або *словникова стаття* – це основний структурний елемент словника [там само, с. 56], який у сучасній науковій літературі має велику кількість визначень і трактувань.

Словникова стаття на сучасному етапі її розвитку є закінченою самостійною одиницею словника, яка відповідає його цілям і поєднує інформацію про лексему як елемент певного розряду слів, з одного боку, при концентрації уваги на її (лексемних) індивідуальних особливостях, – з іншого.

Словникову статтю також називають своєрідним “словниковим портретом”.

Повний лексикографічний портрет як елемент словника будь-якого типу передбачає: 1) включення принципово нових типів інформації про лексему (наприклад, її просодичні, комунікативні, прагматичні властивості); 2) традиційне витлумачення слова в сукупності роздільних семантичних структур; 3) аналіз мотиваційного зв'язку між різними властивостями лексеми; 4) детальний опис лексеми у межах чітко визначеного лексикографічного типу – компактної групи слів зі спільними властивостями (просодичними, синтаксичними, семантичними, комунікативними та ін.).

Словникову статтю з яскраво вираженими сублеммами називають *словниковим гніздом* – “певний тип словникової статті, застосований лексикографами для демонстрації відношень морфологічної похідності між вокабулами”. В англійських джерелах *гніздування на основі форми* називається *niching*, на відміну від *семантичного гніздування*, яке іменується як *nesting* [Bergenholtz & Tarp 1995, р. 193–194; Hausmann & Wiegand 1989, р. 336], а при подачі кожної підстатті на окремому рядку йдеться про *список* (англ. *listing*), а при подачі суцільного рядку – *групою* (англ. *clustering*) [Bergenholtz & Tarp 1995, р. 193]. Гніздування може проводитися за ознакою смислових та системних зв'язків між одиницями словника. У словниках спеціальної лексики це найчастіше родові відношення, коли у гніздо родового терміна поміщаються видові терміни, однак відношення між термінами у гнізді можуть бути також синонімічними й антонімічними.

Щодо лексикографічного видання філологічного типу, то його словникова стаття повинна вміщувати такі складові:

- 1) заголовну одиницю;
- 2) її фонетичну характеристику;
- 3) її граматичну характеристику;
- 4) семантизацію заголовної одиниці (тлумачення, дефініція, перекладний еквівалент і т. ін.);
- 5) сполучувана характеристика заголовної одиниці;
- 6) словотвірні можливості заголовної одиниці;
- 7) етимологічні довідки;
- 8) ілюстративні приклади (лексикографічні ілюстрації);
- 9) лексикографічні ремарки;
- 10) енциклопедичну інформацію;
- 11) посилання, примітки.

Висновки:

Етапи *проектування* мега- та макроструктури словника філологічного типу: 1) формування авторського колективу; 2) створення проекту словника; 3) створення словникової картотеки (або комп'ютерного банку даних); 4) укладання реєстру слів, систематизація лексичного матеріалу за прийнятою авторським колективом методологією; 5) розробка авторської концепції структури словникової статті; 6) безпосередня лексикографічна (автоматизована, комп'ютерна) інтерпретація відібраних мовних одиниць – основний етап створення словника; 7) підготовка словника до видання.

Конструювання мікро- та медіоструктур словника цього ж типу, зокрема на представлення: 1) заголовної одиниці; 2) фонетичної характеристики; 3) граматичної характеристики; 4) семантизації заголовної одиниці (тлумачення, дефініція, перекладний еквівалент і т. ін.); 5) сполучуваної характеристики заголовної одиниці; 6) словотвірних можливостей заголовної одиниці; 7) етимологічної довідки; 8) лексикографічних ілюстрацій; 9) лексикографічних ремарок; 10) енциклопедичної інформації; 11) посилань, приміток.

Ключові слова: *структура словника, конструювання, моделювання, параметризація, проектування, побудова, складання / укладання, формування, етапи укладання словників, ідеальний словник, мегаструктура, макроструктура, мікроструктура, медіоструктура.*

Проблемно-дискусійні питання

1. Структура універсального словника:
  - 1.1. Термінологічний апарат щодо систематизації словникових відомостей: укладання, моделювання, параметризація, проектування, конструювання.
  - 1.2. Зовнішня структура: мега і макроструктура.
  - 1.3. Внутрішня структура: мікро- і медіоструктура.
2. Метамова словника.
3. Лексикографічний параметр / лексикографічна параметризація.
4. Лексикографічні засоби.

Практичні завдання

Завдання 1. Надайте дефініції понять, подані у *Словнику української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ)*. Спробуйте визначити частотність понять і підтвердити це різними контекстами з *Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК)*. Усі дані занести до таблиці.

№	Поняття	СУМ	ГРАК	
			Частотність	Контекст
1.	конструювання			
2.	моделювання			
3.	параметризація			
4.	проектування			
5.	побудова			
6.	складання / укладання			
7.	формування			

Режим доступу до джерел:

СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

ГРАК – Генеральний регіонально анотований корпус української мови. URL: <http://uacorporus.org/Kyiv/ua>

Завдання 2. Охарактеризуйте енциклопедії *Encyclopedia Americana* й *Encyclopaedia Britannica* відповідно до їх зовнішньої і внутрішньої структури. Усі дані занести до таблиці.

№	Енциклопедії	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.	<i>Encyclopedia Americana</i>				
2.	<i>Encyclopædia Britannica</i>				

Режим доступу до джерел:

Encyclopedia Americana – Енциклопедія Американа. URL: <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/metabook?id=encyamer>

Encyclopædia Britannica – Енциклопедія Британіка. URL: <https://www.britannica.com/>

Література

Демська, О. М. (2010). *Вступ до лексикографії*. Київ: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”.

Дубичинский, В. В. (1998). *Теоретическая и практическая лексикография*. Wien : Wiener Slawisticher Almanac.

Шевчук, С. В., Кабиш, О. О., & Клименко, І. В. (2011). *Сучасна українська літературна мова*. Київ: Алерта.

Bergenholtz, H., & Tarp, S. (1995). *Manual of Specialised Lexicography. The Preparation of Specialised Dictionaries*. Amsterdam: John Benjamins.

Hartmann, R. R. K. (2001). *Teaching and Researching Lexicography*. N. Y.: Longman.

Hausmann, F. J., & Wiegand, H. E. (1989). Component Parts and Structures of General Monolingual Dictionaries: A Survey. *Wörterbücher: ein internationales Handbuch zur Lexikographie: an international encyclopedia of lexicography : [encyclopédie internationale de lexicographie]*, 328–360.

Wiegand, H. E. (1983). On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. *Proceedings Papers from the International conference on Lexicography*, (Exeter, 9–12 September 1983), 13–20.

Zgusta, L., & Cerny, V. (1971). *Manual of Lexicography*. Czechoslovakia: Walter de Gruyter.

Лексикографічні джерела

ГРАК – Генеральний регіонально анотований корпус української мови. URL: <http://uacorporus.org/Kyiv/ua>

СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

Encyclopedia Americana – Енциклопедія Американа. URL: <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/metabook?id=encyamer>

Encyclopædia Britannica – Енциклопедія Британіка. URL: <https://www.britannica.com/>

Тема 4. ФУНКЦІЇ СЛОВНИКІВ

Як правило, багато людей користуються лише кількома “класичними” типами, видами тощо лексикографічних джерел: *тлумачними*, до яких звертаються, прагнучи дізнатися значення якогось (зазвичай незрозумілого) слова; *двомовними*; *орфографічними* та *орфоепічними*, в яких подано інформацію про правильне написання того чи іншого слова, його вимову.

Кожне лексикографічне джерело має власні **функції**.

Первинна функція лексикографічного джерела (довідники, словники тощо) полягає в **описі значень слів**, причому словникові описи, або тлумачення, повинні бути зрозумілими, за можливості без використання в них таких слів, які є менш уживаними та менш зрозумілими, ніж саме слово, яке тлумачиться. Зазвичай спочатку подаються витлумачення більш загальноповживаних значень, а за ними йдуть більш рідкісні. Оскільки конкретне значення слова часто залежить від контексту, у докладніших словниках наводяться приклади вживання слів у різних контекстах.

Окрім тлумачень та прикладів вживання, лексикографічні джерела (довідники, словники тощо) лістять також багато **лінгвістичної інформації різного характеру**. Вони є загальноприйнятим джерелом відомостей про правильне написання та вимову слів, наводячи кращі та альтернативні вимови та написання у тих випадках, коли їх допускається більше одного. Словники можуть також наводити граматичну інформацію, етимологію слів (їх походження та історичний розвиток), похідні форми в тих випадках, коли вони незвичайні або їхнє утворення пов'язане з труднощами, синоніми та антоніми. Найбільші словники включають технічні терміни, географічні назви, іноземні слова та біографічні статті. Найчастіше ці типи відомостей беруться з різних видів приватних словників.

“Ідеальна” модель словника має різні універсальні лексикографічні функції.

Гносеологічна, або пізнавальна, функція.

Інформаційна функція визначає інформаційне наповнення і структуру словника, адже до нього звертаються у разі виникнення труднощів, пов'язаних із використанням мови.

Комунікативна функція допомагає членам мовного колективу спілкуватися один із одним.

Навчальна функція. По-перше, вона сягає ще давніх часів, бо метою кожної із давніх мовознавчих шкіл було укладання словників. Існує навіть думка, що той чи інший словник розробляється з метою навчити чи навчатися. Проте, залишаючись довідковим посібником, словник завжди виконує допоміжну роль під час навчання.

Реєструюча функція. У словниках в узагальненому вигляді зберігаються відомості про мову в певний період часу. При цьому одне із основних завдань словника – служити “музеєм для рідкісних й оригінальних зразків мови”.

Функція систематизації. Оскільки відомості в словнику підлягають упорядкуванню, систематизації, тому актуалізується функція систематизації, що є відображенням у словнику системних мовних зв'язків.

Функція кодифікації. Нормативні словники служать не тільки джерелами інформації, а й арбітрами у виникненні суперечок про мову. Звісно, будь-який словник, навіть якщо він замислювався як дескриптивний, все одно так чи інакше є нормативним: лексикограф, як і автор підручника, говорить не просто “від свого імені”, він виступає як посередник між суспільством – колективним носієм мови – та індивідумом, який, звертаючись за довідкою до словника, начебто ставить питання лексикографові.

Висновки:

До універсальних функцій належать такі:

- ✓ Гносеологічна, або пізнавальна, функція;
- ✓ Інформаційна функція;
- ✓ Комунікативна функція;
- ✓ Навчальна функція;
- ✓ Реєструюча функція;
- ✓ Функція систематизації;
- ✓ Функція кодифікації

Ключові слова: лексикографічні джерела, функція лексикографічного джерела (довідника, словника тощо), опис значень слів, загальноживані значення, лінгвістична інформація різного

характеру, “ідеальна” модель словника, універсальні лексикографічні функції, гносеологічна, або пізнавальна, функція, інформаційна функція, комунікативна функція, навчальна функція, реєструюча функція, функція систематизації, функція кодифікації.

Проблемно-дискусійні питання:

1. Дефініція поняття “функція”.
2. Підходи до представлення функцій словників.
3. Універсальні функції словників:
  - 3.1. Гносеологічна, або пізнавальна, функція.
  - 3.2. Інформаційна функція.
  - 3.3. Комунікативна функція.
  - 3.4. Навчальна функція.
  - 3.5. Реєструюча функція.
  - 3.6. Функція систематизації.
  - 3.7. Функція кодифікації.

Практичні завдання

Завдання 1. Надайте дефініції поняття *укр. функція / англ. function*, подані у *Словнику української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ)* й *Dictionary by Merriam-Webster (Merriam-Webster)*. Визначте спільні і відмінні ознаки у їх дефініціях. Усі дані занести до таблиці.

№	Поняття	СУМ	Merriam-Webster
1.	<i>укр. функція / англ. function</i>	(а) (б) (в)	(а) (б) (в)

Режим доступу до джерел:

СУМ – *Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда)*. URL: <http://sum.in.ua/>

Merriam-Webster – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Завдання 2. Проведіть лексикографічну інтерпретацію тлумачних словників *Словника української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ)* й *Dictionary by Merriam-*

Webster (Merriam-Webster) її охарактеризуйте їх функції: гносеологічна, або пізнавальна, функція, інформаційна функція, комунікативна функція, навчальна функція, реєструюча функція, функція систематизації, функція кодифікації. Наведіть приклади для кожної функції. Усі дані занести до таблиці.

№	Лексикографії	Лексикографічна інтерпретація	Приклади
1.	Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ)	✓ Гносеологічна, або пізнавальна, функція ✓ Інформаційна функція ✓ Комунікативна функція ✓ Навчальна функція ✓ Реєструюча функція ✓ Функція систематизації ✓ Функція кодифікації	
2.	Dictionary by Merriam-Webster (Merriam-Webster)	✓ Гносеологічна, або пізнавальна, функція ✓ Інформаційна функція ✓ Комунікативна функція ✓ Навчальна функція ✓ Реєструюча функція ✓ Функція систематизації ✓ Функція кодифікації	

Режим доступу до джерел:

СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

Merriam-Webster – Dictionary by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Література

atkins, B. T., Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

Béjoint, H. (2016). Dictionaries for General Users: History and Development; Current Issues. In Durkin, P. (ed.), *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 7–24.

Bergenholtz, H., & Kaufmann, U. (1997). Terminography and lexicography. A critical survey of dictionaries from a single specialized field. *Hermes*, 18, 91–125.

- Bergenholtz, H., & Nielsen, S. (2002). Terms in the language of culture-dependent LSP dictionaries. *Lexicographica*, 18, 5–18.
- Bergenholtz, H., & Nielsen, S. (2006). Subject-field components as integrated parts of LSP dictionaries. *Terminology*, 12(2), 281–303.
- Bergenholtz, H., & Tarp, S. eds. (1995). *Manual of Specialised Lexicography. The preparation of specialized dictionaries*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Brewer, C. (2016). Labelling and Metalanguage. In Durkin, P. (ed.), *The Oxford Handbook of Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 488–500.
- Fuertes-Olivera, P. (2009). Systematic introductions in specialised dictionaries. In Nielsen, S., Tarp, S. eds., *Lexicography in the 21st Century. In honour of Henning Bergenholtz*, 161–178. Amsterdam, Philadelphia.
- Gillett, A. (n.d.) *Learning vocabulary: Dictionary use*. <http://www.uefap.com/vocab/learn/dic.htm>
- Harris, R., & Hutton, C. (2007). *Definition in Theory and Practice. Language, Lexicography and the Law*. London: Continuum.
- Hartman, R. R. K., & James, G. (2001). *Dictionary of Lexicography*. London, New York: Routledge.
- Heuberger, R. (2018). Dictionaries to Assist Teaching and Learning. In Fuertes-Olivera, P. A. (ed.), *The Routledge Handbook of Lexicography*. London and New York: Routledge, 300–316.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography. An Introduction*. London, New York: Routledge.
- Landau, S. I. (2001). *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leroyer, P. (2018). Dictionaries for Text Reception. In Fuertes-Olivera, P. A. (ed.), *The Routledge Handbook of Lexicography*. London and New York: Routledge, 250–266.
- Miller, J. (2018). Learners Dictionaries of English. In Fuertes-Olivera, P. A. (ed.), *The Routledge Handbook of Lexicography*. London and New York: Routledge, 353–366.
- Nielsen, S. (2008). The Effect of Lexicographical Information Costs on Dictionary Making and Use. *Lexikos*, 18, 170-189.
- Nielsen, S. (2010). What Is This Thing Called Learner's Lexicography? In Zhang, Y. ed., *Learner's Lexicography and Second Language Teaching*, 89-108. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
- Nielsen, S., Almind, R. (2011). From Data to Dictionary. In Bergenholtz, H., Fuertes-Olivera, P. eds., *eLexicography: The Internet, Digital Initiatives, and Lexicography*. London, New York: Continuum.
- Pickett, J. P. ed. (2004). *The American Heritage College Dictionary*. Boston, New York: Houghton Mifflin.
- Tarp, S. (2008). *Lexicography in the Borderland between Knowledge and Non-knowledge. General Lexicographical Theory with particular Focus on Learner's Lexicography*. Tübingen: Max Niemeyer.

- Tarp, S. (2010). CHAPTER 2. Functions of Specialised Learners' Dictionaries. In P. Fuertes-Olivera (Ed.), *Specialised Dictionaries for Learners* (pp. 39–54). Berlin, New York: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110231335.1.39>
- Tono, Y. (2010). A critical review of the theory of lexicographical functions. *Lexicon*, 40, 1–26.
- Wehmeier, S. ed. (2005). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford: Oxford University Press.
- Wiegand, H. E. (1992) Elements of a Theory towards a So-called Lexicographic Definition. *Lexicographica*, 8, 175–289.
- Wolfram, W., & Schilling, N. (2016). *American English: Dialects and Variation*. 3rd ed. Chichester: John Wiley.

Лексикографічні джерела

- СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда).
URL: <http://sum.in.ua/>
- Merriam-Webster – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Тема 5. ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ СЛОВНИКІВ

Людська мова виконує три основні функції: *спілкування, кодування й декодування інформації*.

Тому словникова робота заснована на **семантиці**. Ці слова знайшли підтвердження у роздумах професора Прикарпатського університету імені В. Стефаника Івана Ковалика: “для того, щоб бути добрим лексикографом, необхідно бути всім одночасно: і етимологом, і лексикологом, і фразеологом, й істориком мови, – мати знання з історії народу, культури, економіки, різноманітних галузей знань [...]. Лексикограф повинен чи навіть зобов’язаний мати мовне чуття і знати, де і що треба прочитати для того, щоб зробити словник найдосконалішим” [Полюга 2000, с. 141].

Відкритим і дотепер залишається питання комплексного вивчення системи роботи лексикографа над створенням / укладанням словника залишається відкритим, насамперед дослідження тих принципів, якими керується автор / укладач словника чи бере до уваги колектив укладачів при конструюванні словникової статті.

У результаті ознайомлення з теоретичними доробками вчених, які досліджували принципи узагальнення словникових відомостей як стратегію лексикографічного моделювання плану змісту мови будь-якого типу, виявилось, що ця проблема залишається дискусійною і потребує глибокого вивчення з позицій дотримання “золотої середини” між вимогами теорії і практики.

Принципи лексикографування – особливості / способи, покладені в основу створення словника філологічного типу [СУМ 1976, т. 7, с. 693].

На сьогодні уже склалася певна традиція щодо принципів укладання словників мови англійських та американських письменників, словників правильності мови, словників синонімів англійської мови, частотних словників, фразеологічних словників та ін. Ця традиція дозволяє прокоментувати принципи, які можна вважати основоположними при створенні / укладанні будь-якого словника.

Перше, що є принциповим при укладанні словника, – це **спадковість (послідовність) лексикографічних творів**, на

якій наголошує В. В. Дубичинський: “Будь-які словники при описі певного словникового матеріалу завжди спираються на лексикографічні традиції” [Дубичинский 1998, с. 50]. Головне питання у створенні / укладанні словника будь-якого типу є порядок розташування матеріалу, що і відповідає цій традиції, а саме:

- 1) *алфавітний* – за алфавітом;
- 2) *гніздовий* – об’єднання в одне “гніздо” (у межах однієї словникової статті) слів, які мають спільний корінь (підвид – алфавітно-гніздовий);
- 3) *ідеографічний* – слова згруповано та укладено за спільним значенням, або темою;
- 4) *інверсійний* (зворотній) – слово подано за алфавітом з кінця;
- 5) *частотний* – слово подано за спадання частот: від найбільш вживаного до найменш.

Перед лексикографом постають проблеми, на які традиція не дає відповіді, що зумовлює певний **суб’єктивізм** при створенні / укладанні словників [Дубичинский 1998, с. 50].

У кожному вже створеному лексикографічному джерелі простежується індивідуально-стилістичний фактор автора-лексикографа (пор. талант видатних лексикографів П. Ларусса, П.-М.-Е. Літтре, Н. Уебстера та ін.

Одним із суб’єктивних факторів у процесі представлення значень у словниковій статті залишаються багатозначні лексеми, а тому лише лексикограф може вирішити, який метод опису значення є коректним: 1) *історичний*, коли розташування значень засноване на етимологічному аналізі розвитку значень, а сучасні і найуживаніші значення опиняються останніми в семантичній структурі, чи 2) *емпіричний*, що ґрунтується на сучасному розумінні актуальності того чи іншого значення слова (адже кожен лінгвіст і навіть звичайний носій мови має свій погляд) [Дубичинский 2008, с. 51].

Загальними для всіх словників є *суперечності між роллю словника як ключа до реальних текстів*, тобто різноманітність й унікальність мови, а також неминучою обмеженістю їх набору цих ключів, в яких містяться узагальнені рішення. Такий комплексний підхід ґрунтується на застосуванні в лексикографії сосюрівських бінарних опозицій (синхронія-діахронія, мова-мовлення). Наприклад, укладачеві перекладацького словника доводиться

проводити чітку межу між контекстними і словниковими еквівалентами, між вільними і невольними словосполученнями.

Наступною антиномією є *суперечності між прагненням словника до системності й неминучою певною несистемністю*. З цього приводу В. В. Дубічинський стверджує, що, вибудовуючи лексичний матеріал за одним параметром, лексикограф одночасно створює несистемність щодо інших параметрів [Дубичинский 1998, с. 69]. Існує думка, що мистецтво лексикографії полягає у встановленні компромісів при вирішенні цієї проблеми, адже цей процес важко підлягає формалізації, і, швидше за все, в лексикографії суб'єктивних чинників неможливо буде позбутися.

Важливим принципом є дотримання **прагматизму** (праці D. Geeraerts [Geeraerts 1989, p. 291]). Будь-який словник, за словами В. В. Дубічинського, “орієнтований на певного читача, враховує особливості мов, необхідність результатів лексикографічних праць певного періоду часу, а іноді створюється з суто утилітарних міркувань” [Дубичинский 1998, с. 52]. Лексикограф Семюел Джонсон говорить про певну користь словника, зокрема про те, чому словник може навчити учня [цит. за пр.: Дубичинский 2008, с. 51].

Принцип нормативності у відборі та подачі лексики вирішує одне з найважливіших завдань словника – нормативно-стилістичне. “Не можна дозволити необмежений доступ до нього тих засобів мови, які перебувають поза рамками норми, навіть якщо ці засоби широко вживаються в реальному процесі комунікації; у цьому випадку лексикограф має пам'ятати про те, що словник тісно пов'язаний із літературною нормою й фіксацією мови в кожен епоху” [Дубичинский 1998, с. 51].

В. В. Дубічинський, покликаючись на Ф. де Соссюра, Е. Косеріу і їх послідовників, підкреслює, що норма посідає проміжне положення між живою стихією мови та її чітко фіксованими системними законами, що змушує лексикографів включати до словників стилістично марковані засоби, забезпечуючи їх спеціальними позначками [там само, с. 52].

Нормативному словнику, що має за мету показати сучасні (чинні) норми слововживання, необхідно відобразити також і все різноманіття лексичної системи. По суті, нормативних словників у класичному розумінні не існує, і ця ситуація

відображає діалектичність мовної норми: її стабільність і мінливість” [Дубичинский 1998, с. 52].

Окремо варто зупинитися на принциповому підході до балансу **теоретичної (найновіших відомостей) і практичної площини лексикографічних творів**. Словник завжди створюється з урахуванням нових потреб, нового адресата, актуальних лінгвістичних поглядів, і сам лексикографічний твір є завжди новим, тобто сучасність словникового твору по-своєму анахронічна [Дубичинский 1998, с. 17].

Наприклад, В. А. Широков у монографії “Елементи лексикографії” наголошує, що “процеси лексикографування як різновиду інтелектуальної діяльності та феноменологія словників, що є продуктами цієї діяльності, не є постійними учасі величинами – вони еволюціонують відповідно до внутрішнього розвитку лінгвістичної науки та потреб практики” [Широков 2001, с. 31–44].

За основу укладання серії навчальних тлумачних словників береться **принцип градуальності**, тобто поступове ускладнення при подачі лексикографічного матеріалу шляхом уведення різних ремарок (тільки в словниках серії Oxford), похідних слів, фразеологізмів, заміток щодо вживання слів і т. ін..

Заслуговує на особливу увагу ще **принцип антропоцентризму**, що виявляється в інтегральному (багатоаспектному) описі заголовного, або реєстрового, слова із урахуванням завдань словника, реалізованих в “енциклопедизації” лінгвістичного опису, який адресовано користувачу.

Беззаперечним є те, що **основоположними принципами при укладанні / створенні словника будь-якого типу можна також уважати** такі: 1) принцип відносності та орієнтованості на адресат; 2) принцип стандартності; 3) принцип економії; 4) принцип простоти; 5) принцип повноти 6) принцип ефективності; 7) принцип семантичної ступінчастості опису інформації.

Синтезуючи різні позиції і наукові результати вчених, варто виокремити чотири композиційні рівні словника, в яких вищеназвані принципи систематизуються: 1) **мегаструктура** (англ. *megastructure*) словника: вступ / передмова, власне словник і додатки; 2) **макроструктура** (англ. *macrostructure*) словника – загальна будова, характер і природа його лексичних одиниць,

тобто вивчення і відбір джерел, визначення характеру лексики, принцип розташування слів і словникових статей, вироблення метамови – мови опису семантики, подання ілюстрацій тощо; 3) **мікроструктура** (англ. *microstructure*) – побудова словникової статті та спосіб її заповнення: граматичний, фонетичний коментарі / уточнення до слова, виділення і класифікація значень, типи словникових визначень / тлумачень, система спеціальних поміток / словникових ремарок, подання фразеології, додаткова інформація і т. ін.; 4) **медіоструктура** (англ. *mediostructure*) – системні зв'язки окремих частин словника, тобто відношення між словниковими одиницями, їхнє об'єднання у поля, групи на основі тематичних, семантичних, асоціативних, морфологічних та інших ознак.

Зазначені вище композиційні рівні визначають три етапи створення / укладання словника, для кожного з яких релевантними будуть відповідні принципи: 1) відбір заголовних одиниць (англ. *selection of headwords*); 2) пошук даних (англ. *search of data*); 3) укладання словникових статей (англ. *writing of entries*) [Jackson 2002, р. 27]. Якщо перший етап визначає макроструктуру словника, то рішення укладача на третьому етапі формують його мікроструктуру, його внутрішню побудову (англ. *internal design of a reference unit*) [DL 1998]. У зв'язку з цим всі лексикографи одноставні в тому, що типи інформаційних категорій, представлених у мікроструктурі, можуть змінюватися залежно від типу словника та його складу [Béjoint 2000; DL 1998; Jackson 2002].

Проаналізувавши різні підходи учених щодо принципів узагальнення словникових відомостей як стратегію лексикографічного моделювання плану змісту мови, вкажемо на такі висновки. У сучасних лексикографічних студіях простежується значна кількість принципів лексикографування, або "принципових настанов" словника будь-якого типу.

Праця словникаря ґрунтується вже на сформованій лексикографічній традиції, для якої характерні п'ять основоположних принципів: 1) спадковість (послідовність) лексикографічних творів; 2) суб'єктивізм; 3) прагматизм; 4) принцип нормативності у відборі та подачі лексики; 5) принцип теоретичної (найновіших відомостей) і практичної площини лексикографічних творів.

Окремі лексикографи дотримуються принципів відносності та орієнтованості на адресата, стандартності, економії, простоти, повноти, ефективності, семантичної ступінчастості опису інформації. Усі згадані принципи допомагають максимально повно представити як зовнішню структуру словника, або його мега- та макроструктури, а також внутрішню структуру словника, або його мікро- та медіоструктури, які становлять ще одну проблему в її багатоаспектній зорієнтованості на поетапний характер у проектуванні словників філологічного типу і конструювання їх словникових статей.

Ключові слова: спілкування, кодування, декодування інформації, семантика, принципи лексикографування, особливості, способи, словник філологічного типу, спадковість (послідовність) лексикографічних творів, алфавітний, гніздовий, ідеографічний, інверсійний, частотний принципи, суб'єктивізм, індивідуально-стилістичний фактор автора-лексикографа, історичний й емпіричний підходи, суперечності між роллю словника як ключа до реальних текстів, суперечності між прагненням словника до системності й неминучою певною несистемністю, прагматизм, принцип нормативності у відборі та подачі лексики, баланс теоретичної (найновіших відомостей) і практичної площини лексикографічних творів, принцип градуальності, принцип антропоцентризму, основоположні принципи при укладанні / створенні словника будь-якого типу можна також уважати такі, принцип відносності та орієнтованості на адресат, принцип стандартності, принцип економії, принцип простоти, принцип повноти, принцип ефективності, принцип семантичної ступінчастості опису інформації.

Проблемно-дискусійні питання

1. Дефініції понять “принцип” у сучасній лінгвістиці.
2. Дефініції поняття “принцип(-и) лексикографування”:
  - 2.1. Спадковість (послідовність) лексикографічних творів.
  - 2.2. Принцип суб'єктивізму.
  - 2.3. Принцип прагматизму.
  - 2.4. Принцип нормативності у відборі та подачі лексики.
  - 2.5. Баланс теоретичної (найновіших відомостей) і практичної площини лексикографічних творів.
  - 2.6. Принцип градуальності.
  - 2.7. Принцип антропоцентризму.

Практичні завдання

Завдання 1. Надайте дефініції поняття *укр. принцип / англ. principle*, подані у *Словнику української мови в 11 томах* (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ) й *Dictionary by Merriam-Webster (Merriam-Webster)*. Випишіть усі синоніми до цих понять. Визначте спільні і відмінні ознаки у їх дефініціях.

№	Поняття	СУМ	Merriam-Webster
1.	<i>укр. принцип / англ. principle</i>	(а)	(а)
		(б)	(б)
		(в)	(в)
СИНОНІМИ			
		(а)	(а)
		(б)	(б)
		(в)	(в)

Режим доступу до джерел:

СУМ – *Словник української мови в 11 томах* (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

Merriam-Webster – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Завдання 2. Надайте характеристику кожному з основоположних принципів: 1) принцип відносності та орієнтованості на адресат; 2) принцип стандартності; 3) принцип економії; 4) принцип простоти; 5) принцип повноти; 6) принцип ефективності; 7) принцип семантичної ступінчастості опису інформації. Надайте приклади з лексикографічних джерел, де простежується дотримання того чи іншого принципу. Заповніть таблицю.

№	Основоположні принципи	Характеристика основоположного принципу	Лексикографічне джерело	Приклади
1.	<i>принцип відносності та орієнтованості на адресат</i>			
2.	<i>принцип стандартності</i>			

№	Основоположні принципи	Характеристика основоположного принципу	Лексикографічне джерело	Приклади
3.	<i>принцип економії</i>			
4.	<i>принцип простоти</i>			
5.	<i>принцип повноти</i>			
6.	<i>принцип ефективності</i>			
7.	<i>принцип семантичної ступінчастості опису інформації</i>			

Література

- Дубичинский, В. В. (1998). *Теоретическая и практическая лексикография*. Wien: Wiener Slavistischer Almanac.
- Полюга, Л. (2000). Проблеми української лексикографії в освітньому процесі. *Українська мова в освіті* : матеріали Всеукр. наук. конф. "Українська мова в освіті", 141–153.
- Полюга, Л. (2002). Визначення ієрархії значень при укладанні українських історичних словників. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 2, 199–201.
- Полюга, Л. (2003). Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів. *Українська історична та діалектна лексика*, 3, 16–23.
- Широков, В. А. (1998). *Інформаційна теорія лексикографічних систем*. Київ: Довіра.
- Широков, В. А. (2005). *Елементи лексикографії* : монографія. Київ: Довіра.
- Широков, В. А., Манако, В. В. (2001). Організація ресурсів національної словникової бази. *Мовознавство*, 5, 3–13.
- Béjoint, H. (2000). *Modern Lexicography : An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Geeraerts, D. (1989). *Principles of Monolingual Lexicography*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography : An Introduction*. L.: Routledge.

Лексикографічні джерела

- СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>
- DL – *Dictionary of Lexicography* / eds R. R. K. Hartmann, J. Gregory. London; New York : Rontledge, 1998.
- Merriam-Webster – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Розділ II

ПРИНЦИПИ ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ

Тема 1. ТРАДИЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ

До традиційних принципів лексикографування належить **принцип спадковості (послідовності) словників**, або **принцип традиційності**, адже, як правило, більшість лексикографічних джерел (довідників, словників тощо) укладено в основному на традиційних наукових засадах, прийнятих і в інших лексикографічних джерелах (довідниках, словниках тощо).

В. В. Дубічинський писав: “опис певного словникового матеріалу завжди спирається на лексикографічні традиції” [Дубічинський 1998, с. 50].

На сьогодні **принцип спадковості (послідовності) словників**, або **принцип традиційності**, ще називають лінгвоцентричним принципом лексикографування.

Лінгвоцентричний принцип лексикографування полягає в представленні реєстрових одиниць за одним із таких принципів:

- 1) *алфавітний* – за алфавітом;
- 2) *гніздовий* – об'єднання в одне “гніздо” (у межах однієї словникової статті) слів, які мають спільний корінь (підвид – алфавітно-гніздовий);
- 3) *ідеографічний* – слова згруповано та укладено за спільним значенням, або темою;
- 4) *інверсійний* (зворотній) – слово подано за алфавітом з кінця;
- 5) *частотний* – слово подано за спадання частот: від найбільш вживаного до найменш.

Зазначені вище принципи є ефективними в представленні всіх істотних ознак реєстрових слів для подальшого правильного їх вживання в мові, у висловлюванні, у контексті на тлі відповідних парадигматичних, синтагматичних, дериваційних та інших властивостей.

Ключові слова: традиційні принципи лексикографування, принцип спадковості (послідовності) словників, принцип традиційності, опис певного словникового матеріалу, лексикографічні традиції, лінгвоцентричний принцип лексикографування, алфавітний принцип, гніздовий принцип, ідеографічний принцип, інверсійний принцип, частотний принцип.

Проблемно-дискусійні питання

1. Дефініція поняття “традиційний принцип лексикографування”:

- 1.1. Принцип спадковості (послідовності) словників.
- 1.2. Принцип традиційності.
2. Лінгвоцентричний принцип лексикографування:
  - 2.1. алфавітний принцип;
  - 2.2. гніздовий принцип;
  - 2.3. ідеографічний принцип;
  - 2.4. інверсійний принцип;
  - 2.5. частотний принцип.

Практичні завдання

Завдання 1. Надайте дефініції поняття *укр. традиція / англ. tradition*, подані у *Словнику української мови в 11 томах* (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ) й *Dictionary by Merriam-Webster (Merriam-Webster)*. Впишіть усі синоніми до цих понять. Визначте спільні і відмінні ознаки у їх дефініціях. Усі дані занести до таблиці.

№	Поняття	СУМ	Merriam-Webster
1.	<i>укр. традиція / англ. tradition</i>	(а)	(а)
		(б)	(б)
		(в)	(в)
СИНОНІМИ			
		(а)	(а)
		(б)	(б)
		(в)	(в)

Режим доступу до джерел:

СУМ – *Словник української мови в 11 томах* (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

Merriam-Webster – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Завдання 2. Наведіть приклади лексикографічних джерел англійської та української мов відповідно до дотримання одного з лінгвоцентричних принципів лексикографування: алфавітний принцип, гніздовий принцип, ідеографічний принцип, інверсійний принцип, частотний принцип. Наведіть ілюстративний матеріал для підтвердження. Усі дані занести до таблиці.

№	Лінгвоцентричні принципи лексикографування	Лексикографічне джерело	Ілюстративний матеріал
1.	алфавітний принцип		
2.	гніздовий принцип		
3.	ідеографічний принцип		
4.	інверсійний принцип		
5.	частотний принцип		

Література

- Дубичинский, В. В. (1998). *Теоретическая и практическая лексикография*. Wien: Wiener Slawistischer Almanac.
- Полюга, Л. (2000). Проблеми української лексикографії в освітянському процесі. *Українська мова в освіті* : матеріали Всеукр. наук. конф. "Українська мова в освіті", 141–153.
- Полюга, Л. (2002). Визначення ієрархії значень при укладанні українських історичних словників. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 2, 199-201.
- Полюга, Л. (2003). Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів. *Українська історична та діалектна лексика*, 3, 16–23.
- Широков, В. А. (1998). *Інформаційна теорія лексикографічних систем*. Київ: Довіра.
- Широков, В. А. (2005). *Елементи лексикографії* : монографія. Київ: Довіра.
- Широков, В. А., Манако, В. В. (2001). Організація ресурсів національної словникової бази. *Мовознавство*, 5, 3–13.
- Béjoint, H. (2000). *Modern Lexicography : An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Geeraerts, D. (1989). *Principles of Monolingual Lexicography*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography : An Introduction*. L.: Routledge.

Лексикографічні джерела

- СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>
- Merriam-Webster – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Тема 2. ЛІНГВІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ

Лінгвістичні принципи пов'язують із правилами письма, тобто з орфографією, основними з-поміж яких визнані *фонетичний, морфологічний, історико-етимологічний (традиційний) та ідеографічний*.

“Правопис, зазначає Г. Яворська, – це кодифіковані, закріплені в нормативних словниках та спеціальних зведеннях правила оформлення мови на письмі. Поява таких правил для кожної літературної мови є значущою подією, яка фіксує досягнутий високий ступінь розвитку літературної мови. Водночас лише з появою правописних кодексів поняття орфографії набуває адекватного змісту (Г. Яворська)”. Орфографія дає змогу зрозуміти не конкретні правила написання, а ті засади, на яких побудоване графічне оформлення звукових мовних знаків у конкретній мові.

Існування різних правописних принципів ґрунтується на відмінностях структурної будови конкретних мов, на відсутності ізоморфізму між акустичною та графічною маніфестацією мови, а також зумовлюється дією позалінгвістичних культурно-історичних чинників (С. Єрмоленко)”.

Питання орфографії постає тоді, коли виникає проблема вибору з декількох існуючих варіантів, що виникли внаслідок принципової неможливості встановлення адекватності між вимовою та її графічним оформленням. При запозиченні вибір варіанта є підкресленим (свідомим) показником бажаних етнокультурних дистанцій (Г. Школа).

Фонетичний (фонетико-морфологічний, фонематичний) принцип

Створення нової української орфографії припадає на XIX століття, особливо на його другу половину, коли були сформульовані перші фонетичні закони (закони регулярних звукових і мовних змін) в мовознавстві (О. Востоков, В. фон Гумбольдт, Р. Раск, Ф. Ворт, J. Grimm та ін.), тому онтологічно першим для індоєвропейських мов був фонетичний принцип, **згідно з яким слова пишуть так, як вимовляють**. Хоча в Польщі цей процес відбувся уже XVI ст., а в XIX ст. проходила орфографічна реформа).

При цьому становлення норм англійської орфографії відбувалося протягом чотирьох періодів її розвитку:

1) у староанглійський, або англосаксонський (500–1050 рр.), витоки якого сягають діалектів поселенців (усередньоанглійський (1050–1550 рр.), який характеризується впливом норманської французької мови (після завоювання в 1066 році) і церковної латини;

2) у ранній сучасний англійський період (1550–1700 рр.), коли вже безпосередньо відбулася стандартизація норм, які замінили середньоанглійську традицію;

3) пізній сучасний англійський період (починаючи з 1700 р.) містить часткові зміни при поширенні сучасної англійської мови.

Тут варто уточнити, що на другому етапі, зокрема у XII ст. починає закріплюватися велика кількість орфографічних правил у написанні тих чи інших слів, що **відбиває на сьогодні вже історію фонетичного принципу написання**. Велику роль у поширенні, насамперед, норм національної англійської мови відіграв Вільям Кекстон, який запровадив книгодрукування в Англії (1476 р.), чим сприяв закріпленню орфографії, яка вже на той час цілком не відповідала нормам вимови – це період ранньої сучасної англійської. Проте, згодом остаточному закріпленню сталих норм літературної мови сприяла художня література і численні граматичні праці (“Коротка граматики англійської мови” У. Буллокара, “Граматики англійської мови” Б. Джонсона і низка словників). Зусилля мовознавців були спрямовані на створення нормативної граматики і розв’язання орфографічної проблеми (остання реформа була проведена у XVIII ст.). Унаслідок колоніальної експансії Англії її мова проникала (з XVII ст.) до Америки, Ірландії, Австралії, Нової Зеландії та ін. країн. В англійській мові далі розвиваються основні риси попереднього періоду, вдосконалюється її аналітична будова, відношення між повнозначними словами в реченні виражаються за допомогою сталого порядку слів; слово майже не змінюється морфологічно, наприклад, прикметники змінюються лише за ступенями порівняння і цілком втратили ознаки узгодження з іменниками. Зазначене вище відповідає періоду пізньої сучасної англійської мови.

Так, орфографічні системи індоєвропейських мов переважно будувалися на фонетичному принципі, поряд

з яким використовувався й етимологічний, який іноді називають “морфологічним, оскільки він забезпечує єдність у передачі на письмі морфемного складу слова”, а цей останній називають ще й фонематичним.

Побудувати правопис тільки на фонетичному принципі не можна, оскільки була б порушена однаковість написання значущих частин слова у різних фонетичних умовах.

Якщо в англійській мові історико-етимологічний принцип письма став властивістю її національної орфографії (Н. Попова, А. Суперанська, Р. Brown), який остаточно закріпився у XVIII ст., то серед українських мовознавців і дотепер точиться жвава дискусія щодо основного принципу українській орфографії: визначають провідним як фонетичний, так і фонетико-морфологічний та фонематичний (А. Грищенко, Г. Яворська). По суті, це різновиди одного й того принципу написання з глибшою аргументацією правил письма. Як слушно зауважує І. Огієнко, **розвиток українського правопису XIX ст. відбувався разом з розвитком української мови, коли написання за етимологічним принципом не відповідало новій літературній мові.**

Історико-етимологічний принцип орфографії обов'язково, крім історичної своєї основи, виражає внутрішні етимологічні закони і особливості мови, яка на ньому ґрунтується.

Простежити зазначені принципи можна на рівні *варіантів* (реєстрових слів), які витлумачують як “паралельні форми існування мовної одиниці, що мають певні відмінності на рівні наголосу, фонеми, морфеми тощо” (О. Тараненко). У CEDEL й ЕСУМ наявні:

1) *фонетичні (фонологічні) варіанти*, що розрізняються звуковим складом (*урожай – врожай*) (О. Тараненко), тобто “це такі звукові різновиди, що не порушують принципу тотожності його словотвірної структури, лексичного і граматичного значень” (Л. Мовчун);

2) *словотвірні / словотворчі, або морфологічні, варіанти (derivати)* – це спільнокореневі похідні, утворені за допомогою варіантних суфіксів: *гартівник – гартувальник, зливний – зливальний*, тобто видозміни граматичного значення, які виникають внаслідок паралельного вживання флексій слів (*гурта – гурту, крилами – крильми*) і тих афіксів, які виконують як формотворчу, так і словотворчу роль (*ім'ям – іменем, плем'ям – племенем*) (В. Поставний).

Морфологічний принцип

Морфологічний принцип полягає в однаковому написанні однієї й тієї самої морфеми незалежно від її вимови в тій чи іншій позиції. За цим принципом пишуться слова *боротьба*, *сміється*, *братський*, *пісня*, *агентство*, де однакове написання морфем зберігається, незважаючи на вимову [бо-род'ба], [с'м'Уец'а], [брац'ки], [п'іс'н'а], [агентство].

Наприклад, українська орфографія ґрунтується на двох принципах – фонетичному і морфологічному, який тут дослідник ототожнює з історико-етимологічним.

Семантичний принцип

Семантичний принцип зобов'язує дослідника відшукати спільність у значеннях етимона й етимологізованого слова, враховуючи закономірності семантичних змін. Так, наприклад, слово *лебідь* пов'язують із індоєвропейським коренем *elb “білий” (дат. *albus* “білий”, нім. *Elba*, чеськ. *Laba* – назва ріки, “біла”) і вважають, що назва ця дана за кольором. Давати назви птахам за кольором – досить поширене явище (синиця, ворона, соловей «сірий» та ін.). Значить, така етимологія не порушує семантичний принцип.

На основі **семантичного принципу** представлено закономірності семантичних змін у розвитку значень реєстрового слова, яке підлягає етимологізації: якщо у зоні заголовного слова подається семантичний розвиток реєстрового слова у синхронії, то в зоні етимології – у діахронії.

Ключові слова: лінгвістичні принципи, фонетичний, морфологічний, історико-етимологічний (традиційний), ідеографічний принципи, конкретні правила написання, графічне оформлення звукових мовних знаків у конкретній мові, відмінності структурної будови конкретної мови, англійська орфографія, розвиток українського правопису XIX століття, розвиток української мови, літературна мова, фонетичні (фонологічні) варіанти, словотвірні / словотворчі, або морфологічні, варіанти (деривати), однакове написання однієї й тієї самої морфеми, значення етимона й етимологізованого слова.

Проблемно-дискусійні питання

1. Дефініції поняття “лінгвістичні принципи”.
  - 1.1. фонетичний принцип;
  - 1.2. морфологічний принцип;
  - 1.3. історико-етимологічний (традиційний) принцип;
  - 1.4. ідеографічний принцип.

Практичні завдання

Завдання 1. Поясніть правопис виділених напівжирним шрифтом орфограм у поданих словах. Усі дані занести до таблиці.

№	Слова	Орфограми	Принципи правопису	Пояснення
1.	багато	а	фонетичний	а на місці о перед наступним голосним
2.	Біла Церква			
3.	відгорнути			
4.	грушею			
5.	денний			
6.	зелений			
7.	кажан			
8.	писнути			
9.	розрісшись			
10.	сонечко			
11.	спитати			
12.	тонна			
13.	чорний			
14.	щасливий			

Завдання 2. Виконати тест.

*1. Визначте принцип, за яким пишуть літери у словах **дитина, середа, гайок**:*

- А) фонетичний
- Б) традиційний
- В) морфологічний

2. Назвіть принцип, за яким використовують літеру з на позначення різних звуків у словах: збити [збити], зсадити [с:адити], зжарити [ж:ари^е ти], зшити [ш:ити]:

- А) фонетичний
- Б) морфологічний
- В) традиційний

3. Визначте принцип, за яким передають на письмі м'якість приголосних буквами **я, ю, є, ї**:

- А) фонетичний
- Б) традиційний
- В) морфологічний

4. З'ясуйте, яке співвідношення в українській графіці мають букви **я, ю, є**:

- А) однофонемне
- Б) двофонемне
- В) однофонемне і двофонемне

5. Виберіть позицію, у якій букви **я, ю, є, ї** передають на письмі дві фонemi:

- А) на початку слова, після голосних, твердих та зрідка після м'яких приголосних
- Б) лише на початку слова та після голосних
- В) лише після голосних та твердих приголосних

6. З'ясуйте, за яким принципом в українській графіці вживають диграфи **дз, дж** на позначення окремої фонemi:

- А) фонетичним
- Б) традиційним
- В) морфологічним

7. Виберіть рядок, у якому буква з позначає звуки [з'], [с], [ж], [ш]:

- А) збірник, казка, переказ, виразка, зшиток
- Б) галузці, розпитувати, зжувати, розшумітися, без жалю
- В) галузка, розвиток, пізній, зжовклий, буз шуму

8. Назвіть рядок, у якому в усіх словах сполучення букв із алфавітним позначенням звуків глухий + дзвінкий співвідноситься із реальним сполученням звуків дзвінкий + дзвінкий:

- А) Вишгород, екзамен, якби, боротьба, лиш зараз
- Б) футбол, от вісь, як лід, лиш ви, як я
- В) екзаменаційний, як дуб, як ми, твій, екзема

9. З'ясуйте принципи, за яким зберігається на письмі буква на позначення нульового звуку у словах дилетантці, первістці, агентство:

- А) фонетичний
- Б) морфологічний
- В) традиційний

10. У яких рядках слова написані правильно?

- А) Гренландія, Гданськ, педагог, кілограм, Гомер
- Б) Гедзь, географія, гніт, агітація, гадка
- В) Англія, ганок, дзига, агрус, гвалт, плуг
- Г) агент, Галаган, Гердан

Тест взято тут:

<https://moodle.znu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=165280>

Література

- limpo, T., Salas, N., Reybroeck, M. Van, & Castro, S. L. (2021). Editorial: Spelling Across Orthographies. *Front. Psychol*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.700604>
- Bear, D. R., Invernizzi, M. R., Templeton, S., Johnston, F. (2008). *Words Their Way: Word Study For Phonics, Vocabulary, And Spelling Instruction*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Caravolas, M. (2004). Spelling development in alphabetic writing systems: a cross-linguistic perspective. *Eur. Psychol.*, 9, 3–14. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.9.1.3>
- Graham, S., & Lamoine, M. (2018). Spelling Research and Practice: A Unified Approach. *Focus on Exceptional Children*, 12. <https://doi.org/10.17161/fec.v12i2.7150>.
- Dixon, L. Q., Zhao, J., & Joshi, R. M. (2010). Influence of L1 Orthography on Spelling English Words by Bilingual Children: A Natural Experiment Comparing Syllabic, Phonological, and Morphosyllabic First Languages. *Learning Disability Quarterly*, 33(3), 211–221. <http://www.jstor.org/stable/25701449>
- Treiman, R., & Kessler, B. (2006). Spelling as statistical learning: Using consonantal context to spell vowels. *Journal of Educational Psychology*, 98, 642–652.
- Perry, C. & Ziegler, J. C. (2004). Beyond the two–strategy model of skilled spelling: Effects of consistency, grain size, and orthographic redundancy. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology Section A*, 57, 325–356.
- Zarić, J., Hasselhorn, M. & Nagler, T. (2021). Orthographic knowledge predicts reading and spelling skills over and above general intelligence and phonological awareness. *Eur J Psychol Educ*, 36, 21–43. <https://doi.org/10.1007/s10212-020-00464-7>
- Templeton, Sh. (2022). *Spelling: theory, assessment, and pedagogy*. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-818630-5.07053-6>.

Тема 3. КОГНІТИВНІ ПРИНЦИПИ

Принцип антропоцентризму.

Принцип антропоцентризму спрямовано на інтегральний (багатоаспектний) опис реестрового слова із урахуванням завдань лексикографічного джерела, реалізованих в “енциклопедизації” лінгвістичного опису, який адресовано потенційному користувачу.

Принцип прагматизму.

Принцип антропоцентризму, як правило, є пов'язаним із принципом прагматизму. Це означає, що лексикографічне джерело “орієнтоване на певного читача, враховує особливості мов, необхідність результатів лексикографічних праць певного періоду часу, а іноді створюється з суто утилітарних міркувань” [Дубичинский 1998, с. 52].

Лексикограф Семюел Джонсон говорить про певну користь словника, зокрема про те, чому словник може навчити учня [цит. за пр.: Дубичинский 1998, с. 51].

Принцип експланаторності.

Експланаторність (від англ. *to explain* – пояснювати) на сучасному етапі її розвитку базується на теоретичному положенні, що опис і пояснення мовних явищ, представлених у лексикографічних джерелах філологічного типу взагалі, й етимологічних зокрема, здійснюється на підставі науково-доказової бази, що є важливим об'єктивним науково-пояснювальним інструментом інтерпретації словникових відомостей [Селіванова 2008, с. 38].

Конструювання словникових статей у таких джерелах здійснюється на “співробітництві з широким колом наук з метою створення такого інструмента пізнання, який не спроможна надати дослідникові жодна з наук зокрема, але який може бути з'ясований у результаті зусиль ряду наук” [цит. за пр.: Андріанова 2011, с. 70–71].

Взагалі, принцип експланаторності лежить в основі будь-якої словникової статті лексикографічного джерела філологічного типу, тому їх укладачі прагнуть не лише описами факти мови, але й знайти і сформулювати їм вичерпні пояснення.

Дослідниця наголошує, що пояснення таких мовних фактів має висуватися на перший план, відтісняючи формальний опис, тобто в діаді *опис – пояснення* має відбуватися зміщення акцентів. У такому розумінні необхідно підкреслювати цінність пояснення, а не лише його описи, адже якщо сам опис спрямовано “на осягнення структури і семантики мовних об’єктів”, то пояснення – “на з’ясування їх функціонування”.

Принцип експансіонізму.

Традиційним лінгвістичним теоретичним доробком прийнято вважати **принцип експансіонізму** (від лат. *expansio* – розширення, поширення). О. О. Селіванова відзначає, що “виявами експансіонізму в мовознавстві є створення маргінальних наук (соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології, етнопсихолінгвістики, нейропсихолінгвістики, лінгвістичної філософії, лінгвокультурології, когнітивної й комп’ютерної лінгвістики тощо), виникнення нових галузей мовознавства, які розглядають певний невластне лінгвістичний аспект мовознавчої проблематики (логічної семантики, теорії мовленнєвих актів, лінгвопрагматики тощо), розширення межі традиційних лінгвістичних дисциплін (наприклад, зближення словотвору з теорією номінації, ономасіологією, когнітивною лінгвістикою тощо), а також застосування знань інших наук для пояснення й розуміння об’єкта лінгвістики шляхом створення інтегративних програм дослідження” [Селіванова 2008, с. 36–37].

Ключові слова: когнітивні принципи, принцип антропоцентризму, інтегральний (багатоаспектний) опис реєстрового слова, потенційний користувач, принцип прагматизму, особливості мов, результати лексикографічних праць певного періоду часу, принцип експланаторності, пояснення мовних явищ, науково-доказова база, науково-пояснювальний інструмент інтерпретації словникових відомостей, принцип експансіонізму, маргінальні науки, розширення межі традиційних лінгвістичних дисциплін, створення інтегративних програм дослідження.

Проблемно-дискусійні питання

1. Дефініції поняття “когнітивні принципи”.
- 1.1. Принцип антропоцентризму.

- 1.2. Принцип прагматизму.
- 1.3. Принцип експланаторності.
- 1.4. Принцип експансіонізму.
2. Мета і роль опису при дотриманні когнітивних принципів.

Практичні завдання

Завдання 1. Оберіть енциклопедичне джерело англійської та української мови словник і спробуйте простежити в ньому дотримання кожного із чотирьох когнітивних принципів: (а) принцип антропоцентризму; (б) принцип прагматизму; (в) принцип експланаторності; (г) принцип експансіонізму. Аргументуйте позиції. Усі дані занесіть до таблиці.

№	Енциклопедичне джерело англійської та української мов	Когнітивний принцип	Характеристика когнітивного принципу
1.		Принцип антропоцентризму	
		Принцип прагматизму	
		Принцип експланаторності	
		Принцип експансіонізму	

Завдання 2. Оберіть лінгвістичне джерело англійської та української мови словник і спробуйте простежити в ньому дотримання кожного із чотирьох когнітивних принципів: (а) принцип антропоцентризму; (б) принцип прагматизму; (в) принцип експланаторності; (г) принцип експансіонізму. Аргументуйте позиції. Усі дані занесіть до таблиці.

№	Лінгвістичне джерело англійської та української мов	Когнітивний принцип	Характеристика когнітивного принципу
1.		Принцип антропоцентризму	
		Принцип прагматизму	
		Принцип експланаторності	
		Принцип експансіонізму	

Завдання 2. Оберіть енциклопедично-лінгвістичне / енциклопедично-філологічне джерело англійської та української мови словник і спробуйте простежити в ньому дотримання кожного із чотирьох когнітивних принципів: (а) принцип антропоцентризму; (б) принцип прагматизму; (в) принцип експланаторності; (г) принцип експансіонізму. Аргументуйте позиції. Усі дані занесіть до таблиці.

№	Енциклопедично-лінгвістичне / енциклопедично-філологічне джерело англійської та української мов	Когнітивний принцип	Характеристика когнітивного принципу
1.		Принцип антропоцентризму	
		Принцип прагматизму	
		Принцип експланаторності	
		Принцип експансіонізму	

Література

- Albersnagel, F. A. (1987). *Cognition, emotion and depressive behavior: From learned helplessness theory to accessibility of cognitions theory*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Béjoint, H. (2000). *Modern Lexicography: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Fearing, F. (1954). An examination of the conceptions of Benjamin Whorf in the light of theories of perception and cognition. *Language in culture: Conference on the interrelations of language and other aspects of culture* / ed. H. Hoijer. Chicago; L.: The U. of Chicago Press, 47–81.
- Geeraerts, D. (1989). *Principles of Monolingual Lexicography*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Gill, K. S. (1986). The knowledge-based machine: Issues of knowledge transfer. *Artificial intelligence for society*, 7–17.
- Hoffmann, K., Tichy, E. (1980). *Checkliste zur Aufstellung bzw. Beurteilung etymologischer Deutungen*. Wien: Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An Introduction*. L.: Routledge.

- Johnson, S. (1747). *The Plan of an English Dictionary*. <https://andromeda.rutgers.edu/~jlynch/Texts/plan.html>
- Landau, S. (2001). *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.

Лексикографічні джерела

- DL – *Dictionary of Lexicography* / eds R. R. K. Hartmann, J. Gregory. L.; N.Y.: Rontledge, 1998.

Тема 4. СИНЕРГЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ

Сучасний когнітивно-синергетичний (неофункціональний) вектор висвітлення всіх аспектів людських знань про мову загалом та окремих її фрагментів засвідчує про розвиток міждисциплінарного підходу, заснованого на методах нелінійної динаміки, фрактальної геометрії, теорії самоорганізації. Таке твердження дає всі підстави говорити про те, що всі об'єкти, які існують у матеріальному світі, є *фракталами*, і не важливо – хмара це чи молекула кисню [Довгань 2011, с. 89].

Термін "**фрактал**" (від лат. *fractus* – ламаний; англ. *fractional* – дрібний) був уведений у науковий обіг у 1975 р. математиком Б. Б. Мандельбротом для опису низки об'єктів та явищ, які не мають визначеного лінійного розміру [див. дет.: Barnsley 2000; Mandelbrot 1975, 1983].

Заподження фрактальної геометрії прийнято пов'язувати з виходом у 1977 р. книги Бенуа Мандельброт "The Fractal Geometry of Nature" ("Фрактальна геометрія природи"), у якій Б. Б. Мандельброт запропонував найзагальніше визначення фракталу ("це певна структура, яка складається з подібних до себе підструктур") та алгоритми побудови різних типів фракталів як нерегулярних і самототожних (самоподібних) структур [див. детальніше: Barnsley 2000; Mandelbrot 1975, 1983]. За його словами, це була *фрактальна геометрія* або *геометрія природи*. Метою цієї теорії був аналіз зламаних, зморшкуватих і нечітких форм; математик використовував термін *фрактал*, тому що він передбачав недосконалість, незавершеність і *фракційність* цих форм [цит. за пр.: Довгань 2011, с. 88–89]. *Фрактал* – це явище, яке існує й декларує себе *динамічно*, він є *процесом*. Властивості фракталів як об'єктивного процесу змінюються у межах від чіткої регулярності до хаосу [Довгань 2011, с. 89].

У сучасному світі терміном "**фрактал**" позначають геометричну фігуру, що має властивість *самоподібності* (у математичній теорії *самоподібні об'єкти* – це такі об'єкти, які достеменно або приблизно співпадають з частинами себе самих: ціле має ту ж форму, що й одна або кілька його частин), тобто яка складається з декількох частин, кожна з яких подібна всій фігурі в цілому. Інваріантність відносно зміни шкали є однією

з форм самоподібності, при якій за будь-якого наближення можна виявити хоча б одну частину основної фігури, що схожа на цілу фігуру. У ширшому розумінні під фракталами розуміють множини точок в евклідовому просторі, що мають дрібну метричну розмірність (у смислі А. С. Безіковича або Ф. Хаусдорфа), або метричну розмірність, строго більшу за топологічну. Простіше кажучи, фрактал можна визначити як складну геометричну фігуру, фрагмент якої повторюється декілька разів, змінюючи свій розмір [цит. за пр.: Довгань 2011, с. 87–88].

Кожен з параметрів, представлених у різних зонах словникових статей, є *нелінійним* і *самоподібним* [Mandelbrot 1979] до цілої моделі словникової статті, яка має таку саму форму, що й одна або кілька її рубрик чи підрубрик, що, своєю чергою, достеменно або приблизно можуть збігатися. При цьому нові фрактальні форми не копіюють старих, але являють собою варіації заданих тем. У фрактальній реальності відчувається певне, структурно необхідне повторення, яке зміщує оригінал, але однак не є його копією [цит. за пр.: Довгань 2011, с. 88].

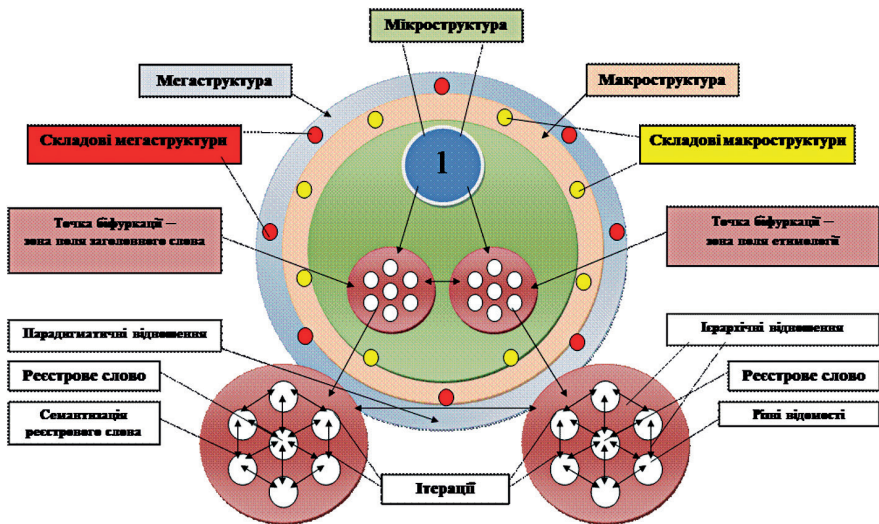

Рис. 2.1. Фрактальна модель лексикографічного джерела

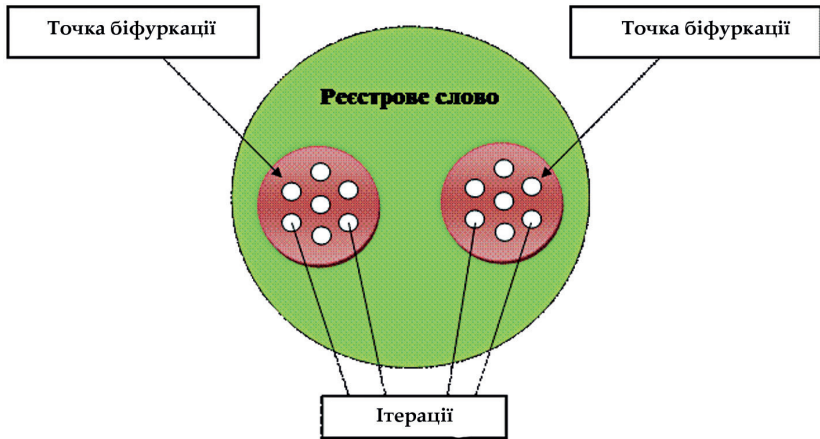

Рис. 2.2. Фрактальна модель словникової мікроструктури

Словникова стаття як фрактал має *ієрархічну організацію* [Mandelbrot 1979], яка виявляється у підпорядкованості окремих елементів фракталу (словникової статті) цілому фракталу (словниковій статті) (підрубрики – рубрикам, рубрики – полям, поля – словниковим статтям, словникова стаття – словнику), складній формі, що має різні рівні організації в різних масштабах, тобто тоді, коли акцентується увага на певному елементі. Розглядаючи словникову статтю у більшому масштабі, можна побачити (відкрити) нові подробиці реєстрового слова. Збільшення масштабу фракталу, що є акцентуацією уваги на двох точках біфуркації або їх ітераціях (рубриках і підрубриках) дало змогу виявити *нерегулярність* фракталів (словникових статей) у різних лексикографічних джерелах, тобто те, що фрактальні структури його словникових статей зі збільшеним масштабом не стають простішими, а, навпаки, мають однаково складний зміст на всіх рівнях.

Ключові слова: синергетичні принципи, міждисциплінарний підхід, нелінійна динаміка, фрактальна геометрія, теорія самоорганізації, фрактал, подібні підструктури, алгоритми побудови різних типів фракталів, нерегулярні, самототожні, самоподібні структури, незавершеність, фракційність, чітка регулярність до хаосу, самоподібні об'єкти, евклідовий простір, нелінійність, ієрархічна організація, нерегулярність фракталів.

Проблемно-дискусійні питання

1. Дефініції поняття “синергетичні принципи”.
2. Інтерпретація поняття “фрактал”
3. Словникова стаття як фрактал:
  - 3.1. Самоподібність.
  - 3.2. Нелінійність, нерегулярність.
  - 3.3. Ієрархічні організація.

Практичні завдання

Завдання 1. Надайте дефініції поняття *укр. фрактал / англ. fractal*, подані у Словнику української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ-11) й *Dictionary by Merriam-Webster (Merriam-Webster)*. Визначте спільні і відмінні ознаки у їх дефініціях. Усі дані занесіть до таблиці.

№	Поняття	СУМ-11	Merriam-Webster
1.	<i>укр. функція / англ. function</i>	(а) (б) (в)	(а) (б) (в)

Режим доступу до джерел:

СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

WADEL – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Завдання 2. Проаналізуйте енциклопедичну мікроструктуру з реєстровим словом *liturgical music*, поданий в *Encyclopædia Britannica*, і побудуйте фрактал. Охарактеризуйте всі точки біфуркації й ітерації. Доведіть їх самоподібність. Усі дані занесіть до таблиці.

№	Енциклопедична мікроструктура, представлена в <i>Encyclopædia Britannica</i>	Точки біфуркації і їх аргументація	Ітерації і їх аргументація
1.	<i>liturgical music</i>		

Режим доступу до джерела:

Liturgical music. *Encyclopædia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/liturgical-music>

Завдання 3. Проаналізуйте одномовну мікроструктуру з реєстровим словом **ПРИДАТНИЙ, а, е**, поданій в **Словнику української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ-11)**, і побудуйте фрактал. Охарактеризуйте всі точки біфуркації й ітерації. Доведіть їх самоподібність. Усі дані занесіть до таблиці.

№	Одномовна мікроструктура	Точки біфуркації і їх аргументація	Ітерації і їх аргументація
1.	ПРИДАТНИЙ, а, е		

Режим доступу до джерела:

Придатний. *Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда)*. URL: <http://sum.in.ua/s/prydatnyj>

Література

Довгань, О. В. (2011). *Мовотворчість українських перекладачів дитячої літератури другої половини ХХ — поч. ХХІ століть: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01*. Київ.

Barnsley, M. F., Rising, H., Kaufmann, M. (2000). *Fractals Everywhere*. N. Y.: Academic Press.

Mandelbrot, B. B. (1975). *Les Objets Fractals: Forme, Hasard et Dimension*. Paris: Flammarion.

Mandelbrot, B. B. (1983). *The Fractal Geometry of Nature: Updated and Augmented*. N. Y.: W.H. Freeman and Company.

Лексикографічні джерела

Придатний. *Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда)*. URL: <http://sum.in.ua/s/prydatnyj>

СУМ – *Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда)*. URL: <http://sum.in.ua/>

WADEL – *Dictionary by Merriam-Webster*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

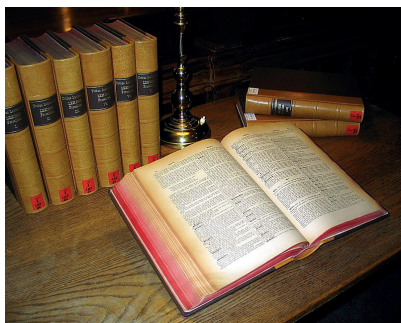
Liturgical music. *Encyclopædia Britannica – Енциклопедія Британіка*. URL: <https://www.britannica.com/topic/liturgical-music>

Розділ III

СИСТЕМА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Тема 1. ТИПОЛОГІЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ: ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТЬ

Сьогодні лексикографія продовжує вивчення різних видів і типів словників, а також кожного окремого типу словника, адже в сучасному інформаційному суспільстві з'являються нові потреби для одержання вичерпної інформації про навколишній світ.

Традиційно залишається типологія словників за такими опозиціями:

- 1) словник академічного типу – словник-довідник;
- 2) енциклопедичний словник – загальний словник;
- 3) тезаурус – звичайний (тлумачний або перекладний) словник;
- 4) звичайний (тлумачний або перекладний) словник – ідеологічний (ідеографічний) словник;
- 5) тлумачний словник – перекладний словник;
- 6) неісторичний словник – історичний словник.

Звичайно, повністю втілити всю лексичну систему будь-якої мови в одному лексикографічному виданні неможливо. Тому на сьогодні простежується великий арсенал різноманітної лексикографічної продукції, яка доповнює один одного.

В. В. Дубичинський зазначав, що існує необхідність у взаємопов'язаній системі довідкових словниково-енциклопедичних видань, яка була б задумана так, щоб всі видання цієї серії взаємно доповнювали один одного, а кожне видання, своєю чергою, окремо відображало б істотну частину максимальної лексичної системи [Дубичинський 1998, с. 64].

Вирішальна роль належить **системі словників** – сукупності різних за жанром лексикографічних джерел, які забезпечують різноаспектний опис певного (у тому числі одного й того ж) масиву мовних одиниць (наприклад, словникову систему повинні утворити тлумачний, ідеографічний, граматичний, зворотній та інші словники, орієнтовані на лексичне ядро мови).

Проблемним при цьому залишається співвідношення понять “класифікація словників” і “типологія словників”.

На практиці **класифікація і типологія** часто використовуються як синоніми, натомість їх необхідно розводити, адже “**типологію**” необхідно розглядати як основу класифікації, яка, своєю чергою, базується на гносеологічному статусі поняття “**тип**”.

Тип будь-якого словника визначається двома факторами: *характером лексичного матеріалу і практичним значенням*.

Тип будь-якого словника може бути визначений за певною домінуючою характеристикою словника – тлумачний, фразеологічний, антонімів і т. ін., яка збігається з його назвою, тобто наявна типологія словників – це типологія їх назв. Проте інформація, що міститься у зазначених типах лексикографічних джерел, частково перетинається: наприклад, тлумачний словник включає і фразеологію, а фразеологічний представляє витлумачення фразеологізмів. Саме тому у тлумачних словниках, окрім власне семантичної, можемо спостерігати також граматичну, фонетичну (орфоепічну), стилістичну і частково етимологічну інформацію

Іноколи тип будь-якого словника можна розглядати у широкому значенні: *деяка абстрактно представлена безліч реально наявних лексикографічних джерел, яка об’єднана певною загальною ознакою, у її протиставленні певній іншій безлічі видань за певною диференційною ознакою*.

У зв’язку з цим варто говорити про три рівні:

✓ на першому рівні один тип словника визначається в його опозиції до певного іншого типу;

✓ на другому – всередині певного типу словника виділяються *підтипи* за наявності у словників диференційних ознак;

✓ на третьому рівні цей *підтип* може розгалужуватися на *види, різновиди* за іншими диференційними ознаками і т. д.

Таким чином, *тип* – це абстрактно представлена кількість лексикографічних джерел на першому і другому рівнях типології.

“Класифікація словників”, – угруповання всіх лексикографічних джерел усередині певного типу, підтипу, різновиду.

Зазначене вище дозволяє говорити про домінування терміна *тип*, який включає поняття нижчого порядку – *підтип* і *клас*, які, своєю чергою, можна розподіляти на *вид*, *різновид*. Схематично це виглядає так:

ТИП → ПІДТИП → КЛАС → ВИД → РІЗНОВИД

Ключові слова: типологія лексикографічних джерел, класифікація лексикографічних джерел, словник академічного типу, словник-довідник, енциклопедичний словник, загальний словник, тезаурус, звичайний (тлумачний або перекладний) словник, ідеологічний (ідеографічний) словник, тлумачний словник, перекладний словник, неісторичний словник, історичний словник, системі словників, тип будь-якого словника, підтип будь-якого словника, клас будь-якого словника, вид будь-якого словника, різновид будь-якого словника.

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальна характеристика кожної опозиції:
  - 1.1. словник академічного типу – словник-довідник;
  - 1.2. енциклопедичний словник – загальний словник;
  - 1.3. тезаурус – звичайний (тлумачний або перекладний) словник;
  - 1.4. звичайний (тлумачний або перекладний) словник – ідеологічний (ідеографічний) словник;
  - 1.5. тлумачний словник – перекладний словник;
  - 1.6. неісторичний словник – історичний словник.
2. Система словників.
3. Типологія словників: дефініція поняття.
4. Класифікація словників: дефініція поняття.

Практичні завдання

Завдання 1. *Надайте загальну характеристику кожному лексикографічному джерелу в контексті схеми ТИП → ПІДТИП → КЛАС → ВИД → РІЗНОВИД. Усі дані занести до таблиці.*

Лексикографічне джерело	Схема	Загальна характеристика
<i>Advanced Learner's Dictionary of Current English</i> / ed. A. S. Hornby. London : Oxford University Press, 1963.	ТИП	
	ПІДТИП	
	КЛАС	
	ВИД	
	РІЗНОВИД	
<i>Merriam-Webster's Collegiate Dictionary</i> / ed. Merriam-Webster Editorial Staff. Massachusetts — Springfield: Merriam-Webster Incorporated, 1993.	ТИП	
	ПІДТИП	
	КЛАС	
	ВИД	
	РІЗНОВИД	
<i>Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English</i> / ed. A. S. Hornby.	ТИП	
	ПІДТИП	
	КЛАС	
	ВИД	
	РІЗНОВИД	

Режим доступу до джерел:

Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. A. S. Hornby. London : Oxford University Press, 1963.

Merriam-Webster's Collegiate Dictionary / ed. Merriam-Webster Editorial Staff. Massachusetts — Springfield: Merriam-Webster Incorporated, 1993.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. A. S. Hornby.

Завдання 2. Визначіть, до якої опозиції належать запропоновані лексикографічні джерела. Наведіть власні приклади визначених Вами опозицій. Усі дані занести до таблиці.

Лексикографічне джерело	Опозиція	Загальна характеристика
<i>Webster's American Dictionary of the English Language, 1828 Edition</i> / ed. N. Webster. USA: Foundation for American Christian Education, 1995.	1.1. словник академічного типу – словник-довідник;	
	1.2. енциклопедичний словник – загальний словник;	
	1.3. тезаурус – звичайний (тлумачний або перекладний) словник;	
	1.4. звичайний (тлумачний або перекладний) словник – ідеологічний (ідеографічний) словник;	
	1.5. тлумачний словник – перекладний словник;	
	1.6. неісторичний словник – історичний словник.	
<i>Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language</i> / ed. Rhr Press Author. New York: Portland House, 1989.	1.1. словник академічного типу – словник-довідник;	
	1.2. енциклопедичний словник – загальний словник;	
	1.3. тезаурус – звичайний (тлумачний або перекладний) словник;	
	1.4. звичайний (тлумачний або перекладний) словник – ідеологічний (ідеографічний) словник;	
	1.5. тлумачний словник – перекладний словник;	
	1.6. неісторичний словник – історичний словник.	
<i>Webster's Third New International Dictionary, Unabridged</i> / ed. Ph. B. Gove. USA: Merriam-Webster, 1961.	1.1. словник академічного типу – словник-довідник;	
	1.2. енциклопедичний словник – загальний словник;	
	1.3. тезаурус – звичайний (тлумачний або перекладний) словник;	
	1.4. звичайний (тлумачний або перекладний) словник – ідеологічний (ідеографічний) словник;	
	1.5. тлумачний словник – перекладний словник;	
	1.6. неісторичний словник – історичний словник.	

Режим доступу до джерел:

Webster's American Dictionary of the English Language, 1828 Edition / ed. N. Webster. USA: Foundation for American Christian Education, 1995.

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language / ed. Rhr Press Author. New York: Portland House, 1989.

Webster's Third New International Dictionary, Unabridged / ed. Ph. B. Gove. USA: Merriam-Webster, 1961.

Література

Дубичинский, В. В. (1998). *Теоретическая и практическая лексикография*. Wien: Wiener Slawisticher Almanac.

Лексикографічні джерела

advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. A. S. Hornby. London : Oxford University Press, 1963.

Merriam-Webster's Collegiate Dictionary / ed. Merriam-Webster Editorial Staff. Massachusetts — Springfield: Merriam-Webster Incorporated, 1993.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. A. S. Hornby.

Webster's American Dictionary of the English Language, 1828 Edition / ed. N. Webster. USA: Foundation for American Christian Education, 1995.

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language / ed. Rhr Press Author. New York: Portland House, 1989.

Webster's Third New International Dictionary, Unabridged / ed. Ph. B. Gove. USA: Merriam-Webster, 1961.

Тема 2. ТИПОЛОГІЧНО-КЛАСИФІКАЦІЙНІ КРИТЕРІЇ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

На сьогодні до основних типологічно-класифікаційних критеріїв лексикографічних джерел можна віднести такі.

1. *Об'єкт словникового опису*. Залежно від призначення, об'єкта та характеру пояснення словникового матеріалу лексикографічні джерела прийнято розмежовувати на три основні типи: *енциклопедичні* (чи *енциклопедії*), *лінгвістичні* / *філологічні*, *енциклопедично-лінгвістичні* / *енциклопедично-філологічні*.

2. *За способом організації лексики* словники укладено на основі таких принципів: 1) *алфавітного* – за алфавітом; 2) *гніздового* – об'єднання в одне “гніздо” (у межах однієї словникової статті) слів, які мають спільний корінь (підвид – алфавітно-гніздовий); 3) *ідеографічного* – слова згруповано та укладено за спільним значенням, або темою; 4) *інверсійного* (зворотнього) – слово подано за алфавітом з кінця; 5) *частотного* – слово подано за спадання частот: від найбільш вживаного до найменш.

3. *Кількісний склад лексикографічного джерела і обсяг лексикографічної інформації*. Лексикографічні джерела можна розподілити на такі класи: *великі* (англ. *comprehensive / unabridged*) (одно- / дво- / багатотомні); *середні* (англ. *desk-size dictionaries / semi-abridged*); *малі* / *короткі* (кишенькові) (англ. *abridged / pocket size dictionaries*).

Л. Згуста пропонує виділити ще один клас – надвеликі лексикографічні джерела (понад 400 тисяч слів) [Zgusta 1971, с. 25].

4. *Спосіб представлення лексичного значення слова*. Якщо говорити про тип *лінгвістичних* / *філологічних* лексикографічних джерел, то тут дослідники виділяють такі класи: *одномовні* (якщо заголовне (реєстрове) слово описується засобами тієї ж мови, що і воно саме), *двомовні* (коли укладачами джерела застосовано лише дві мови) або *багатомовні* (коли укладачами джерела використано більше двох мов). Загальновідомо, що *двомовні* та *багатомовні* – це перекладні словники, у яких подається переклад слів з однієї мови іншою [Шевчук 2011, с. 61].

5. *Функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці*. Переважну більшість усіх

лінгвістичних / філологічних лексикографічних джерел згруповано у клас *одномовні* видання, де у певному аспекті розкриваються особливості слів [Шевчук 2011, с. 59]. Натомість, тип лінгвістичні / філологічні лексикографічні джерела об'єднує такі підтипи: *системні* (тлумачні, власне системні та професійні джерела) та *довідникові* (науково-довідкові та практично-довідкові (нормалізуючі) джерела). Зважаючи на той факт, що сучасна лексикографія містить у своєму арсеналі величезну кількість лексикографічних джерел, пропонуємо увести два поняття для їх розмежування – “лексичні” та “нелексичні”.

До першого підтипу *системних* лексикографічних джерела належать такі класи: *тлумачні, власне системні та професійні* джерела. Щодо класу *тлумачних джерел*, то вони, з одного боку, залишаються вершиною словникарства, а з іншого, – достатньо повно представляють лексико-фразеологічний склад мови із поясненням прямого і переносного значень, граматичних та стилістичних особливостей, а також наводять зразки вживання певної заголовної / реєстрової одиниці [Шевчук 2011, с. 62].

Основними видами тлумачних джерел є: 1) *словники літературної мови* (нормативні словники; 2) *історичні та етимологічні словники*; 3) *народно-розмовні словники*; 4) *діалектні (обласні) словники*.

Наступний клас – *власне системні джерела*, завданням яких є фіксація та опис певного фрагмента системи мови, тобто мовні одиниці в їх системних зв'язках і відношеннях. При цьому об'єктом фіксації та інтерпретації може бути як окреме слово, так і ряд слів або група (поле) слів, тобто певна мікро- або макросистема. Серед власне системних джерел виокремлюємо їх три види: 1) *семонімічні словники* (словники синонімів, антонімів, паронімів, лексичних труднощів, омонімів, лексичних варіантів слова); 2) *словотвірні словники*; 3) *польові словники* (ідеографічні словники (тезауруси); словники, які об'єднують слова за їх функціональними характеристиками; словники іноземних слів; ненормативні словники; ідіолектні словники; ономастикони; отономастикони).

У сучасній лексикографії існують такі джерела, які побудовані за гніздовим принципом, де фіксуються ті гнізда слів, які пов'язані відношеннями формально-семантичної похідності. Це передусім *словотвірні словники*.

Наступний вид – *польові словники* – це такі лексикографічні джерела, які систематизують слова за семантичними полями і / або групами. Під це визначення підходять *ідеографічні словники*. Окрім цього, польові словники можна розподілити на: *тлумачні* (двосторонні) і *нетлумачні* (спискові – лівосторонні, гніздові і т. п.) лексикографічні джерела, в яких фіксуються або тільки фіксуються і описуються окремі групи, поля, пласти, масиви слів, пов'язані між собою такими ознаками: а) близькість значень; б) “вербально-асоціативна мережа”; в) функціональність; г) походження; д) відношення до ідіолекту; е) відношення до референтної сфери.

Зазначені вище диференційні ознаки дозволяють назвати сім різновидів польових словників: 1) ідеографічні словники (тезауруси); 2) словники, які об'єднують слова за їх функціональними характеристиками; 3) словники іноземних слів; 4) ненормативні словники; 5) ідіолектні словники; 6) ономастикони; 7) отономастикони.

Ще один клас лексикографічних видань складають професійні джерела, які С. В. Шевчук витлумачує як такі “лінгвістичні словники, що подають значення термінів певної галузі знань”. На сьогодні і англійська, і українська мови мають у своєму арсеналі термінологічні словники з багатьох галузей: біології, геології, літературознавства, математики, медицини, мовознавства, спорту тощо. Зустрічаємо одномовні, двомовні та багатомовні джерела, серед яких виокремлюємо такі види: термінологічні, спеціальні (галузеві, вузькогалузеві, багатоголузеві), класифікатори, термінологічні тезауруси і мінімуми.

Існують лексикографічні джерела підтипу *системні*, які пропонуємо віднести до так званих “нелексичних” – це такі видання, основним предметом опису яких, як правило, є більш складні за складом мовні одиниці та / або їх характеристики – словосполучення, фразеологізми, граматичні, словотворчі характеристики і т. ін.

Тут можна виокремити такі: *граматичні, дискурсивні, синтаксичні словники, словники виразності засобів* (фразеологічні, словники порівнянь, перифраз, крилатих слів і виразів, паремій).

Другим підтипом лінгвістичних / філологічних лексикографічних джерел є *довідникові джерела*, які включають два основні класи: *науково довідкові і практично-довідкові*

(нормалізуючі) джерела. Основними видами науково-довідкових джерел є: *зворотні* (інверсії), *частотні*, *етимологічні* та *комплексні словники*.

Щодо практично-довідкових, або нормалізуючих джерел, то вони фіксують норми усного та писемного мовлення, до яких мовець може звернутися за конкретною довідкою. Основними видами таких джерел є: *словники лексичних і граматичних труднощів* (правильностей), *словники скорочень*, *ортологічні* (орфоепічні і орфографічні), а також *комплексні словники*.

Сучасна лексикографія продовжує поповнювати свою базу різноманітними джерелами і довідниками, кожен з яких займає своє місце у розробленій вище типологічній класифікації, а також дозволяє встановити їх: *тип* → *підтип* → *клас* → *вид* → *різновид* відповідно 5 основних критеріїв, серед яких: 1) об'єкт словникового опису; 2) спосіб організації лексики; 3) кількісний склад лексикографічного джерела і обсяг лексикографічної інформації; 4) спосіб представлення лексичного значення слова; 5) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці.

Ключові слова: **основні терміни та поняття** *система словників; енциклопедичний словник (довідник); лінгвістичний / філологічний словник; енциклопедично-лінгвістичний / енциклопедично-філологічний словник; критерій класифікаційного типу.*

Проблемно-дискусійні питання:

1. Система лексикографічних джерел.
2. "Тип" лексикографічного джерела:
  - 2.1. Енциклопедичні словники (довідники).
  - 2.2. Лінгвістичні / філологічні словники.
  - 2.3. Енциклопедично-лінгвістичні / енциклопедично-філологічні словники.

Практичні завдання

Завдання 1. *Оберіть енциклопедичний словник (довідник) англійської і / або української мови (на Ваш вибір) й охарактеризуйте його відповідно до п'яти (5) критеріїв класифікаційного типу: (а) об'єкт словникового опису; (б) спосіб організації лексики; (в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації;*

(2) спосіб представлення лексичного значення слова; (д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці. Усі дані занести до таблиці.

Енциклопедичний словник (довідник)	Схема	Загальна характеристика
	(а) об'єкт словникового опису;	
	(б) спосіб організації лексики;	
	(в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації;	
	(г) спосіб представлення лексичного значення слова;	
	(д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці.	

Завдання 2. Оберіть лінгвістичний / філологічний словник англійської і / або української мови (на Ваш вибір) й охарактеризуйте його відповідно до п'яти (5) критеріїв класифікаційного типу: (а) об'єкт словникового опису; (б) спосіб організації лексики; (в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації; (г) спосіб представлення лексичного значення слова; (д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці. Усі дані занести до таблиці.

Лінгвістичний / філологічний словник	Схема	Загальна характеристика
	(а) об'єкт словникового опису;	
	(б) спосіб організації лексики;	
	(в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації;	
	(г) спосіб представлення лексичного значення слова;	
	(д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці.	

Завдання 3. *Оберіть енциклопедично-лінгвістичний / енциклопедично-філологічний словник англійської і / або української мови (на Ваш вибір) й охарактеризуйте його відповідно до п'яти (5) критеріїв класифікаційного типу: (а) об'єкт словникового опису; (б) спосіб організації лексики; (в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації; (г) спосіб представлення лексичного значення слова; (д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці. Усі дані занести до таблиці.*

Енциклопедично-лінгвістичний / енциклопедично-філологічний словник	Схема	Загальна характеристика
	(а) об'єкт словникового опису;	
	(б) спосіб організації лексики;	
	(в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації;	
	(г) спосіб представлення лексичного значення слова;	
	(д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці.	

Література

Шевчук, С. В., Кабиш, О. О., Клименко, І. В. (2011). *Сучасна українська літературна мова*. Київ: Алерта.

Zgusta, L., Cerny, V. (1971). *Manual of Lexicography*. Czechoslovakia: Walter de Gruyter.

Тема 3. ТИПОЛОГІЧНО-КЛАСИФІКАЦІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

№	Критерії класифікаційного типу лексикографічного джерела	Тип, підтип, клас, вид, різновид лексикографічного джерела	Класифікація
1.	Об'єкт словникового опису	1. ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ	1. Загальні / універсальні 2. Спеціальні (галузеві, вузькогалузеві, багатогалузеві) 3. Регіональні
2.	Спосіб організації лексикси	2. ЛІНГВІСТИЧНІ / ФІЛОЛОГІЧНІ	1. Алфавітний 2. Гніздовий – алфавітно-гніздовий 3. Ідеографічний 4. Інверсійний 6. Частотний
3.	Кількісний склад ЛД і обсяг ЛД		1. Великі (одно- / дво- / багатотомні) 2. Середні 3. Малі / короткі (кишенькові)
4.	Спосіб представлення ЛЗС		ОДНОМОВНІ – тлумачні; ДВО- / БАГАТОМОВНІ – перекладні
5.	Функції, цілі, призначення та параметри опису ЛО	2.1. СИСТЕМНІ: – тлумачні джерела	ЛЕКСИЧНІ: 1. Словники літературної мови (нормативні словники) 2. Історичні та етимологічні словники 3. Народні-розмовні словники 4. Діалектні (обласні) словники
		– власне системні джерела	1. Семантичні словники: словники синонімів, антонімів, паронімів, лексичних трудностей, омонімів, лексичних варіантів слова 2. Словотвірні словники 3. Польові словники: – ідеографічні словники (тезауруси): понятійні / семантичні, тематичні, асоціативні словники / словники асоціативних норм;

– словники, які об'єднують слова за їх функціональними характеристиками: словники активної лексики (активні словники); словники пасивної лексики (словники аргонімів); словники нових слів (неологізмів); функціональні словники;

– словники іноземних слів;

– ненормативні словники: словники просторічної лексики, арго, жаргону, сленгу;

– ідіологічні словники: ідіостилістичні, мови письменників, окремих оповідачів, поетичні, стилістичних прийомів, словники дорослої особистості, дитячої мови;

– ономастичні: антропонімічні, топонімічні;

– ономастичні

1. Термінологічні

2. Спеціальні (галузеві, вузькогалузеві, багатогалузеві)

3. Класифікатори

4. Термінологічні тезауруси

5. Термінологічні мінімуми

НЕЛЕКСИЧНІ:

1. Граматичні словники

2. Дискурсивні словники

3. Синтаксичні словники

4. Словники виразності засобів: фразеологічні, словники порівнянь, перифраз, крилатих слів і виразів, паремій (прислів'я та приказки)

1. Зворотні словники (інверсії)

2. Частотні словники

3. Етимологічні словники

4. Комплексні словники

1. Словники лексичних і граматичних труднощів (правильностей)

2. Словники скорочень

3. Ортологічні (орфоепічні і орфографічні) словники

4. Комплексні словники

Приклади енциклопедично-лінгвістичних / енциклопедично-філологічних джерел

– професійні джерела

ДОВІДНИКОВІ:

– науково-довідкові джерела

– практично-довідкові (нормалізуючі) джерела

3. ЕНЦИКЛОПЕДИЧНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ / ЕНЦИКЛОПЕДИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ

Ключові слова: об'єкт словникового опису; спосіб організації лексики; кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації; спосіб представлення лексичного значення слова; функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці; типологічно-класифікаційна організація лексикографічних джерел.

Проблемно-дискусійні питання

1. Критерії класифікаційного типу лексикографічного джерела (довідника):
  - 1.1. Об'єкт словникового опису.
  - 1.2. Спосіб організації лексики.
  - 1.3. Кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації.
  - 1.4. Спосіб представлення лексичного значення слова.
  - 1.5. Функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці
2. Типологічно-класифікаційна організація лексикографічних джерел.

Практичні завдання

Завдання 1. Оберіть лексикографічне джерело англійської і / або української мови (на Ваш вибір) й охарактеризуйте його відповідно до критерію класифікаційного типу: (а) об'єкт словникового опису. Усі дані занести до таблиці.

Лексикографічне джерело англійської і / або української мови	Критерій класифікаційного типу (а) об'єкт словникового опису	Загальна характеристика
	1. ...	
	2. ...	
	3. ...	

Завдання 2. Оберіть лексикографічне джерело англійської і / або української мови (на Ваш вибір) й охарактеризуйте його відповідно до критерію класифікаційного типу: (б) спосіб організації лексики. Усі дані занести до таблиці.

Лексикографічне джерело англійської і / або української мови	Критерій класифікаційного типу (б) спосіб організації лексики	Загальна характеристика
	1. ...	
	2. ...	
	3...	

Завдання 3. Оберіть лексикографічне джерело англійської і / або української мови (на Ваш вибір) й охарактеризуйте його відповідно до критерію класифікаційного типу: (в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації. Усі дані занести до таблиці.

Лексикографічне джерело англійської і / або української мови	Критерій класифікаційного типу (в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації	Загальна характеристика
	1. ...	
	2. ...	
	3...	

Завдання 4. Оберіть лексикографічне джерело англійської і / або української мови (на Ваш вибір) й охарактеризуйте його відповідно до критерію класифікаційного типу: (г) спосіб представлення лексичного значення слова. Усі дані занести до таблиці.

Лексикографічне джерело англійської і / або української мови	Критерій класифікаційного типу (г) спосіб представлення лексичного значення слова	Загальна характеристика
	1. ...	
	2. ...	
	3...	

Завдання 5. Оберіть лексикографічне джерело англійської і / або української мови (на Ваш вибір) й охарактеризуйте його відповідно до критерію класифікаційного типу: (д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці. Усі дані занести до таблиці.

Лексикографічне джерело англійської і / або української мови	Критерій класифікаційного типу (д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці	Загальна характеристика
	1. ...	
	2. ...	
	3...	

Література

Abdijalilovna, Z. D. (2021). Classification of Principles of Lexicographic Monolingual and Bilingual Dictionaries using Modern Approach. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 2(12), 64–68. <https://doi.org/10.47494/cajlp.v2i12.276>

Adamska-Sałaciak, A. (2006). *Meaning and the bilingual dictionary: The case of English and Polish*. Frankfurt am Main

Adamska-Sałaciak, A. (2010). Why we need bilingual learners' dictionaries. In Kernerman I., Bogaards P. (eds.) *English learners' dictionaries at the DSNA 2009*, 121–137.

Atkins, B. T. S. (1996). Bilingual Dictionaries – Past, Present and Future. In M. Gellerstam, J. Jarborg, S.-G. Malmgren, K. Noren, L. Rogstroöm and C. R. Papmehl (eds.), *EURALEX '96 Proc.*

Garten, J., Hoover, J., Johnson, K.M. et al. (2018). Dictionaries and distributions: Combining expert knowledge and large scale textual data content analysis. *Behav Res*, 50, 344–361. <https://doi.org/10.3758/s13428-017-0875-9>

Humblé, P. (2001). *Dictionaries and language learners*. Haag & Herchen Verlag: Frankfurt am Main.

John, P. C. (2008). *Dictionaries in Early Modern Europe: Lexicography and the Making of Heritage*. Cambridge University Press.

Levy, M., & Steel, C. (2015). Language learner perspectives on the functionality and use of electronic language dictionaries. *ReCALL*, 27(2), 177–196.

Lew, R. (2012). How Can We Make Electronic Dictionaries More Effective? In S. Granger and M. Paquot (eds.), *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 343–361.

Lorentzen, H., & Theilgaard, L. (2012). Online Dictionaries – How Do Users Find Them and What Do They Do Once They Have?. In R. V. Fjeld and J. M. Torjusen (eds.), *Proceedings of the 15th EURALEX International Congress*. Oslo: Department of Linguistics and Scandinavian Studies, University of Oslo, 654–660.

Nielsen, S. (2008). The Effect of Lexicographical Information Costs on Dictionary Naming and Use. *Lexikos*, 18, 170-189.

Osselton, N. E. (2007). Innovation and continuity in English learners' dictionaries: The singleclause when-definition. *International Journal of Lexicography*, 20(4), 393–399.

Sterkenburg, P. G. J. van, ed. (2003). *A practical guide to lexicography*. John Benjamins Publishing Company.

Varantola, K. (2002). Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility? In M.-H. Corre'ard (ed.), *Lexicography and Natural Language Processing. A Festschrift in Honour of B.T.S. Atkins*. Grenoble: EURALEX, 30–44.

Розділ IV

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Тема 1. ПРИНЦИПИ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Реєстрові одиниці в енциклопедичній лексикографії мають дещо інший характер. Це пов'язано з тим, що енциклопедична мікроструктура вже містить не просто дефініцію чи тлумачення реєстрового слова, а безпосередньо **опис**.

Принципи енциклопедичної лексикографії – це науково-дослідницькі дії укладачів, спрямовані на висвітлення даних про реєстрове слово. У цьому контексті укладач намагається зберегти простоту в представленні матеріалу, стислість, аргументованість, а в окремих випадках потребується деталізованість для доказу тієї чи іншої гіпотези, поняття тощо.

Енциклопедичні видання можуть бути представлені такими видами:

I. ЗАГАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ висвітлюють інформацію про реєстрове слово в загальному вигляді і призначені для ширшого кола користувачів.

II. ГАЛУЗЕВІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ спрямовані на висвітлення інформації про реєстрове слово первної тематичної галузі і, як правило, призначені для вузького кола читачів. Опис, який подається в енциклопедичній мікроструктурі, містить вузьку інформацію про об'єкт, предмет, людину тощо.

Найбільш поширеними галузевими енциклопедіями є такі:

- ✓ Історичні
- ✓ Географічні
- ✓ Філологічні
- ✓ Культурологічні та мистецтвознавчі
- ✓ Філософські та політологічні
- ✓ Соціологічні та психологічні

- ✓ Економічні
- ✓ Технічні
- ✓ Сільськогосподарські
- ✓ Медичні, біологічні та хімічні
- ✓ Фізико-математичні
- ✓ Юридичні

III. ПЕРСОНАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ – джерела, у яких подається інформацію про відомі постаті науки й техніки.

IV. РЕГІОНАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ.

Ключові слова: *енциклопедична лексикографія, енциклопедична мікроструктура, опис, енциклопедичне видання, загальні енциклопедії, галузеві енциклопедії, історичні, географічні, філологічні, культурологічні та мистецтвознавчі, філософські та політологічні, соціологічні та психологічні, економічні, технічні, сільськогосподарські, медичні, біологічні та хімічні, фізико-математичні, юридичні, персональні енциклопедії, регіональні енциклопедії.*

Проблемно-дискусійні питання

1. Енциклопедична лексикографія у її сучасних викликах.
2. Реєстрова одиниця в енциклопедичній лексикографії.
3. Принципи енциклопедичної лексикографії.
4. Види енциклопедичної лексикографії:
  - 4.1. загальні енциклопедії;
  - 4.2. галузеві енциклопедії;
  - 4.3. персональні енциклопедії;
  - 4.4. регіональні енциклопедії.

Практичні завдання

Завдання 1. Оберіть два джерела, які входять до виду загальних енциклопедій (на Ваш вибір) й охарактеризуйте їх відповідно до їх зовнішньої і внутрішньої структур. Усі дані занести до таблиці.

№	Загальні енциклопедії	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.					
2.					

Завдання 2. *Оберіть два джерела, які входять до виду галузевих енциклопедій (на Ваш вибір) й охарактеризуйте їх відповідно до їх зовнішньої і внутрішньої структури. Усі дані занести до таблиці.*

№	Галузеві енциклопедії	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.					
2.					

Завдання 3. *Оберіть два джерела, які входять до виду персональних енциклопедій (на Ваш вибір) й охарактеризуйте їх відповідно до їх зовнішньої і внутрішньої структури. Усі дані занести до таблиці.*

№	Персональні енциклопедії	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.					
2.					

Завдання 4. *Оберіть два джерела, які входять до виду регіональних енциклопедій (на Ваш вибір) й охарактеризуйте їх відповідно до їх зовнішньої і внутрішньої структури. Усі дані занести до таблиці.*

№	Регіональні енциклопедії	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.					
2.					

Література

Железняк, М., Іщенко, О. (2018). Академічні онлайн-енциклопедії в контексті розвитку сучасного інформаційного простору. *Енциклопедичний вісник України*, 10, 39–49. <https://doi.org/10.37068/evu.10.4>

Іщенко, О. С. (2019). Регіональний вимір в енциклопедознавчих дослідженнях. *Література та культура Полісся*, 97(12i), 119–128. <https://doi.org/10.31654/2520-6966-2019-12i-97-119-128>

Іщенко, О. С. (2021). Нові тенденції розвитку енциклопедистики в цифрову епоху (на прикладі “Scholarpedia” та “Scholarly Community Encyclopedia”). *Енциклопедичний вісник України*, 13, 46–62. <https://doi.org/10.37068/evu.13.4>

Каліберда, О. О. (2015). Функції енциклопедичних та лінгвістичних глумачних словників. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки*, 1, 29–32.

Каліберда, О. О. (2018). Нечітка межа між енциклопедичними та лінгвістичними словниками. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: Філологія*, 4, 117–119.

Савченко, О., Давиденко, О. (2017). Енциклопедична хроніка. *Енциклопедичний вісник України*, 8–9, 83–93.

Hanks, P. (2006). *English Lexicography. Encyclopedia of Language and Linguistics. Elsevier Science*, 4: Du-Gen, 184–194.

Лексикографічні джерела

Енциклопедія сучасної України: у 25 т. Київ, 2001–2011.

Онацький, Є. (1957–1967). *Українська мала енциклопедія: у 8 т. і 16 кн.* Буенос-Айрес.

Українська загальна енциклопедія. Книга Знання – “Коломийська енциклопедія: у 3 т. / за ред. І. Раковського і В. Сімовича. Львів; Станіславів; Коломия: Вид-во “Українська загальна енциклопедія”, 1930–1935.

Географічна енциклопедія України: у 3 т. / ред. кол.: О. М. Маринич (відп. ред.) та ін.. Київ: Українська радянська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1989–1993.

Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух. – Київ: Вид. дім “Слово”, 2006.

Кращі науково-педагогічні працівники ВНЗ України / авт.-упор. В. В. Болгов. Київ: Вид-во “Болгов Медіа Центр”, 2006.

Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ: Либідь, 2005.

Визначні пам'ятки Києва: енциклопедичний довідник / Г. Ю. Івакін, М. Б. Кальницький, Ю. В. Павленко, О. Ю. Храмов. Київ: Фенікс, 2005.

Львівщина: енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ: Головна редакція УРЕ, 1990.

Тема 2. ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Енциклопедія сучасної України

Енциклопедія Сучасної України (далі – ЕСУ) (англ. *The Encyclopedia of Modern Ukraine*) – багатотомне науково-енциклопедичне видання Інституту енциклопедичних досліджень Національної Академії Наук України.

ЕСУ – це:

✓ сучасна версія національної енциклопедії українського народу;

✓ вона має найбільшу кількість томів (починаючи з 2001 р. було надруковано 24 т. для літер “А” – “О”);

✓ вона має мультимедійну версію: починаючи з 2014 р. матеріали томів доступні в онлайн режимі; на сьогодні веб-сайт має 67 328 словникових статей.

Основна мета ЕСУ

ЕСУ продовжує залишатися джерелом об’єктивних довідкових знань щодо історичних здобутків і надбань українського народу, а також сучасний стан України. У зміст видання представлено всі сфери буття України: від географічного положення, економіки, історії, культури, літератури, мистецтва, молодіжної субкультури, науки, політичного устрою, природи, промисловості, спорту й до різноманітних понять, процесів, явищ.

Матеріали ЕСУ – це період від поч. ХХ ст. до наших днів.

Ідеї створення ЕСУ – це період, коли Україна стала незалежною державою і коли постала необхідність позбутися радянських ідеологем і міфів щодо вилумачення історичного, культурного минулого українського народу, коректно представити сучасний стан, утверджувати загальнолюдські й національні цінності. У зв’язку з цим особливу увагу укладачі ЕСУ зосереджують на висвітленні персоналій як носіїв матеріальних й духовно-культурних цінностей, основній продуктивній силі, що виражає потенціал держави.

Головна редколегія

Завесь періодіснування ЕСУ доскладу головної редколегії входили такі представники: І. М. Дзюба (співголова), А. І. Жуковський (співголова), О. М. Романів (співголова), В. М. Баранецький,

В. П. Буркат, Д. М. Гродзинський, Я. Д. Ісаєвич, І. Ф. Курас, В. С. Лісовий, Д. Є. Макаренко, О. М. Маринич, О. В. Мишанич, В. І. Наулко, Б. Є. Патон, В. В. Пилипенко, Л. А. Пиріг, А. П. Шпак.

Наразі в ЕСУ працюють такі представники: М. Г. Железняк (відповідальний секретар), І. Д. Гамкало, В. М. Геєць, Є. І. Головаха, Д. О. Горбачов, С. В. Кульчицький, В. М. Литвин, М. І. Мельник, О. С. Онищенко, В. Д. Походенко, І. В. Сергієнко, А. К. Шидловський, Я. С. Яцків.

Засновники

Національна академія наук України, Наукове товариство імені Шевченка.

Видавець

Інститут енциклопедичних досліджень Національної академії наук України (основні види діяльності: підготовка статей, макетування й виготовлення томів, розроблення, підтримка й наповнення веб-сайту енциклопедії).

Томи

ЕСУ – енциклопедія зі статтями в алфавітному порядку, що друкується томами. За кількістю томів ЕСУ залишається однією із найбільших українських загальних енциклопедій.

Автори

До написання статей редакція ЕСУ активно залучає провідних фахівців Національної академії наук України, галузевих академій, закладів вищої освіти України, мистецтвознавців, краєзнавців тощо. Наразі авторський колектив становить понад 21 тис. осіб.

Інформацію взято тут: <https://esu.com.ua/about>

Приклад енциклопедичної мікроструктури в ЕСУ

Зоря

«ЗОРЯ» – журнал. Виходив 1902–04 (наклад 3000 прим.) і 1910 (укр. мовою за новим правописом) у м. Коломия (нині Івано-Фр. обл.). Захищав інтереси селянства, підніс ідею боротьби за нац. визволення. Друкував статті про страйки і бойкоти, істор. розвідки про опришків (О. Довбуша та ін.), про Б. Хмельницького; художні твори Т. Шевченка, І. Франка, Ю. Федьковича, С. Руданського, Б. Лепкого, Леся Мартовича, Г. Щипавки, Т. Бордуляка, А. Веретельника, О. Стороженка та ін.; біогр. довідки про письменників; переклади повістей А. Чехова, Л. Толстого. Відп. ред. – П. Оларчук, К. Трильовський.

Літ.: Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломиї (1865–1994 рр.): істор.-бібліогр. дослідж. Л., 1996.

Ключові слова: Енциклопедія Сучасної України (ЕСУ), науково-енциклопедичне видання, національна енциклопедія українського народу, історичні здобутки й надбання українського народу, сучасний стан України, географічне положення, економіка, історія, культура, література, мистецтва, молодіжна субкультура, наука, політичний устрій, природа, промисловість, спорт, поняття, процеси, явища.

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальна характеристика Енциклопедії Сучасної України (ЕСУ) (СУМ-11).
2. Основна мета ЕСУ.
3. Матеріали ЕСУ.
4. Ідеї створення ЕСУ.
5. Головна редколегія ЕСУ.
6. Засновники ЕСУ.
7. Видавець ЕСУ.
8. Томи ЕСУ.
9. Автори ЕСУ.

Практичні завдання

Завдання 1. Виконати лексикографічний аналіз енциклопедичної мікроструктури з реєстровим словом **КИЇВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ**, поданому в ЕСУ, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання словникової мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

ЕСУ	Лексикографічний аналіз
	КИЇВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ – науково-дослідна установа у галузі судових експертиз. Підпорядк. МЮ України. Засн. 1914 як кабінет наук.-судової експертизи при прокурорі Київ. судової палати. Від 1925 – Київ. ін-т

наук.-судової експертизи, від 1944 – сучасна назва. Нині у структурі Ін-ту діють лаб.: почеркознав. дослідж.; психол., мистецтвознав. дослідж. та дослідж. об'єктів інтелектуал. власності; судових трасол., вибухотех., пожежно-тех. дослідж. та дослідж. документів; судових фіз.-хім. та біол. дослідж.; буд.-тех. видів дослідж.; товарознав. видів дослідж. (зокрема автотоварознав.); фоноскоп., комп'ютер. дослідж. та дослідж. телекомунікац. систем; автотех. видів дослідж.; екон. видів дослідж.; відділи: орг-ції н.-д. робіт і редакц.-видавн. діяльності; наук.-метод. та інформ. забезпечення; документац. забезпечення; Вінн., Терноп., Черкас., Черніг., Житомир. відділення. Працюють 226 н. с., зокрема 8 д-рів і 34 канд. н. Серед відомих науковців – С. Потапов, В. Фаворський, Ю. Сапожников, В. Лисиченко, С. Тихенко, В. Гончаренко, М. Сегай, І. Фрідман. Сформувався і діють наук. школи з методології судової експертизи, судового почеркознавства, судової фоноскопії, криміналіст. дослідж. паливно-мастил. матеріалів. Перший дир. – С. Потапов (1914–19), від 2011 – О. Рувін. Літ.: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Славетні сторінки історії (100 років). К., 2013.	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Режим доступу до джерела:

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-44855>

Завдання 2. Виконати лексикографічний аналіз енциклопедичної мікроструктури з реєстровим словом **МАЛИШ Наталія Андріївна**, поданому в ЕСУ, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання словникової мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

МАЛИШ Наталія Андріївна
(04. 02. 1964, м. Нововолинськ
Волин. обл.) – фахівець у
галузі державного управління.
Канд. екон. н. (1993), д-р н. з
держ. упр. (2012), проф. (2014).
Закін. Київ. ун-т (1987). Відтоді
працювала у Луцькому пед.
ін-ті; 1993–99 – у Нац. ун-ті
«Києво-Могилян. академія»;
1999–2007 – у Міжрегіон.

академії упр. персоналом; від 2007 – у Нац. академії
держ. упр. при Президентові України (обидві – Київ):
від 2012 – проф. каф. екон. політики; від 2017 – проф.
каф. екон. теорії та конкурент. політики Київ. торг.-
екон. ун-ту. Наук. дослідження: держ. екол. політика
України, макроекон. аналіз соц.-екон. розвитку
країни, транспортна інфраструктура.

Пр.: Макроекономіка: Навч. посіб. К., 2003; 2004;
2007; Моделювання економічних процесів ринкової
економіки: Навч. посіб. К., 2004; Мікроекономіка:
Навч. посіб. К., 2005 (співавт.); Ефективні механізми
формування державної екологічної політики. К., 2011;
Економічний аналіз транспортної інфраструктури
України // Вісн. Нац. академії держ. упр. при
Президентові України. Сер. Держ. упр. 2016. № 2
(співавт.).

Традиційні принципи лексикографування

Лінгвістичні принципи лексикографування

Когнітивні принципи лексикографування

Синергетичні принципи лексикографування

Режим доступу до джерела:

Малиш Наталія Андріївна. *Енциклопедія сучасної України*.
URL: <https://esu.com.ua/article-63074>

Література

Бесєдна, Л. Л., Проценко, В. А. (2010). Лінгвістичні аспекти розроблення електронної енциклопедії законодавства України *Правова інформатика*, 3, 75–80.

Бойко, Ю. О. (2016). Енциклопедія Сучасної України – основний науковий проект Інституту енциклопедичних досліджень НАН України. *Гілея: науковий вісник*, 111, 96–99.

Борчук, С. (2012). Юліан Бачинський як основоположник української енциклопедистики. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*, 21, 37–46.

Борчук, С. М. (2014). Розвиток української енциклопедистики у другій половині XIX – на початку XX ст. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.*, 23, 287–296.

Демчук, Н., Романюк, О. (2008). Концепція енциклопедичної справи в інтерпретації Івана Франка: методологічні засади, принципи, етапи підготовки й видання довідників. *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*, 3, 289–301.

Железняк, М. (2017). Українська електронна енциклопедистика: тенденції розвитку та місце в інформаційному просторі держави. *Енциклопедичний вісник України*, 8-9, 7–21. <https://doi.org/10.37068/evu.8-9.1>

Франко, А., Франко, О. (2010). До питання створення першої української енциклопедії (за матеріалами особистих архівів Ф. Вовка та І. Франка). *Народознавчі зошити*, 1–2, 156–159.

Лексикографічні джерела

ЕСУ – *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-44855>

Тема 3. ЕНЦИКЛОПЕДІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

На сьогодні одними із найбільших залишаються дві енциклопедії:

1. англ. *Encyclopedia Americana* – укр. *Енциклопедія Американа*.
2. англ. *Encyclopædia Britannica* – укр. *Енциклопедія Британіка*.

***Encyclopedia Americana* – Енциклопедія Американа**

URL: <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/metabook?id=encyamer>

Рис. 4.1. *Encyclopedia Americana*

Енциклопедія Американа (англ. *Encyclopedia Americana*, “Американа”) (далі – Американа) – універсальна енциклопедія, яка стала першою великоюбагатотомноюенциклопедією, виданою в США (1829–1833).

Американа містить понад 45 тисяч статей [VGC], більша частина з яких вміщує більше, ніж 500 слів. До написання енциклопедії долучалося понад 6500 осіб [VGC], результат роботи яких відображено у 9000 бібліографій, 150000 перехресних покликань, понад 1000 таблиць, 1200 карт і близько 4500 чорно-білих й кольорових ілюстрацій.

Наразі *Американа* доступна за інтернет-підпискою.

Історична довідка.

Реклама 1921 р. *Американа*: інші енциклопедії так само застаріли, як і локомотиви 90-річної давнини (Рис. 4.2).

Американа вперше опублікована в 13 томах, була складена і відредагована **Френсісом Лібером**. Подальші видання були опубліковані в 1911 р. (20 томів) і в 1918-1920 рр. (30 томів), відповідно, після чого вона постійно перевидавалася. Згодом у 1990-х роках компанія “Грол’єр” (англ. *Grolier*), яка видавала *Американа*, почала випускати її вже на компакт-дисках. У 2006 р. вийшло останнє друковане видання енциклопедії *Американа*. Відповідний щорічник, який виходив під різними назвами, видавався з 1923 по 2008 рр.

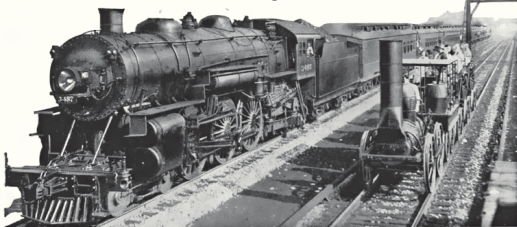

Американа онлайн-видання (англ. *Encyclopedia Americana Online*), яке також постійно оновлюється, вперше стало доступним для широко загалу в 1996 р. Після того, як американська багатонаціональна видавнича, освітня та медіа-компанія *Scholastic Corporation* придбала "Грол'єр" (англ. *Grolier*) у 2000 р., онлайн-версія Американи стала ще й джерелом освітніх ресурсів. У 2004 р. *Scholastic* заявила, що в онлайн-версії Американи близько 2,500 статей щорічно оновлюється.

Зміст Американи має міжнародний характер, а її друкована версія детально висвітлювала факти з географії та історії Америки й Канади. Окрім того, Американа широко висвітлює біографічні дані й науково-технічні теми. Американа містить низку авторських статей, які написані видатними вченими у різних галузях.

У 1902 р. *Американу* було видано в 16 томах за редакцією науково-популярного американського журналу *Scientific American*. Співпраця з часописом була перервана 1911 року [Collison, 1964], і з 1907 по 1912 р. *Американа* публікувалася під назвою *The Americana*.

An Encyclopedia—to be of Service Must be up-to-date

The De Witt Clinton train of 1831 was of great service 90 years ago, but who would want to use it today in preference to the Twentieth Century Limited?

The little pioneer train is of value now only as a museum exhibit to illustrate the great evolution that has taken place in railroad transportation.

An out-of-date reference work is of as little practical value today as the old stage-coach train that served our grandfathers.

Within the short span of seven years the whole world has undergone tremendous changes. An encyclopedia edited before the war makes a nice appearance on the library shelves, but it is of little service to the reader or student who seeks a true picture of men and countries, of science and industry, of the great revolution in thought and progress—as they are today—three years after the close of the Great War.

Misinformation is worse than none.

The Encyclopedia AMERICANA

A Storehouse of All the Knowledge of the World Today

The new AMERICANA is not only up-to-date and authoritative—it is American in conception, plan and editorship.

Under the ablest American editorship the new AMERICANA brings together the product of the best minds of the world. Among its more than 2000 contributors are historians, publicists, engineers, scientists, statesmen—not only from the United States, but from all the leading countries of the world—men and women who are leaders in human thought and action.

The new AMERICANA in your library places the knowledge of the world today at your elbow for daily reference.

Cut out this coupon and mail it today.

ENCYCLOPEDIA AMERICANA CORPORATION
37 William Street, New York, N. Y.
People's Gas Building, Chicago, Ill.
Please send me free of charge descriptive literature of
the Encyclopedia AMERICANA. Geog. 12-21

Name .....

Address .....

Рис. 4.2. Реклама 1921 р. для Енциклопедії Американи, що свідчить про те, що інші енциклопедії так само застаріли, як і локомотиви 90 років тому

Приклади енциклопедичних мікроструктур з Енциклопедії Американа

DOUMERGUE, Gaston, French statesman: b. Aigues-Vives, Gard, 1863. He studied law, practised at Nîmes in 1885–90, served as colonial magistrate in Cochín-China in 1888 and in Algiers in 1890–93. He was elected to the Chamber of Deputies as a Radical-Socialist in 1898, 1902 and 1906. In 1895–96 he was secretary and in 1905–06 vice-president of the Chamber. In 1902–05 he was Minister of the Colonies in the Combes Cabinet, in 1906–08 Minister of Commerce in the Sarrien and Clémenceau cabinets, and in 1908–10 was Minister of Public Instruction in the Clémenceau and first Briand cabinets. Afterward he became a member of the Senate and in December 1913 was made Premier, holding at the same time the portfolio of foreign affairs. He resigned the premiership in June 1914. In 1915 he became Minister of the Colonies in the Briand Cabinet.

DOUMIC, doo'mèk', René, French literary critic: b. Paris 1860. He was educated at the Lycée Condorcet and at the Ecole Normale Supérieure. He came to America, where he served as professor at Stanislas College; he lectured in Canada and at Harvard University in 1898. He has become known internationally through his criticisms in the leading journals of France. He was made a Chevalier of the Legion of Honor and was elected member of the Academy in 1909. He has published 'De Scribe à Ibsen' (1893); 'Ecrivains d'aujourd'hui' (1894); 'Etudes sur la littérature française' (5 vols., 1896–1905); 'Les jeunes' (1896); 'Essais sur le théâtre contemporain' (1897); 'Hommes et idées du XIXe siècle' (1903); 'Les lettres d'Elivré à Lamartine' (1905); 'Le théâtre nouveau' (1908); 'George Sand' (1909); 'Lamartine' (1912); 'Histoire de la littérature française' (30th ed., 1913).

DOURO, dō'roo, or DUERO, doo-a'rō (ancient DURIVUS), one of the largest rivers of the Spanish Peninsula, which, flowing west, traverses about one-half of Spain and the whole of Portugal, and, after a course of 500 miles, flows into the Atlantic three miles below Oporto. It is not of much navigable importance, but small vessels ascend about 70 miles from its mouth. In the Middle Ages it was celebrated for the gold that was found in its bed.

DOUROUCOULI, doo-roo-koo'le, a small Brazilian monkey, of nocturnal habits, which sleeps by day, and preys fiercely by night upon insects and small birds. It is of the genus *Nyctipithecus*, of which various species are known, all South American. They are about nine inches long, with tails somewhat longer than their bodies; and have soft grayish fur; their voices are discordant and disagreeable. They are known also as "owl-monkeys," and "night-monkeys."

DOUSA, Janus (Latinized from JAN VAN DER DOES), Dutch statesman, philologist, historian and poet: b. Noordwyk, Holland, 6 Dec. 1545; d. there, October 1604. In 1572 he went as Ambassador to England to obtain the support of Queen Elizabeth for the cause of the Dutch and subsequently became governor of Leyden. As chief commander, during the siege of Leyden by the Spaniards, he conducted himself with prudence and courage in the midst of the horrors of famine, plague and civil dissensions. He was sent to England again in 1584 and 1585. The stadtholder, William I, compensated the city for its sufferings by the establishment of the university, of which Dousa was the first curator. His best-known work is 'Bataviæ Hollandiæque Annales' (1599).

Encyclopædia Britannica – *Енциклопедія Британіка*

URL: <https://www.britannica.com/>

Рис. 4.3. Логотип
Енциклопедії Британіки

Енциклопедія Британіка [Thomas Gillian 1992] (лат. *Encyclopædia Britannica*, англ. *British Encyclopaedia*), або просто Британіка [Thomas Gillian, 1992] (далі – *Британіка*) – британо-американська універсальна енциклопедія, найстаріша англійськомовна універсальна енциклопедія (Рис. 4.3).

Історична довідка.

Британіка була заснована шотландськими просвітителами, зокрема

гравером **Ендрю Беллом** (1726–1809) і книготорговцем й друкарем **Коліном Макфаркаром** (1745–1793). Її перше видання вийшло в м. Единбург в 1768-1771 рр. за редакцією Вільяма Смеллі (1740–1795).

З 1901 р. *Британіка* видається в США (з центральним офісом у Чикаго), основними консультантами виступають великі американські університети. Корпус статей сучасної *Британіки* створений переважно англомовними авторами з усього світу.

Історія *Британіки* – це, перш за все, історія її видань. Сучасне видання – п'ятнадцяте за рахунком (вип. 1985 р.). Перше видання, опубліковане на основі енциклопедичного словника в 1768-1771 рр., містило всього три томи. До свого восьмого видання *Британіка* друкувалася виключно в м. Единбург. У 1870 р. видавництво перейшло під егіду газети *The Times* і переїхало до м. Лондон, де було випущено дев'яте, а згодом і десяте видання. Завдяки авторитету в університетському середовищі саме дев'яте видання отримало неофіційну назву *The scholar's encyclopaedia* (букв. Енциклопедія науковця). У десятому виданні за редакцією Г'ю Чісхолма (який редагував і наступний випуск) уперше з'явився картографічний том і предметний покажчик.

Одинадцяте видання, у якому *Британіка* практично набула сучасного вигляду, було здійснено Кембриджським університетом за участю 1500 експертів. Незважаючи на те, що загальна кількість слів і словосполучень у ній була майже такою самою, як і в попередніх виданнях, кількість статей збільшилася з 17 000 до 40 000, а обсяг скоротився з 35 до 29 томів. Видання 1911 р. стало першим виданням за участю відносно великої кількості жінок (34 особи) = авторок статей [Sader, Marian, 1995].

У 1922 р. було видано ще три томи, які охоплювали події, що відбулися за останні роки, зокрема *Першу світову війну*. Вони, разом із доопрацьованим одинадцятим виданням, склали дванадцяте видання *Британіки*. Аналогічним чином виглядало й тринадцяте видання, що було перевиданням дванадцятого з додаванням трьох нових томів. Тринадцяте видання було опубліковане 1926 р. Чотирнадцяте видання, опубліковане 1929 р., було значно перероблено: було скорочено та змінено багато словникових статей, щоб отримати простір для нового

контенту. Проте одинадцять видання ставало основою для кожного наступного видання *Британіки* аж до 1974 р.

У цей самий період офіс *Британіки* перемістився до США. Тоді новим власником 1901 р. став Горацій Еверетт Гупер із Чикаго, який одним із перших застосував систему торгівлі книгами поштою. На початку 1920-х рр., коли *Британіка* переживала серйозну фінансову кризу, права на неї придбала американська компанія *Sheers, Roobek & Co*, яка 1941 р. безкоштовно передала права на *Британіку* Чиказькому університету (м. Чикаго, штат Іллінойс).

Рис. 4.4. Головний офіс
Енциклопедії Британіка в Чикаго

У 1974 р. вперше вийшло поточне п'ятнадцяте видання під назвою *Нова Британська енциклопедія* (англ. *New Encyclopædia Britannica*, неофіційна назва – “Британіка 3”, тобто від англ. *Britannica 3*). Саме це видання має унікальну структуру, яку не має жодна інша універсальна енциклопедія у світі. Цей випуск зазнав суттєвих змін у 1985 р.

У ньому під впливом одного з найбільших учених та енциклопедистів ХХ ст. Мортімера Адлера *Британіка* була розподілена на *Мікропедію* (англ. *Microædia*) (10 томів,

з 1985 р. – 12 томів) і є коротким довідником у різних галузях та *Макропедію* (англ. *Macroaedia*) (19 томів, з 1985 року – 17 томів), видання, яке містить обширну інформацію про наукове та суспільне життя. У той самий час з'явився том так званої «Пропедії» (англ. *Proaedia*), де стисло викладено структуру сучасного знання. Завершує сучасну *Британіку* 2-томний предметний покажчик. 2-томний покажчик містить 2350 сторінок, у якому перелічено 228 274 теми, висвітлені в Британіці, разом із 474 675 підкатегоріями за цими темами [Sader, Marian, 1993].

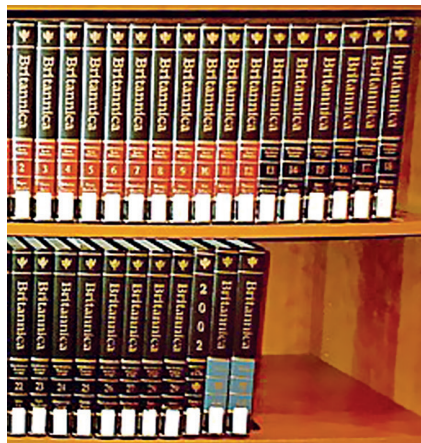

Рис. 4.5. Саме так виглядає 15-те видання Енциклопедії Британіка¹

15-те видання, не змінюючи порядкового номера, щорічно актуалізується (Рис. 4.5). У 1994 р. Британіка вперше була випущена в електронній версії на CD-ROM.

У 1996 р. *Британіку* придбав швейцарський мільярдер Жак Сафра. Права на торгову марку *Британіка* належать компанії *Encyclopædia Britannica*.

У 1985–2010 рр. вийшла перероблена та оновлена версія 15-го видання *Британіки*, яка містила 32 томи.

Саме 15-те видання містить 120 тис. статей, що складає близько 44 млн. слів. Нині *Британіка* доступна як друковане видання (32 томи [Julie Vosman, 2014], близько 32 тис. сторінок, понад 65 тис. статей, 24 тис. фотографій, мап та ілюстрацій, вартістю приблизно у 1 млн. 400 тис. доларів), в інтернеті (120 тис. статей, повний текст доступний передплатникам за 60 доларів на рік), а також на CD-ROM або DVD-ROM (понад 100 тис. статей).

¹ Перший том із зеленим корінцем – «Пропедія»; томи з червоним корінцем – «Мікропедія», із чорним «Макропедія», із сірим – предметний покажчик.

Автори *Британіки* – провідні світові експерти, серед яких є десятки лауреатів Нобелівської премії. У різний час статті для *Британіки* писали такі відомі особистості як: *Зигмунд Фройд*, *Альберт Ейнштейн*, *Марія Кюрі*, *Генрі Форд* та інші. Низка статей *Британіки*, наприклад, про відомих постатей та найбільш значущі наукові відкриття не мають авторів.

Сучасна версія *Британіки* створена за участю близько 4000 авторів і редакторів.

У 1997 р. було прийнято рішення припинити видання *Британіки* в друкованому вигляді, віддавши перевагу електронній версії. Утім у 2002 р. знову на деякий час з'явилася й традиційна форма випуску – паперова. В оновленому виданні публікувалися словникові статті про генну інженерію, штучний інтелект, освоєння космосу, запровадження євро, рух Талібану, електронну комерцію та про багато інших подій і фактів.

Онлайн-видання *Британіки* здійснюється у трьох редакціях, що відрізняються одна від одної стилістично та за ступенем деталізації матеріалу: шкільне (англ. *School Edition*, яке поділене на 3 підрівня – базовий, середній і просунутий), бібліотечне (англ. *Library Edition*) та академічне (англ. *Academic Edition*). Останнє є найповнішим.

Варто зазначити, що зазвичай у томах *Британіки* домінує британський варіант правопису англійської мови, аніж американський. Загальні альтернативні варіанти написання забезпечені перехресними посиланнями, такими як “Color: see Colour”. Натомість діакритичні знаки і неанглійські літери взагалі не беруться до уваги.

Дискусія.

З того моменту, коли з'явилася *Британіка* між її прихильниками та критиками завжди точилися палкі дискусії. Так мають поширення погляди на *Британіку* як на зібрання основних знань людства. Наприклад, коли 1797 р. Баба-хан прийняв титул шаха Персії під ім'ям Фетх Алі-шах, він отримав у подарунок повне 3-тє видання *Британіки*. Прочитавши всі її томи, шах включив у свою титулатуру такий титул, як “Владика і Повелитель Британської енциклопедії». Окрім того, письменник Джордж Бернард Шоу також стверджував,

що прочитав повністю 9-те видання Британіки, окрім статей з вузької наукової тематики.

Важливим фактом є те, що створення *Британіки* мало на меті скласти гідну конкуренцію прогресивній французькій “Енциклопедії, або Тлумачному словнику наук, мистецтв і ремесел” Дені Дідро.

Для ранніх видань характерне неприйняття ідеї ньютонівської механіки: Джордж Глейг, головний редактор 3-го видання, опублікованого в 1788-1797 рр., писав в Британіці, що гравітацію спричинив вогонь (як один із чотирьох класичних елементів). Також *Британіка* послідовно відстоювала науковий підхід.

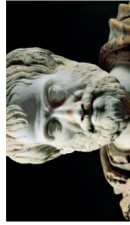
У 9-му виданні у статтях на релігійну тематику, які були написані біблеїстом Вільямом Робертсон-Смітом, було сказано, що Біблія історично недостовірна. Ще в 11-му виданні *Куклукс-клан* визначено як “захисника білої раси та відновлювача порядку” в штатах Півдня після Громадянської війни в США, який розуміє “необхідність контролювати людей іншої раси”, “запобігати змішанню рас”.

У 1912 р. математик Луї Карпінський піддав енциклопедію критиці за низку неточностей та наявність недостовірної інформації у галузі історії математики. Він стверджував, що жодну з енциклопедичних статей на цю тему в Британіці не було написано математиком [Karpinski 1912]. Наприклад, англійський письменник і священник Джозеф Маккейб у праці 1947 р “Брехня й обмані в «Британській енциклопедії»” (англ. *Lies and Fallacies of the Encyclopædia Britannica*) писав, що, починаючи з 11-го видання, *Британіка* зазнавала цензури Римсько-католицької церкви [McCabe 1947]

Колишній юрист Девід Кромбі включив до своєї книжки “Найбезглуздіші закони світу” міську легенду, що набула поширення в 1990-х рр., про те, що *Британіка* була заборонена законом у штаті Техас (США), оскільки вона містить рецепт для приготування пива в домашніх умовах [Is the Encyclopaedia Britannica Really Banned in Texas]. У дописі на офіційному веб-сайті енциклопедії, редактори *Британіки* спростували цю чутку як безпідставне твердження [McCabe 1947].

Приклад енциклопедичної мікроструктури з Енциклопедії Британіка

Aristotle

Aristotle

Aristotle, Greek **Αριστοτέλης**, (born 384 BCE, Stagira, Chalcidice, Greece—died 322, Chalcis, Euboea), ancient Greek philosopher and scientist, one of the greatest intellectual figures of Western history. He was the author of a philosophical and scientific system that became the framework and vehicle for both Christian Scholasticism and medieval Islamic philosophy. Even after the intellectual revolutions of the Renaissance, the Reformation, and the Enlightenment, Aristotelian concepts remained embedded in Western thinking.

Aristotle's intellectual range was vast, covering most of the sciences and many of the arts, including biology, botany, chemistry, ethics, history, logic, metaphysics, rhetoric, philosophy of mind, philosophy of science, physics, poetics, political theory, psychology, and zoology. He was the founder of formal logic, devising for it a finished system that for centuries was regarded as the sum of the discipline, and he pioneered the study of zoology, both observational and theoretical, in which some of his work remained unsurpassed until the 19th century. But he is, of course, most outstanding as a philosopher. His writings in ethics and political theory as well as in metaphysics and the philosophy of science continue to be studied, and his work remains a powerful current in contemporary philosophical debate.

This article deals with Aristotle's life and thought. For the later development of Aristotelian philosophy, *see* Aristotelianism. For treatment of Aristotelianism in the full context of Western philosophy, *see* philosophy, Western.

Life

The Academy

Aristotle was born on the Chalcidic peninsula of Macedonia, in northern Greece. His father, Nicomachus, was the physician of Amyntas III (reigned c. 393–c. 370 BCE), king of Macedonia and grandfather of Alexander the Great (reigned 336–323 BCE). After his father's death in 367, Aristotle migrated to Athens, where he joined the Academy of Plato (c. 428–c. 348 BCE). He remained there for 20 years as Plato's pupil and colleague.

TABLE OF CONTENTS

- Introduction
- Life
- Writings
- Doctrines
- Legacy

Продовження енциклопедичної мікроструктури з реєстровим словом Aristotle див. тут:
<https://www.britannica.com/print/article/34560>

Ключові слова: Енциклопедія Американа, універсальна енциклопедія, багатотомна енциклопедія, Френсіс Лібер, компанія “Грол’єр” (англ. Grolier), медіа-компанія Scholastic Corporation, американський журнал *Scientific American*, Енциклопедія Британіка, британо-американська універсальна енциклопедія, найстаріша англійськомовна універсальна енциклопедія, Ендрю Белл, Колін Макфаркар, *The scholar’s encyclopaedia*, Мікропедія (англ. *Microaedia*), Макропедія (англ. *Macroaedia*).

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальний огляд Енциклопедії Американа.
  - 1.1. Історична довідка.
  - 1.2. Біографічна довідка про Френсіса Лібера.
2. Загальний огляд Енциклопедії Британіка.
  - 2.1. Історична довідка.
  - 2.2. Біографічна довідка про Ендрю Белла (1726–1809) і Коліна Макфаркара (1745–1793).
  - 2.3. Мікропедія (англ. *Microaedia*) й Макропедія (англ. *Macroaedia*).
  - 2.4. Дискусійний характер Енциклопедії Американа.

Практичні завдання

Завдання 1. Виконати лексикографічний аналіз енциклопедичної мікроструктури з реєстровим словом **DOVE, Heinrich Wilhelm**, поданій в **Енциклопедії Американі**, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання енциклопедичної мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

Енциклопедія Американа	Лексикографічний аналіз
DOVE, Heinrich Wilhelm, German physicist and meteorologist : b. Liegnitz, 6 Oct. 1803 ; d. Berlin, 4 April 1879. He was educated at Breslau and Berlin, and in 1845 he was appointed professor of natural philosophy at the university of the latter city, a post which he held till his death. He was also director of the Royal Observatory, Among his numerous works are ‘Meteorological Researches’ (1837); ‘Distribution of Heat on the Surface of the Globe’ (1852); ‘Uw of Storms’ (1857); ‘Optical Studies’ (1859), and many papers in various journals.	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Завдання 2. Виконати лексикографічний аналіз енциклопедичної мікроструктури з реєстровим словом **DOVE, Heinrich Wilhelm**, поданій в **Енциклопедії Британіці**, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання енциклопедичної мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

Енциклопедія Британіка	Лексикографічний аналіз
St. Thomas Aquinas, Italian San Tommaso d’Aquino, also called Aquinas, byname Doctor Angelicus (Latin: “Angelic Doctor”), (born 1224/25, Roccasecca, near Aquino, Terra di Lavoro, Kingdom of Sicily [Italy]—died March 7, 1274, Fossanova, near Terracina, Latium, Papal States; canonized July 18, 1323; feast day January 28, formerly March 7), Italian Dominican theologian, the foremost medieval Scholastic. He developed his own conclusions from Aristotelian premises, notably in the metaphysics of personality, creation, and Providence. As a theologian, he was responsible in his two masterpieces, the <i>Summa theologiae</i> and the <i>Summa contra gentiles</i>, for the classical systematization of Latin theology, and, as a poet, he wrote some of the most gravely beautiful eucharistic hymns in the church’s liturgy. His doctrinal system and the explanations and developments made by his followers are known as Thomism. Although many modern Roman Catholic theologians do not find St. Thomas altogether congenial, he is nevertheless recognized by the Roman Catholic Church as its foremost Western philosopher and theologian. Early years Thomas was born to parents who were in possession of a modest feudal domain on a boundary constantly disputed by the emperor and the pope. His father was of Lombard origin; his mother was of the later invading Norman heritage. His people were distinguished in the service of Emperor Frederick II during the civil	

strife in southern Italy between the papal and imperial forces. Thomas was placed in the monastery of Monte Cassino near his home as an oblate (i.e., offered as a prospective monk) when he was still a young boy; his family doubtless hoped that he would someday become abbot to their advantage. In 1239, after nine years in this sanctuary of spiritual and cultural life, young Thomas was forced to return to his family when the emperor expelled the monks because they were too obedient to the pope. He was then sent to the University of Naples, recently founded by the emperor, where he first encountered the scientific and philosophical works that were being translated from Greek and Arabic. In this setting Thomas decided to join the Friars Preachers, or Dominicans, a new religious order founded 30 years earlier, which departed from the traditional paternalistic form of government for monks to the more democratic form of the mendicant friars (i.e., religious orders whose corporate as well as personal poverty made it necessary for them to beg alms) and from the monastic life of prayer and manual labour to a more active life of preaching and teaching. By this move he took a liberating step beyond the feudal world into which he was born and the monastic spirituality in which he was reared. A dramatic episode marked the full significance of his decision. His parents had him abducted on the road to Paris, where his shrewd superiors had immediately assigned him so that he would be out of the reach of his family but also so that he could pursue his studies in the most prestigious and turbulent university of the time.	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Режим доступу до джерела:

St. Thomas Aquinas. *Encyclopædia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Saint-Thomas-Aquinas>

Λιρεπατυρα

Bosman, J. (2012). *After 244 Years, Encyclopædia Britannica Stops the Presses*.

Britannica Global Edition. *Encyclopædia Britannica Store*, 2014.

Chalmers, F. G. (1992). The Origins of Racism in the Public School Art Curriculum. *Studies in Art Education*, 33(3), 134–143. <http://doi.org/10.2307/1320895>.

Collison, R. (1964) *Encyclopedias: Their History throughout the Ages*. New York: Hafner.

Encyclopædia Britannica: School & Library Site, promotional materials for the 2007. Britannica, 2007.

Gillian Th. (1992). *A Position to Command Respect: Women and the Eleventh Britannica*. Metuchen, NJ: Scarecrow Press.

Kister, K. F. (1994). *Kister's Best Encyclopedias: A Comparative Guide to General and Specialized Encyclopedias*. 2nd ed. Phoenix, Arizona: Oryx Press.

Marian, S., Amy, L. (1995) *Encyclopedias, Atlases, and Dictionaries*. New Providence, New Jersey: R. R. Bowker (A Reed Reference Publishing Company).

Sader, M., & Amy, L. (1995). *Encyclopedias, Atlases, and Dictionaries*. New Providence, New Jersey: R. R. Bowker (A Reed Reference Publishing Company).

VGC – Viclink and the Gulliver committee present a range of database options for any library in Australia and New Zealand. URL: <https://www.coursehero.com/file/67141336/bruce2doc/>

Walsh, S. P. (1968) *Anglo-American General Encyclopedias: A Historical Bibliography, 1703–1967*. New York: Bowker.

Розділ V

ОДНОМОВНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Тема 1. ОПИС РЕЄСТРОВОЇ ОДИНИЦІ В ОДНОМОВНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Реєстрова одиниця в одномовній лексикографії має свою характеристику.

Проблема словникової дефініції реєстрового слова в одномовній лексикографії залишається актуальною в теорії лексикографії. На сьогодні немає однозначного розуміння термінів “визначення”, “дефініція”, “опис”, “пояснення”, “тлумачення”. Усі ці терміни вживаються один у значенні іншого, тобто як синоніми.

Відкритимі дотепер залишається питання про співвідношення лінгвістичного, семіотичного та логічного у природі та сутності словникового визначення.

Тому на сьогодні намагаються розмежовувати такі поняття, як: “визначення”, “опис”, “семантизація”, “тлумачення”.

У лінгвістиці найбільш широким є поняття “семантизація”.

Слово “семантизація” у найширшому сенсі означає розкриття та опис значення. Семантизація слова – це уявлення семантичної структури слова, його значення.

Семантизувати слово – уявити читачеві чи слухачеві інформацію, володіючи якою, він / вона міг би правильно і ідіоматично вживати їх у мовленні.

Окрім цього, *семантизацію* можна розуміти як осмислення, виявлення сенсу і вужче як сукупність способів розкриття значення. Якщо розглядати семантизацію у вужчому сенсі, як лексикографічний семантичний аналіз, потрібно під нею розуміти будь-які способи розкриття значення слова у словнику.

Семантизація залишається найбільш відповідним узагальнюючим терміном для позначення способів розкриття значення в **одномовних тлумачних словниках**.

Семантизація у науково-технічній лексикографії визначається як семантичний, логіко-понятійний аналіз, який включає всі можливі способи розкриття значення терміна у спеціальному словнику. У цьому значенні часто можна зустріти слова “визначення” й “тлумачення”.

В аспекті семантизації необхідно розмежувати вживання слів “визначення”, “опис”, “тлумачення” (тут мова йде про словникові визначення й дефініції). При аналізі словникових статей термінологічних словників виявляється, що ці терміни часто є взаємозамінними.

Зазначені вище три терміни позначають як усю словникову статтю терміна в одномовному термінологічному словнику, і саме визначення, коли відокремлюють дефініцію з інших способів семантизації. Існує досить багато одномовних спеціальних словників, статті яких містять лише заголовне слово (термін) та його визначення (дефініцію).

У цьому випадку не буде помилкою сказати, що словникова стаття складається з терміна та його тлумачення. Якщо розглядати *визначення* як засіб семантизації, то його не можна замінити термінами “визначення”, “опис”, чи “тлумачення”.

Поняття “тлумачення” є ширшим поняттям, яке може охоплювати декілька засобів і способів семантизації і зазвичай використовується для характеристик у загальних тлумачних словниках.

Розглядаючи словникову статтю тлумачного словника, доцільно використовувати термін “тлумачення”, що і відповідає одномовній (власне тлумачній) лексикографії.

Ключові слова: словникова дефініція, реєстрове слово, визначення, дефініція, опис, пояснення, семантизація, тлумачення.

Проблемно-дискусійні питання

1. Характеристика одномовної лексикографії як наукової дисципліни.
2. Опис реєстрової одиниці в одномовній лексикографії.
  - 2.1. Дефініція поняття “визначення”.
  - 2.2. Дефініція поняття “дефініція”.
  - 2.3. Дефініція поняття “опис”.

- 2.4. Дефініція поняття “пояснення”.
- 2.5. Дефініція поняття “тлумачення”.
3. Процес семантизації слова в одномовній лексикографії.

Практичні завдання

Завдання 1. Надайте дефініції понять “визначення”, “дефініція”, “опис”, “пояснення”, “тлумачення”, подані у Словнику української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ). Спробуйте визначити частотність понять і підтвердити це різними контекстами з Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК). Усі дані занести до таблиці.

№	Поняття	СУМ	ГРАК	
			Частотність	Контекст
1.	<i>визначення</i>			
2.	<i>дефініція</i>			
3.	<i>опис</i>			
4.	<i>пояснення</i>			
5.	<i>тлумачення</i>			

Режим доступу до джерел:

СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

ГРАК – Генеральний регіонально анотований корпус української мови. URL: <http://uacorporus.org/Kyiv/ua>

Завдання 2. Охарактеризуйте процес семантизації реєстрових слів ПІДХІД, ходу, чол. й ТЕРМІНОВИЙ, а, е., поданих у Словнику української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ). Спробуйте визначити ядерні і периферійні дефініції, і пояснити свій вибір. Усі дані занести до таблиці.

1.

підхід

ПІДХІД, ходу, чод.

1. Дія за значенням **підійти**, **підходити** 2. Вироблений партією новий підхід до управління економікою ґрунтується на лєнінських принципах демократичного централізму (Комуніст України, 4. 1966, 45); Цих кілька загальних уваг ми вважали за потрібне дати наперед для того, щоб ясніші стали наш підхід до теми й наше завдання (Василь Еллан, II, 1958, 87).
2. Місце, по якому підходять, наближаються до чого-небудь. Копали окопи, кулеметні гнізда, мінували підходи до табору (Іван Багмут, Щасливий день..., 1951, 147); Дамба хоч і була важливою допоміжною спорудою, під захистом якої провадились роботи у низовому підході до шлюзів, проте пошкодження її не створювало небезпеки для основних споруд (Гордій Коцюба, Нові береги, 1959, 371).
3. Сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь. — Я й говорю — до людей підхід треба мати (Тригорій Тютюнник, Вир, 1964, 31); // перев. мн., розм. Замасковані прийоми, виверти, до яких удаються з якоюсь метою. — Досі я хоч знав про підходи панича, та не боявся нічого (Іван Франко, VII, 1951, 49); — Сказав би просто, так ні — неодмінно з підходом (Андрій Головка, I, 1957, 279). [СУМ-11. Т. 6., с. 521]

СУМ		Ядерні дефініції	Периферійні дефініції
№	Поняття		
2.	терміновий	ТЕРМІНОВИЙ, а, е. 1. Який вимагає негайного виконання, вирішення; спішний. Ніч стояла, на жаль, місячна, але доручення було термінове, ніколи було чекати темних ночей (Юрій Яновський, І, 1954, 150); Таго був зайнятий якоюсь терміновою роботою (Нагаля Забіла, Кагруся., 1955, 78); Термінова справа; // Який потребує негайного доставлення або відправлення. Одного дня волів.. послали на станцію возити якісь термінові вантажі (Олесь Гончар, ІІ, 1959, 354); З Турки він приніс термінову пошту (Степан Чорнобривець, Визволена земля, 1959, 208); // у знач. ім. терміновий, вого, чол. Лист, пакет і т. ін., що потребує негайного доставлення або відправлення. Як куди швидко треба термінового або телеграму, так я ноги на плечі і прудкіше за машину доставлю (Оксана Іваненко, Таємниця, 1959, 62). 2. Обмежений певним терміном (див. <u>термін</u> 1 1), який триває певний строк. Термінова позика; Термінові вклади. [СУМ-11. Т. 10., с. 88]	

Режим доступу до джерел:

СУМ – Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда). URL: <http://sum.in.ua/>

Література

Борчук, С. М. (2015). Вітчизняна енциклопедистика у матеріалах українських архівів. *Карпатський край*, 1–2, 76–86.

Горецький, П. Й. (1963). *Історія української лексикографії*. Київ: Вид-во АН УРСРю

Демська, О. (2010). *Вступ до лексикографії*. Київ: НаУКМА.

Локтев, В. М., Киридон, А. М. (2016). Про хід підготовки Великої української енциклопедії (стенограма співдоповіді на засіданні Президії НАН України 18 листопада 2015 року). *Вісник НАН України*, 1, 94–97.

Слободяника, М. С., Зворський, С. (2017) Наукова, інформаційна та комунікаційна функції “Української бібліотечної енциклопедії” – від задуму до втілення: рефлексії на тлі постаті. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, 47, 347–355.

Українські електронні та паперові енциклопедичні видання: основні здобутки і перспективи / Т. І. Березюк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2015.

Черниш, Н. І. (1998). *Українська енциклопедична справа: історія розвитку, теоретичні засади підготовки видань: методичні рекомендації*. Львів: Фенікс.

Тема 2. ТЛУМАЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Словник української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда)

URL: <http://sum.in.ua/>

Словник української мови в 11 томах (далі – СУМ-11) – перший великий тлумачний словник української мови, що був укладений в історії України.

СУМ-11 був підготовлений і укладений колективом працівників Інституту мовознавства АН УРСР під керівництвом академіка Івана Костянтиновича Білодіда.

СУМ-11 був виданий у 1970–1980 рр. у видавництві “Наукова думка” (м. Київ).

У 1983 р. колективу працівників Інституту мовознавства АН УРСР присвоєно звання лауреатів Державної премії СРСР за вагомий внесок у створення СУМ-11.

Основний зміст СУМ-11

У СУМ-11 представлено стан української літературної мови, починаючи від періоду Івана Котляревського і закінчуючи 70 рр. ХХ ст.

СУМ-11 містить близько **134 058** одиниць (слів і словосполучень).

Лексичний склад у СУМ-11

СУМ-11 містить таку лексику: (а) загальноживана лексика; (б) фразеологія; (в) лексичний склад мови, що відійшла до пасивного мовного фонду (колись ця лексика вживалася як у фольклорі, так і в творчості письменників); (г) діалектизми та слова, що стоять на межі літературного вживання.

Структура словникової статті в СУМ-11

Словникова стаття в СУМ-11 характеризується такими нормативними ознаками:

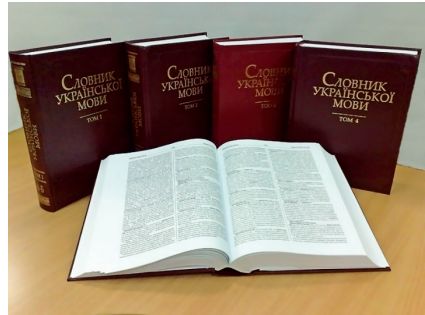

Рис. 5.1. Словник української мови в 11 томах

- ✓ Спеціальний добір лексичного складу для корпусу СУМ-11;
- ✓ Реєстрові слова містять основні значення та їх відтінки
- ✓ Реєстрові слова містять наголоси й найважливіші граматичні форми;
- ✓ Поряд з реєстровими словами подають стилістичні ремарки і сфери вживання цих одиниць;
- ✓ Для реєстрових слів (особливо для фразеологічних одиниць) подається ілюстративний матеріал, що дає змогу простежити правильного використання слів, словосполучень у живому (побутовому) спілкуванні

Джерела СУМ-11

Для укладання СУМ-11 використано декількамільйонну лексичну картотеку української мови, яка базується на українській науковій, науково-популярній, перекладній, політичній, художній літературі, а також газетах, довідниках, журналах, збірках народної творчості, мемуарах, підручниках, посібниках.

Серед основних лексикографічних джерел, які також були використані для укладання СУМ-11 є:

- ✓ Рукописний Словник української мови П. Білецького-Носенка;
- ✓ Серія термінологічних словників та ін.
- ✓ Словник мови Шевченка (м. Київ, 1964);
- ✓ Словник української мови за редакцією Б. Грінченка (м. Київ, 1907—1909)
- ✓ Інші.

Основні томи СУМ-11

Номер тому	Характеристика тому
Том 1. 1970 р.	А—В, містить 18 077 слів (під літерою А 1803, під літерою Б 4538, під літерою В 11736)
Том 2. 1971 р.	Г—Ж, містить 10 915 слів (під літерою Г 3569, під літерою Д 5405, під літерою Е 950, під літерою Є 122, під літерою Ж 869)
Том 3. 1972 р.	З, містить 11 264 слова

Номер тому	Характеристика тому
Том 4. 1973 р.	І—М, містить 14 290 слів (під літерою І 1067, під літерою Ї 50, під літерою Й 40, під літерою К 6448, під літерою Л 2564, під літерою М 4121)
Том 5. 1974 р.	Н—О, містить 15 625 слів (під літерою Н 8327, під літерою О 7298)
Том 6. 1975 р.	П—Поїти, містить 13 760 слів
Том 7. 1976 р.	Поїхати—Приробляти, містить 8367 слів
Том 8. 1977 р.	Природа—Рягливий, містить 15 955 слів (під літерою П 5496, під літерою Р 7459)
Том 9. 1978 р.	С, містить 11 295 слів
Том 10. 1979 р.	Т—Ф, містить 8960 слів (під літерою Т 4290, У 2616, Ф 2054)
Том 11. 1980 р.	Х—Ь, містить 7795 слів (під літерою Х 1781, під літерою Ц 1039, під літерою Ч 1569, під літерою Ш 2327, під літерою Щ 425, під літерою Ю 131, під літерою Я 522, під літерою Ъ 1). Додатки містять 807 слів

На основі матеріалів СУМ-11 було видано велику кількість похідних тлумачних словників української мови різного обсягу й призначення [Авторське право; Німчук, 2012; Гордієнко, 2010].

До таких словників можна віднести:

✓ Великий тлумачний словник сучасної української мови (Вид-во “Перун” (2001, 2005), 250 тис. слів), який без значних змін використав більшість тлумачень із СУМ-11;

✓ Великий тлумачний словник сучасної української мови (О. Єрошенко, 1 том, 2012, Донецьк: Глорія Трейд, 250 тис. слів);

✓ Новий тлумачний словник української мови в 3 т. (В. Яременко, О. Сліпушко, 1998-2008, Київ: Аконті, 200 тис. слів);

✓ Словник української мови (В. Жайворонко, 1 том, 2005-2016, Київ: Просвіта; Інститут мовознавства імені Олександра Потебні НАН України, 165 тис. слів);

✓ Словник української мови у 20 томах (В. Русанівський, у 20 томах, 2010-донині, Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України, ТВА тис. слів).

Приклад одномовної мікроструктури в СУМ-11

ТУГА, и, жін. Почуття глибокого жалю; важкий настрій, переживання, спричинені якимсь горем, невдачею і т. ін.; журба, сум. Засумував же тяжко наш Осауленко., занудив світом несказанно. З лиця спав, аж почорнів од великої туги (Пантелеймон Куліш, Вибр., 1969, 269); Тяжка, пекуча туга облягла її серце, важкі думки обсіли голову (Панас Мирний, III, 1954, 14); Журавлі тяглися на південь довгими ключами, і їх журливий гаркавий крик віддався в серці поета безмежною тугою (Зінаїда Тулуб, В степу., 1964, 160); Смерть Леніна викликала невимовну тугу по всій землі нашої радянській, а серед трудящих — і за кордоном (Павло Тичина, III, 1957, 139);

// за ким — чим, по кому — чому. Це почуття, викликане відсутністю кого-, чого-небудь, хто (що) знаходиться десь далеко. Безліч не спала ночей мати у тузі за сином (Микола Терещенко, Правда, 1952, 175); Говорили зразу, що він [тато] убив себе з туги по мамі (Іван Франко, III, 1950, 97); Такий плач, сповнений любові до рідного краю і туги по ньому, міг вирватися з грудей людини, яка сама зазнала всю гіркоту і тягар турецької неволі (Максим Рильський, IX, 1962, 232);

// Журливий вираз (обличчя, очей і т. ін.). Знати по очах було, що плакав чоловік, ще й зараз туга стояла в очах (Андрій Головка, II, 1957, 323); Чернишеві хотілося багато чого сказати цій дівчині-вдови. з очима, повними туги (Олесь Гончар, III, 1959, 217); Григiр відвів убiк налитi тугою очi (Григорiй Тютюнник, Вир, 1964, 135).

◆ **Вдаватися (вдатися) в тугу** — впадати в стан глибокого жалю, дуже сумувати, журитися. — Ой, не тужи, моя мила, В тугу не вдавайся, За півшести неділеньки Мене сподівайся (Українські народні думи., 1955, 152); **Відводити (відвести) тугу [від серця]** див. відводити; **Душа (серце) обгортається (обгорнулася і т. ін.) тугою** див. обгортатися; **Не сходить туга з серця** див. сходити; **Обгортати (обгорнути) душу (серце і т. ін.) тугою** див. обгортати; **Розважати (розважувати, розважити) тугу** див. розважати; **Темна туга** див. темний; **Туга душу (серце) обгортає (обгорнула)** див. обгортати; **Туга на серці** див. серце; **Туга розпирає груди (душу, серце і т. ін.)** див. розпирати.

[СУМ-11, Т. 10, с. 310].

Ключові слова: *Словник української мови в 11 томах (СУМ-11), тлумачний словник української мови, “Наукова думка”, українська літературна мова, Іван Котляревський, загальноживана лексика, фразеологія, лексичний склад мови, що відійшла до пасивного мовного фонду, діалектизми, слова, що стоять на межі літературного вживання, наголос, граматичні форми, стилістичні ремарки.*

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальна характеристика Словника української мови в 11 томах (за редакцією І. К. Білодіда) (СУМ-11).
2. Основний зміст СУМ-11.
3. Лексичний склад у СУМ-11.
4. Структура словникової статті в СУМ-11.
5. Джерела СУМ-11.
6. Основні томи СУМ-11.

Практичні завдання

Завдання 1. *Виконати лексикографічний аналіз словникової мікроструктури з реєстровим словом ПАНЩИНА, и, жін., поданому в СУМ-11, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання словникової мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.*

СУМ-11	Лексикографічний аналіз
ПАНЩИНА, и, жін. 1. Одна з форм докапіталістичної земельної ренти, найбільш поширена за феодалізму. Кожен селянин мусив кілька днів на тиждень працювати на панській землі — орати, сіяти, жати, збирати жниво, молотити.. Такі роботи називались панщиною (Історія середніх віків, 1955, 29); // Дарова примусова праця покріпачених селян у господарстві поміщика. — Панщина — то таке, що люди робили панам задармо, а пани ще над ними збиткувалися, замикали у темні льохи та й били, що аж кров лилась (Наталія Кобринська, Вибр., 1954, 160); * У порівняннях. — Ет, яке там вариво! .. Попоїм там чого, хапаючись, та й біжу на поденне, як на панщину (Михайло Коцюбинський, І, 1955, 45).	

• [Як, немов, буцїм і т. ін.] панщину відбувати — робити що-небудь без бажання. Прокоповичка жалкувала за Балабухою й очевидячки одбувала гостя, буцїм панщину, сидячи на канапі (Нечуй-Левицький, III, 1956, 31). 2. Те саме, що кріпацтво 1. Воля! Це чарівне слово, споетивоване столїтнім дїдом, розпалювало кров у хлопця, а дедалї, з літами, під впливом витворених панщиною умов, прибирало більш конкретну форму, глибше значення (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 339); Тяжке ярмо панщини за довгі роки добре вгризлось у селянську шию (Володимир Гжицький, Опришки, 1962, 5). За панщини — за часів кріпацтва. Вже тому сорок літ без мала, — то ще за панщини було, — під панською руков [рукою] дрижало, стогнало стоном все село (Іван Франко, XIII, 1954, 108). [СУМ-11, Т. 6, с. 54]	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Завдання 2. Виконати лексикографічний аналіз словникової мікроструктури з реєстровим словом **ТИМЧАСОВИЙ, а, в.**, поданому в СУМ-11, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання словникової мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

СУМ-11	Лексикографічний аналіз
ТИМЧАСОВИЙ, а, в. Який триває, існує або діє протягом деякого часу; протилежне постійний. Каса зачинена в зв'язку з тимчасовим припиненням руху на залізниці (Леонід Смілянський, Сашко, 1957, 154); Зараз треба ще розчистити площі для майбутніх будов і поставити тимчасові бараки для будівників (Василь Еллан, II, 1958, 102); Окружний, міський, районний комітет має позаштатних інструкторів, створює постійні або тимчасові комісії в різних питаннях партійної роботи (Статут КППС, 1961, 21); Третій батальйон стояв у тимчасовій обороні серед степових горбів та балок (Олесь Гончар, III, 1959, 193); З допомогою Окуневського Леся взяла в тимчасове користування піаніно (Микола Олійник, Леся, 1960, 176);	

// Непостійний, минуций, скороминуций. Труднощі, злигодні після трьох років війни — справа, кінець кінцем, неминуча і тимчасова (Андрій Головка, II, 1957, 511); — Ну, у хлопця, мабуть, тимчасове захоплення [йти працювати на завод сталеваром]. Він піде в інститут (Олесь Донченко, V, 1957, 411). Тимчасовий уряд — контрреволюційний буржуазно-поміщицький уряд, створений у Росії після Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. й повалений Великою Жовтневою соціалістичною революцією. Розпочатий Тимчасовим урядом наступ на фронті не відповідав інтересам широких трудящих мас і тому дуже швидко провалився (Комуніст України, 12, 1966, 54). [СУМ-11, Т. 10, с. 113]	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Література

Авторське право, яке є. *Дзеркало тижня*, 29.09.2001.

Гордієнко, Н. (2010). Українська тлумачна лексикографія: сучасний стан і перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика"*, 11.

Німчук, В. (2012). Про сучасну українську тлумачну лексикографію. *Українська мова*, 3, 3–30.

Якименко, К. М. (2016). Програмно-технологічні аспекти створення лексикографічної системи "Словник української мови". *Проблеми програмування*, 1, 24–37.

Лексикографічні джерела

СУМ-11 — *Словник української мови* : в 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ: Вид-во "Наукова думка", 1970. Т. 1 : А—В. 801 с.; 1971. Т. 2 : Г—Ж. 550 с.; 1972. Т. 3 : З. 744 с.; 1973. Т. 4 : І—М. 840 с.; 1974. Т. 5 : Н—О. 840 с.; 1975. Т. 6 : П—ПОЇТИ. 832 с.; 1976. Т. 7 : ПОЇХАТИ—ПРИРОБЛЯТИ. 723 с.; 1977. Т. 8 : ПРИРОДА—РЯХТЛИВИЙ. 929 с.; 1978. Т. 9 : С. 918 с.; 1979. Т. 10 : Т—Ф. 659 с.; 1980. Т. 11 : Х—Б. 700 с.

Тема 3. ТЛУМАЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

The Collins English Dictionary

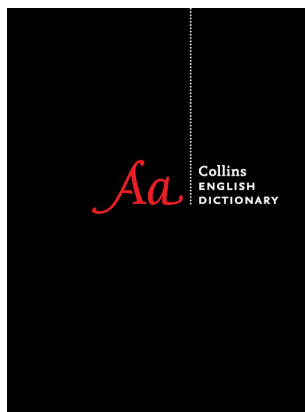

Рис. 5.2. Collins English Dictionary Complete and Unabridged 13th edition

The Collins English Dictionary – друкований й електронний тлумачний словник англійської мови, який був опублікований видавництвом *Harper Collins* у Глазго (Шотландія).

Варто відзначити два (2) видання:

(1) Спеціальне “ювілейне” 10-е видання, присвячене 30-річчю Словника, вийшло у 2010 р. Кожний наступний словник публікувався один раз на 3–4 роки.

Наразі поточний друкований словник є 13-м виданням, який був опублікований у листопаді 2018 р. Він містить 723 000 слів і словосполучень, значень і фразеологізмів, що залишається

найбільшим однотомним друкованим словником англійської мови станом на січень 2023 р.

Ключова характеристика цього видання – це використання мовних досліджень на основі корпусу текстів *Collins Corpus*, який постійно оновлюється і нараховує понад 4,5 млрд слів і словосполучень. Попередній словник – це 12-те видання, яке було опубліковане в жовтні 2014 р.

Історична довідка

Видання, опубліковане в 1979 р., за редакцією Патріка Хенкса (англ. *Patrick Hanks*) та Лоуренса Урданга (англ. *Laurence Urdang*) стало першим тлумачним словником англійської мови, що було укладене на основі комп’ютерної бази даних. Це означало, що кожен аспект словникової статті видання був оброблений редактор із використанням різних форм та шаблонів. Після того, як всі словникові статті були зібрані, їх передавали для введення до бази даних словника, яку редактори готували для набору першого видання.

У подальших виданнях все частіше почав використовуватися “Банк англійської мови” (англ. *The Bank of English*), створений Джоном Сінклером (англ. *John Sinclair*) у COBUILD (*Collins Birmingham University International Language Database*) – дослідницькому центрі при Бірмінгемському університеті, для надання типових цитат, а не прикладів, представлених лексикографом.

CollinsDictionary.com

Повне видання *The Collins English Dictionary* було опубліковане в Інтернеті 31 грудня 2011 р. на веб-сайті <http://CollinsDictionary.com>. Разом з ним були також оприлюднені повні словники іспанської, італійської, німецької та французької мов. На веб-сайті також розміщено приклади речень, що демонструють вживання слів з корпусу текстів *Collins Bank of English Corpus*, частоти та тенденції вживання слів з проекту *Google Ngrams*, а також зображення слів з *Flickr*.

У серпні 2012 р. *CollinsDictionary.com* запровадив краудсорсинг (англ. *crowd-sourcing* – залучення кола осіб для виконання певних виробничих функцій) для неологізмів, зберігаючи при цьому загальний редакційний контроль. Саме ця риса відрізняє *CollinsDictionary.com* від Вікісловника (англ. *Wiktionary*) та Урбаністичного словника (англ. *Urban Dictionary*).

У травні 2015 р. до *CollinsDictionary.com* було додано 6500 нових лексичних одиниць до офіційного словника *Collins Scrabble* (*Collins Official Scrabble Wordlist* – це список слів, які вживають в англійськомовному турнірі гри *Scrabble* в більшості країн, окрім Канади, Таїланду та США).

Oxford English Dictionary

Oxford English Dictionary (букв. *Оксфордський словник англійської мови*) (далі – *OED*) – це основний історичний словник англійської мови, який був надрукований видавництвом *Oxford University Press* (OUP). У цьому подано історичний розвиток англійської мови, надаючи великий ресурс для дослідників і науковців [2]. Першим головним редактором словника був сер Джеймс Август Генрі Мюррей (англ. *Sir James Augustus Henry Murray*). Тому неофіційна назва словника – “Словник Мюррея” (англ. *Murray's*) (відповідно до прізвища першого редактора).

Робота над укладанням словника розпочалася у 1857 р. Лише в 1884 р. його почали друкувати без палітурки, оскільки робота над проектом з назвою “A New English Dictionary on Historical Principles; Founded Mainly on the Materials Collected by The Philological Society” (букв. “Новий словник англійської мови на історичних засадах; заснований головним чином на матеріалах, зібраних Філологічним товариством”) і досі тривала.

Уперше неофіційна назва “The Oxford English Dictionary” (букв. *Оксфордський словник англійської мови*) з’явилася на обкладинках серії в 1895 р. Через декілька років, зокрема в 1928 р., повний словник був перевиданий у 10-ти томах, але вже в палітурці. У 1933 р. назва The Oxford English Dictionary повністю витіснила попередню назву у всіх вживаннях при перевиданні його у 12-ти томах з однотомним додатком. Протягом багатьох років до 1989 р. з’являлися й інші доповнення, коли було опубліковано друге видання, що складається з 21 728 сторінок у 20-ти томах. З 2000 р. почалася робота над третім виданням словника, приблизно половина якого була завершена до 2018 р.

У 1988 р. з’явилася перша електронна версія словника. Інтернет-версія стала доступною для широкого кола з 2000 р. Станом на квітень 2014 р. вона отримувала понад 2 млн. відвідувань на місяць.

Історична довідка

Оскільки *OED* є історичним словником англійської мови, він містить словникові статті, де подається найдавніше й найсучасніше значення слова. Як правило, застаріле значення слова подається першим, а кожне додаткове значення подається в хронологічному порядку відповідно до дати його найпершого вживання у певній формі та значенні.

Окрім того, після кожного тлумачного значення слова наведено декілька коротких ілюстративних цитат, поданих у порядку від найдавнішої вживаної форми слова в цьому значенні до сучасної форми його вживання та значення. Ці характеристики подаються для того, щоб показати період існування слова в тому чи іншому значенні: від застарілого до сучасного.

Формат статей *OED* мав великий вплив на подальші проекти історичної лексикографії. Інші словники, які вийшли друком набагато раніше, ніж *OED*, такі як ранні томи Німецького

тлумачного словника (нім. *Deutsches Wörterbuch*), спочатку містили невелику кількість цитат з обмеженої кількості джерел. Проте редактори *OED* надавали перевагу добору коротких цитат, які належали до певної тематики. Це, у свою чергу, мало значний вплив на зміст наступних томів цієї та інших лексикографічних праць.

Структура *OED*

Роботу над онлайн-версією *OED* можна було охарактеризувати як таку, що потребує багато зусиль. Наприклад, за даними видавців, гіпотетично одній людині знадобилося б 120 років, щоб “зібрати” 59 млн. слів і словосполучень другого видання *OED* і 60 років, щоб вчитати їх, а також 540 мегабайт для їх зберігання в електронному вигляді.

Станом на 30 листопада 2005 р. *OED* містив приблизно 301 100 словникових статей. Для реєстрових слів можна також відшукати 157 000 комбінацій та похідних слів, позначених напівжирним шрифтом; 169 000 фраз та комбінацій, позначених курсивом й напівжирним шрифтом; 616 500 словоформ загалом, включаючи 137 000 зразків вимов; 249 300 описів етимології; 577 000 перехресних покликань; 2 412 400 покликань на цей словник. Останнє, повне друковане видання словника (друге видання, 1989 р.) вийшло друком у 20-ти томах, що містить 291 500 статей на 21 730 сторінках.

Найдовшою статтею була стаття про дієслівну групу. У статті було використано 60 000 слів для опису близько 580 значень (430 для дієслова, решта для фразових дієслів та ідіом). Оскільки статті почали переглядатися за послідовністю, починаючи з літери “М”, рекорд поступово побили дієслова *make* у 2000 р., потім рекордним словом було *put* у 2007 р. Врешті-решт в 2011 р. рекорд побило дієслово *run*, яке налічувало близько 645 значень.

Попри значний обсяг, *OED* не є ані найбільшим словником у світі, ані найпершим вичерпним словником. До появи *OED* лідером за обсягом був словник німецької мови братів Грімм (нім. *Das Deutsche Wörterbuch*, або *DWB / Der Grimm*). Робота над укладанням словника було розпочато в 1838 р. і завершено в 1961 р. Серед інших лідерів у галузі лексикографії можна зазначити й перший словник італійської мови *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, який було опубліковано в 1612 р. Варто

згадати й словник французької мови *Dictionnaire de l'Académie française*, перше видання якого датується 1694 р. Офіційним словником іспанської мови є *Diccionario de la lengua española* (підготовлений, відредагований та виданий Іспанською академією), перше видання якого було опубліковано в 1780 р. Словник китайської мови Кансі було опубліковано в 1716 р.

Утім найбільшим словником за кількістю сторінок вважається голландський словник *Woordenboek der Nederlandsche Taal*.

Webster's Dictionary

Webster's Dictionary (букв. Американський тлумачний словник англійської мови, або Словник Вебстера) – словник із серії словників англійської мови, виданий на початку XIX ст. американським лексикографом Ноєм Вебстером (англ. *Noah Webster*, 1758-1843).

Назва *Webster's Dictionary* означає численні споріднені або неспоріднені словники, які названі на честь Н. Вебстера. Відтоді *Webster's* стало узагальненою торговою маркою в США для англійських словників і широко використовується в назвах словників й досі.

Merriam-Webster – це “корпоративний спадкоємець” оригінальних праць Ноя Вебстера, які вже є суспільним надбанням.

Автор чисельних книг із читання й правопису англійської мови, які захопили американський ринок того часу, Н. Вебстер витратив десятиліття на дослідження та укладання словників.

Перший словник, створений ним, був *A Compendious Dictionary of the English Language* (букв. Великий тлумачний словник англійської мови) з'явився у 1806 р. Саме в ньому лексикограф популяризував ознаки, які згодом стали характерною ознакою американського правопису англійської мови (*center* замість *centre*, *honor* замість *honour*, *program* замість *programme* тощо).

Окрім того, Н. Вебстер не обмежив свій словник лише словами літературного реєстру, а й також додав туди технічні терміни, також терміни у галузі мистецтва і науки тощо. Сам дослідник був прихильником реформи англійського правопису.

У книзі *A Companion to the American Revolution* (букв. *Супутник американської революції*, 2008 р.) Джон Алгео зазначає так: “Існує думка, що характерні риси американського правопису англійської мови були впроваджені Ноем Вебстером. Він був дуже впливовим у популяризації певних правописів в Америці, але він не був їхнім творцем. Швидше за все, він обрав вже наявні варіанти, такі як *center* (центр), *color* (колір) й попрацював над ними за такими критеріями: простота, аналогія та етимологія”. Наприклад, у перших виданнях Вільяма Шекспіра простежуються такі написання, як *center* – центр і *color* – колір, які є найбільш поширеними. Наступні два десятиліття Н. Вебстер працював над розширенням словника.

У 1828 р., коли Н. Вебстеру виповнилося 70 років, його Американський словник англійської мови опублікував С. Конверс у 2-х томах ін-кварто (лат. *in quarto* – формат видання, який дорівнює 1/4 частині цілого аркушу). Томи містили 70 000 словникових статей, що перевищує кількість попереднього видання на 58 000 словникових статей.

2-ге видання 1841 року

У 1841 р. 82-річний Н. Вебстер за участі свого сина, Вільяма Г. Вебстера (англ. *William G. Webster*), опублікував 2-ге видання власного лексикографічного шедевр. На титульному аркуші не зазначається, що це є саме 2-ге видання вже колись опублікованого словника. Проте, там зазначається, що це нове видання є “першим виданням ін-октаво (лат. *in octavo* – формат видання, який дорівнює 1/8 частині цілого аркуша) на відміну 1-го видання 1828 р. Словник було видано у 2-х томах, на титульних аркушах яких зазначалося, що це видання виправлене та доповнене.

До другого видання Н. Вебстер також додав і вступну частину про походження, історію та зв'язок мов західної Азії та Європи, з поясненням принципів, за якими утворюються мови.

2-ге видання 1844 р.

Після смерті Н. Вебстера його спадкоємці продали ще не опубліковані аркуші “Американського словника англійської мови” 1841 р. американській компанії *J. S. & C. Adams of Amherst* (штат Массачусетс). Компанія зайнялася палітуркою саме цих аркушів та опублікувала невелику кількість примірників у

1844 р. – те саме видання, яке Емілі Дікінсон використовувала як інструмент для свого поетичного твору.

2-ге видання 1845 р.

Після того, як правом власності Американського словника англійської мови заволоділа компанія Мерріам (англ. Merriam), було створено Мерріам-Вебстер (англ. Merriam-Webster) – американську компанію, яка займається видавництвом словників та довідників.

Третій друк 2-го видання Американського словника англійської мови відбувся зайдяки братам Дж. і Ч. Мерріам зі Спрінгфілду (штат Массачусетс), у 1845 р. Це був перший Словник серії Мерріам-Вебстер (англ. Merriam-Webster).

Ключові слова: *The Collins English Dictionary, друкований й електронний тлумачний словник англійської мови, видавництво HarperCollins, Patrick Hanks, Laurence Urdang, комп'ютерна база даних, COBUILD, CollinsDictionary.com, Collins Bank of English Corpus, Wiktionary, Urban Dictionary, Collins Official Scrabble Wordlist, Oxford English Dictionary, дієслівна група, Webster's Dictionary, серія словників англійської мови, Merriam-Webster, "корпоративний спадкоємець", Ноу Вебстер, A Compendious Dictionary of the English Language, A Companion to the American Revolution.*

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальна характеристика *Collins Online Dictionary* (COD).
  - 1.1. Мегаструктура COD.
  - 1.2. Макроструктура COD.
  - 1.3. Мікроструктура COD.
  - 1.4. Медіоструктура COD.
2. Загальна характеристика *Oxford English Dictionary* (OED).
  - 2.1. Мегаструктура OED.
  - 2.2. Макроструктура OED.
  - 2.3. Мікроструктура OED.
  - 2.4. Медіоструктура OED.
3. Загальна характеристика *Webster's Dictionary* (WD).
  - 3.1. Мегаструктура WD.
  - 3.2. Макроструктура WD.
  - 3.3. Мікроструктура WD.
  - 3.4. Медіоструктура WD.

Практичні завдання

Завдання 1. Виконати лексикографічний аналіз тлумачної мікроструктури з реєстровим словом **bubble**, поданому в *Collins Online Dictionary (COD)*, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток I). Назвати основні принципи конструювання словникової мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

COD	Лексикографічний аналіз
bubble (bʌbəl ⓘ) Word forms: plural, 3rd person singular present tense bubbles, present participle bubbling, past tense, past participle bubbled 1. COUNTABLE NOUN B2 Bubbles are small balls of air or gas in a liquid. <i>Ink particles attach themselves to air bubbles and rise to the surface. ...a bubble of gas trapped under the surface. [+ of]</i> Synonyms: air ball, drop, bead, blister More Synonyms of bubble 2. COUNTABLE NOUN A bubble is a hollow ball of soapy liquid that is floating in the air or standing on a surface. <i>With soap and water, bubbles and boats, children love bathtime.</i> 3. COUNTABLE NOUN A bubble is a situation in which large numbers of people want to buy shares in a company that is new or not yet financially successful, and pay more than the shares are worth. When it becomes clear that the shares are worth less than people paid for them, you can say that the bubble has burst. <i>[business]</i> <i>This is the point when a rising market turns into a speculative bubble.</i> <i>They vie to cash in before the bubble bursts.</i> 4. COUNTABLE NOUN A bubble is group of people who are unaware of or unaffected by activities happening outside itself. <i>Every theatre is jammed with people from a little metropolitan bubble who are insulated from the recession.</i> 5. COUNTABLE NOUN If a group of people form a bubble, they can have unlimited contact with each other, but not with other groups, in order to help stop the spread of a disease. 6. COUNTABLE NOUN In a cartoon, a speech bubble is the shape which surrounds the words that a character is thinking or saying.	

7. VERB

When a liquid **bubbles**, bubbles move in it, for example because it is boiling or moving quickly.

Heat the seasoned stock until it is bubbling. [VERB]

The coffeepot bubbled, filling the room with fragrance. [VERB]

The fermenting wine has bubbled up and over the top. [VERB adverb/preposition]

Danny looked down at the stream bubbling through the trees nearby. [VERB adverb/preposition]

Synonyms: boil, simmer, seethe More Synonyms of **bubble**

8. VERB

If something **bubbles**, it is very busy or lively.

[written]

The book bubbles with appreciation of the joys of the sport. [VERB with noun]

The show bubbles like pink champagne with pretty sets and enchanting dance routines. [VERB]

9. VERB [usually cont]

A feeling, influence, or activity that **is bubbling** away continues to occur.

...political tensions that have been bubbling away for years. [VERB adverb/preposition]

Rumours of financial scandals have come bubbling back to the surface. [VERB adverb/preposition]

Retail sales and car sales have been bubbling along, quite nicely, for some months. [VERB adverb/preposition]

10. VERB [usually cont]

Someone who **is bubbling with** a good feeling is so full of it that they keep expressing the way they feel to everyone around them.

She came to the phone bubbling with excitement. [VERB + with]

She came back bubbling with ideas. [VERB with noun]

Bubble over means the same as bubble.

He was quite tireless, bubbling over with vitality. [VERB PARTICLE + with]

Bubble is also a noun.

As she spoke she felt a bubble of optimism rising inside her. [+ of]

Phrasal verbs:

See bubble over

See bubble up

Традиційні принципи лексикографування

Лінгвістичні принципи лексикографування

Когнітивні принципи лексикографування

Синергетичні принципи лексикографування

Режим доступу до джерела:

COD – Collins Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

Завдання 2. Виконати лексикографічний аналіз тлумачної мікроструктури з реєстровим словом **brodish**, поданому в **Oxford English Dictionary (OED)**, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток I). Назвати основні принципи конструювання словникової мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

OED	Лексикографічний аналіз
broadish, <i>adj.</i> Pronunciation: Brit. Hear pronunciation/'brɔːdɪʃ/ U.S. Hear pronunciation/'brɒdɪʃ/ Hear pronunciation/'brɑːdɪʃ/ Forms: see broad <i>adj.</i>¹ and <i>n.</i>¹ and -ish <i>suffix</i>¹. Frequency (in current use): Show frequency band information Origin: Formed within English, by derivation. Etymons: broad <i>adj.</i>¹, -ish <i>suffix</i>¹. Etymology: < broad <i>adj.</i>¹ + -ish <i>suffix</i>¹. Thesaurus » Somewhat broad, fairly broad (in various senses of broad <i>adj.</i>¹); <i>esp.</i> fairly wide; widish. c1400 <i>MS Arun.</i> 42 in <i>A. Way Promptorium Parvulorum</i> (1865) 323 (<i>note</i>) Bruk is a maner of flye, short and brodissh. 1633 T. Johnson <i>Gerard's Herball</i> (new ed.) App. i. 1591 Foure or fiue crooked spotted hornes, with broadish heads. 1678 J. Ray tr. F. Willughby <i>Ornithol.</i> ii. 140 Hath a short broadish Bill, of a brimston colour. 1793 <i>Philos. Trans.</i> (Royal Soc.) 83 179 A broadish pressure, as that of a finger. 1867 T. Carlyle <i>Reminisc.</i> (1881) I. 207 The broadish little street. 1949 <i>Press & Jrn.</i> (Aberdeen) 19 Dec. 2/7 Lord Boyd-Orr, with a good deal more important things to say, has said them in broadish Scots and not been misunderstood. 2022 <i>Irish Daily Mail</i> (Nexis) 29 Jan. 45 <i>Galanthus plicatus</i> Diggory has broadish, glaucous leaves and early flowers.	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Режим доступу до джерела:

OED – *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/>

Завдання 3. Виконати лексикографічний аналіз тлумачної мікроструктури з реєстровим словом ***bubble***, поданому в ***Webster's Dictionary***, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток I). Назвати основні принципи конструювання словникової мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

COD	Лексикографічний аналіз
petulant adjective pet-u-lant 'pe-chə-lənt 1: insolent or rude in speech or behavior 2: characterized by temporary or capricious ill humor : PEEVISH petulantly adverb <i>Petulant</i> Has Latin Roots <i>Petulant</i> is one of many English words that are related to the Latin verb <i>petere</i>, which means “to go to,” “to attack,” “to seek,” or “to request.” “<i>Petere</i>” is a relative of the Latin adjective <i>petulans</i> (“impudent”), from which “petulant” was derived. Some other words with connections to “petere” are “compete” and “appetite.” “<i>Competere</i>,” the Late Latin precursor to “compete,” is a combination of the prefix <i>com-</i> and the verb “petere.” The joining of <i>ad-</i> and <i>petere</i> led to “appetere” (“to strive after”), and eventually to Latin <i>appetitus</i>, the source of our “appetite.” Additional descendants of «petere» are «petition,» «perpetual,» and «impetus.»	
<i>Традиційні принципи лексикографування</i>	
<i>Лінгвістичні принципи лексикографування</i>	
<i>Когнітивні принципи лексикографування</i>	
<i>Синергетичні принципи лексикографування</i>	

Режим доступу до джерела:

WD – *Webster's Dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Література

- Discover the New Scrabble Words*. <https://www.collinsdictionary.com>.
History. Glasgow: HarperCollins. 2015. <https://www.harpercollins.co.uk>.
Moss, S. (2004). Collins launches online dictionary to debate new words. *The Guardian*. London.
Price, E. (2012). *YOLO in the Dictionary? Collins Crowdsources Lexicon*. Mashable. New York City: Ziff Davis.
Reid, S. V., Turnbull, W. R. J., Brown, A. et al. (2012). *Blootered? New words in dictionary*. BBC News Online. MediaCityUK, Salford Quays: British Broadcasting Corporation.
Brewer, Ch. (2007). *Treasure-House of the Language: the Living OED*. Yale University Press.
Dickson, A. (2018). Inside the OED: can the world's biggest dictionary survive the internet? *The Guardian*.
Gilliver, P. (2016). *The Making of the Oxford English Dictionary*. Oxford University Press.
Gilliver, P., Marshall, J., & Weiner, E. (2006). *The Ring of Words: Tolkien and the Oxford English Dictionary*. Oxford University Press.
Kelsey-Sugg, A. (2020). In a backyard 'scriptorium', this man set about defining every word in the English language. *ABC News (Radio National)*. Australian Broadcasting Corporation.
Gove, Ph. B. (1961). *Webster's Third New International Dictionary*. Preface. G. & C. Merriam.
Leavitt, R. K. (1947). *Noah's Ark New England Yankees and the Endless Quest: a Short History of the Original Webster Dictionaries, With Particular Reference to Their First Hundred Years*. Springfield: G. & C. Merriam.
Lepore, J. (2006). Noah's Mark: Webster and the original dictionary wars. *The New Yorker*, 78-87.
Morton, H. C. (1994). *The Story of Webster's Third: Philip Gove's Controversial Dictionary and Its Critics*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
Skinner, D. (2012). *The Story of Ain't: America, Its Language, and the Most Controversial Dictionary Ever Published*. New York: HarperCollins.
Sledd, J, & Ebbitt, W. R., eds. (1962). *Dictionaries and That Dictionary*. Chicago: Scott Foresman.

Лексикографічні джерела

- COD – *Collins Online Dictionary*. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>
OED – *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/>
WD – *Webster's Dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Розділ VI

ДВОМОВНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Тема 1. ОПИС РЕЄСТРОВОЇ ОДИНИЦІ В ДВОМОВНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Коли мова йде про двомовну лексикографію, варто говорити про процес перекладу, який дає змогу найбільш повно зрозуміти її сутність.

Переклад і лексикографія — дві дисципліни, які мають багато спільного і можуть доповнювати одна одну, тобто бути взаємокорисними.

Кріста Варантола (англ. *Krista Varantola*) [Krista 1998, p. 180] описує цю незадовільну реальність у такий спосіб: найдосвідченіші користувачі словників є також найвибагливішими, їм важче догодити, ніж користувачам з меншим лінгвістичним досвідом, і вони зазвичай виконують лише досить прості завдання. Отже, розчарування змусить лінгвістів охарактеризувати словники як хибні продукти. Ситуація поляризується, оскільки не менш розчаровані лексикографи вважають, що їхні критики не розуміють впливу обмеженого доступу та обсягу інформації, яку може надати словник. Окрім того, вони стверджують, що оскільки мало користувачів читають вступний текст, вони мають нереалістичні очікування щодо розуміння значущості словника.

Варто зупинитися на спільних і відмінних характеристиках, які демонструють дві дисципліни *переклад і лексикографія*.

I. Варто зазначити, що ці види людської діяльності є відносно давніми. Усний переклад практикувався з незапам'ятних часів, а перші письмові переклади з'явилися незабаром після найдавніших свідчень писемності близько 2000 р. до н.е. [Van Hoof 1991, p. 7]. Приблизно в той же час в Месопотамії створювалися двомовні списки слів – попередники бази даних слів [Marello 1989, p. 8].

II. Незважаючи на ці ранні досягнення, перші теоретичні праці з'являються лише у другій половині ХХ ст. Хоча перші роздуми про переклад датуються ще раніше, основні серйозні судження та роботи з'явилися лише у 50-х рр. ХХ ст., а перші основні повноцінні теорії були оприлюднені у 60-70-х рр. ХХ ст., більшість з яких все ще були тісно пов'язані з лінгвістичною галуззю знань.

Лексикографія не зразу здобула міцне теоретичне підґрунтя. Кількість теоретичних підходів в обох дисциплінах дійсно суттєво відрізняється: *переклад* має широкий спектр теорій (що впливає з різних передумов і наукових поглядів), а *лексикографія* має набагато більш обмежену їх кількість, можливо, через те, що потреба в теоретичному апараті відчувалася не так широко, попри те, що практика має пріоритет над теорією в обох випадках.

III. І переклад, і лексикографія почали розвивати теоретичні аспекти від лінгвістики. Вони були субдисциплінами прикладної лінгвістики до тих пір, поки не досягли своєї наукової зрілості та виваженості, претендуючи на статус самостійних наук або дисциплін. Цей момент настає майже одночасно в обох сферах.

Першою публікацією, яка визнає переклад в статусі дисципліни, є ключова праця Джеймса С. Холмса "Назва та зміст перекладознавства" (англ. *The Name and Nature of Translation Studies* (1972 р.)). Що стосується лексикографія, то її статусу самостійної дисципліни посприяла доповідь Г. Е. Віганда "Про структуру та зміст загальної теорії лексикографії" (англ. *On the structure and contents of a general theory of lexicography*) на конференції в 1977 р.

IV. Ступінь розвитку перекладу й лексикографії є суттєво різним. Про це можуть свідчити такі показники:

✓ **Академічний статус:** на сьогодні існує велика кількість перекладацьких шкіл різного рівня в галузі письмового та усного перекладу або суміжних галузях. Що стосується лексикографії, то тут можна говорити про центри розвитку лексикографії в Аугсбурзі (Augsburg), Орхусі (Aarhus) та Ексетері (Exeter);

✓ **Журнали:** перші журнали в галузі перекладу (лат. *Traduire, Babel, Meta*), які досі видаються, були започатковані в середині 50-х рр. ХХ ст. Два основні журнали в галузі лексикографії почали видаватися значно пізніше: *Lexicographica* (1985 р.) та

International Journal of Lexicography (1987 р.). Станом на сьогодні кількість журналів у галузі перекладу значно перевищує кількість лексикографічних журналів;

✓ Монографії, конференції: також більша кількість таких видів праць зосереджена у перекладацькій галузі;

✓ Асоціації: наприклад, в Іспанії існує не менше 15 асоціацій перекладачів (і усних перекладачів). Усі вони, як правило, мають професійну спрямованість і лише в деяких випадках мають дотичність до наукових кіл. На противагу цьому, в галузі лексикографії існує лише одна асоціація, яка об'єднує лексикографів і, в основному, її дослідників.

V. Поняття (перекладацької) еквівалентності є важливим як у самому перекладознавстві, так і у двомовній або багатомовній лексикографії. Проте на сьогодні простежується важлива відмінність: тоді як еквівалентність в основному залежить від контексту в перекладі, а в лексикографії контекст залишається осторонь, тобто максимальна кількість контекстів для лексичної одиниці не береться до уваги, щоб запропоновані еквіваленти могли відповідати найпоширенішим контекстам, в яких ця одиниця з'являється (Hartmann 1989a).

У загальноприйнятому розумінні поняття *двомовного і перекладного словників* не диференціюється. Саме тому терміни “двомовний словник” і “перекладний словник” уживають зазвичай як синоніми.

Зазначені вище терміни нерідко функціонують як парна номінація, тобто зазначаються поруч один від одного, причому завдання терміна “перекладний словник” у таких контекстах – роз'яснювати сутність терміна “двомовний словник”, що відіграє роль початкового, заголовного словосполучення дефініції.

У сучасній лексикографії особливо гостро постає питання про комунікативну цінність того, як словник фіксує емпіричний матеріал. Тобто, наскільки цей матеріал є доречним для адекватної вербальної поведінки реципієнта, наприклад, у ритуалізованих ситуаціях.

Основне призначення двомовного словника, за концепцією чесько-американського лексикографа Л. Згусті –допомога під час перекладу та підготовки текстів [Zgusta, 1971, p. 213].

Отже, природне призначення двомовного словника – бути допомогою для перекладача, оскільки він (словник) надає пари

перекладацьких еквівалентів, що закріплюють складові двох культурно-мовних варіантів дійсності у порівнянні. По суті, цей процес розмежування понять у західній лексикографії триває вже досить давно, хоча традиційний підхід до двомовного словника як перекладацького, звісно, зберігається [Atkins 1996, p. 526; Sax 2011, p. 123-139].

Перекладний словник з різних позицій

Широка позиція. Двомовність лексикографічної праці повністю ототожнюють із її придатністю для здійснення цілей перекладу та здатністю задовольнити потреби перекладача, звідти й впливає синонімія обох понять (дві мови – двомовні еквіваленти – переклад).

Вузька позиція. Перекладний словник містить певну розбіжність, оскільки основне призначення цього словника не зводиться до закріплення співвідношення між словами та словосполученнями, як складовими двох мовних систем, тобто статичного співвідношення.

Перекладний словник спрямований на охоплення й такого лексикону, що належить до текстів, які фільтрують співвідношення між знаками різної величини з двох культурно-мовних просторів.

Визначення двомовного словника, що міститься в цитованому вище джерелі, не залишає ані найменшого сумніву в тому, що найчастіше між двомовним і перекладним словниками ставлять саме знак рівності.

Ключові слова: *двомовна лексикографія, переклад, лексикографія, Кріста Варантола, лінгвістичний досвід, прикладна лінгвістика, ступінь розвитку перекладу, академічний статус, журнали, монографії, конференції, асоціації, перекладацька еквівалентність, двомовний словник, перекладний словник.*

Проблемно-дискусійні питання

1. Характеристика двомовної лексикографії як наукової дисципліни.
2. Опис реестрової одиниці в двомовній лексикографії.
  - 2.1. Переклад і лексикографія.
  - 2.2. Двомовний словник vs перекладний словник.
3. Процес семантизації слова в двомовній лексикографії.

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте перекладний словник *Англо-український фразеологічний словник: близько 30 000 фразеологічних виразів / уклад. К. Т. Баранцев. Київ: Знання, 2005.* відповідно до їх зовнішньої і внутрішньої структури. Заповніть таблицю.

№	Перекладний	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.	Англо-український фразеологічний словник: близько 30 000 фразеологічних виразів / уклад. К. Т. Баранцев. Київ: Знання, 2005.				
2.	...				

Завдання 2. Охарактеризуйте перекладний словник *другої вивчуваної Вами мови (на Ваш вибір)* відповідно до їх зовнішньої і внутрішньої структури. Заповніть таблицю.

№	Перекладний	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.					
2.					

Література

Atkins, B. T. S. (1996). Bilingual Dictionaries: Past, Present and Future. *Proceedings of the 7th EURALEX International Congress*. Eds. M. Gellerstam, J. Järborg [at el.]. Göteborg, Sweden: Novum Grafiska AB, 1996, pp. 515–546. URL: <http://euralex.org/publications/bilingual-dictionaries-past-present-and-future/>

Hartmann, R. R. K. (1989). Sociology of the Dictionary User: Hypotheses and Empirical Studies. In: Hausmann, Franz J.; O. Reichmann; H. E. Wiegand & L. Zgusta (eds.) 1989. *Wörterbücher. Dictionaries. Diction-*

naires. *Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*. Berlin-Nueva York: de Gruyter, pp. 102–111.

Hartmann, R. R. K. & James, G. (2001). *Dictionary of Lexicography*. London, New York: Routledge.

Marello, C. (1989). *Dizionari bilingui, con schede sui dizionari italiani per francese, inglese, spagnolo, tedesco*. Bologna: Zanichelli.

Sax, D. J. (2011). "A single entry" – a Perfect Bilingual Dictionary for Translators, *Problemy leksykografii. Historia – metodologia – praktyka*. Red. W Gruszczynski, L. Polkowska. Krakow–Warszawa: Wydawnictwo Lexis, 2011, pp. 123–139 (in Polish).

Van Hoof, H. (1991) *Histoire de la traduction en Occident*. Paris-Louvaine-la-Neuve: Duculot.

Varantola, K. (2002). Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility? In: Corréard, Marie-Hélène (ed.) 2002. *Lexicography and Natural Language Processing. A Festschrift in Honour of B. T. S. Atkins*. Euralex, pp. 30–44.

Wiegand, H. E. (1984) On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. In: Hartmann, R. R. K. (ed.) 1984. *LEXeter '83 Proceedings. Papers from the International Conference on Lexicography at Exeter, 9–12 September 1983*. Tübingen: Max Niemeyer, pp. 13–30.

Zgusta, L. (in cooperation with V. Cerny i.a). (1971). *Manual of Lexicography* (Janua Linguarum. Series Maior 39). Prague: Academia, The Hague–Paris: Mouton, 1971.

Тема 2. ПЕРЕКЛАДНА (ДВОМОВНА) ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Новий англо-український та українсько-англійський словник (Віталій Малишев, Олег Петраковський)

Новий англо-український та українсько-англійський словник (далі – НАУУАС) – перекладний словник, що представлений двома парами мов: англійською й українською (англо-українська частина словника), українською й англійською (українсько-англійська частина словника).

НАУУАС містить близько 60 000 рестрових слів.

НАУУАС містить найуживанішу лексику сучасної української та англійської мов загальнолітературного і розмовного характеру. НАУУАС доповнено словником усталених словосполучень англійської мови.

Структура Англо-української частини НАУУАС

Ця частина побудована як за гніздовим принципом, так і за системою подання в реєстрі кожного слова за алфавітом. Таке розміщення реєстрових слів забезпечує швидкий пошук потрібної одиниці. Окрім того, загалом все це полегшує користування словником.

Там, де слова подаються за гніздовим принципом, повторювана частина реєстрового слова відокремлюється двома вертикальними лініями [| |]. Усередині кожної статті реєстрове слово замінюється знаком тильда [~].

Омоніми позначаються **напівжирним шрифтом** римськими цифрами (I, II, ...). Часткові лексико-граматичні омоніми подано в одній словниковій статті із позначенням частини мови (*a, adv, n*. і т. ін.) після напівжирної арабської цифри з крапкою (**1.**, **2.** та

ін.). Різні значення англійського слова позначаються арабською цифрою з круглою дужкою. Пояснення наводяться курсивом у дужках.

Керування подано в круглих дужках: consist 1) складатися (of); 2) полягати (in).

Українські синоніми відокремлюються комою (,), відтінки значень – крапкою з комою (;). Фразеологічні звороти відокремлені ромбом [◊].

Усі, англійські й українські слова пролано з наголосом. Вимову англійських слів передано міжнародною фонетичною транскрипцією. Наголос ставиться перед наголошеним складом.

Похідні слова транскрибуються повністю або частково.

Структура Українсько-англійської частини НАУУАС

Усі українські реєстрові слова подано за алфавітним принципом. Повторювана частина реєстрового слова відокремлюється від решти слова двома вертикальними лініями [||]. Реєстрове слово замінюється знаком тильда [~].

Омоніми позначаються римськими цифрами **напівжирним шрифтом** (I, II ...).

Різні значення українського слова виділяються арабськими напівжирними цифрами з крапкою (**1., 2.**).

Коса лінія [/] означає, що може вживатися будь-яке із слів, між якими стоїть цей знак.

Фразеологізми подаються у статті після знаку ромба [◊]. Приблизний переклад українського вислова позначається знаком [—].

Наголос представлено на всіх англійських і українських словах.

Якщо український прикметник може вживатися як іменник, англійський переклад наводиться за ремаркою *ім.* безпідставне твердження [McCabe 1947].

Ключові слова: *Новий англо-український та українсько-англійський словник (НАУУАС), перекладний словник, лексика загальнолітературного й розмовного характеру, структура Англо-української частини НАУУАС, структура Українсько-англійської частини НАУУАС, алфавітний принцип, гніздовий принцип.*

Проблемно-дискусійна питання

1. Загальна характеристика *Нового англо-українського та українсько-англійського словника (НАУУАС).*
2. Структура Англо-української частини НАУУАС.
3. Структура Українсько-англійської частини НАУУАС
4. Функції НАУУАС.
5. Принципи НАУУАС.

Практичні завдання

Завдання 1. *Виконати лексикографічний аналіз двомовних мікроструктур з різними реєстровими словами, поданими в Новому англо-українському та українсько-англійському словнику (НАУУАС), у його Англо-українській частині, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання двомовних мікроструктур і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.*

rightful ['raɪtful] законний; що належить по праву; справедливий, правильний (*про вчинок*).

rigid ['rɪdʒɪd] 1) жорсткий, твердий, негнучкий; 2) непохитний, незламний, невблаганний, суворий.

rigidity [rɪ'dʒɪdɪtɪ] суворість, стійкість, жорсткість, твердість, негнучкість та ін. *див.* rigid

rigmarole ['rɪgmərəʊl] базікання, дурниця, нісенітниця.

rigor ['rɪgə:] *мед.* озноб.

rigorous ['rɪgərəs] 1) суворий (*про клімат, зиму, погоду і т. п.*); 2) точний (*про науковий метод*).

rigour ['rɪgə] суворість; the rigours of the climate суворість клімату.

rim [rɪm] обід; обідок, край; скоба, кільце.

rime I [raɪm] *див.* rhyme.

rime II [raɪm] 1. *п* іній. паморозь; 2. *в* вкривати(ся) інеєм.

rind [raɪnd] коря, шкірка, кірка.

ring I [rɪŋ] 1. *п* 1) кільце; 2) коло; круг; 3) обруч; 4) обідок; 5) циркова арена; 6) ринг (*для боротьби, боксу*); 7) кліка, зграя; 2. *в* 1) оточувати кільцем (*in, round, about*); 2) надівати кільце.

Традиційні принципи лексикографування

Лінгвістичні принципи лексикографування

Когнітивні принципи лексикографування

Синергетичні принципи лексикографування

Режим доступу до джерела:

НАУУАС – Новий англо-український та українсько-англійський словник / уклад. Віталій Малишев, Олег Петраковський. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Malyshev_Vitalii/Novyi_anhlo-ukrainskyi_ta_ukrainsko-anhliiskyi_slovnyk.pdf

Завдання 2. Виконати лексикографічний аналіз двомовних мікроструктур з різними реєстровими словами, поданими в

Новому англо-українському та українсько-англійському словнику (НАУУАС), у його Українсько-англійській частині, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання двомовних мікроструктур і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

НАУУАС Українсько-англійська частина	Лексикографічний аналіз
П па́в а <i>réahen</i>; -и́ч <i>réacock</i>. па́вильйо́н <i>pavillon</i>. па́водок <i>spring floods pl.</i> па́вук <i>spider</i>. па́вучи́н а, -ня <i>cóweb, (spider's) web</i>; <i>перен. web</i>. па́гін <i>shoot, sprout</i>. па́горб <i>hillock, knoll</i>. па́горок <i>див. па́горб</i>. па́дати 1. <i>fall, drop</i>; 2. <i>перен. (про вплив та ін.) decline</i>; барометр падає <i>the barometer is falling</i>; - від утоми <i>be ready to drop (with fatigue)</i>. па́діння 1. <i>fall</i>; 2. (<i>моральне</i>) <i>degradation; downfall</i>. па́дчерка <i>stepdaughter</i>. па́з 1. <i>chink</i>; 2. <i>техн. slot; (жолоб) groove</i>. па́зур <i>claw</i>; по́ка́зувати -и <i>show one's claws / teeth</i>. па́зух а: за -ою <i>in one's bosom</i>. па́й <i>share</i>; -ови́к <i>shareholder</i>. па́йо́к <i>ration</i>. па́к <i>розм.:</i> ще б -! <i>I should think so!</i> <i>of course!</i> па́ка (<i>пачка</i>) <i>bundle</i>; (<i>кула</i>) <i>pile, heap</i>; (<i>бавовни та ін.</i>) <i>bale</i>. па́ке́т 1. (<i>small</i>) <i>parcel, packet</i>; (<i>для продуктів</i>) <i>paper-bag</i>; 2. (<i>поштовий</i>) <i>letter</i>.	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Режим доступу до джерела:

НАУУАС – Новий англо-український та українсько-англійський словник / уклад. Віталій Малишев, Олег Петраковський. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Malyshev_Vitalii/Novyi_anhlo-ukrainskyi_ta_ukrainsko-anhliiskyi_slovyk.pdf?

Література

Вискушенко, С. А. (2010). Загальні особливості двомовного термінологічного словника-тезаурусу (на матеріалі англійської фахової мови тваринництва). *Мовні і концептуальні картини світу*, 32, 105–110.

Головащук, С. І. (1976). *Перекладні словники і принципи їх укладання* / АН Української РСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка.

Лісна, М. І. (2015). Безеквівалентність як об'єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Філологія"*, 71(1127), 59–63.

Adamska-Sałaciak, A. (2019). Lexicography and theory: Clearing the ground. *International Journal of Lexicography*, 32(1), 1–19. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecy017>

Kirkness, A. (2004). Lexicography. In A. Davies & C. Elder (Eds.), *The handbook of applied linguistics* (pp. 54–81). Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470757000.ch2>

Roberts, R. P. (1990). Methods of Bilingual Dictionary-Making: the Canadian Experience. *Proceedings of the Fifth International Symposium on Lexicography* May 3-5, 1990. Tubingen: Niemeyer, 91–115.

Лексикографічні джерела

НАУУАС – Новий англо-український та українсько-англійський словник / уклад. Віталій Малишев, Олег Петраковський. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Malyshev_Vitalii/Novyi_anhlo-ukrainskyi_ta_ukrainsko-anhliiskyi_slovyk.pdf?

Розділ VII

БАГАТОМОВНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Тема 1. ОПИС РЕЄСТРОВОЇ ОДИНИЦІ В БАГАТОМОВНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

На сьогодні *багатомовна лексикографія* залишається найменш розробленою галуззю знань у перекладній лексикографії порівняно з одно- і двомовною лексикографією. Це пояснюється тим, що процес перекладу, як правило, відбувається в двомовній ситуації, рідше – в багатомовній.

Як зазначає В. В. Дубічинський: “[...] докорінна відмінність двомовних словників від багатомовних полягає в тому, що три-, чотири-, п’яти- й [...] багатомовні словники на практиці виконують, ймовірно, лише пасивну функцію і, як правило, використовуються лише як довідники”.

У словниковій статті багатомовного словника, де **реєстровим словом** є лексична одиниця мови оригіналу, лексичні одиниці інших мов подаються як перекладні еквіваленти реєстрового слова.

Ключовою особливістю багатомовного словника є його зворотність.

Автоматизація словникової справи дала змогу виокремлювати не лише зворотність на рівні мов, а й зворотність на рівні окремих лексичних одиниць.

В автоматичних або електронних перекладних словниках *мовна зворотність* означає, що “мови, що входять до складу цього словника, можуть виступати як мовами запиту, так і мовами відповіді”. Якщо всі мови зі складу словника можуть бути як вхідними, так і вихідними, словник є повністю зворотним на рівні мов. Якщо лише деякі з мов виступають як вхідні та вихідні, то словник є частково зворотним.

Лексична зворотність перекладного словника означає, що кожна лексична одиниця може виступати як слово-запит, так і як слово-відповідь.

При повній лексичній зворотності словника кожна лексична одиниця, виступаючи як одиниця мови оригіналу, повинна мати перекладні еквіваленти всіма окремими мовами, що входять до складу багатомовного словника.

Повна лексична зворотність словника залежить також від якісного складу його лексичного масиву. Такий рівень зворотності можливий за умови, якщо реєстровими словами та їхніми перекладними еквівалентами є слова або словосполучення. У разі, коли перекладними еквівалентами використовуються не лексичні одиниці, а розгорнуті перекладні еквіваленти, що передають значення реєстрової лексичної одиниці описовим способом, складно говорити про лексичну зворотність словника.

Взагалі, перекладні словники поділяються на *активні* та *пасивні*.

Двомовний словник є активним, якщо він використовується для перекладу з рідної мови будь-якою (наприклад, *Українсько-англійський словник-мінімум економічних термінів* / уклад.: О. П. Бартош, Н. В. Машика, Н. І. Годованець, Ю. В. Машика. Ужгород: УжНУ, 2015.). Проте, якщо словник використовується для перекладу з іноземної мови на рідну, то словник є пасивним (наприклад, *Новий англо-український медичний словник* / уклад.: М. Бенюмович, В. Ривкін, 2006.).

У зв'язку з цим актуалізується поняття *активного й / або пасивного користувача словником*. С. Ландау зазначає, що перекладний словник повинен мати одного адресата, тому що вибір адресата словника визначає склад словника і характер еквівалентних відповідностей. Проте, як поркажує практика, переважна більшість двомовних словників має одночасно двох адресатів.

Взаємозв'язок адресації словника та способу опису включених до словника іншомовних еквівалентів дав змогу В. В. Дубічинському виокремити два типи перекладних словників з лінгводидактичної позиції:

– *монофункціональні перекладні словники*, що описують одну мову за допомогою інших. Будь-який Англо-український словник, укладений для носіїв української мови, які вивчають англійську, з ремарками, поясненнями й уточненнями англійських реєстрових одиниць українською мовою є прикладом монофункціонального словника;

– дво-, три-, поліфункціональні перекладні словники, у яких об'єктом дослідження є мовні одиниці всіх або деяких мов словника. Будь-який англо-український словник, що містить паралельні переклади англійських лексичних одиниць українською мовою і навпаки, двомовні тлумачення та коментарі, ремарки двома мовами, англо-українські й українсько-англійські алфавітні покажчики, є двофункціональним.

Ключові слова: багатомовна лексикографія, перекладна лексикографія, мова оригіналу, мова перекладу, перекладні еквіваленти реєстрового слова, мовна зворотність, лексична зворотність перекладного словника, повна лексична зворотність словника, активні й пасивні словники, монофункціональні перекладні словники, дво-, три-, поліфункціональні перекладні словники.

Проблемно-дискусійні питання

1. Дефініції поняття “багатомовна лексикографія” у контексті перекладної лексикографії.
2. Мова оригіналу й мова перекладу в багатомовній лексикографії.
3. Лексична зворотність перекладного словника.

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте багатомовний словник *Lexicool* відповідно до його зовнішньої і внутрішньої структури. Усі дані занести до таблиці.

№	Лексикографічне джерело	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.	Lexicool				

Режим доступу до джерела:

Lexicool. <https://www.lexicool.com/>

Завдання 2. Надайте італійсько-, іспансько- й українськомовні еквіваленти англійськомовним дієсловом *to love, to navigate, to prepare*. Випишіть усі синоніми до цих слів. Усі дані занести до таблиці.

№	Поняття	Еквіваленти		
		Італійськомовні	Іспанськомовні	Українськомовні
1.	to love	(a)	(a)	(a)
		(б)	(б)	(б)
		(в)	(в)	(в)
СИНОНІМИ				
		(a)	(a)	(a)
		(б)	(б)	(б)
		(в)	(в)	(в)
2.	to navigate	(a)	(a)	(a)
		(б)	(б)	(б)
		(в)	(в)	(в)
СИНОНІМИ				
		(a)	(a)	(a)
		(б)	(б)	(б)
		(в)	(в)	(в)
3.	to prepare	(a)	(a)	(a)
		(б)	(б)	(б)
		(в)	(в)	(в)
СИНОНІМИ				
		(a)	(a)	(a)
		(б)	(б)	(б)
		(в)	(в)	(в)

Режим доступу до джерела:

Lexicool. <https://www.lexicool.com/>

Література

Дем'янчук, Ю. І. (2016). Лексикографічні особливості розробки багатомовного спеціалізованого словника термінологічних колокацій НАТО, СОТ та ООН. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Германістика та міжкультурна комунікація"*, 6, 12–16.

Boguslavsky, I., Cardeñosa, J., & Gallardo C. (2008). A Novel Approach to Creating Disambiguated Multilingual Dictionaries. In: *Applied Linguistics*, 30/1, 70–92.

Bowker, L. (2003), Specialized lexicography and specialized dictionaries. In: P. van Sterkenburg (ed.), *A practical Guide to Lexicography*. Amsterdam/Philadelphia, 154–164.

Лексикографічні джерела

Lexicool. <https://www.lexicool.com/>

Тема 2. ПЕРЕКЛАДНА (БАГАТОМОВНА) ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Lexicool | Словники, переклади та мовні ресурси

Основна ідея створення *Lexicool* полягала в утворенні повної й ефективної пошукової системи для лінгвістів / філологів, письмових й усних перекладачів.

Lexicool має офіційний веб-сайт <https://lexicool.com>, над яким продовжує працювати міжнародна команда лінгвістів й ІТ-спеціалістів з Франції, на чолі з Себастьяном Аббо – засновником веб-сайту.

Основним завданням команди є пошук та класифікація всіх дво- й багатомовних словників і глосаріїв, що представлено у відкритому доступі в мережі Інтернет. Так, кожен знайдений ресурс об'єктивно розташовано відповідно до його подання, зручності використання, загальної корисності та розміру (кількість статей, кількість мов). Наразі каталог містить понад 8000 покликань. Окрім того, щодня додаються нові ресурси. Абсолютно усі покликання в каталозі перевіряються на актуальність кожні два місяці.

Lexicool поважає вашу конфіденційність. Цей веб-сайт не збирає персональної інформації про користувачів. Інформація про використання сторінки та пошук у словнику реєструється виключно для статистичних цілей. Веб-сайт *Lexicool* використовує файли *cookie* для зручності користувачів (наприклад, файли *cookie* використовуються для збереження критеріїв пошуку від одного сеансу до іншого).

Файли *cookie* – це невеликі текстові файли, які зберігаються на жорсткому диску. Ці файли дозволяють веб-сайтам зберігати дані користувачів для полегшення навігації по веб-сайту та забезпечення розширеної функціональності.

Language(s):	Afrikaans	▼	Albanian	▼	
Subject:				▼	
Keyword:					
					Search

На офіційному веб-сайті представлено словники з різними тематичними групами:

➤ **Авіаційні та військові словники** (англ. *Aeronautics and military Dictionaries*):

- Авіація та космонавтика (англ. *Aeronautics*);
- Планеризм (англ. *Gliding*)

➤ **Військова термінологія** (англ. *Military*):

- Військові звання (англ. *Military ranks*);
- НАТО (англ. *NATO*);
- Тероризм (англ. *Terrorism*)

➤ **Словник термінів сільського господарства, тваринництва та рослинництва** (англ. *Agriculture, animals and plant dictionaries*):

- Сільське господарство (англ. *Agriculture*);
- Зернові культури (англ. *Cereals*);
- Садівництво (англ. *Gardening*);
- Бджолярство (англ. *Beekeeping*);
- Тварини (англ. *Animals*);
- Птахи (англ. *Birds*);
- Собаки (англ. *Dogs*);
- Риби (англ. *Fish*);
- Коні (англ. *Horses*);
- Тваринництво (англ. *Animal husbandry*);
- Зоологія (англ. *Zoology*);
- Рослини (англ. *Plants*);
- Ботаніка (англ. *Botany*);
- Лісове господарство (англ. *Forestry*);
- Флора (англ. *Flora*)

➤ **Словники термінів мистецтва, музика та ремесел** (англ. *Arts, music and crafts dictionaries*):

- Мистецтво (англ. *Arts*);
- Аудіовізуальні засоби (англ. *Audiovisual*);
- Кінематограф (англ. *Cinema*);
- Танці (англ. *Dance*);
- Живопис (англ. *Painting*);
- Театр (англ. *Theatre*);

- Музика (англ. *Music*);
- Музичні інструменти (англ. *Musical instruments*);
- Гітара (англ. *Guitar*);
- Фортепіано (англ. *Piano*);
- Вокал (англ. *Singing*);
- Ремесла (англ. *Crafts*);
- Кераміка (англ. *Ceramics*);
- Ювелірні вироби (англ. *Jewellery*);
- В'язання (англ. *Knitting*);
- Виробництво взуття (англ. *Shoemaking*)

➤ **Словники термінів бізнесу, фінансів та маркетингу** (англ. *Business, finance and marketing dictionaries*):

- Бізнес (англ. *Business*);
- Торгівля (англ. *Commerce*);
- Електронна комерція (англ. *e-commerce*);
- Менеджмент (англ. *Management*);
- Фінанси (англ. *Finance*);
- Бухгалтерський облік (англ. *Accounting*);
- Банківська справа (англ. *Banking*);
- Фондова біржка (англ. *Stock exchange*);
- Інвестиції (англ. *Investment*);
- Ф'ючерси (англ. *Futures*);
- Оподаткування (англ. *Taxation*);
- Маркетинг (англ. *Marketing*);
- Реклама (англ. *Advertising*)

➤ **Словники термінів будівництва** (англ. *Construction and building dictionaries*):

- Будівництво (англ. *Construction*);
- Будівництво доріг (англ. *Road construction*);
- Деревообробна промисловість (англ. *Wood construction*);
- Будівельні матеріали (англ. *Building material*);
- Архітектура (англ. *Architecture*);
- Нерухомість (англ. *Real estate*);
- Урбанізм (англ. *Urbanism*)

➤ **Словники термінів освіти, культури, історії та географії** (англ. *Education, culture, history and geography dictionaries*)

- Освіта (англ. *Education*);
- Культура (англ. *Culture*);
- Мультимедійні фільми (англ. *Cartoons*);
- Лінгвістика (англ. *Linguistics*);
- Література (англ. *Literature*);
- Філософія (англ. *Philosophy*);
- Переклад (англ. *Translation*);
- Релігія (англ. *Religion*):
  - Буддизм (англ. *Buddhism*);
  - Християнство (англ. *Christianity*);
  - Іслам (англ. *Islam*)
- Історія (англ. *History*);
- Археологія (англ. *Archaeology*);
- Генеалогія (англ. *Genealogy*);
- Географія (англ. *Geography*);
- Картографія (англ. *Cartography*);
- Назви країн (англ. *Country names*);
- Географічні назви (англ. *Place names*);

➤ **Словники термінів електроніки та електрики** (англ. *Electronics and electricity dictionaries*):

- Електроніка (англ. *Electronics*)
- Електроенергія (англ. *Electricity*)
- Електромагнетизм (англ. *Electromagnetism*)
- Освітлення (англ. *Lighting*)

➤ **Словники термінів інженерії та механіки** (англ. *Engineering and mechanical dictionaries*):

- Інженерія (англ. *Engineering*);
- Інженерія автоматизації (англ. *Automation engineering*);
- Будівельна інженерія (англ. *Civil engineering*);
- Машинобудування (англ. *Mechanical engineering*);
- Автомобілі (англ. *Automobiles*);
- Мотоцикли (англ. *Motorbikes*);
- Верстатні інструменти (англ. *Machine tools*);
- Сталеві вироби (англ. *Steel*);
- Зварювання (англ. *Welding*)

➤ **Словники термінів екології, енергетики та наук про Землю** (англ. *Environment, energy and Earth sciences dictionaries*):

- Навколишнє середовище (англ. *Environment*);
- Відходи (англ. *Waste*);
- Енергія (англ. *Energy*);
- Нафта (англ. *Oil*);
- Сонячна енергія (англ. *Solar energy*);
- Вітрова енергія (англ. *Wind energy*);
- Науки про Землю (англ. *Earth sciences*);
- Астрономія (англ. *Astronomy*);
- Геологія (англ. *Geology*);
- Гідрологія (англ. *Hydrology*);
- Океанологія (англ. *Oceanography*);
- Метеорологія (англ. *Meteorology*);
- Дистанційне зондування (англ. *Remote sensing*)

➤ **Словники термінів продуктів харчування та напоїв**
(англ. *Food and drinks dictionaries*):

- Продукти харчування (англ. *Food*);
- Хліб (англ. *Bread*);
- Шоколад (англ. *Chocolate*);
- Молочні продукти (англ. *Dairy*);
- Фрукти (англ. *Fruit*);
- М'ясо (англ. *Meat*);
- Спеції (англ. *Spices*);
- Овочі (англ. *Vegetables*);
- Напої (англ. *Drinks*);
- Пиво (англ. *Beer*);
- Вино (англ. *Wine*)

➤ **Словники юридичних термінів та адміністрування**
(англ. *Legal and administration dictionaries*):

- Цивільне право (англ. *Civil law*);
- Договірне право (англ. *Contract law*);
- Кримінальне право (англ. *Criminal law*);
- Митне право (англ. *Customs*);
- Європейський Союз (англ. *European Union*);
- Сімейне право (англ. *Family law*);
- Права людини (англ. *Human rights*);
- Імміграція (англ. *Immigration*);
- Страхування (англ. *Insurance*);

- Інтелектуальна власність (англ. *Intellectual property*):
  - Патенти (англ. *Patents*);
  - Торгові марки (англ. *Trademarks*)
- Трудове право (англ. *Labour law*);
- Парламентське право (англ. *Parliamentary law*);
- Поліція (англ. *Police*);
- Процесуальне право (англ. *Procedural law*);
- Майнове право (англ. *Property law*);
- Торгове право (англ. *Trade law*);
- Адміністративне управління (англ. *Administration*);
- Вибори (англ. *Elections*);
- Працевлаштування (англ. *Employment*);
- Людські ресурси (англ. *Human resources*);
- Соціальне забезпечення (англ. *Social security*);
- Робота (англ. *Work*)

➤ **Словники термінів медицини, охорони здоров'я та особистої гігієни** (англ. *Medical, health and personal care dictionaries*):

- Алергія (англ. *Allergy*);
- СНІД (англ. *Aids*);
- Анатомія (англ. *Anatomy*);
- Коронавірусна хвороба (англ. *COVID-19*);
- Кардіологія (англ. *Cardiology*);
- Стоматологія (англ. *Dentistry*);
- Дерматологія (англ. *Dermatology*);
- Захворювання (англ. *Diseases*);
- Імунологія (англ. *Immunology*);
- Психічне здоров'я (англ. *Mental health*);
- Офтальмологія (англ. *Ophthalmology*);
- Ортопедія (англ. *Orthopedics*);
- Патології (англ. *Pathology*);
- Фармацевтика (англ. *Pharmacy*);
- Психологія (англ. *Psychology*);
- Хірургія (англ. *Surgery*);
- Ветеринарна справа (англ. *Veterinary*);
- Охорона здоров'я (англ. *Health*);
- Охорона праці та здоров'я (англ. *Occupational health*);
- Особиста гігієна (англ. *Personal care*)

➤ **Словники термінів виробів з паперу, пластмаси та текстилю** (англ. *Paper, plastics and textiles dictionaries*):

- Папір (англ. *Paper*);
- Пакування (англ. *Packaging*);
- Пластмаса (англ. *Plastics*);
- Текстильні вироби (англ. *Textiles*);
- Одяг (англ. *Clothing*);
- Шкіряні вироби (англ. *Leather*)

➤ **Словникові термінів у галузі фотографії, поліграфії та видавничої справи** (англ. *Photography, printing and publishing dictionaries*):

- Мистецтво фотографії (англ. *Photography*);
- Фотоапарати (англ. *Cameras*);
- Поліграфія (англ. *Printing*);
- Типографія (англ. *Typography*);
- Видавнича справа (англ. *Publishing*);
- Книги (англ. *Books*);
- Журналістика (англ. *Journalism*);
- Бібліотека (англ. *Library*)

➤ **Словники термінів у галузі природничих наук: біологія та хімія** (англ. *Natural sciences: biology and chemistry dictionaries*):

- Природничі науки (англ. *Natural Sciences*);
- Математика (англ. *Mathematics*);
- Алгебра (англ. *Algebra*);
- Статистика (англ. *Statistics*);
- Фізика (англ. *Physics*);
- Оптика (англ. *Optics*);
- Біологія (англ. *Biology*);
- Генетика (англ. *Genetics*);
- Хімія (англ. *Chemistry*);
- Біохімія (англ. *Biochemistry*);
- Періодична система хімічних елементів (англ. *Periodic table*)

➤ **Словники термінів спорту та відпочинку** (англ. *Sport and leisure dictionaries*):

- Відпочинок (англ. *Leisure*);
- Ігри у карти (англ. *Card games*):

- Покер (англ. *Poker*);
- Бридж (англ. *Bridge*)
- Шахи (англ. *Chess*);
- Відеоігри (англ. *Video games*);
- Філателія (англ. *Philately*);
- Нумізмати́ка (англ. *Numismatics*);
- Туризм (англ. *Tourism*);
- Спорт (англ. *Sport*);
- Стрільба з луку (англ. *Archery*);
- Легка атлетика (англ. *Athletics*);
- Бадмінтон (англ. *Badminton*);
- Бейсбол (англ. *Baseball*);
- Баскетбол (англ. *Basketball*);
- Бокс (англ. *Boxing*);
- Байдарка-каное (англ. *Canoe-kayak*);
- Автомобільні перегони (англ. *Car racing*);
- Скалолазання (англ. *Climbing*);
- Велоспорт (англ. *Cycling*);
- Підводне плавання (англ. *Diving*);
- Кінний спорт (англ. *Equestrian sports*);
- Фехтування (англ. *Fencing*);
- Хокей на траві (англ. *Field hockey*);
- Футбол (англ. *Football*);
- Гімнастика (англ. *Gymnastics*);
- Гандбол (англ. *Handball*);
- Хокей на льоду (англ. *Ice hockey*);
- Катання на ковзанах (англ. *Ice skating*);
- Бойові мистецтва (англ. *Martial arts*):
  - Айкідо (англ. *Aikido*);
  - Дзюдо (англ. *Judo*);
  - Карате (англ. *Karate*);
  - Тхеквондо (англ. *Taekwondo*)
- Сучасне п'ятиборство (англ. *Modern pentathlon*);
- Гірський туризм / Альпінізм (англ. *Mountaineering / Alpinism*);
- Веслування (англ. *Rowing*);
- Регбі (англ. *Rugby*);
- Вітрильний спорт (англ. *Sailing*);
- Стрільба (англ. *Shooting*);

- Лижний спорт (англ. *Skiing*);
- Катання на сноуборді (англ. *Snowboarding*);
- Софтбол (англ. *Softball*);
- Плавання (англ. *Swimming*);
- Настільний теніс (англ. *Table tennis*);
- Великий теніс (англ. *Tennis*);
- Триатлон (англ. *Triathlon*);
- Волейбол (англ. *Volleyball*);
- Важка атлетика (англ. *Weightlifting*);
- Віндсерфінг (англ. *Windsurfing*);
- Зимові Олімпійські ігри (англ. *Winter Olympics*);
- Зимові види спорту (англ. *Winter sports*);
- Боротьба (англ. *Wrestling*)

➤ **Словники термінів у галузі телекомунікацій** (англ. *Telecommunications dictionaries*):

- Телекомунікації (англ. *Telecommunications*);
- Електронна пошта (англ. *E-mail*);
- Мобільний телефон (англ. *Mobile phone*);
- Оптичні волокна (англ. *Optical fibre*);
- Радіо (англ. *Radio*);
- Телефонний зв'язок (англ. *Telephone*);
- Телебачення (англ. *Television*)

➤ **Словники термінів у галузі транспортування** (англ. *Transport dictionaries*):

- Транспорт (англ. *Transport*);
- Логістика (англ. *Logistics*);
- Залізничний транспорт (англ. *Rail transport*);
- Автотранспорт (англ. *Road transport*);
- Водний транспорт (англ. *Water transport*);
- Транспортна інфраструктура (англ. *Transport infrastructure*)

Ключові слова: *Lexicoool*, повна й ефективна пошукова система для лінгвістів / філологів, письмові й усні перекладачі, пошук та класифікація дво- й багатомовних словників і глосаріїв, відкритий доступ, конфіденційність, словники з різними тематичними групами.

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальна характеристика *Lexicool* відповідно до його структури.

- 1.1. Мегаструктура *Lexicool*.
- 1.2. Макроструктура *Lexicool*.
- 1.3. Мікроструктура *Lexicool*.
- 1.4. Медіоструктура *Lexicool*.

2. Принципи лексикографування словників, перелік яких представлено на офіційному веб-сайті *Lexicool*:

- 2.1. Авіаційні та військові словники;
- 2.2. Військова термінологія;
- 2.3. Словник термінів сільського господарства, тваринництва та рослинництва;
- 2.4. Словники термінів мистецтва, музика та ремесел;
- 2.5. Словники термінів бізнесу, фінансів та маркетингу;
- 2.6. Словники термінів будівництва;
- 2.7. Словники термінів освіти, культури, історії та географії;
- 2.8. Словники термінів електроніки та електрики;
- 2.9. Словники термінів інженерії та механіки;
- 2.10. Словники термінів екології, енергетики та наук про Землю;
- 2.11. Словники термінів продуктів харчування та напоїв;
- 2.12. Словники юридичних термінів та адміністрування;
- 2.13. Словники термінів медицини, охорони здоров'я та особистої гігієни;
- 2.14. Словники термінів виробів з паперу, пластмаси та текстилю;
- 2.15. Словникові термінів у галузі фотографії, поліграфії та видавничої справи;
- 2.16. Словники термінів у галузі природничих наук: біологія та хімія;
- 2.17. Словники термінів спорту та відпочинку;
- 2.18. Словники термінів у галузі телекомунікацій;
- 2.19. Словники термінів у галузі транспортування.

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте три (3) будь-яких словника із переліку (2.1.–2.19.), представлених на офіційному веб-сайті Lexicool,

відповідно до його зовнішньої і внутрішньої структури. Усі дані занести до таблиці.

№	Лексикографічне джерело	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.					
2.					
3.					

Режим доступу до переліку словників за темати:

Dictionaries by subject. *Lexicoool*. <https://www.lexicoool.com/online-dictionaries-by-subject.asp>

Завдання 2. Виконати лексикографічний аналіз двох (2) багатомовних мікроструктур з різними реєстровими словами, поданими *Lexicoool*, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток I). Назвати основні принципи конструювання багатомовних мікроструктур, надавши ілюстративні підтвердження. Визначити спільні і відмінні критерії в дотриманні тих чи інших принципів лексикографування. Усі дані занести до таблиці.

Багатомовна мікроструктура в <i>Lexicoool</i>	Лексикографічний аналіз
1.	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	
2.	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Режим доступу до джерела:

Lexicool. <https://www.lexicool.com/>

Література

Мейзерська, І. В. (2015). Принципи організації мікроструктури словникової статті в англійських навчальних тлумачних словниках. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологічна. Педагогіка. Психологія*, 30, 42–48.

Landau, S. I. (2001). *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.

Lexicography in the 21st Century. In Honour of Henning Bergenholtz (Terminology and Lexicography Research and Practice (TLRP) / ed. by S. Nielsen, S. Tarp., Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 2009. Vol. 12.

Vries, C. M. (1994). *In the tracks of a lexicographer: Secondary documentation in S. Johnson's "Dictionary of the English language" (1755)*. Proeshrift. Leiden.

Лексикографічні джерела

Lexicool. <https://www.lexicool.com/>

Розділ VIII

ЕТИМОЛОГІЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Тема 1. ОПИС РЕЄСТРОВОЇ ОДИНИЦІ В ЕТИМОЛОГІЧНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Сучасна етимологія продовжує пошуки відповіді на такі й досі дискусійні проблеми мовознавства, які, з одного боку, зорієнтовані на встановленні якнайдавнішої фіксації первісної форми, розвиток значень, ієрархію їх розміщення та походження реєстрового слова, а з іншого, – розкриття його лексичних зв'язків з іншими словами в контекстах творів різних жанрів, його частоту використання, географію поширення. Така постановка проблеми актуалізує розгляд тих проблем, які зосереджені на розкритті таємниці походження мови та різноманіття мов взагалі, а також виникнення назв предметів у цих мовах зокрема, що цікавили людство споконвіку.

Відповідь на ці та інші питання можна знайти в таких джерелах: 1) *історичний словник*, 2) *етимологічний словник* й 3) *словник мови, яка реконструюється*.

Історичний словник – це джерело, яке: 1) висвітлює історію розвитку словникового складу мови, від перших її фіксацій до сучасного стану; 2) відбиває поступові зміни у лексико-семантичній системі; 3) представляє словниковий склад мови в історичній перспективі.

Етимологічні словники на відміну від *історичних* є тими “спеціальними лінгвістичними довідниковими системами, у яких вміщується інформація про генетичні зв'язки (етимологію) слів певної мови або групи споріднених мов” [Дубичинский 1998, с. 209–210].

В *етимологічних джерелах* подається не просто уявлення про те, як, в якій мові виникло те чи інше слово, який шлях пройшло воно в своєму розвитку, в яких мовах зафіксовано, в якій формі та з яким значенням, але й дає можливість визначити, які

слова мають одну правильну (вірогідну) етимологію, а які – гіпотетичну.

Якщо в словнику простежується наявність заголовного, або реєстрового, слова – реконструктора, то його можна охарактеризувати як “прогресивний”, або *словник мови, яка реконструюється*.

Якщо заголовне, або реєстрове, слово словникової статті – це реальне слово живої чи мертвої мови, а матеріал статті веде до реконструкції праформи, то словник можна визначити як “регресивний”, або *етимологічний словник (довідник)*.

Етимологічний словник – перелік кореневих і похідних слів певної мови із зазначенням їх першої появи в писемності, зміни їх форм і значень, їх походження та історії на підставі даних історичної граматики та порівняльного мовознавства.

Лексикографічна практика демонструє дещо іншу тенденцію у створенні / укладанні етимологічних джерел, яка завжди супроводжувалася розмежуванням понять “історії слова” і його “етимології”.

Існує чимало слів “без етимології” (тобто слів, етимологія яких нам невідома), але з вельми багатою історією та з численними семантичними змінами, тому з метою опису всього корпусу словникового складу мови етимологічний словник повинен охоплювати всі найважливіші аспекти історії слова і [...] може бути визначений як історико-етимологічний.

Традиція укладання етимологій окремих слів сягає глибокої давнини, проте етимологічні словники в сучасному розумінні цього слова з’явилися лише в кінці XVIII ст. Їх попередниками в XVII ст. були: “*Etymologicum Linguae Latinae*” (“Етимологікум латинського языка”), за редакцією Воссіуса (1662) [ELL 1662], “*Etymologicon Linguae Anglicanae: Seu Explicatio Vocum Anglicarum Etymologica Ex Propriis Fontibus Scil. Ex Linguis Duodecim*” (“Етимологікон англійського языка”), за редакцією Стефана Скіннера (1671) [ELA 1671]. В XIX ст. уже після того, як були встановлені закони регулярних звукових змін, укладання етимологічних джерел стало одним із найважливіших завдань фахівців, що працюють в області порівняльно-історичного мовознавства.

Процес укладання лексикографічних джерел залишається одним із найстарших видів філологічної діяльності.

Словникова стаття – основний складовий елемент лексикографічного видання будь-якого типу, а тому вимагає особливо чіткої структури [Полюга 2002, с. 199]. Насамперед, увага лексикографів зосереджується на тих джерелах, які мають однорідну структуру словникової статті (синонімічні, антонімічні, паронімічні, омонімічні, діалектні і т. ін.). Проте існують і такі джерела (етимологічні, історичні, орфографічні, орфоепічні, словники граматичних труднощів, іноземних слів і т. ін.), які мають різноаспектний лексичний матеріал, у яких словникові статті аналізуються й описуються за специфічними (індивідуальними) моделями [Дубичинский 1998, с. 134], тому чіткі правила конструювання словникових статей та впорядкування матеріалу в етимологічних джерелах відсутні.

Л. В. Полюга пояснює, що, “приступаючи до створення лексику будь-якого типу, ми часто не можемо передбачити всіх компонентів словникових статей того чи іншого видання, так як словникова стаття є найважливішим елементом майбутнього лексикографічного опрацювання” [Полюга 2003, с. 16], тому форма подання матеріалу в словниках такого типу є довільною.

Конструювання словникових статей в етимологічних джерелах будь-якої мови передбачає організацію двох основних зон: поля заголовного слова і поля етимології, де у зоні поля заголовного слова простежується досить довільна зібрана укладачем інформація, а в зоні полі етимології лексикографічна інформація обмежена рамками етимологічного опису. Причому, що стосується заголовної, або реєстрової, одиниці, то П. Жмігородський зазначає, що це умовний знак, який є тільки “етикеткою” словникової статті, приписаної їй на засаді узгодження, а це узгодження подібне до надання “етикеток” лексемам: заголовне слово-іменник репрезентує напис, що відповідає формі називного відмінка однини, дієслово – формі інфінітиву і т. ін. При цьому К. Хоффманн і Є. Тічі пропонують свої критерії, за якими має описуватися словникова стаття в етимологічних джерелах будь-якої мови: 1) засвідчення заголовного слова статті; 2) письмові свідчення; 3) лексична характеристика; 4) семантика; 5) досвід реконструкції; 6) етимологічні зв'язки [Hoffmann, Tichy 1980].

Проаналізувавши зазначені вище критерії С. О. Вивенко у своєму дисертаційному дослідженні “Индоевропейские

етимологічні словари в гіпертекстовій середі” дещо розширила і деталізувала етапи конструювання словникових статей в етимологічних джерелах будь-якої мови, уважаючи, що остання має описуватися за такими критеріями (див. табл. 1):

Таблиця 8.1

**КРИТЕРІЇ КОНСТРУЮВАННЯ СЛОВНИКОВОЇ СТАТТІ
В ЕТИМОЛОГІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ**

I. Поле заголовного слова:	II. Поле етимології:
1. Заголовне слово. 2. Переклад. 3. Граматична і стилістична інформація: – граматичні ремарки (граматичні форми, граматичні коментарі); – стилістичні ремарки (діалектні форми; архаїзми; метафори, табу, евфемізми і т. ін.). 4. Семантичний розвиток: – зміна значення в синхронічному та / або діахронічному зрізі; – лексичні зв'язки (полісемія, омонімія, синонімія, антонімія; спеціальна термінологія; народна етимологія і т. ін.). 5. Деривати. 6. Свідчення: – джерело; – датування; – письмові свідчення (результати критики тексту; проблеми графіки). 7. Ілюстрації.	1. Історія і хронологічний розвиток. 2. Генетичний матеріал: – форма організації матеріалу (у межах групи; у межах сім'ї; реконструкція з варіантами; частковий розподіл; відношення між групами); – форма подання матеріалу (граматичні ремарки; свідчення; семантичний розвиток; ілюстрації, аналогії; історія запозичення; обговорення спірних випадків; коментарі). 3. Досвід реконструкції: – фонологічна реконструкція; – морфологічна реконструкція; – семантична реконструкція; – синтаксична реконструкція

Ключові слова: історичний словник, етимологічний словник, словник мови, яка реконструюється, етимологія, слова “без етимології”, поле заголовного слова, поле етимології, зміна значення в синхронічному та / або діахронічному зрізі, історія і хронологічний розвиток, генетичний матеріал, досвід реконструкції, фонологічна реконструкція, морфологічна реконструкція, семантична реконструкція, синтаксична реконструкція.

Проблемно-дискусійні питання

1. Етимологічна лексикографія: підходи й інтерпретації.
2. Дефініції різних засобів етимологічної лексикографії:
  - 2.1. Історичний словник.
  - 2.2. Етимологічний словник.
  - 2.3. Словник мови, яка реконструюється.
3. Етимологічна мікроструктура.

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте етимологічний словник германської мов Kroonen, G. (2013). *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden: Brill Academic Pub. (Leiden Indo-European etymological dictionary series, vol. 11) відповідно до його зовнішньої і внутрішньої структур. Усі дані занести до таблиці.

№	Етимологічний словник германських мов	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мезо-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.	Kroonen, G. (2013). <i>Etymological Dictionary of Proto-Germanic</i> . Leiden: Brill Academic Pub. (Leiden Indo-European etymological dictionary series, vol. 11)				

Режим доступу до джерела:

Kroonen, G. (2013). *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden: Brill Academic Pub. (Leiden Indo-European etymological dictionary series, vol. 11).

Завдання 2. Охарактеризуйте етимологічний словник слов'янських мов Miklosich, F. (2014). *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. [Primary Source Edition]. Charleston, South Carolina U.S.: Nabu Press відповідно до його зовнішньої і внутрішньої структур. Усі дані занести до таблиці.

№	ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВИ	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.	Miklosich, F. (2014). <i>Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen</i> . [Primary Source Edition]. Charleston, South Carolina U.S.: Nabu Press.				

Режим доступу до джерела:

Miklosich, F. (2014). *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. [Primary Source Edition]. Charleston, South Carolina U.S.: Nabu Press

Література

Дубичинский, В. В. (1998). *Теоретическая и практическая лексикография*. Wien: Wiener Slawisticher Almanac.

Полюга, Л. (2002). Визначення ієрархії значень при укладанні українських історичних словників. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 2, 199–201.

Полюга, Л. (2000). Проблеми української лексикографії в освітянському процесі. *Українська мова в освіті : матеріали Всеукр. наук. конф. [“Українська мова в освіті”]*, 141–153.

Полюга, Л. (2003). Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів. *Українська історична та діалектна лексика*, 3, 16–23.

Hoffmann, K., & Tichy, E. (1980). *Checkliste zur Aufstellung bzw. Beurteilung etymologischer Deutungen*. Wien: Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften.

Остапова, І. В. (2011). *Етимологічні лексикографічні системи та їх цифрові реалізації*: автореферат дис. ... канд. техн. наук: 10.02.21. Київ.

Лексикографічні джерела

Derksen, R. (2008) *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston: Brill Academic Publishers.

Kroonen, G. (2013). *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden: Brill Academic Pub. (Leiden Indo-European etymological dictionary series, vol. 11).

Miklosich, F. (2014). *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Charleston, South Carolina U.S.: Nabu Press

Тема 2. ЕТИМОЛОГІЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

“Етимологічний словник української мови” у 7 томах (редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко)

Однією з перших спроб укладання етимологічного словника української мови є “Етимологічний словник української мови” у 7 томах (редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко) [ЕСУМ 1982–2012], створеного відділом загального і слов'янського мовознавства ордена Трудового Червоного Прапора Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Академії наук УРСР [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 5]. На сьогодні укладено й опубліковано шість томів, а над сьомим триває процес укладання.

Етимологічний словник української мови (далі – ЕСУМ) – це словник, у якому подано основні відомості про етимологію (тобто, походження і генетичні зв'язки) слів сучасної української мови. Основний характер ЕСУМ може бути визначений за двома найбільш загальними його ознаками: максимальною повнотою охоплених лексичних матеріалів української мови, які потребують етимологічного висвітлення, і пов'язаною з цим відносною стислістю викладу [ЕСУМ_Рудницький 1972, т. 1, с. LXVII]. Спробуємо охарактеризувати *мега-*, *макро-* та *мікроструктури* ЕСУМ як основні його композиційні складові.

Мегаструктура ЕСУМ складається зі 1) вступної частини, яка включає передмову; вступ (характер словника, наукові засади та будову його словникових статей); умовні скорочення і їх пояснення (скорочення ремарок, назви мов, наріч і діалектів та бібліографічні скорочення); 2) корпусу словника, який організовує його *макроструктуру* (основний список слів, тобто власне словник), де, своєю чергою, представлені словникові статті, що і складають *мікроструктуру* словника. Окремо зупинимось і проаналізуємо *макро-* і *мікроструктури* ЕСУМ.

Макроструктура ЕСУМ налічує 28907 реєстрових одиниць, які було сформовано на основі трьох лексикографічних джерел [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 7].

В ЕСУМ представлені як *самостійні (повнозначні) частини мови*: іменники, прикметники, числівники, займенники, дієслова, прислівники; так і *службові (неповнозначні)*: прийменники, сполучники, частки. До реєстру видання також потрапили: 1) вигуки; 2) префікси; 3) використовувані українцями особові імена і частіше вживані в українській мові етнічні назви, не похідні від назв відповідних країн [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 7]. Окремо варто наголосити на тому, що, за спостереженнями П. О. Селігей, суфікси та суфіксоїди у словнику не зустрічаються, бо початок роботи над укладанням видання припадає на 1964 рік, а на той час у слов'янській етимологічній лексикографії не існувало традиції розглядати суфіксальні одиниці. До того ж бракувало таких розвідок, на які можна було б надійно спертися, готуючи відповідні словникові статті. Тому на сьогодні дістати вірогідну інформацію про походження суфіксів українському читачеві, по суті, нізвідки [Селігей 2012, с. 113].

Указані вище реєстрові одиниці, зафіксовані в XIX і XX ст., розподілено на: *слова української літературної мови* (далі – СУЛМ) і *українські діалекти* (далі – [УД]). Останні, як правило, включаючи велику кількість діалектних слів, словотворчих і фонетичних варіантів, а також певних діалектних значень слів, подається в квадратних дужках [ ] [ЕСУМ_Рудницький 1972, т. 1, с. LXVIII].

Принциповим для ЕСУМ було введення лише таких іншомовних запозичень, які стали справжніми елементами словникового складу української мови чи певного українського говору, хоч би й територіально обмеженого, пограничного [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 7]. У словнику не подаються: 1) іншомовні слова, вживані в українському контексті як цитати з іншої мови або характерні лише для пунктів зі змішаним двомовним населенням; 2) вживані в розмовній мові українського населення звичайні русизми [ЕСУМ_Рудницький 1972, т. 1, с. LXVIII].

Усі представлені реєстрові одиниці в ЕСУМ розподіляємо за такими трьома групами: 1) словникові статті, у яких подається етимологічна характеристика реєстрових слів з фіксацією реконструйованих форм (архетипів, праформ); 2) словникові статті, у яких подається етимологічна характеристика реєстрових слів без фіксації реконструйованих форм (архетипів, праформ); 3) словникові статті без етимологічного висвітлення реєстрових слів, з загальною оцінкою “неясне”.

Власне *мікроструктури* ЕСУМ – це безпосередньо організація відомостей у двох зонах словникових статей: полі заголовного слова й полі етимології. Залежно від характеру висвітлюваного реєстрового слова в ЕСУМ, конструювання словникових статей у цьому джерелі має чотири варіанти, серед яких три є основними (Варіанти № 1–3) [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 10] і один – додатковий (Варіант № 4).

Варіант № 1. Словникові статті реєстрових слів, етимологічна характеристика яких повністю висвітлюється в одній статті, де укладачі фіксують їх етимони, тобто реконструйовані форми (архетипи, праформи), конструюються з таких частин: а) реєстровеслово; б) фонетичні та словотворчі варіанти реєстрового слова і всі ті похідні від реєстрового слова та його варіантів, які було визнано за доцільне подавати у словнику під реєстровим словом; в) етимологічні відповідники реєстрового слова з усіх слов'янських мов, у яких вони зафіксовані; г) реконструйована форма реєстрового слова чи його основи на різних етапах розвитку праслов'янської мови, починаючи від найпізнішого і закінчуючи найдавнішими і в разі потреби пояснення до цієї форми на рівні праслов'янської мови; д) етимологічно пов'язані з реєстровим словом слова інших індоєвропейських мов, починаючи з найближчих до праслов'янської фонетичних і словотворчих форм; індоєвропейський корінь чи поширена основа, які подаються на початку чи в кінці цієї частини статті залежно від конкретного характеру матеріалу і зумовленого ним ходу викладу; е) етимологічно пов'язані з реєстровим словом слова семіто-хамітських чи урало-алтайських мов (де можливо); є) бібліографія найважливішої літератури з питань етимології відповідного слова чи споріднених з ним слів слов'янських і інших мов, якщо вона не була наведена вже в попередній частині статті [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 10–11].

Серед словникових статей, конструювання яких відбувалося за цим варіантом, представлені *успадковані слова з праслов'янської мови* (далі – УСПМ), серед яких виокремлено: 1) *успадковані слова з праслов'янської мови, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим успадкованим словом з праслов'янської мови* (далі – УСПМ ⇔ ЕЗІУСПМ); 2) *успадковані слова з праслов'янської мови, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим успадкованим словом з праслов'янської мови* (далі – УСПМ ⇔ ЕЗІУСПМ). Зауважимо,

що в кінці словникових статей УСПМ $\Leftrightarrow$ ЕЗУСПМ, як правило, стоїть позначка “Див. ще” – “дивись ще”, за допомогою якої робиться відсилання до відповідного іншого успадкованого слова з праслов’янської мови, від якого, своєю чергою, може бути зворотне відсилання до цього або іншого слова за допомогою позначки “Пор.” – “порівняй” [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 8].

Варіант №2. Якщо реєстрове слово перебуває в етимологічному зв’язку з іншим словом української мови, під яким подається глибока етимологічна характеристика, спільна для обох (чи кількох) таких реєстрових слів, то стаття будується лише з частин а), б) і в деяких випадках в), після чого стисло викладається найближча етимологія реєстрового слова, включаючи всюди, де можливо, його етимони, тобто реконструйовані форми (архетипи, праформи), наводиться бібліографія, а в кінці статті за допомогою позначки “Див. ще” – “дивись ще” робиться відсилання до відповідного іншого слова української мови [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 10–11] або, коли слово, на яке робиться посилення, названо в кінці статті, за допомогою позначки “(див.)” – “дивись” після цього слова [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 8], від яких, як правило, може бути зворотне відсилання до цих слів за допомогою позначки “Пор.” – “порівняй” [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 8].

Серед словникових статей, конструювання яких відбувається за цим варіантом, представлені слова, які перебувають в етимологічному зв’язку з іншими словами української мови (далі – С $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ), серед яких виокремлено: 1) неуспадковані / незапозичені слова, які перебувають в етимологічному зв’язку з іншим словом української мови (далі – НУ/НЗС $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ) – це такі реєстрові одиниці, які утворилися шляхом буквальної транслітерації, видозміни деетимологізованих слів (форм), засвоєння з латинської номенклатури, звуконаслідувального утворення, злиття / зрощення / поєднання двох частин мов (наприклад, службові частини мови), контамінації певних слів, скорочення певної частини мови, втрати певних звуків, або такі, які є власне українськими утвореннями, формами книжного походження та ін.; 2) запозичені слова з будь-яких інших мов, які перебувають в етимологічному зв’язку з іншим словом української мови (далі – ЗСІМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ), як в українську (далі – ЗСУМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ), так і в давньоруську (далі – ЗСДМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІСУМ) мови.

Усі $C \Leftrightarrow E3ICUM$, серед яких представлено $HU/H3C \Leftrightarrow E3ICUM$ і $3CIM \Leftrightarrow E3ICUM$ ($3CUM \Leftrightarrow E3ICUM$ та $3CDM \Leftrightarrow E3ICUM$), разом з належними до кожного з них похідними розробляються в окремих статтях. Причому для $HU/H3C \Leftrightarrow E3ICUM$ глибока етимологія подається при якомусь одному з них (найпростішому або першому за алфавітним порядком), яка, передовсім, є спільною для обох (чи кількох) таких реєстрових слів, а по-друге, включає відповідники з інших індоєвропейських мов, а також всюди, де можливо, їх етимони, тобто реконструйовані форми (архетипи, праформи). Натомість, якщо $3C \Leftrightarrow E3ICUM$ зводиться до такого слова в мові-джерелі, яке перебуває в глибших етимологічних зв'язках з іншим словом української мови, пояснення такого запозиченого слова доводиться лише до слова в мові-джерелі, а при ньому, замість глибшої етимології, вказується позначка “Див. ще” – “дивись ще” на його етимологічний зв'язок з відповідним іншим словом української мови; таким чином, глибша етимологія запозичення, включаючи всюди, де можливо, їх етимони, тобто реконструйовані форми (архетипи, праформи), подається вже під відповідним йому українським словом, від якого, своєю чергою, може бути зворотне відсилання за допомогою позначки “Пор.” – “порівняй” до слова-запозичення [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 8].

Варіант № 3. У словникових статтях при реєстрових словах, що були запозичені слова в українську або давньоруську мову з будь-якої іншої мови, замість частин г), д), е) подається одна частина, де, передовсім, вказуються джерела і шляхи запозичення, а по-друге, повністю висвітлюється етимологічна характеристика запозиченого слова в мові-джерелі в одній статті [ЕСУМ 1982, т. 1, с. 11], а також всюди, де можливо, їх етимони, тобто його реконструйовані форми (архетипи, праформи).

Серед словникових статей, конструювання яких відбувається за цим варіантом, представлені *запозичені слова з будь-яких інших мов, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови* (далі – $3CIM \Leftrightarrow E3ICUM$), як в українську (далі – $3CUM \Leftrightarrow E3ICUM$), так і в давньоруську (далі – $3CDM \Leftrightarrow E3ICUM$) мови.

Варіант № 4. Якщо реєстрове слово не перебуває в етимологічному зв'язку з іншим словом української мови, під яким подається глибока етимологічна характеристика, спільна для обох (чи кількох) таких реєстрових слів, то

стаття будується лише з частин а), б) і в деяких випадках в), після чого стисло викладається їх найближча етимологічна характеристика, включаючи всюди, де можливо, їх етимони, тобто реконструйовані форми (архетипи, праформи), а в кінці вказується бібліографія найважливішої літератури з питань етимології відповідного реєстрового слова.

Серед словникових статей, конструювання яких відбувається за цим варіантом, представлені слова, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншими словами української мови (далі – С⇌ЕЗІСУМ), серед яких виокремлено неуспадковані / незапозичені, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншими словами української мови (далі – НУ/НЗС⇌ЕЗІСУМ) – це такі реєстрові одиниці, що утворилися шляхом: афіксації, видозміни, засвоєння з новолатинської номенклатури, звуконаслідувального утворення та ін.

Ключові слова: *Етимологічний словник української мови (ЕСУМ), етимологічний словник української мови, етимологія, історія реєстрового слова, етимологічні відомості / гіпотези реєстрових слів, мегаструктура ЕСУМ, макроструктура ЕСУМ, мікроструктура ЕСУМ, медіоструктура ЕСУМ, успадковані слова з праслов'янської мови (УСПМ), слова, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншими словами української мови (С⇌ЕЗІСУМ), запозичені слова в українську або давньоруську мову з будь-якої іншої мови, слова, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншими словами української мови (С⇌ЕЗІСУМ).*

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальна характеристика “Етимологічного словника української мови” у 7 томах (редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко) (ЕСУМ).
2. Мегаструктура ЕСУМ.
3. Макроструктура ЕСУМ.
4. Мікроструктура ЕСУМ.
5. Медіоструктура ЕСУМ.

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте мега- і макроструктуру будь-яких етимологічних джерел англійської й / або української мов. Усі дані занести до таблиці.

Етимологічне джерело англійської й / або української мов	Структура обраного етимологічного джерела англійської й / або української мов	Лексикографічний аналіз
	Мегаструктура	
	Макроструктура	

Завдання 2. Виконайте лексикографічний аналіз етимологічної мікроструктури з реєстровим словом **ба́тько**, представленими в ЕСУМ, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвіть принципи конструювання мікроструктури і надайте ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

ЕСУМ	Лексикографічний аналіз
ба́тько, <i>ба́тя</i>, [ба́тьо Ж, батю́сь Ж, батю́к Я], [батю́хна] “батенько” Я, <i>ба́тюща</i> “піп” (з рос.), <i>ба́тьківщина</i> СУМ, Ж, <i>ба́тькува́ти</i> “ляяти батька; бути батьком”, <i>безба́течко</i> “позашлюбний син”, [ноба́тько] “приймний батько” Ж, [ноба́тька́тися] “стати в стосунки батька й сина”; – р. <i>ба́тя</i>, <i>ба́тька</i> “батько”, [ба́тко] “тс.”, [ба́т] “брат”, бр. [ба́цька], др. <i>ба́тя</i> “батько”, ч. <i>baťa</i> (звернення до простакуватого чоловіка), слц. <i>baťa</i> “дядько; [батько; старший брат]”, болг. <i>баща́</i> “батько”, [ба́те] “старший брат”, м. <i>ба́те</i>, <i>ба́тко</i> “тс.”, схв. <i>ба́та</i> “братик”, <i>ба́ћа</i> “тс.”, [ба́ча] “батенько, свекор”, <i>ба́щина</i> “батьківщина”; – очевидно, псл. <i>bata</i>, <i>baťa</i>, яке може бути зіставлене з дінд. <i>pita</i> “батько”, лат. <i>pater</i>, гр. <i>πατέρ</i> “тс.”; вважається також результатом фонетичного спрощення псл. <i>bratǫ</i> “брат”; значення “батько” в такому разі розвинулось уже після спрощення; думки про запозичення з іранських мов (Соболевский РФВ 64, 149), про субстратне балканське походження (Polák RS1 18, 28), як і про запозичення з тюркських мов (Mikl. EW 8), недостатньо обґрунтовані. – Бурячок 10–23; Трубочев Терм. родства 21, 195; Шанский ЭСРЯ I 2, 58–59; Machek ESJČ 48; БЕР I 37; Skok I 86; ЭССЯ 1, 163–164; Sl. prasl. I 196–197; Sadn.–Aitz. VWb. I 224–226; Bern. I 45–46.	

Завдання 3. Виконайте лексикографічний аналіз етимологічної медіоструктури з реєстровим словом [корко́ши], представленої в ЕСУМ, відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвіть

принципи конструювання медіоструктури і надайте ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

ЕСУМ	Лексикографічний аналіз
[корко́ші] (мн.) (у виразі [на к. кого взяти] “носити кого-небудь на спині, на плечах”) Ж, [го́рбо́ші] (мн.) (у сполученнях [нести дитину на го́рлошах] “нести дитину на плечах, за спиною”, [узя́ти на і.]) Ме, [ли́р’єші] “тс.” Гриц, [ко́ркуш] “плечі, шина, спина” Ж; – р. (за)ко́рки (у виразі <i>сесть на з.</i> “сісти на плечі, на верхню частину спину”), п. karк “задня частина шії”, ч. слц. krk “шия”, вл. kurg “горло”, krk “тс.”, болг. [къркач] (у виразі [нося на к.] “несу на плечах і верхній частині спини”), м. кркач (у виразі <i>носи к.</i> “тягне (несе) на спині”), схв. kŕke (у виразі <i>пà kŕke positi</i> “нести на плечах”), кркача “спина, горб” (на кркачама “на печач”), слн. kŕke (мн.) “довге волосся на голові”, kŕkoč (на kŕkoč “на плечах”), цсл. (схв.) крькъ “шия”; – псл. *kʷŕkošʷ (kʷŕkošʷ), *kʷŕkašʷ (*kʷŕkoša), похідні від *kʷŕkʷ “шия”; – споріднене з дінд. kŕka- (не засвідчене) “шия, горло, кадик”, відбитим у kŕkata- “шийні хребці”; іє. *ker- “обертати, крутити, гнути” (сюди ж псл. *kʷŕšʷ, укр. ко́рчі); менш певні як відповідники дісл. kverk “горло, гортань”, лат. gurges “стравохід”, дінд. gargara- “тс.”, лит. kàklas “шия” (Machek ESJČ 293); виведення від *kʷŕšʷ, укр. ко́рчі (Brückner 220) мало переконливе; слово розглядається і як субстратне в індоевропейських мовах (пор. абх. gurgu “гортань”) (Treimer Lingua 9 (1960), 99). – Sławski II 77–78; Skok II 203; Bezłaj ESSJ II 95. – Пор. карк, корча́га.	

Література

Селігей, П. О. (2012). З досвіду етимологізації запозичених суфіксів у словнику. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство*, сс. 113–121, Київ: Вид. дім Д. Бураго.

Лексикографічні джерела

ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови* : в 7 т. / ред. кол. О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко та ін. Київ: Вид-во “Наукова думка”, 1982. Т. 1: А–Г. 634 с.; 1985. Т. 2: Д–Копці. 573 с.; 1989. Т. 3: Кора–М. 553 с.; 2003. Т. 4: Н–П. 657 с.; 2006. Т. 5: Р–Т. 705 с.; 2012. Т. 6: У–Я. 569 с.

ЕСУМ_Рудницький – *Етимологічний словник української мови* : у 2 т. / уклад. Я. Б. Рудницький. Вінніпег: УВАН, 1972. Т. 1 : А–Г. 968 с.; 1982. Т. 2 : Д–Б. 1128 с.

**ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ГОЛ. РЕД. О. С. МЕЛЬНИЧУК, Т. 1–6, 1982–2012)
СЛОВНИКОВІ СТАТТІ, У ЯКИХ ПОДАЄТЬСЯ ЕТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЄСТРОВИХ СЛІВ
З ФІКСАЦІЄЮ РЕКОНСТРУЙОВАНИХ ФОРМ (АРХЕТИПІВ, ПРАФОРМ)**

РЕЄСТРОВІ ОДИНИЦІ		ВАРИАНТИ КОНСТРУЮВАННЯ СЛОВНИКОВИХ СТАТТІ														
		ОСНОВНІ												ДОДАТКОВІЙ		
		1 варіант				2 варіант				3 варіант				4 варіант		
		УСПМ				С ⇔ ЕЗІСУМ				ЗСІМ				С ⇔ ЕЗІСУМ		
УСПМ ⇔ ЕЗІСУМ	УСПМ ⇔ ЕЗІСУМ	НУ/НЗС ⇔ ЕЗІСУМ	ЗСІМ ⇔ ЕЗІСУМ				ЗСІМ ⇔ ЕЗІСУМ				НУ/НЗС ⇔ ЕЗІСУМ					
			СУЛМ	ГЛД	СУЛМ	ГЛД	СУЛМ	ГЛД	СУЛМ	ГЛД	СУЛМ	ГЛД	СУЛМ	ГЛД		
ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД
ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД	ГЛД
Іменники	1421	647	1305	839	1110	442	3665	332	420	110	1608	1123	403	358	411	181
Прикметники	132	179	250	40	44	13	99	45	39	16	169	134	100	45	101	28
Числівники	-	-	12	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Займенники	25	-	14	-	-	-	10	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Дієслова	478	206	249	169	345	79	364	137	375	269	487	264	301	230	45	13
Прислівники	40	14	61	13	-	-	21	3	-	-	15	5	-	-	1	2
Сполучники	33	4	16	8	6	-	1	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Прийменники	13	-	4	-	5	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-
Частки	7	-	5	-	6	-	2	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Вилуки	10	5	12	12	11	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Префікси	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-
Інші	6	-	3	-	-	-	86	-	201	-	40	-	14	-	-	-

СЛОВНИКОВІ СТАТТІ, У ЯКИХ ПОДАЄТЬСЯ ЕТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЄСТРОВИХ СЛІВ
БЕЗ ФІКСАЦІЇ РЕКОНСТРУЙОВАНИХ ФОРМ (АРХЕТИПІВ, ПРАФОРМ)

РЕЄСТРОВІ ОДИНИЦІ		ВАРІАНТИ КОНСТРУЮВАННЯ СЛОВНИКОВИХ СТАТЕЙ											
		ОСНОВНІ						ДОДАТКОВИЙ					
		2 варіант			3 варіант			4 варіант			5 варіант		
		С ↔ ЕЗІСУМ			ЗСІМ			С ↔ ЕЗІСУМ			С ↔ ЕЗІСУМ		
ІМЕННИКИ	НУ/НЗС ↔ ЕЗІСУМ	ЗСІМ ↔ ЕЗІСУМ						ЗСІМ ↔ ЕЗІСУМ					
	СУЛМ [УД]	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСДМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСДМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	ЗСУМ ↔ ЕЗІСУМ	
ПРИКМЕТНИКИ	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	СУЛМ [УД]	
	401	328	839	266	542	79	840	605	211	89	246	128	
ЧИСЛІВНИКИ	33	21	41	20	-	-	245	75	-	-	41	10	
	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ЗАЙМЕННИКИ	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-	
	126	26	342	92	187	89	216	46	78	56	140	66	
ПРИСЛІВНИКИ	-	3	11	1	-	-	7	3	-	-	-	-	
	-	-	1	2	-	-	6	-	-	-	-	-	
СПОЛУЧНИКИ	2	-	4	3	-	-	3	-	-	-	-	-	
	9	-	23	-	-	-	4	-	-	-	-	-	
ВИГУКИ	123	56	28	-	-	-	7	3	-	-	-	-	
	39	-	7	-	-	-	9	-	-	-	-	-	
ІНШІ	-	-	18	-	10	-	7	-	44	-	-	-	
	Особові імена / етнічні назви	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ЧАСТИНИ МОВИ	Іменники	401	328	839	266	542	79	840	605	211	89	246	128
	Прикметники	33	21	41	20	-	-	245	75	-	-	41	10
Самостійні	Числівники	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Займенники	-	-	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-
Службові	Дієслова	126	26	342	92	187	89	216	46	78	56	140	66
	Прислівники	-	3	11	1	-	-	7	3	-	-	-	-
Інші	Сполучники	-	-	1	2	-	-	6	-	-	-	-	-
	Прийменники	2	-	4	3	-	-	3	-	-	-	-	-
Інші	Частки	9	-	23	-	-	-	4	-	-	-	-	-
	Вигуки	123	56	28	-	-	-	7	3	-	-	-	-
Інші	Префікси	39	-	7	-	-	-	9	-	-	-	-	-
	Особові імена / етнічні назви	-	-	18	-	10	-	7	-	44	-	-	-

**СЛОВНИКОВІ СТАТТІ БЕЗ ЕТИМОЛОГІЧНОГО ВИСВІТЛЕННЯ
РЕЄСТРОВИХ СЛІВ, З ЗАГАЛЬНОЮ ОЦІНКОЮ “НЕЯСНЕ”**

РЕЄСТРОВІ ОДИНИЦІ		СУЛМ	[УД]	
ЧАСТИНИ МОВИ	Самостійні	Іменники	472	358
		Прикметники	85	41
		Числівники	–	–
		Займенники	–	–
		Дієслова	232	115
		Прислівники	3	–
	Службові	Сполучники	1	–
		Прийменники	1	–
		Частки	1	–
		Вигуки	9	5
Інші	Префікси		–	–
	Особові імена / етнічні назви		4	–

СУЛМ – слова української літературної мови; [ДС] – діалектні слова

Тема 3. ЕТИМОЛОГІЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language (editor Ernest Klein)

Вдалою спробою укладання етимологічного словника англійської мови є “A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language”, головний редактор Е. Кляйн (т. 1–2, 1966–1967) [CEDEL 1966–1967], опублікованого компанією ELSEVIER PUBLISHING COMPANY – однією з чотирьох найбільших видавничих будиноків світу.

A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language (далі – CEDEL) – це словник, де подано основні відомості про етимологію (тобто, походження і генетичні зв’язки), а також фонетичні й семантичні зміни окремих слів і морфем сучасної англійської мови [Klein’s Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language]. Основні завдання CEDEL можна сформулювати за трьома загальними його ознаками: 1) подати не просто історію реєстрових слів, але й розкрити їх історію; 2) охарактеризувати історію людської цивілізації і культури, яку демонструють етимологічні відомості / гіпотези реєстрових слів, представлені в словникових статтях; 3) простежити зв’язок з гуманітарними і природничими науками, тобто звернутися до історії / етимології науково-технічних термінів, що дають змогу користувачеві словником ознайомитися з даними різних сфер гуманітарних і природничих наук [CEDEL, vol. 1, 1966, p. X]. Спробуємо охарактеризувати *мега-*, *макро-* та *мікроструктури* CEDEL як основні його композиційні складові.

Мегаструктура CEDEL складається зі 1) вступної частини, яка включає: передмову (англ. *Preface*); вступ (англ. *Introduction*); правила транслітерації іврити та арамейської мови (англ. *The Rules for the Transliteration of Hebrew and Aramaic Employed in this Dictionary*); правила транслітерації арабської мови (англ. *Rules for the Transliteration of Arabic Employed in this Dictionary*); умовні скорочення використаних підручників і журналів (англ. *Abbreviation of Books and Journals Frequently Referred to*); список використаних бібліографічних джерел (англ. *Other*

Literature Consulted); умовні скорочення і їх пояснення (англ. *General Abbreviations*); список використаних символів у словнику (англ. *Symbols used in this Dictionary*); 2) корпусу словника, який організовує його **макроструктуру** (основний список слів, тобто власне словник), де представлені словникові статті, що і складають **мікроструктуру** словника. Окремо зупинимось і розглянемо **макро-** і **мікроструктури** CEDEL.

Макроструктура CEDEL налічує **46119** реєстрових одиниць, серед яких представлено як *самостійні* (повнозначні) *частини мови*: іменники (англ. *nouns*), прикметники (англ. *adjectives*), числівники (англ. *numbers*), займенники (англ. *pronouns*), дієслова (англ. *verbs*), прислівники (англ. *adverbs*); так і *службові* (неповнозначні): прийменники (англ. *prepositions*), сполучники (англ. *conjunctions*), частки (англ. *particles*). До реєстру видання також потрапили: 1) вигуки (англ. *interjections*), які посідають проміжне місце між самостійними і службовими словами, та служать для безпосереднього вираження емоцій, почуттів і волі людини [СУЛМ, 2000, с. 310]; 2) префікси (prefixes); 3) суфікси та суфіксоїди (англ. *suffixes*); 4) власні та міфологічні імена (англ. *PN. – Personal Names; Proper Names*) [CEDEL 1966, vol. 1, p. X].

Указані вище реєстрові одиниці розподілено на:

1. **Слова-гібриди** (англ. *hybrid words*) [CEDEL 1966, vol. 1, p. XII] – лексичні одиниці, які утворилися шляхом поєднання двох чи більше елементів, узятих із різних мов; у словникових статтях ці реєстрові одиниці охарактеризовані відповідними словосполученнями, поданими у зоні поля етимології: “A blend of [...]”; “A hybrid coined fr. [...]”; “Coined by [...]”; “Compounded of [...]”; “Diminutive formed of [...]”; “Formed with [...]” та ін.. За словами Е. Кляйна, такими словами є переважно наукові терміни [там само, т. 1, 1966, с. XII].

2. **Питомі**, або **власномовні**, **слова** – це англосаксонські за походженням лексичні одиниці, принесені з континенту у V столітті германськими племенами – англами, саксами і ютами. Як основа мови, ці слова вживаються протягом уже більш ніж тисячоліття і не простежуються у жодній мові, окрім англійської. При цьому, У. Скит відкидає вищесказане, пояснюючи це тим, що значна кількість слів, на кшталт, *father, mother, sister, brother, kill, flow* і т. ін. мають паралельні

форми майже у всіх індоєвропейських мовах, а тому їх також слід вважати питомими. До прикладу: слово *father* не більше “походить” від санскритського *pitā*, ніж санскритське *pitā* від англійського *father* [цит. за пр.: Rayevskaya 1957, p. 25].

3. *Запозичені в англійську мову слова з будь-якої іншої мови (loan translations)* [CEDEL, vol. 1, 1966, p. XII] вводяться до реєстру CEDEL лише такі, які стали справжніми елементами словникового складу англійської мови.

Окрім цього, усі представлені реєстрові одиниці розподіляємо за такими трьома групами: 1) словникові статті, у яких подається етимологічна характеристика реєстрових слів з фіксацією реконструйованих форм (архетипів, праформ); 2) словникові статті, у яких подається етимологічна характеристика реєстрових слів без фіксації реконструйованих форм (архетипів, праформ); 3) словникові статті без етимологічного висвітлення реєстрових слів, з загальною оцінкою “неясне” (англ. *of imitative origin / of uncertain origin / of unknown origin*) (див. додаток № 2).

Власне *мікроструктури* CEDEL – це безпосередньо організація відомостей у двох зонах словникових статей: полі заголовного слова й полі етимології. Незважаючи на характер висвітлюваного реєстрового слова в CEDEL, конструювання словникових статей у цьому джерелі має однорідну структуру, тобто один варіант.

Словникові статті реєстрових слів, етимологічна характеристика яких повністю висвітлюється в одній статті, або такі, які перебувають в етимологічному зв’язку з іншим питомим / запозиченим словом, під яким, своєю чергою, подається глибока етимологічна характеристика, спільна для обох (чи кількох) таких реєстрових слів, будуються з таких частин: а) реєстрове слово; б) семантизація реєстрового слова; семантичний розвиток реєстрового слова в синхронічному зрізі; в) граматична і / або стилістична інформація (спеціальні помітки / словникові ремарки); г) ілюстрації; д) етимологічний характер реєстрового слова; е) історична довідка про реєстрове слово; є) генетично споріднені й / або етимологічно пов’язані з реєстровим словом відповідники індоєвропейської родини мов; ж) семантичний розвиток реєстрового слова в діахронічному зрізі; з) етимон реєстрового слова; і) індоєвропейський корінь чи поширена основа; ї) деривати реєстрового слова; й) бібліографія

найважливішої літератури з питань етимології відповідного слова, якщо вона не була наведена вже в попередній частині статті.

Серед словникових статей, конструювання структур яких відбувається за цим варіантом, представлені:

1. Слова, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом (далі – С $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС), серед яких виокремлено: а) слова-гібриди, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом (далі – СГ $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС); б) питомі слова, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом (далі – ПС $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС); в) запозичені в англійську мову слова з будь-якої іншої мови, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом (далі – ЗАМСІМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС).

2. Слова, які не перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом (далі – С $\nrightarrow$ ЕЗІП/ЗС), серед яких виокремлено: а) слова-гібриди, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом (далі – СГ $\nrightarrow$ ЕЗІП/ЗС); б) питомі слова, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом (далі – ПС $\nrightarrow$ ЕЗІП/ЗС); в) запозичені в англійську мову слова з будь-якої іншої мови, які перебувають в етимологічному зв'язку з іншим питомим / запозиченим словом (далі – ЗАМСІМ $\nrightarrow$ ЕЗІП/ЗС).

Реєстрові одиниці ЗАМСІМ $\nrightarrow$ ЕЗІП/ЗС й ЗАМСІМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС розподілено на п'ять мовних сімей, з яких вони і були запозичені: а) індоевропейська мовна сім'я, яка включає індійську, слов'янську, балтійську, германську, романську й кельтську групи мов, а також грецьку мову; б) семіто-хамітська мовна сім'я; в) австронезійська сім'я; г) тюркська сім'я; д) окрема сім'я (японська мова).

Зауважимо, що в кінці словникових статей СГ $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС, ПС $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС і ЗАМСІМ $\Leftrightarrow$ ЕЗІП/ЗС, як правило, стоять позначки “See” (“дивись”) і/ або “Ср.” – “compare” (“порівняй”), за допомогою яких робиться відсилання до відповідного іншого питомого / запозиченого слова, від якого, своєю чергою, може бути зворотне відсилання до цього або іншого слова за допомогою цих позначок.

Приклад словникової мікроструктури в CEDEL

water, n. — ME. *water*, fr. OE. *wæter*, rel. to OS. *watar*, OFris. *wetir*, *weter*, *wetter*, LG., Du. *water*, OHG. *waƷzar*, MHG. *waƷzer*, G. *Wasser*, ON. *vatn*, Swed. *vatten*, Dan. *vand*, Goth. *watō*, 'water', OE. *wæt*, 'wet', fr. I.-E. base **wǣd-*, **wōd-*, **ud-*, 'water', whence also Hitt. *watar*, gen. *wetenash*, 'water', OI. *udnāh*, *udān-*, *udakām*, 'water', *anudrah*, 'waterless', *útsah*, 'source', *undāti*, *unāti*, 'it sprinkles, moistens', Gk. ὕδωρ, 'water', ὕδρις, 'waterpot, pitcher', ἄνυδροσ, 'waterless', OSlav., Russ., etc., *voda*, 'water', Lith. *vanduō*, 'water', Lett. *ūdens*, OPruss. *wundan*, *unds*, 'water', Arm. *get* (for **wedō-*), 'river', Alb. *uje*, 'water', L. *unda*, 'wave', *uter*, 'leather bag', Umbr. *utur*, 'water', OIr. *usce*, *uisce*, 'water'. Cp. *wash*, *wet*, *otter* and the second element in *kirschwasser*. Cp. also *anhydrous*, *dropsy*, *Ephydra*, *hydra*, *hydria*, *hydro-*, *hydropsy*, *klepsydra*, *Lutra*, *undate*, *undulate*, *usquebaugh*, *utricle*, *Utricularia*, *vodka*, *whisky*. Derivatives: *water*, v. (q.v.), *water-y*, adj., *water-i-ness*, n.

Online Etymology Dictionary (Etymonline)

URL: <https://www.etymonline.com/>

Online
Etymology
Dictionary

Етимологічний онлайн-словник (англ. *The Online Etymology Dictionary (Etymonline)*) (далі – *Etymonline*) – це безкоштовний онлайн-словник мови англійсько мови, автором якого є Дуглас Р. Харпером. Словник надає витлумачення й походження англійськомовних слів, словосполучени тощо.

Дуглас Гарпер (англ. *Douglas Harper*) – головний лексикограф Етимологічного онлайн-словникв (англ. *The Online Etymology Dictionary (Etymonline)*). Він також є американським істориком Громадянської війни та редактором *LNP Media Group*² й *LancasterOnline*³.

¹ щоденна газета, з головним офісом в окрузі Ланкастер, штат Пенсільванія.

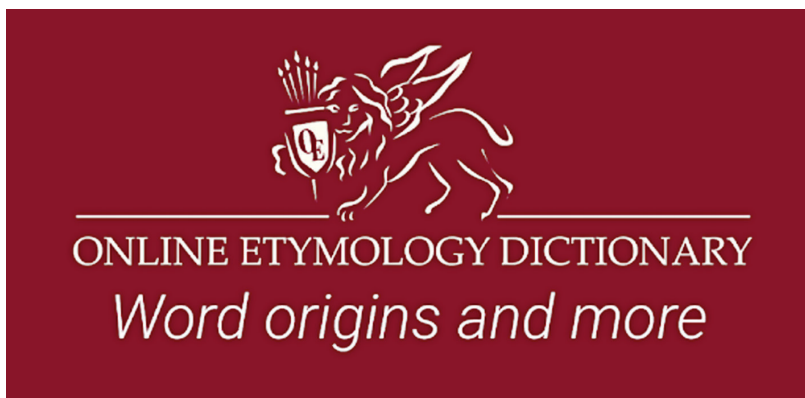
³ онлайн-версія видання з щомісячною аудиторією понад один мільйон.

Etymonline – етимологічний словник, що фіксує етимологію й еволюцію понад **50 000 слів і словосполучени**, в тому числі й сленгових й технічних термінів

Основну частину *Etymonline* укладено за допомогою таких ресурсів: “Етимологічного словника Барнгарта” Роберта Барнгарта (англ. *The Barnhart Dictionary of Etymology*), “Повного етимологічного словника англійської мови” Ернеста Кляйна (англ. *Ernest Klein’s Comprehensive Etymology Dictionary of the English Language*), “Компендіуму середньоанглійської мови” (англ. *The Middle English Compendium*), “Оксфордського словника англійської мови” (англ. *The Oxford English Dictionary*) та словника *the Century Dictionary*.

Д. Гарпер також досліджує й цифрові архіви. На домашній сторінці *Etymonline* історик зазначає, що вважає себе “по суті та здебільшого” упорядником й оцінювачем етимологічних досліджень, які були запропоновані іншими дослідниками.

Etymonline згадується в каталозі *Arts and Humanities Community Resource* Оксфордського університету як “чудовий інструмент для тих, хто прагне дізнатися інформацію про походження слів”, а в американській газеті *Chicago Tribune* – як один з “найкращих ресурсів для пошуку потрібного слова”. Словник фігурує й в академічних працях як корисне, хоча і не остаточне, посилання на етимологію. Окрім того, він використовувався як джерело даних для проведення кількісних наукових досліджень.

Цей словник можна охарактеризувати і як “мапу колій сучасної англійської мови”. Але слід пам’ятати, що етимологічна довідка – це не визначення, а пояснення того, що означали окремі слова, і як вони звучали 600 або 2000 років тому.

Роки і / або датування, які подано поруч з тим чи іншим словом і словосполученням указують на найдавніший рік існування письмового запису цього слова (англійською мовою, якщо не вказано інше). Ці дати слід вважати приблизними, особливо до 1700 рю, оскільки слово могло використовуватися у розмовному варіанті протягом сотень років, перш ніж воно з’явилося в рукописі, який зберігся кризь століття.

Приклад словникової мікроструктури в Etymonline

mother (n.1)

“female parent, a woman in relation to her child,” Middle English *moder*, from Old English *modor*, from Proto-Germanic *mōdēr (source also of Old Saxon *modar*, Old Frisian *moder*, Old Norse *moðir*, Danish *moder*, Dutch *moeder*, Old High German *muoter*, German *Mutter*), from PIE **mater-* “mother” (source also of Latin *māter*, Old Irish *mathir*, Lithuanian *motė*, Sanskrit *matar-*, Greek *mētēr*, Old Church Slavonic *mati*), “[b]ased ultimately on the baby-talk form **mā-* (2); with the kinship term suffix **-ter-*” [Watkins]. Spelling with *-th-* dates from early 16c., though that pronunciation is probably older (see **father** (n.)).

Sense of “that which has given birth to anything” is from late Old English; as a familiar term of address to an elderly woman, especially of the lower class, by c. 1200.

Mother Nature as a personification is attested from c. 1600; **mother earth** as an expression of the earth as the giver of life is from 1580s. **Mother tongue** “one’s native language” is attested from late 14c. **Mother country** “a country in relation to its colonies” is from 1580s. **Mother-love** “such affection as is shown by a mother” is by 1854. **Mother-wit** “native wit, common sense” is from mid-15c.

Mother of all _____ (1991), is Gulf War slang, from Saddam Hussein’s use in reference to the coming battle; it is an Arabic idiom (as well as an English one), for instance Ayesha, second wife of Muhammad, is known as *Mother of Believers*; the figure is attested in English in 19c. (Virginia is called *mother of commonwealths* from 1849). **Mother Carey’s chickens** is late 18c. sailors’ nickname for storm petrels, or for snowflakes.

Ключові слова: *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language* (CEDEL), етимологічний словник англійської мови,

етимологія, історія реєстрового слова, етимологічні відомості / гіпотези реєстрових слів, мегаструктура CEDEL, макроструктура CEDEL, мікроструктура CEDEL, медіоструктура CEDEL, слова-гібриди, питомі / власномовні слова, запозичені в англійську мову слова з будь-якої іншої мови, Online Etymology Dictionary (OED), мегаструктура OED, макроструктура OED, мікроструктура OED, медіоструктура OED.

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальна характеристика *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language* (CEDEL).
  - 1.1. Мегаструктура CEDEL.
  - 1.2. Макроструктура CEDEL.
  - 1.3. Мікроструктура CEDEL.
  - 1.4. Медіоструктура CEDEL.
2. Загальна характеристика *Online Etymology Dictionary* (OED).
  - 2.1. Мегаструктура OED.
  - 2.2. Макроструктура OED.
  - 2.3. Мікроструктура OED.
  - 2.4. Медіоструктура OED.

Практичні завдання

Завдання 1. Провести лексикографічний аналіз мікроструктури з реєстровим словом **acrid**, *adj.* CEDEL відповідно до запропонованої структури (див. Додаток I). Усі дані занести до таблиці.

CEDEL	Лексикографічний аналіз
	acrid, <i>adj.</i> – A blend of L. <i>ācer</i> (fem. <i>ācris</i>, neut. <i>ācre</i>), “sharp, bitter”, and <i>acidus</i>, “sour”, which are both related to L. <i>acus</i>, “needle”, <i>aciēs</i>, “sharp edge, point, the front of an army, line of battle, battle array”, <i>acuere</i>, “to sharpen”, fr. I.-E. base *<i>ak-</i>, *<i>aq-</i>, “sharp, pointed”, whence also Oscan <i>acrid</i> (= L. <i>ācriter</i>), “sharply”, Umbr. <i>per-acri</i>, “fruitful, fertile”, Gr. <i>ἄκρος</i>, “at the farthest point, highest; pointed”, <i>ἀκῆ</i>, “a point, edge”, <i>ἀκίς</i>, “a point”, <i>ἄκανθα</i>, “thorn, prickle”, <i>ἄκων</i>, “a javelin”, <i>ἄκμων</i>, “an anvil”, OI. <i>ásriḥ</i>, “edge”, <i>ásman-</i>, “stone, rock, sky”, Avestic, <i>asman-</i>, of s.m. Lith. <i>akmuõ</i>,

“stone”, <i>ašmiō</i>, “sharpness”, OSlav. <i>kamy</i> (a metathesized form), “stone”, OIr. <i>ēr</i> (for *akros), “high”, Arm. <i>as-eln</i>, “stone” (the force of the suff. <i>-eln</i> is yet unknown), ON. <i>hamarr</i>, OE. <i>hamor</i>, <i>hamer</i>, etc., “hammer”. Cp. Gr. ἀκροάομαι, “I hear, listen”, prop. “have a sharp hearing”, in which the first element is rel. to ἄκρος, “pointed, sharp”. – Cp. the gradational variant base *oq-, whence Gr. ὄξυς, “sharp”, ὄρις, “peak, hilltop”, OL. <i>ocris</i>, “a rugged, stony mountain”, L. <i>mediocris</i>, “middling, moderate, indifferent, tolerable” (orig. “being half-way up the height of a mountain”), <i>occa</i>, “a harrow”, OSlav. <i>ostrū</i>, Lith. <i>aštrūs</i> (for *okro, with inserted <i>t</i>), “sharp”, Mlr. <i>ochar</i>, W. <i>ochr</i>, <i>ochyr</i>, “edge, corner, border”. Cp. awn, eager, ear of corn, edge, egg, “to urge”, hammer. Cp. also Acaena, acantha, acanthion, acantho-, Accipiter, acerb, acescent, acetum, acid, Acipenser, acme, acne, Acocanthera, acor, Acreinae, acrimony, acro-, acroama, acrobat, acropolis, Actaea, Actaeon, aculeate, aculeus, acumen, acus, acute, aglet, agrito, ague, cute, exacerbate, eglantine, griotte, paragon, tetrakis, Thrinax, triakis, vinegar. Cp. also mediocre, ocrea, Ocimum, Oxalis, oxy-, oxygen.	

Завдання 2. Провести лексикографічний аналіз мікроструктури з реєстровим словом **tree**, п. OED відповідно до запропонованої структури (див. Додаток I). Усі дані занести до таблиці.

OED	Лексикографічний аналіз
tree (n.) Old English <i>treo</i>, <i>treow</i> “tree” (also “timber, wood, beam, log, stake”), from Proto-Germanic *<i>trewam</i> (source also of Old Frisian <i>tre</i>, Old Saxon <i>trio</i>, Old Norse <i>tre</i>, Gothic <i>triu</i> “tree”), from PIE *<i>drew-o-</i>, suffixed variant form of root *deru- “be firm, solid, steadfast,” with specialized senses “wood, tree” and derivatives referring to objects made of wood. The line which divides trees from shrubs is largely arbitrary, and dependent upon habit rather than size, the tree having a single trunk usually unbranched for some distance above the ground, while a shrub has	

usually several stems from the same root and each without a proper trunk. [Century Dictionary]

In Old English and Middle English also “thing made of wood,” especially the cross of the Crucifixion and a gallows (such as *Tyburn tree*, famous gallows outside London). Middle English also had plural *treen*, adjective *treen* (Old English *treowen* “of a tree, wooden”). For Dutch *boom*, German *Baum*, the usual words for “tree,” see **beam** (n.).

Meaning “framework of a saddle” is from 1530s. Meaning “representation of familial relationships in the form of a tree” is from c. 1300. *Tree-hugger*, contemptuous for “environmentalist” is attested by 1989.

Minc'd Pyes do not grow upon every tree,
But search the Ovens for them, and there they be.

[«Poor Robin,» Almanack, 1669].

Література

ОСНОВНА:

СУДМ – Сучасна українська літературна мова: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. 2-ге вид. перед. і доп. Київ: Вища школа, 2000.

Barnhart, R. K., ed. (1988). *Barnhart Dictionary of Etymology*, H.W. Wilson Co.

Beekes, R. (2010) *Etymological Dictionary of Greek*, Leiden, Netherlands: Brill.

Boutkan, D., & Sjoerd Michiel Siebinga (2005). *Old Frisian Etymological Dictionary*, Leiden: Brill.

Buck, C. D. (1988). *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, University of Chicago.

CEDEL – *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language* / ed. E. Klein. Amsterdam; London; New York: ELSEVIER PUBLISHING COMPANY, 1966. T. 1: A–K. XXV, 853 p.; 1967. T. 2: L–Z. P. 855–1776.

Farmer, J. S. (1890). *Slang and Its Analogues Past and Present*, London.

Fowler, H. W. (1926). *A Dictionary of Modern English Usage*, Oxford University Press.

Hall, J. R. C. (1984). *A Concise Anglo-Saxon Dictionary*, University of Toronto Press.

Hindley, A., Langley, F. W., & Levy, B. J. (2000). *Old French-English Dictionary*, Cambridge University Press.

KCEDEL – *Klein's Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Memoir: Dr. Ernest Klein (a man who dealt with the origins of words and their developments). <http://wordinfo.info/unit/3679/ip:5/il:M>

Klein, Dr. Ernest (1971). *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Amsterdam: Elsevier Scientific Publishing Co.

Lewis, Ch. T., & Short, Ch. (1891). *A New Latin Dictionary*, Harper & Brothers, New York.

Liberman, A. (2008). *Analytic Dictionary of English Etymology*, University of Minnesota Press.

Liddell, H. G., & Scott, R. eds. (1883). *Intermediate Greek-English Lexicon*, Oxford University Press.

McSparran, Fr., chief editor (2006). *The Middle English Compendium*, University of Michigan.

Rayevskaya, N. (1957). *English Lexicology: For faculties of foreign languages and pedagogical language institutes*. Київ: Вид-во КДУ імені Тараса Шевченка.

The Century Dictionary and Cyclopedia, Whitney, William Dwight, ed., New York: The Century Co., 1902.

The Oxford English Dictionary, 2nd ed., Clarendon Press, 1989.

Vaan, M. de (2008). *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*, vol. 7, of Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, Alexander Lubotsky ed., Leiden: Brill.

Watkins, C. ed. (2000). *The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots*, 2nd ed., Houghton Mifflin Co.

Zoëga, G. T. (2004). *A Concise Dictionary of Old Icelandic*, reprint, University of Toronto Press.

Додаткова:

Agnes, M., ed. in chief (1999). *Webster's New World College Dictionary*, 4th ed., MacMillan.

Allen, R. H. (1899). *Star Names and Their Meanings*, London: Stechert, 1899.

Ayto, J. (1990). *Dictionary of Word Origins*, Arcade Publishing.

Ayto, J. (1999). *20th Century Words*, Oxford University Press.

Ayto, J. (2002). *The Diner's Dictionary: Word Origins of Food and Drink*, 2nd ed., Oxford.

Bammesberger, A. (1984). *English Etymology*, Heidelberg: Carl Winter.

Barrère, A. (1889). *Argot and Slang*, London.

Barrère, A., & Leland, Ch. G. (1890). *A Dictionary of Slang, Jargon & Cant*, Ballantyne Press.

Bartlett, J. R. (1859). *Dictionary of Americanisms*, 2nd ed., Boston: Little, Brown and Company.

Blount, Th. (1972). *Glossographia*, Germany, and New York.

Brachet, A. (1882). *An Étymological Dictionary of the French Language*, translated by G.W. Kitchin, Oxford.

Bright, W. (2004). *Native American Placenames of the United States*, University of Oklahoma Press.

- Brockett, J. T. (1829). *A Glossary of North Country Words*, Newcastle.
- Cassidy, F. G., & Hall, J. H., eds. (1985-2002). *Dictionary of American Regional English*, Harvard University Press.
- Craigie, Sir W. A., & Hulbert, J. R. (1938). *A Dictionary of American English on Historical Principles*, University of Chicago Press.
- Diez, F. (1853). *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen*, Bonn.
- Donkin, T. C. (1864). *An Etymological Dictionary of the Romance Languages*, Edinburgh.
- Flood, W. E. (1963). *The Origins of Chemical Names*, London: Oldbourne Book Co.
- Fowler, H. W. (1965). *A Dictionary of Modern English Usage*, 2nd ed., revised by Sir Ernest Gowers, Oxford University Press.
- Gamillscheg, E. (1928). *Etymologisches Wörterbuch der Französischen Sprache*, Heidelberg: Carl Winter.
- Gelling, M. (1997). *Signposts to the Past: Place-Names and the History of England*, 3rd ed., Chichester: Phillimore & Co.
- Gordon, E. V. (1956). *An Introduction to Old Norse*, 2nd ed., rev., Oxford University Press.
- Grimm, J., & Grimm, W. (1911). *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig, S. Hirzel.
- Hatefeld, A., & Darmesteter, A. (1926). *Dictionnaire Général de la Langue Française*, Paris: Librairie Delagrave.
- Herman, J. (2000). *Vulgar Latin (Le latin vulgaire)*, translated by Roger Wright, Penn State.
- Hoblyn, R. D. (1844). *A Dictionary of Term Used in Medicine*, 2nd ed., London.
- Holthausen, F. (1927). *Etymologisches Wörterbuch der Englischen Sprache*, Leipzig: Bernhard Tauchnitz.
- Jamieson, J., D.D. (1846). *A Dictionary of the Scottish Language* (abridged edition), Edinburgh.
- Johnson, F. (1852). *A Dictionary of Persian, Arabic, and English*, London.
- Johnson, S. (1755). *A Dictionary of the English Language*, London.
- Karttunen, F. (1983). *An Analytical Dictionary of Nahuatl*, University of Texas.
- Kent, R. G. (1953). *Old Persian, New Haven, Conn.*, American Oriental Society.
- Kipfer, B. A., ed., & Chapman, R. L. (2007). *Dictionary of American Slang*, 4th ed., HarperCollins.
- Kluge, F. (2002). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 24 durchgesehene, Berlin: Walter de Gruyter.
- Lass, R. (1994). *Old English, A Historical Linguistic Companion*, Cambridge University Press.
- Lyovin, A. V. (1997). *An Introduction to the Languages of the World*, Oxford University Press.
- Mencken, H. L. (1965). *The American Language*, 4th ed., Alfred A. Knopf.

- Mills, A. D. (1998). *A Dictionary of English Place Names*, 2nd ed., Oxford: Oxford University Press.
- Monier-Williams, Sir M. (1899). *A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged*, Oxford University Press.
- Niermeyer, J. F., & Kieft, C. van de (1976). *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, E.J. Brill, Amsterdam.
- Partridge, E. (1950). *Slang To-day and Yesterday*, 3rd ed., Barnes & Noble.
- Pickering, J. (1816). *A Vocabulary, or Collection of Words and Phrases Which Have Been Supposed to be Peculiar to the United States of America*, Boston.
- Pokorny, J. (1959). *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Tübingen: A. Francke Verlag.
- Rawson, H. (1989). *Wicked Words*, Crown Publishers.
- Ringe, D. (2006). *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*, Oxford.
- Simpson, D. P. (1959). *Cassell's New Latin Dictionary*, Funk & Wagnall's.
- Smith, W., ed. (1878). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London: John Murray.
- Smyth, Adm. W. H. (1867). *The Sailor's Word-book: An Alphabetical Digest of Nautical Terms*, London, Blackie and Son, 1867.
- Thayer, J. H. (1889). *Greek-English Lexicon of the New Testament*, American Book Co.
- Thompson, D'Arcy W. (1947). *A Glossary of Greek Fishes*, Oxford.
- Thornton, R. H. (1912). *An American Glossary*, Philadelphia: Lippincott.
- Tucker, T. G. (1976). *Etymological Dictionary of Latin*, Ares Publishers (reprint of 1931 edition).
- Venezky, R. L. (1999). *The American Way of Spelling*, The Guilford Press.
- Watts, V. (2004). *The Cambridge Dictionary of English Place-Names*, Cambridge University Press.
- Wedgwood, H. (1878). *A Dictionary of English Etymology*, 3rd ed., Macmillan & Co., New York.
- Weekley, E. (1967). *An Etymological Dictionary of Modern English*, Dover Publications, 1967.
- Wilson, R. M., & Reaney, P. H. (1995). *Dictionary of English Surnames*, 3rd ed., Oxford University Press.
- Wright, J. (1900). *The English Dialect Dictionary*, London.
- Wright, Th., ed. (1841). *Popular Treatises on Science Written During the Middle Ages*, London.
- Wright, Th. (1968). *Anglo-Saxon and Old English Vocabularies*, 2nd ed., Richard Paul Wülker, ed., London: Darmstadt.

A COMPREHENSIVE ETYMOLOGICAL DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE
 (АВТОР І РЕДАКТОР Е. КЛІЙН, Т. 1–2, 1966–1967)
СЛОВНИКОВІ СТАТТІ, У ЯКИХ ПОДАЄТЬСЯ ЕТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЄСТРОВИХ СЛІВ
З ФІКСАЦІЮ РЕКОНСТРУЙОВАНИХ ФОРМ (АРХЕТИПІВ, ПРАФОРМ)

ВАРІАНТИ КОНСТРУЮВАННЯ СТРУКТУР СЛОВНИКОВИХ СТАТЕЙ																												
1 варіант																												
СТ	ПС	ЗАМСІМ ⇄ ЕЗП/ЗС					ЗАМСІМ ⇄ ЕЗП/ЗС																					
		Мовні сім'ї					Мовні сім'ї																					
РЕЄСТРОВІ ОДИНИЦІ	СТ ⇄ ЕЗП/ЗС	ПС ⇄ ЕЗП/ЗС	ПС ⇄ ЕЗП/ЗС	Індоевропейська						Афразійська (СХС)																		
				Групи						Індійська	Слов'янська	Балтійська	Германська	Романська	Кельтська	Грецька												
				Індійська	Слов'янська	Балтійська	Германська	Романська	Кельтська	Грецька	Індійська	Слов'янська	Балтійська	Германська	Романська	Кельтська	Грецька	Афразійська (СХС)	Австронезійська	Тюркська	Японська							
ЧАСТИНИ МОВИ	ІМ	219	273	1317	1314	242	154	148	823	965	60	366	111	24	101	39	145	168	119	831	720	101	315	212	19	63	41	
		101	195	562	806	112	218	142	896	845	91	136	60	10	85	15	74	75	86	719	844	80	149	30	6	77	30	
	Самостійні	ЧД	-	-	-	-	-	-	-	4	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	3	-	-	-	-
		ЗМ	-	-	6	15	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-
	Службові	АС	119	230	601	734	96	65	118	806	761	80	165	95	42	38	21	74	66	136	707	793	18	178	101	53	14	32
		ПС	-	-	86	101	91	8	42	175	162	67	52	17	14	3	-	42	21	24	68	80	3	54	19	2	-	-
	Інші	В/МІ	ПІЙ	-	-	22	38	-	-	4	63	-	13	-	-	-	-	-	-	-	6	55	-	9	-	-	-	-
			СП	-	-	-	-	-	-	-	22	-	3	-	-	1	-	-	-	-	5	43	-	28	-	-	-	-
	Інші	СФ, СД	ЧК	-	-	8	15	-	-	3	7	6	-	-	-	-	-	-	-	-	5	9	-	11	-	-	-	-
			ВК	-	-	35	6	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Інші	СФ, СД	ПФ	-	-	11	28	-	-	26	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	-	28	-	-	-	-
В/МІ			-	-	9	19	-	-	-	16	-	44	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	65	-	-	-	-	
Інші	СФ, СД	В/МІ	-	-	-	-	6	-	64	-	25	3	-	-	-	-	-	-	-	-	88	-	39	-	-	-	-	

**СЛОВНИКОВІ СТАТТІ,
У ЯКИХ ПОДАЄТЬСЯ ЕТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕСТРОВИХ СЛІВ БЕЗ ФІКСАЦІЇ РЕКОНСТРУЙОВАНИХ
ФОРМ (АРХЕТИПІВ, ПРАФОРМ)**

РЕСТРОВІ ОДИНИЦІ		ВАРІАНТИ КОНСТРУВАННЯ СТРУКТУР СЛОВНИКОВИХ СТАТЕЙ																								
		I варіант																								
		СГ		ПС		ЗАМСІМ						ЗАМСІМ ⇔ ЕЗП/ЭС														
		СГ ⇔ ЕЗП/ЭС		ПС ⇔ ЕЗП/ЭС		Мовні сім'ї						Мовні сім'ї														
СГ ⇔ ЕЗП/ЭС		ПС ⇔ ЕЗП/ЭС		Індоевропейська сім'я						Індоевропейська сім'я																
СГ ⇔ ЕЗП/ЭС		ПС ⇔ ЕЗП/ЭС		Групи						Групи																
СГ ⇔ ЕЗП/ЭС		ПС ⇔ ЕЗП/ЭС		індієвська	слов'янська	балтійська	германська	романська	кельтська	грецька	індієвська	слов'янська	балтійська	германська	романська	кельтська	грецька	Афразійська (СХС)	Австронезійська	Тюркська	Японська					
ІМ	119	264	1240	1318	118	201	106	744	819	57	196	90	17	68	6	162	38	140	903	997	37	316	107	26	72	19
	Самостійні																									
ІПР	98	114	629	707	88	32	92	784	821	54	149	67	7	62	4	122	60	114	836	908	68	201	91	16	92	8
	Самостійні																									
ІЧД	-	-	-	-	-	-	-	-	5	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	4	-	-	-	-	-
	Самостійні																									
ІЗМ	-	4	19	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
	Самостійні																									
ІДС	103	203	716	739	101	41	43	694	705	74	237	41	36	62	8	127	40	32	719	845	22	185	33	34	50	16
	Самостійні																									
ІПС	-	-	44	87	101	-	35	100	118	55	41	10	9	4	-	61	2	33	57	98	16	105	35	8	-	-
	Самостійні																									
ІПШ	-	-	12	27	-	-	2	34	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	-	1	-	-	-	-
	Самостійні																									
ІСП	-	-	-	-	-	-	3	10	12	-	12	-	-	-	-	-	-	-	-	29	18	-	-	-	-	-
	Самостійні																									
ІЧК	-	-	6	10	-	-	-	5	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	5	9	11	-	-	-	-	-
	Самостійні																									
ІВК	-	-	21	24	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Самостійні																									
ІПФ	-	-	16	31	-	-	-	4	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	16	-	-	-	-	-
	Самостійні																									
ІСФ, ІСД	-	-	12	40	-	-	-	10	44	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	78	-	-	-	-	-
	Самостійні																									
ІВ/МІ	-	-	-	-	-	11	-	-	88	41	16	16	-	-	-	-	-	-	-	150	61	-	-	-	-	-
	Самостійні																									
Інші																										

**СЛОВНИКОВІ СТАТТІ БЕЗ ЕТИМОЛОГІЧНОГО ВИСВІТЛЕННЯ
РЕЄСТРОВИХ СЛІВ, З ЗАГАЛЬНОЮ ОЦІНКОЮ “НЕЯСНЕ”**

		Реєстрові одиниці	Кількість словникових статей
ЧАСТИНИ МОВИ	Самостійні	Іменники	281
		Прикметники	72
		Числівники	–
		Займенники	–
		Дієслова	14
		Прислівники	5
	Службові	Сполучники	–
		Прийменники	–
		Частки	–
		Вигуки	1
Інші	Суфікси, суфіксоїди		–
	Власні / міфологічні імена		–

Розділ XI

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Тема 1. ОПИС РЕЄСТРОВОЇ ОДИНИЦІ В ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

У *термінологічній лексикографії* ключовою реєстровою одиницею є **термін** (лат. terminus – “рубіж, межа”):

✓ слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо;

✓ спеціальне слово (словосполучення), прийняте в професійній діяльності і вживається в особливих умовах;

✓ словесне визначення поняття, що входить в систему понять певної галузі професійних знань;

✓ основний понятійний елемент мови для спеціальних цілей

Ознаки ідеального терміну:

✓ *відсутність емоційності* (що відрізняє його від професіоналізму);

✓ *дефінітивність* – значення терміна формулюється у вигляді логічного визначення;

✓ *мотивованість*, що визначається тим, що терміни – це вторинні найменування;

✓ *номінативність* – функція позначення спеціального поняття, що реалізується незалежно від контексту;

✓ *однозначність* у межах однієї термінологічної системи;

✓ *систематичність* – властивість відображення системності на морфологічному, словотвірному та категоріальному рівнях.

✓ *системність* – властивість займати певне місце у системі термінів, яке, своєю чергою, обумовлено певним місцем спеціального поняття, позначаного терміном у системі спеціальних понять;

✓ *точність*.

Найбільш важливими ознаками терміна є **номінативність** й **системність**.

Номінативність властива будь-якому терміну певної галузі науки, техніки тощо, як і будь-якому іншому слову. Семіотична природа терміна відображена в його безпосередньому зв'язку з поняттям.

Системність терміну відзначається багатьма термінологами, а також розглядається дослідниками з позиції філософії й теорії пізнання.

Системна природа терміну пов'язана з його пізнавальними функціями. У логіці виділяються такі когнітивні функції поняття як знання про суттєве:

(а) поняття є концентрацією нашого знання, а тому лише оволодіння певною сукупністю понять дає можливість людині осмислити явища, що відбуваються навколо неї;

(б) поняття про суттєві властивості та відносини дійсності є найважливішим засобом орієнтування в тій масі поодиноких предметів і явищ, з якими людина стикається на кожному кроці, а тому лише оволодіння відомою сукупністю понять дає можливість людині здійснювати планомірну доцільну діяльність з перетворення світу, виробляти відповідність поведінки, відповідне ставлення до явищ суспільного життя;

(в) оскільки в поняттях і системах понять фіксується досвід, накопичений людством, тому оволодіння відомою сукупністю понять є необхідною умовою подальшого прогресу науки, подальшого про прогрес пізнання;

(г) поняття є найважливішим засобом упорядкованого мислення.

Кожен термін є результатом розумової діяльності людини, зокрема діяльності, спрямованої на узагальнення і абстрагування [Коваль 1970].

Терміни найбільше представлені *іменниками* та *прикметниками*, менше прислівниками та дієсловами.

Система термінів

Терміни можна розподілити за різними класифікаційними критеріями.

За формою:

✓ **однокомпонентні:** *додаток, іменник;*

✓ **двокомпонентні:** *обставина місця, обставина часу;*

✓ **багатокомпонентні**: підрядна частина речення.

За сферою вживання:

✓ **напівофіційні терміни**, серед яких простежуються кальки запозичених термінів, літературно-розмовні варіанти термінів, додатків, нестандартні терміни – назви, професіоналізми: *оголошення*;

✓ **неофіційні терміни**, серед яких простежуються жартовливі, просторічні, розмовно-фамільярні: *лептоп* (ноутбук)

✓ **офіційні, повні, стандартні терміни**:

За походженням:

✓ **індивідуалізми** – це такі терміни, які були штучно утворені вченими, письменниками, поетами: *банкотно-зелена ідеологія, окрадений*;

✓ **інтернаціоналізми** – це слова або сполучення, які входять до лексичного фонду різних мов: *комп'ютер*;

✓ **неологізми** – це запозичена або новоутворена лексична одиниця, яка виникає в тій чи іншій мові для позначення інноваційних або нових фактів: *аудит, євросоюзівці*;

✓ **питомий лексичний фонд мови**: *брунька, м'яз, скарбниця, комаха*;

Етапи формування термінів

Процес становлення, формування, а потім розвитку термінів є довгим і складним процесом, черед яких можна виокремити такі способи:

1) утворенням похідних слів: додавання префіксів та суфіксів до існуючих слів

Це найчастіший спосіб утворення нових термінів. Із основних слів можливо створити повні групи термінів. Окремі афікси, за допомогою яких виникають нові слова, можна поділяти на продуктивні або непродуктивні. Продуктивні – це афікси, які постійно й дуже активно використовуються для укладання нових термінів. Непродуктивні – афікси, які в минулому вживалися досить часто, але за сучасної доби вже застаріли.

2) складанням слів у термінологічні словосполучення

Цей спосіб належить до найпродуктивніших способів словотвору. Два або більше слів зливаються в одне словосполучення. Окремі слова втрачають у словосполученні свою самостійність та їх питоме значення зникає. У новому

сполученні його члени набувають нового змісту, який є в даній формі однозначний. Термінологічні словосполучення, як правило, поділяють на номінативні та дієслівні. Кожне термінологічне словосполучення виступає у мові як певна форма, тобто неможливо його члени пересувати або замінити синонімами.

3) об'єднуванням слів у композити – складені слова

Йдеться про один з найпродуктивніших способів творення нових слів, котрі виникають складанням двох, винятково більше основ. Об'єднуються передусім іменники та прикметники. Складені слова зберігають усі ознаки однослівних термінів та можуть стати базою для утворення дальших термінів. Звичайно композити поділяються на приєднальні та єднальні.

У приєднальних композитах один із членів, переважно перший, уточнює значення другого члена. Між окремими членами існують певні відношення, що можуть бути: означальні, прислівникові та додаткові. Деякі приєднальні композити знаходяться на межі літературної та нелітературної мов. Це складені слова, які утворилися від чужих виразів (*авто, електро, фото* : *автозавод, електролічильник*) або також міжнародні композити, які мова прийняла (*фотограф, автомат*). Яскравими прикладами тому можуть бути терміни: *носоглотка, правообертальний*.

Менш представленою є група єднальних композитів, між членами яких є зв'язок сурядності. Тут зустрічаємось здебільшого з прикметниками, і якщо вони належать до системи термінології, то їх пишемо через дефіс, напр., *чесько-український*.

Великою групою є також композити, члени яких пов'язані граматичною конструкцією. Можемо їх також вважати як проміжний ступінь між термінами похідними та складеними: *акцентологія, законодавець, електромотор*.

4) використанням скорочених слів або скорочень

Скорочення творять обмежену групу термінів. Їх завданням є в згущеній формі висловити складне термінологічне сполучення, що допомагає кращій комунікації. Найчастіше зазначені номени виникають із початкових літер або з початкових складів окремих членів термінологічного сполучення: *ООН – Організація Об'єднаних Націй, універмаг – універсальний магазин*.

5) перенесенням значення

В цьому випадку загальноновживане слово в термінології набуває нового перенесеного значення, а саме на підставі якогось подібного знаку. Досить часто, зокрема, використовуються в переносному значенні частини людського тіла – голова, зуб, тіло, а також вживаються назви тварин, частини одягу тощо.

Вживання метафоричних назв у термінології є дуже активним, але далі ця лексика не розростається. Більшість цих переносних найменувань було утворено в далекому минулому. Використання слів у перенесеному значенні в термінології дає можливість краще запам'ятати терміни і тому вони легше фіксуються у суспільстві, напр., *голова організації, зуб пили*.

6) запозиченням слів з інших мов

Термінологічна лексика збагачується також іншомовними словами. Йдеться, зокрема, про іменники та прикметники, але й також про дієслова, які пристосуємо мові тим, що додамо до них, властиві даній мові, дієслівні суфікси. Ці запозичені слова свідчать про зв'язки на міжнародному рівні.

Значну роль у формуванні термінології кожного народу відіграли, зокрема, латинські та грецькі терміни. Через свою достатню точність вони стали однією з важливих частин лексичного складу термінології, в першу чергу лікарської. Але й ці терміни формуються під впливом тієї мови, до якої увійшли.

Іншомовна лексика займає у термінології важливу роль. Але вона інколи ускладнює розуміння, адже значна кількість іншомовних слів досить часто незрозумілі для широкого загалу. Інша проблема – форма таких слів може спричиняти труднощі для вимови та їх важко запам'ятати. Це саме стосується також орфографії.

При створенні нового терміна необхідно, щоб новотвір відповідав таким вимогам:

- ✓ одному поняттю мала б відповідати тільки одна назва,
- ✓ подібні за значенням поняття слід виражати одним терміном,
- ✓ термін мусить бути однозначним,
- ✓ термін повинен бути простим і милозвучним, тобто мовно досконалим,

✓ термін повинен бути стилістично нейтральним та відповідати словотворчим та синтаксичним правилам даної мови.

✓ уніфіковане вживання терміна у певній терміносистемі, яка б мала бути в даній галузі спільною і в інших світових мовах.

Ключові слова: *термінологічна лексикографія, термін, галузь науки, техніки, відсутність емоційності, дефінітивність, мотивованість, номінативність, однозначність, систематичність, системність, точність, система термінів, однокомпонентні терміни, двокомпонентні терміни, багатоконпонентні терміни, напівофіційні терміни, неофіційні терміни, офіційні, повні, стандартні терміни, індивідуалізми, інтернаціоналізми, неологізми, питомий лексичний фонд мови, етапи формування термінів.*

Проблемно-дискусійні питання

1. Дефініція поняття “термін”.
2. Ознаки ідеального терміну.
3. Тлумачення ознак номінативність й системність як найбільш важливих ознакам терміна.
4. Система термінів.
5. Етапи формування термінів:
  - 5.1. утворювання похідних слів;
  - 5.2. складання слів у термінологічні словосполучення;
  - 5.3. об’єднування слів у композити – складені слова;
  - 5.4. використання скорочених слів або скорочень;
  - 5.5. перенесення значення;
  - 5.6. запозичення слів з інших мов

Практичні завдання

Завдання 1. *Охарактеризуйте термінологічні словники відповідно до п’яти (5) критеріїв класифікаційного типу: (а) об’єкт словникового опису; (б) спосіб організації лексики; (в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації; (г) спосіб представлення лексичного значення слова; (д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці. Усі дані занести до таблиці.*

Термінологічний словник	Схема	Загальна характеристика
Горпинич_ словник	(а) об'єкт словникового опису;	
	(б) спосіб організації лексики;	
	(в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації;	
	(г) спосіб представлення лексичного значення слова;	
	(д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці.	
СА	(а) об'єкт словникового опису;	
	(б) спосіб організації лексики;	
	(в) кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації;	
	(г) спосіб представлення лексичного значення слова;	
	(д) функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці.	

Режим доступу до джерел:

Горпинич_словник – Горпинич О. В. (2016). *Тлумачний українсько-англійський словник економічних термінів і термінологічних словосполучень* : довід посіб. Д. : НГУ, 2016. <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/147922/CD828.pdf>

СА–Сучасна архітектура: Термінологічний словник. Криворучко О. Ю. Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008.

*Завдання 2. Виконати лексикографічний аналіз словникової мікроструктури з реєстровим словом **Виручка від реалізації продукції**, поданому в Горпинич О. В. (2016). Тлумачний*

українсько-англійський словник економічних термінів і термінологічних словосполучень : довід посіб. Д. : НГУ, 2016. (Горпинич_словник), відповідно до запропонованої схеми (див. Додаток І). Назвати основні принципи конструювання словникової мікроструктури і надати ілюстративні факти. Усі дані занести до таблиці.

Горпинич_словник	Лексикографічний аналіз
Виручка від реалізації продукції – один з кінцевих результатів виробничо-господарської та комерційної діяльності підприємства. Являє собою суму коштів, що фактично надійшли на рахунки підприємства в банку, в касу підприємства та інші надходження від оплати реалізованої продукції (робіт, послуг) за певний період. Показник включає суми, отримані від реалізації готової продукції та напівфабрикатів власного виробництва, від виконання робіт і надання послуг промислового характеру, купованих виробів (раніше придбаних вузлів і деталей для комплектації) та ін. Цей вид виручки також включає кошти, одержані від продажу раніше придбаних підприємством товарно-матеріальних цінностей, які виявились зайвими через зміну виробничої програми чи з інших причин. Із цих сум підприємство відшкодовує витрати на виробництво та реалізацію продукції (на придбання матеріалів і сировини, палива та енергії, ремонт й експлуатацію машин і устаткування, оплату праці та ін.). Решта коштів, що залишилась після перелічених витрат, становить прибуток підприємства. Англ. Proceeds from sales. [Горпинич_словник 2016, с. 24]	
Традиційні принципи лексикографування	
Лінгвістичні принципи лексикографування	
Когнітивні принципи лексикографування	
Синергетичні принципи лексикографування	

Режим доступу до джерела:

Горпинич_словник – Горпинич О. В. (2016). *Тлумачний українсько-англійський словник економічних термінів і термінологічних словосполучень* : довід посіб. Д. : НГУ, 2016. <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/147922/CD828.pdf>

Література

Українська мова: Енциклопедія. Редактори В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2000.

Коваль, А. П. (1970). *Науковий стиль сучасної української мови: структура наукового тексту*. Київ: Видавництво Київського університету, 1970.

Лексикографічні джерела

Горпинич_словник – Горпинич О. В. (2016). *Тлумачний українсько-англійський словник економічних термінів і термінологічних словосполучень* : довід посіб. Д. : НГУ, 2016. <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/147922/CD828.pdf>

СА – Сучасна архітектура: Термінологічний словник. Криворучко О. Ю. Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008.

Тема 2. ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Термінологічний словник (далі – ТС) — один із різновидів лінгвістичного словника, у якому зібрано та систематизовано терміни й визначення різних галузей науки й техніки (географія, економіка, лінгвістика, медицина тощо).

Призначення термінологічних лексикографічних джерел (довідників, словників) – відобразити понятійно-термінологічний апарат різних галузей науки й техніки та забезпечувати наукову, навчальну, виробничу діяльність. Термінологічний словник є найважливішим засобом опису тієї чи іншої терміносистеми.

Укладання термінологічного словника починають з того, що з різних джерел відбирають терміни. Джерела можуть бути такими:

- ✓ вторинні документи (реферати й анотації з реферативних журналів; опис винаходів).
- ✓ галузеві енциклопедії;
- ✓ монографії та статті відомих вчених та фахівців-практиків;
- ✓ підручники для вищих навчальних закладів, що містять стандартизовані терміни.

Після відбору термінів складають, власне, словник термінологічного словника – реєстр одиниць (слів, словосполучень, скорочень, символів, сполучень слів і символів), які слід визначити та описати.

Під час укладання термінологічних словників, особливо у процесі вибору чи підборі термінів, можуть широко використовуватися діалектні слова, ремісничі етнічні терміни, які часто зараховують до народної термінології. Терміни такого зразка, будучи введеними в той чи інший термінологічний словник, не зразу стають елементами відповідної термінологічної системи. Для цього потрібний час «адаптації» їх у наукових дослідженнях, поширення на виробництві, утвердження у спеціальному усному науковому мовленні. Однак вже сам факт їх уведення в реєстр словника свідчить про пошук варіанта, про ймовірність його використання.

Крім того, постійно збільшується термінологічна лексика (зокрема набуває актуальності розвиток термінології з нанонауки): виникають нові терміни, а також розширюються

значення наявних термінологічних одиниць. Це зумовлює потребу постійного доповнення словників.

Структура словникової мікроструктури в термінологічній лексикографії

Для термінологічних словників дуже важливою ознакою є наявність і зміст лівої та правої частин словникової статті:

- ✓ ліворуч — заголовне слово (термін);
- ✓ праворуч — семантизація заголовного слова, що може містити такі відомості про термін:
  - ✓ зазначення щодо сфер вживання терміна;
  - ✓ переклад цього заголовку, якщо це перекладний словник;
  - ✓ граматична характеристика терміна;
  - ✓ вказують, яка це частина мови;
  - ✓ наводять закінчення іменників чоловічого роду у родовому відмінку;
  - ✓ наводять закінчення іменників жіночого роду у давальному та місцевому відмінках, якщо є чергування приголосних;
  - ✓ наводять наголоси в однині та множині, якщо вони змінні; зважаючи на те, що в мові науки і техніки дієслова вживають найчастіше у формі 3-ї особи однини і множини, у словниках до всіх дієслів вказують саме ці закінчення.

Система термінологічної лексикографії

I. Видова класифікація

1. Класифікація за поданням інформаційної довідки:

- опис термінологічної лексики, який базується на різних мовних рівнях (семантичний, орфографічний, синтаксичний словотвірний);
- спосіб опису лексичного значення терміна (перекладні (двомовні і / або багатомовні); джерела енциклопедично-довідкового типу (довідники, енциклопедії, енциклопедичні словники, тлумачні, тлумачно-перекладні джерела);
- час (хронологічний період) творення термінів (джерела історичної термінології, джерела сучасної термінології);
- широта охоплення термінологічної лексики (багатогалузеві, галузеві, універсальні);

2. Класифікація за наявністю документального підтвердження:

- матеріальна форма носія інформації (дискові, кодексові, комбіновані);

- повнота відображення термінологічно-мовної лексики (короткі, середні, повні, словники-мінімуми);
- організація лексичних даних (формальні (алфавітні, алфавітно-гніздові); логічні (систематичні, систематично-алфавітні));
- спосіб документування (електронні, друковані, скановані тощо);
- структура й кількість одиниць (однотомні, багатотомні, серійні);

- характер знакових засобів (матричні, текстові, комплексні)

3. Класифікація за наявністю даних у зовнішньому середовищі:

- місце створення (корпоративні, загальнодержавні, зарубіжні)
- поширеність вживання термінології (словники загальноновживаної термінології, словники індивідуально-авторської термінології)

2. Типологічна класифікація

1. Читацьке призначення (для широких кіл; для окремих категорій фахівців чи угруповань мовців).

2. Цільове призначення (довідковий документ; науковий документ; науковопопулярний документ; виробничий документ; навчальний документ).

Ключові слова: *термінологічний словник, галузі науки й техніки, призначення термінологічних лексикографічних джерел, понятійно-термінологічний апарат, укладання термінологічного словника, вторинні документи, галузеві енциклопедії, структура словникової мікроструктури в термінологічній лексикографії, наявність ізміст лівої та правої частин словникової статті, система термінологічної лексикографії, видова класифікація, класифікація за поданням інформаційної довідки, опис термінологічної лексики, спосіб опису лексичного значення терміна, широта охоплення термінологічної лексики, класифікація за наявністю документального підтвердження, класифікація за наявністю даних у зовнішньому середовищі, типологічна класифікація, читацьке призначення, цільове призначення.*

Проблемно-дискусійні питання

1. Дефініції поняття “термінологічна лексикографія”.
2. Структура словникової мікроструктури в термінологічній лексикографії

3. Система термінологічної лексикографії:

3.1. Видова класифікація:

3.1.1. Класифікація за поданням інформаційної довідки.

3.1.2. Класифікація за наявністю документального підтвердження:

3.2. Типологічна класифікація

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте будь-який термінологічний словник, що входить до секції “Видова класифікація” у контексті термінологічної лексикографії, відповідно до його зовнішньої і внутрішньої структур. Усі дані занести до таблиці.

№	Термінологічний словник – “Видова класифікація”	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.					

Завдання 2. Охарактеризуйте будь-який термінологічний словник, що входить до секції “Типологічна класифікація” у контексті термінологічної лексикографії, відповідно до його зовнішньої і внутрішньої структур. Усі дані занести до таблиці.

№	Термінологічний словник – “Типологічна класифікація”	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.					

Література

Dubois, J., & Dubois, C. (1971). *Introduction à la Lexicographie: le Dictionnaire*. Paris: Librairie Larousse.

Dictionaries and their Users. *Papers from the 1978 BAAL Seminar on Lexicography*. Exeter: University of Exeter, 1979..

Malkiel, J. (1975). Typological classification of Dictionaries on the bases of distinctive features. *Problems in Lexicography ed. by F.W. Householder and Sol. Saporta*, 3–6.

McArthur, T. (1986). Thematic Lexicography. *The History of Lexicography. Papers from the Dictionary Research Centre. – Seminar at Exeter, march / ed. R. R. K. Hartman*, 157–166.

Nayef, N. (1983). Kharma Kontextualization and the bilingual learner's dictionary. *Proceeding Papers from the International Conference on Lexicography*, Exeter 9-12, September, 1983, 199-204.

Nicoletta, C. (1988). The Dictionary and the Thesaurus can be combined. *Relational models of the Lexicon Representing knowledge in semantic networks* / ed. M. W. Evens. Cambridge: Cambridge University Press, 75-96.

Otman, G. (1996). *Les Representations Semantiques en terminologie*. Paris: Masson.

Sager, J. C. (1987). Terminology and the Technical Dictionary. *Proceeding's Papers from the International studies in Lexicography* / ed. by R. Burchfield. Oxford: Clarendon Press, 15-26.

Solving Language Problems from General applied Linguistics / ed. by R. R. K. Hartmann. Exeter: University of Exeter Press, 1995.

Лексикографічні джерела

Concise Handbook of Linguistics. A Glossary of Terms. New York: Philosophical Library, 1967.

Concise Science Dictionary. Oxford: University Press, 1984.

Dictionary of Artificial Intelligence and Robotics. New York: Willy and Sons, 1986.

Dictionary of Mechanical Engineering. London: Butterworths, 1985.

Dictionary of Robot Technology in Four Languages. Amsterdam: Elsevier, 1986.

Dictionary of Science and Technology. Amsterdam: Elsevier, 1980.

Encyclopaedia of Linguistics. Information and Control. Oxford: Pergamon Press, 1969.

Encyclopedic Dictionary of Electronic Terms. Englewood Gliffs: Prentice-Hall, 1984.

Energiordlista. Glossary of Energe. Stockholm, 1984.

Inviromental Impact Statement Glossary. New York: IFI Plenum, 1979.

Geologisk Ordlista Glossary of Geology. Stockholm, 1988.

Glossary of Geology. Falls Church: Amer. Geolog. Inst., 1980.

Glossary of Land Resources. Amsterdam: Elsevier, 1984.

Glossary of Linguistics Terminology. New York - London: Columbia University Press, 1966.

IEE Standard Dictionary of Electrical and Electronics Terms. New York: Inst. of Electrical and Electronics Engineers, 1984.

International Geographical Glossary. Stuttgart: Franzsteiner Verlag Wiesbaden GMBH, 1985.

Linguistics and Adjacent Arts and Sciences. The Hague. - Paris: Mouton, 1974. V.4.

MCGraw-Hill Dictionary of Computers. New York: MC Grow-Hill, 1985.

Розділ X

ЕЛЕКТРОННА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Тема 1. КОМП'ЮТЕРНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Комп'ютерні технології на сучасному етапі розвитку й становлення призвели до виокремлення нової галузі лексикографії – *комп'ютерної*, а інколи її називають *електронною лексикографією* (англ. *computer-aided lexicography / electronic lexicography / e-lexicography*), основна мета якої полягає в укладанні комп'ютерних / електронних лексикографічних джерел (енциклопедій, довідників, словників тощо).

У зв'язку з цим простежилася трансформація від друкованих версій лексикографічних джерел до їх комп'ютерних / електронних версій.

Запровадження комп'ютерно-інформаційних технологій, Інтернету, а також і лінгвістичних корпусів лексикографія дуже змінилася, зіткнувшись з новими можливостями, новими потребами користувача.

Нова комп'ютерно-інформаційна парадигма вимагала від лексикографів серйозної перекваліфікації, переоцінки стратегій укладання лексикографічних джерел, змісту інформації та способів взаємодії з “новим” типом користувача/

Сучасна лексикографія зосереджує увагу на трьох (3) взаємопов'язаних аспектах: інформації, доступу до неї та користувачеві. Інформація забезпечується лінгвістикою, профіль користувача – соціологією, доступ – інформаційними науками.

Повна комп'ютеризація лексикографічної діяльності полягає в укладанні спеціалізованих мовних машинних фондів, у розробці методів їх формування та оперативному поданні інформації користувачеві.

На сьогодні в лінгвістиці чітко визначити й назвати цей напрямок не є можливим, тому його називають по-різному.

У науковому дискурсі зустрічаються терміни “обчислювальна лексикографія”, “кібернетична лексикографія”, “машинна лексикографія”, “автоматична / автоматизована лексикографія”, “електронна лексикографія”. Проте, найбільш поширеним є термінопоняття “комп’ютерна лексикографія”.

Комп’ютерна лексикографія – прикладна наукова дисципліна в лінгвістиці, що спрямована на вивчення методів, технологій й окремих прийомів використання комп’ютерної техніки для теоретичної та практичної лексикографії.

Для досягнення цієї мети, як правило, лексикографи застосовують спеціальні програми – бази даних, комп’ютерні картотеки, програми обробки тексту, які дають змогу автоматично формувати словникові статті, зберігати словникову інформацію, а також обробляти її.

На сьогодні *комп’ютерна лексикографія* – це: 1) прикладна галузь лексикографії, яка виникла за останні десятиліття ХХ ст. і яка покликана здійснити перехід від створення традиційних (паперових) словників до їх електронних варіантів та модифікацій з використанням інформаційних технологій – спеціальних комп’ютерних програм для укладання електронних словників, програм лінгвістичного аналізу й обробки текстів, лексикографічних баз даних та перекладацьких систем; 2) сукупність словників, доступних читачеві в електронному форматі.

Уважають, що більш доречним є використання терміна “електронна лексикографія”, тому що в цьому випадку відбувається зміщення акценту з технічного компонента на формат даних, що дозволяє розширити поняття і уникнути обмеження процесу розробки та використання словника лише за допомогою комп’ютера, оскільки зараз багато лексикографічних ресурсів устанавлюються як на комп’ютери, так й інші електронні пристрої (смартфони, планшети тощо).

Першим напрямом електронної лексикографії є *корпусна лексикографія* (англ. *corpus-oriented lexicography*).

Корпусна лексикографія – це галузь вивчення мови на основі текстових або акустичних корпусів, при постійному використанні комп’ютера в певних фазах зберігання, вилучення або аналізу даних.

Інший напрям електронної лексикографії – *кібернетична лексикографія*, або *кіберлексикографія* (за аналогією Інтернет – кіберпростір), що отримала наприкінці ХХ ст. широке поширення. М. Карр розуміє термін “кіберлексикографія” (англ. *cyberlexicography*) як “використання Інтернету для укладання чи створення словника”.

У цьому контексті варто згадати основний об’єкт дослідження електронної лексикографії – **електронний словник**, для розуміння якого також уживаються такі терміни, як “машинний словник”, “автоматичний словник”, “автоматизований словник”, “комп’ютерний словник”.

У широкому розумінні електронний словник – це особливий лексикографічний об’єкт, що має низку специфічних структурних характеристик; будь-який упорядкований, кінцевий масив лінгвістичної інформації, поданий у вигляді списку, таблиці або переліку, зручного для розміщення у комп’ютерній пам’яті та з програмами автоматичної обробки та поповнення/

Як зазначає Х. Несі, термін “електронний словник” може бути використаний для позначення будь-якого довідкового матеріалу, що зберігається в електронному вигляді та надає інформацію про написання, значення або використання слів/

Ключові слова: комп’ютерна / електронна лексикографія, комп’ютерно-інформаційні технології, Інтернет, “обчислювальна лексикографія”, “кібернетична лексикографія”, “машинна лексикографія”, “автоматична / автоматизована лексикографія”, “електронна лексикографія”, корпусна лексикографія, кібернетична лексикографія / кіберлексикографія, електронний словник.

Проблемно-дискусійні питання

1. Термінологічний апарат електронної лексикографії: комп’ютерний словник, база даних, програма-оболонка, гіпертекст, програми для створення і редагування електронних словників (англ. *Dictionary writing systems*).

2. Категорії електронних словників: словники-програми, портативні словники, словники-сканери, багатоплатформні словники, словники для мобільних пристроїв.

3. Макро- і мікроструктурні параметри електронних словників: засоби навігації, гіпертекстове посилання, гнучкість, модульність, юзабіліті тестування.

4. Перекладні електронні словники й онлайн ресурси перекладача.

5. Ілюстративні та візуальні електронні словники.

6. Термінологічні електронні ресурси: словники, тезауруси, бази даних.

7. Електронні енциклопедії (довідники).

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте Gemet Thesaurus у контексті комп'ютерної лексикографії, відповідно до його зовнішньої і внутрішньої структури. Усі дані занести до таблиці.

№	Електронний словник англійської мови	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.	Gemet Thesaurus				

Режим доступу до ресурсу:

Gemet Thesaurus. <http://www.eionet.europa.eu/gemet>

Завдання 2. Охарактеризуйте Словник УКРАЇТ.ORG у контексті комп'ютерної лексикографії, відповідно до його зовнішньої і внутрішньої структури. Усі дані занести до таблиці.

№	Електронний словник української мови	Зовнішня структура		Внутрішня структура	
		Мега-	Макро-	Мікро-	Медіо-
1.	Словник УКРАЇТ.ORG				

Режим доступу до ресурсу:

Словник УКРАЇТ.ORG. <http://ukrlit.org/slovnyk>

Лексикографічні джерела

Словник УКРЛИТ.ORG. <http://ukrlit.org/slovnyk>

Encyclopedia Britannica. <http://www.britannica.com/>

Free Online Talking Dictionary of English Pronunciation. <http://www.howjsay.com/>

Gemet Thesaurus. <http://www.eionet.europa.eu/gemet>

Macmillan Dictionary and Thesaurus. <http://www.macmillandictionary.com/>

Merriam-Webster Learner's Dictionary. <http://www.learnersdictionary.com/>

UNESCO Thesaurus. <http://databases.unesco.org/thesaurus/other.html>

Urban Dictionary. <http://www.urbandictionary.com/>

Wikipedia, the Free Encyclopedia. <http://www.wikipedia.org/>

Wordnik. <https://www.wordnik.com/>

Тема 2. ОДНОМОВНА КОРПУСНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Корпусна лексикографія української мови

Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК)

URL: <http://uacorpus.org/Kyiv/ua>

Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) – це велика, репрезентативна, структурована колекція текстів українською мовою у супроводі програми, яка дозволяє будувати на базі корпусу власні підкорпуси, шукати слова, граматичні форми та їх сполучення, а також обробляти результати пошуку, сортувати, робити збалансовані вибірки і одержувати різну статистичну інформацію.

Основні виконавці: Марія Шведова (corpus.textiv@gmail.com), Рупрехт фон Вальденфельс, Василь Старко.

Технічна реалізація: Сергій Яригін, Андрій Рисін, Тимофій Ніколаєнко, Міхал Возняк, Михайло Крук, Кирило Захаров.

Наукові консультанти проекту: Дмитро Січінава, Михайло Назаренко.

Корпус призначений для здійснення лінгвістичних досліджень з граматики, лексики, історії української літературної мови, а також для використання під час укладання словників та граматик.

Корпус може бути використаний для вивчення мови на високому рівні, також при підготовці навчальних матеріалів, підручників, навчальних словників та вправ з використанням прикладів з реальних текстів, з урахуванням частотної сполучуваності тощо.

Корпус не є взірцем нормативної української мови, в ньому можуть трапитись слова і сполучення, які не відповідають сучасним нормам літературної мови.

Корпус охоплює період з 1816 по 2020 р. і містить понад 90 тисяч текстів різних жанрів, близько 26 тисяч авторів.

Онлайн-конкорданс повної збірки творів Григорія Сковороди

URL: <https://skovoroda.ucu.edu.ua/ua/index.php?glang=>

Онлайн-конкорданс повної збірки творів Григорія Сковороди (далі – ОК_Сковорода) є вільним ресурсом для пошуку, аналізу й читання творчої спадщини Григорія Сковороди.

ОК_Сковорода містить 5 опцій для роботи:

I. Головна сторінка, де подано основну інформацію про ОК_Сковорода.

Усі користувачі онлайн-конкордансу можуть шукати окремі слова, дізнаватися їхню частотність і переглядати їх у контексті (у форматі “ключове слово в контексті”). Конкорданс надає вичерпний перелік слов’янських, латинських, грецьких слів Сковороди, що їх він вжив у своїх віршах, філософських трактатах і листуванні.

На офіційному веб-сайті також подано повний корпус творів Г. Сковороди для перегляду й читання онлайн.

В окремому розділі вміщено факсимільні зображення автографів і копій рукописів, які дійшли до наших днів і нині зберігаються в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ, Інституті філософії імені Григорія Сковороди НАНУ та Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Електронні тексти цього конкордансу базовані на новому виданні, що його підготував професор Л. Ушкалов, професор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди: Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів. 2-е вид. — Харків – Едмонтон – Торонто: Канадський інститут українських студій, 2011 (доступне онлайн).

У всіх творах Сковороди загалом міститься 247 176 словоформ, враховуючи високочастотні слова, як-от сполучники. Серед них 47 713 – це унікальні словоформи, які, однак, трапляються багато разів у різних контекстах. Наш конкорданс надає індекс (перелік) цих унікальних словоформ (їх часто називають «ключовими словами» чи «гаслами») і дає читачам змогу побачити кожен з них у всіх контекстах у творів Сковороди. Наприклад, слово а трапляється 2257 разів, і його можна проглянути в усіх цих контекстах. Ось лише один приклад:

Якщо кожне ключове слово надрукувати в окремому рядку з мінімальним контекстом, як у наведеному прикладі, то вийшло б не менше 247 176 рядків тексту. Очевидно, що одне лиш слово а зайняло б 2257 рядків. На сторінці поміщається 30 рядків, тому весь конкорданс охопив би 8239 сторінок. Іншими словами, він складався б із понад 16-ти 500-сторінкових томів. Друкувати таке паперове видання непрактично й нереалістично з фінансового погляду. Ба більше, такий формат неминуче звузив би читацьку аудиторію. Ця ж онлайн-публікація, навпаки, доступна й безплатна для всіх дослідників, викладачів і студентів у цілому світі.

«Онлайн-конкорданс повної збірки творів Сковороди» вперше пропонує повний огляд розмаїття лексики Сковороди. Його самостійне використання чи поєднання з онлайн-корпусом чи українським друкованим виданням (під ред. Леоніда Ушкалова) допоможе провадити сквородинознавство в нових напрямках. Конкорданс відкриває безпрецедентну перспективу на твори цього надзвичайного філософа й письменника перед широким колом дослідників: мовознавців, літературознавців, богословів, філософів, славістів, латиністів та істориків української культури. Уможливлені конкордансом різновиди аналізу дають змогу, наприклад, укладати нові словники – як загальні, так і словник давньої української літературної мови напередодні доби романтизму. Конкорданс може кардинально змінити тематичні, лінгвістичні й стилістичні дослідження корпусу текстів Сковороди. А це, у свою чергу, може посприяти створенню точніших перекладів сучасною українською та іншими мовами, тим самим надаючи значно ширшому колу читачів доступ до однієї з найвизначніших постатей XVIII ст. у Східній Європі.

Контекст

“Онлайн-конкорданс повної збірки творів Сковороди” – перший інструмент такого плану, створений для вивчення української доромантичної культури й лише другий конкорданс у цілій історії української літератури. Першою ластівкою став конкорданс повної поетичної спадщини Тараса Шевченка.

Інформацію взято тут:
<https://skovoroda.ucu.edu.ua/ua/index.php?glang=>

II. Тексти онлайн.

Легенда:

	Перегляд повного тексту. Натисканням на цю іконку на екран виводиться повний текст обраного твору. Користайтеся цією опцією, якщо ви хочете читати Сквороду онлайн. Ці тексти подано без діакритичних знаків, тому ви можете шукати в них у вікні браузера.
	Перегляд повного тексту з діакритичними знаками. Натисканням на цю іконку на екран виводиться повний текст твору у форматі PDF. На відміну від Перегляду повного тексту тут показано діакритичні знаки так, як їх вжито в автографі чи в копіях рукописів.
	Перегляд повного списку слів. Натискання цієї іконки дає той самий результат, що й вибір опції «Списки слів & Конкорданс» у верхньому меню, – на екран виводиться список усіх слів у текстах разом із частотами.
	Пошук ключового слова. Натискання цієї іконки дає той самий результат, що й вибір опції «Пошук» у верхньому меню, – на екрані відкривається сторінка, на якій можна задати пошук конкретних слів у тексті.
	Перегляд автографа. Натисканням на цю іконку на екран виводиться цифрова копія оригінального автографа Сквороди. (Ця опція є не до всіх текстів.)
	Перегляд копії рукопису. Натисканням на цю іконку на екран виводиться копія рукопису твору в цифровому форматі. (Ця опція є не до всіх текстів.)

Інформацію взято тут: <https://skovoroda.ucu.edu.ua/ua/texts.php?glang=>

III. Списки слів & Конкорданс.

Списки слів і конкорданс у форматі «ключове слово в контексті»

СТВОРИТИ СПИСОК СЛІВ: Виберіть текст зі спадного меню внизу й натисніть на кнопку «Переглянути список слів». В результаті на екрані з'явиться повний список усіх унікальних словоформ у тексті разом із частотами.

СТВОРИТИ КОНКОРДАНС у форматі «ключове слово в контексті»: Коли з'явиться «Список ключових слів», натисніть

на слово в цьому списку — в результаті на екран буде виведено конкорданс до цього слова у форматі «ключове слово в контексті».

ПРИМІТКА: Списки слів погруповано за абетками: грецькою, латинською й кириличною. Остання група містить підрозділ, в який винесено слова з історичними літерами, відсутніми в сучасних кириличних абетках української, білоруської та російської мов.

Корпусна лексикографія англійської мови

British National Corpus (BNC)

URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

BRITISH NATIONAL CORPUS

About
What is the BNC?
Creating the BNC
BNC Products
Copyright
Contact Us
Contents A-Z

Using the BNC
What can I do with the BNC?
Using BNC with Xaira
FAQ

Obtaining
How to order
Pricing
Xaira
FAQ

About the BNC
The British National Corpus (BNC) is a 100 million word collection of samples of written and spoken language from a wide range of sources, designed to represent a wide cross-section of current British English, both spoken and written. [\[more\]](#)

Simple Search from the British Library
Type a word or phrase in the search box and press the Go button to see up to 50 random hits from the corpus.
Look up:

You can search for a single word or a phrase, restrict searches by part of speech, search in parts of the corpus only, and much more. This is a link to the simple search facility hosted by the British Library.

The search result will show the total frequency in the corpus and up to 50 examples. [\[more information\]](#)

There are other online services offering more advanced search functions (some require user registration):

- [BYU-BNC \(Brigham Young University\)](#)
- [BNCWeb at Lancaster University](#)
- [BNCWeb at Oxford \(Oxford University users only\)](#)
- [Intellitext \(University of Leeds\)](#)
- [Phrases in English](#)

Please note that we cannot answer queries about using any of these services, which are all provided elsewhere!

News from the BNC

- [BNC sound files available](#)
- [British Library BNC Online service switches to BNC-XML](#)
- [BNC Web: new online service available](#)

Maintained by: BNC Webmaster (bnc-queries@f.ox.ac.uk) 2009-01-26. OUCS.
© 2015, University of Oxford

British National Corpus (букв. *Британський національний корпус*) (далі – BNC) – це корпус текстів, який містить понад 100 млн. слів і словосполученю. BNC має зразки письмової та усної мови британського варіанту англійської мови у широкому колі галузей. Корпуси текстів охоплюють британську англійську другої половини XX ст. Останнє видання BNC було випущене у 2007 р.

Письмова частина BNC (90%) представлена низкою праць: уривки з регіональних й національних газет, спеціалізованих

періодичних видань і журналів для всіх вікових категорій та інтересів, академічних книг і популярної художньої літератури, опублікованих й неопублікованих листів й меморандумів, шкільних та університетських творів, а також багато інших видів письмових текстів. Розмовна частина (10%) містить орфографічні транскрипції нехафіксованих неформальних розмов (записаних волонтерами, відібраними демографічно збалансовано з різних вікових, регіональних і соціальних класів) та розмовної мови, зібраної в різних контекстах, починаючи від офіційно-ділових або урядових зустрічей до радіопередач та телефонних розмов.

Корпус кодується відповідно до рекомендацій Ініціативи з кодування текстів (англ. *the Text Encoding Initiative (TEI)*) для оприлюднення як результатів роботи CLAWS, автоматичного теггера частин мови (англ. *automatic part-of-speech tagger*), так і різноманітних інших структурних властивостей текстів (наприклад, абзаців, заголовків, списків тощо). Повна класифікаційна, контекстна й бібліографічна інформація також включена до кожного тексту у вигляді заголовка, що відповідає TEI.

У 1991 р. розпочалася робота над створенням корпусу текстів, а завершилася в 1994 р. Після завершення проєкту нові тексти не додавалися, але корпус був дещо перероблений перед випуском другого видання *BNC World* (2001 р.) та третього видання *BNC XML Edition* (2007 р.). Після того, як ці проєкти завершилися, було випущено окремо два підкорпуси з матеріалами *BNC*: *BNC Sampler* (загальна колекція з одного мільйона письмових слів та одного мільйона усних текстів) та *BNC Baby* (чотири вибірки по одному мільйону слів з чотирьох різних жанрів).

Яким є Британський національний корпус (англ. *British National Corpus*)?

Монолінгвальний (одномовний). Цей вид корпусу – це репрезентація сучасного британського варіанта англійської мови. Звичайно, в корпусі зустрічаються й небританські англійськомовні й іншомовні слова.

Синхронний. Цей вид охоплює британську англійську мову кінця ХХ ст., а не сам її історичний розвиток.

Загальний. Він містить багато різних стилів і різновидів та не обмежується певною конкретною предметною галуззю,

жанром чи мовним реєстром. Зокрема, він містить приклади як усного, так і писемного мовлення.

Вибірковий. Для письмових джерел вибірки обсягом 45 000 слів беруться з різних частин текстів одного автора. Коротші тексти обсягом до 45 000 слів або тексти, написані кількома авторами, такі як журнали та газети, повністю включено до корпусу.

Інформацію взято тут: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/corpus/index.xml>

Етапи створення BNC

Проєкт зі створення BNC здійснювався та керувався Консорціумом Британського національного корпусу (англ. *the BNC Consortium*), промислово-академічним консорціумом на чолі з видавництвом Оксфордського університету, до складу якого входять великі видавництва словників *Addison-Wesley Longman* та *Larousse Kingfisher Chambers*, академічні дослідницькі центри при Оксфордському університеті *Computing Services* (OUCS), Університетський центр комп'ютерних корпусних досліджень мови (UCREL) на базі Ланкастерського університету, а також Центр досліджень та інновацій Британської бібліотеки (англ. *the British Library's Research and Innovation Centre*).

Цей проєкт фінансувався комерційними партнерами, Науково-інженерною радою (нині EPSRC) та Міністерством торгівлі і промисловості Великої Британії (англ. *the UK government's Department of Trade and Industry*) у межах програми "Спільна структура інформаційних технологій" (англ. *Joint Framework for Information Technology, JFIT*). Додаткову підтримку надали Британська бібліотека (англ. *the British Library*) та Британська академія (англ. *the British Academy*).

Процес створення BNC

Створення корпусу розпочалося з етапу ретельного планування, на якому були розроблені принципи проєктування. Ці принципи охоплювали критерії відбору, які були покладені в основу колекції текстів (окремий розділ описує критерії відбору для письмової та усної частин корпусу).

Далі настає етап самого процесу роботи корпусу. Після того, як знайдено відповідний текст та отримано дозвіл на його використання, текст перетворювався у машинозчитувану форму. Перетворення було виконано одним з комерційних

партнерів (*OUP, Longman або Chambers*). Отриманий текст був конвертований у стандартний формат кодування проєкту в OUCS, де також була перевірена його точність й цілісність. Згодом текст передавався до UCREL, де автоматично додавалися теги класів слів, і повертався до OUCS для документування та приєднання до корпусу. Кожен етап опрацювання корпусу фіксувався в базі даних, яка ведеться в OUCS.

Роботи зі створення корпусу розпочалися у 1991 р. і були завершені у 1994 р.. Перший загальний випуск корпусу для європейських дослідників було офіційно представлено у лютому 1995 р. Після завершення першого видання BNC у Ланкастерському університеті було проведено етап удосконалення тегів за фінансування Науково-дослідної ради з інженерних та фізичних наук (англ. *Research Grant No. GR/F 99847*). Цей проєкт з удосконалення тегів очолювали Джеффри Ліч, Роджер Гарсайд і Тоні Макенері. Виправлення та перевірка бібліографічної та контекстної інформації у всіх заголовках BNC також була проведена для цієї другої версії корпусу, відомої як *BNC World Edition*. Своєю чергою, *BNC World* стала доступною для поширення по всьому світу у 2001 р. У відповідь на відгуки користувачів оригінальна версія корпусу в форматі SGML була пізніше перетворена в XML. Окрім того, було додано розмітку для лем і спрощену анотацію класів слів, а також покращено обробку багатослівних одиниць.

Інформацію взято тут:

<http://www.natcorp.ox.ac.uk/corpus/index.xml?ID=creation>

The Michigan Corpus of Academic Spoken English (MICASE)

The Michigan Corpus of Academic Spoken English
(букв. Мічиганський корпус усного англійського академічного мовлення)
(далі – MICASE) – це

колекція, що становить майже 1,8 млн. слів і словосполучень транскрибованого мовлення (близько 200 годин записів) з Мічиганського університету (U-M) в Анн-Арборі.

Ця колекція створена науковцями та студентами Інституту англійської мови (англ. *the U-M English Language Institute (ELI)*). MICASE містить дані з широкого спектру мовленнєвих подій: лекції, аудиторні дискусії, лабораторні заняття, семінари та консультації.

Передумови створення та історія MICASE

У 1997 р. Інститут англійської мови Мічиганського університету (англ. *the English Language Institute (ELI) at the University of Michigan*) розпочав проєкт MICASE. Першим керівником проєкту була доктор Ріта Сімпсон (англ. *Dr. Rita Simpson*), яка працювала разом з професором Джоном Свейлзом, консультантом факультету та доктором Сарою Бріггс, консультантом з тестування.

Створення проєкту було зумовлено двома питаннями:

1. Якими є характеристики сучасного академічного мовлення: граматики, словникового запасу, функції та цілі, ступінь вільного володіння мовою?

2. Чи відрізняються ці характеристики для різних академічних дисциплін і класів мовців?

Оскільки MICASE мав на меті записати широкий спектр академічного мовлення, цілі вибірки охоплювали п'ятнадцять різних типів мовленнєвих подій та чотири основні академічні підрозділи в межах цих типів: гуманітарні та мистецтвознавчі науки, соціальні науки, біологічні та медичні науки, фізичні науки (англ. *Humanities and Arts, Social Sciences, Biological and Health Sciences, and Physical Sciences*). Окрім того, було застосовано стратифіковану вибірку вільного вибору. Це означає, що кожен запис класифікується відповідно до типу мовленнєвої події, попередньо присвоєного номера, що вказує на академічну дисципліну, двох літер, що представляють більшість учасників події (наприклад, студенти, викладачі, співробітники), і заключної тризначної послідовності для хронологічного відстеження, коли було зроблено запис. Наприклад, номер стенограми LEL115SU015 – це запис лекції (LEL) з антропології (115), на старших курсах бакалаврату (SU), і це 15-й мовний захід, записаний для MICASE.

Усі записи здійснювалися за допомогою цифрового аудіомагнітофона з двома зовнішніми стереомікрофонами, а на окремих заходах – за допомогою відеомагнітофона. Двоє

дослідників були присутні на більшості виступів для того, щоб ідентифікувати ораторів та полегшити написання транскрипції за допомогою нотатків про невербальну контекстну інформацію. Проте у невеликих групах, де присутність “спостерігача” могла би завадити та спричинити дискомфорт для учасників процесу, асистенти дослідника залишали кімнату після налаштування обладнання.

У червні 2001 р. було завершено перший етап проекту, у ході якого було записано понад 190 годин академічних виступів. У квітні 2002 р. було завершено транскрибацію і коректуру всіх стенограм (приблизно 1,8 млн. слів і словосполучень).

Згодом у травні 2002 р. був запущений оригінальний пошуковий інтерфейс, перероблена версія якого була випущена в червні 2007 р. З моменту випуску інтерфейс щороку зростав у популярності, наблизившись до 140 000 переглядів у 2006 р. У 2009 р. було впроваджено низку нових функцій та інструментів підтримки, до яких увійшли нові онлайн-демонстрації MICASE та нові ресурси для викладачів англійської мови професійного спрямування / викладання англійської мови як другої іноземної.

Наразі проектом керує доктор Уте Рьомер, директор відділу лінгвістики Мічиганського корпусу (англ. *Michigan Corpus Linguistics, Unit Director*) за підтримки доктора Метью Брука О’Доннелла, науковий співробітник (англ. *Post-doctoral Research Fellow*).

Проте проєкт MICASE став можливим лише за допомогою довгого списку талановитих викладачів, співробітників і наукових асистентів, які працювали над ним протягом багатьох років.

Інформацію взято тут:

<https://varieng.helsinki.fi/CoRD/corpora/MICASE/background.html>

Транскрипція й анотація в MICASE

Структура MICASE базувалася на принципах, установлених Ініціативою з кодування тексту (англ. *the Text Encoding Initiative (TEI)*), а файли спочатку були розмічені у форматі SGML. Згодом було оновлено корпус DTD (англ. *Document Type Definition* – визначення типу документа) і переведено всі файли у формат XML.

Спочатку була доступна лише орфографічно транскрибована версія корпусу. Пізніше до MICASE були додані різні види лінгвістичних анотацій: частини мови, леми та дискурсивно-

прагматичні категорії. Для внутрішнього використання в MICASE використовується тегер частин мови CLAWS, розроблений у Ланкастерському університеті (Велика Британія).

Орфографічні правила транскрипції MICASE та система розмітки призначені для того, щоб полегшити читабельність, одночасно включаючи достатньо деталей для забезпечення адекватного розуміння тексту за допомогою лише транскрипції.

Саме з цією метою було використано стандартну орфографію для більшості слів, за винятком окремих ситуацій, коли стандартна орфографія може викликати плутанину, а також для обмеженої кількості лексикалізованих скорочень і граматичних конструкцій (наприклад, *suz*, *gonna*, *hafta*, *sorta* та ін.). Варто також зазначити, що стандартні розділові знаки не використовувалися, а паузи різної тривалості позначалися комами, крапками та еліпсами. Окрім того, для позначення фраз, які прагматично функціонують як питання, також використовувалися знаки питання.

Усі репліки та слова, що їх супроводжували, а також слова-філери (що заповнювали паузи), транскрибувалися з використанням певної кількості нормалізованих орфографічних позначень, які не враховують незначні фонетичні варіації.

Повний опис правил орфографії, транскрипції та розмітки подано на веб-сайті MKUААМ.

Інформацію взято тут:

<https://varieng.helsinki.fi/CoRD/corpora/MICASE/annotation.html>

Основна структура MICASE

Академічні події широко варіюються за змістом і тривалістю. Корпус MICASE включає мовленнєві події тривалістю від 19 до 178 хвилин, з кількістю слів від 2 805 слів до 30 328 слів. У корпусі MICASE академічне мовлення визначається як мовлення, що відбувається в академічному середовищі. Іншими словами, воно не є попередньо визначеним як щось на кшталт “наукової дискусії”.

В академічному середовищі можна зустріти такі мовленнєві акти, як: жарти, навіть анекдоти, а також визначення, пояснення та інтелектуальні обґрунтування. Тому дослідники MICASE доклали зусиль, щоб записати найрізноманітніші академічні мовленнєві події. Більшість мовленнєвих подій записано повністю, від початку до кінця, оскільки саме початок і кінець академічних мовленнєвих подій можуть становити особливий інтерес для дослідників.

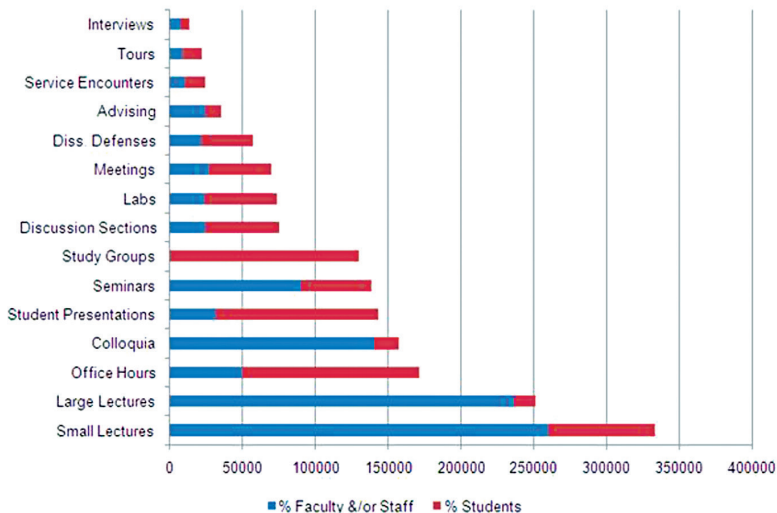

Рисунок 10.1. Кількість слів за типами мовленнєвих подій, що демонструє співвідношення слів, вжитих НПП та ЗВО

Таблиця 10.1

КІЛЬКІСТЬ СЛІВ ЗА ТИПАМИ МОВЛЕННЕВОЇ ПОДІЇ

Speech Event Type	Words	% Faculty &/or Staff	% Students
Advising (2)	35,275	70 %	30 %
Colloquia (14)	157,333	89 %	11 %
Discussion Sections (9)	74,904	33 %	67 %
Diss. Defenses (4)	56,837	37 %	63 %
Interviews (3)	13,015	56 %	44 %
Labs (8)	73,815	32 %	68 %
Large Lectures (30)	251,632	94 %	6 %
Small Lectures (32)	333,338	78 %	22 %
Meetings (6)	70,038	38 %	62 %
Office Hours (14)	171,188	29 %	71 %
Seminars (7)	138,626	65 %	35 %
Study Groups (8)	129,725	0 %	100 %
Student Presentations (11)	143,369	22 %	78 %
Service Encounters (2)	24,691	40 %	60 %
Tours (2)	21,768	39 %	61 %

Корпус був розроблений у такий спосіб, щоб показати баланс між кількома категоріями академічних ораторських заходів, а також між основними академічними підрозділами в університеті. Натомість, академічні події у професійних навчальних закладах (медичні, стоматологічні, школи бізнесу, юридичні) були видалені зі списку. Діапазон мовленнєвих заходів включає монологічне та інтерактивне мовлення. Серед учасників були: студенти та аспіранти; молодші викладачі та старші викладачі. Окрім того, було включено носіїв мови, та тих, для кого англійська мова не була рідною. Також було зроблено спробу отримати приблизно рівну кількість виступів від чоловіків і жінок у кожному академічному підрозділі.

Таблиця 10.2

КІЛЬКІСТЬ МОВЦІВ ЧОЛОВІЧОЇ ТА ЖІНОЧОЇ СТАТІ У МКУААМ

Speaker Category			Total Speakers	Total Words	% of Total Corpus	
Gender	Male		729	786,487	46 %	
	Female		842	909,053	54 %	
Academic Role	Faculty		160	825,829	49 %	
		Male	84	446,925	26 %	
		Female	76	378,904	22 %	
	Students		1039	742,348	44 %	
		Undergraduates	782	368,433	22 %	
			Male	336	142,102	8 %
			Female	446	226,331	13 %
	Graduates		257	373,915	22 %	
			Male	121	158,696	9 %
			Female	136	215,219	13 %
Language Status	Native Speakers		1449	1,493,586	88 %	
	Non-Native Speakers		122	201,954	12 %	
Totals			1571	1,695,540		

Кожна мовленнєва подія в MICASE класифікується за різними контекстуальними характеристиками, які можна знайти в заголовку кожної стенограми. Характерні ознаки мовленнєвої події містять таку інформацію: тип події, предметну галузь події, ступінь монологічності або інтерактивності події, а також академічну роль та рівень більшості учасників.

Інформацію взято тут:

<https://varieng.helsinki.fi/CoRD/corpora/MICASE/basic.html>

Ключові слова: Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК), Онлайн-конкорданс повної збірки творів Григорія Сковороди, *British National Corpus (BNC)*, монологвальний (одномовний), синхронний, загальний, вибірковий, етапи створення БНК, процес створення БНК, *The Michigan Corpus of Academic Spoken English (MICANE)*, передумови створення та історія MICASE, транскрипція й аотація в MICASE, основна структура MICASE.

Проблемно-дискусійні питання

1. Загальна характеристика Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК).
2. Онлайн-конкорданс повної збірки творів Григорія Сковороди:
  - 2.1. Головна сторінка.
  - 2.2. Тексти онлайн.
  - 2.3. Списки слів & Конкорданс.
3. Британський національний корпус – *British National Corpus (BNC)*:
  - 3.1. Яким є Британський національний корпус (англ. *British National Corpus*)?
    - 3.1.1. Монологвальний (одномовний).
    - 3.1.2. Синхронний.
    - 3.1.3. Загальний.
    - 3.1.4. Вибірковий.
  - 3.2. Етапи створення БНК.
  - 3.3. Процес створення БНК
4. Мічиганський корпус усного англійського академічного мовлення (*MICASE*)
  - 4.1. Передумови створення та історія *MICASE*.
  - 4.2. Транскрипція й аотація в *MICASE*.
  - 4.3. Основна структура *MICASE*

Практичні завдання

Завдання 1. Сконструуйте тлумачну мікроструктуру з реєстровими словами *батьківщина, дім, просо*, скориставшись ресурсами Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК). Надайте фрагменти контекстів для реєстрових слів. Усі дані засести до таблиці.

№	Реєстрове слово	Тлумачна мікроструктура, сконструйована на базі ресурсів ГРАК
1.	<i>батьківщина</i>	
2.	<i>дім</i>	
3.	<i>просо</i>	

Режим доступу до ресурсу:

ГРАК – Генеральний регіонально анотований корпус української мови. <http://uacorpus.org/Kyiv/ua>

Завдання 2. Сконструйте тлумачну мікроструктуру з реєстровими словами **батьківщина, дім, просо**, скориставшись ресурсами Онлайн-конкорданс повної збірки творів Григорія Сковороди (ОК_Сковорода). Надайте фрагменти контекстів для реєстрових слів. Усі дані засести до таблиці.

№	Реєстрове слово	Тлумачна мікроструктура, сконструйована на базі ресурсів ОК_Сковорода
1.	<i>батьківщина</i>	
2.	<i>дім</i>	
3.	<i>просо</i>	

Режим доступу до ресурсу:

ОК_Сковорода – Онлайн-конкорданс повної збірки творів Григорія Сковороди. <https://skovoroda.ucu.edu.ua/ua/index.php?glang=>

Завдання 3. Сконструйте тлумачну мікроструктуру з реєстровими словами **cave, moon, think**, скориставшись ресурсами British National Corpus (BNC). Надайте фрагменти контекстів для реєстрових слів. Усі дані засести до таблиці.

№	Реєстрове слово	Тлумачна мікроструктура, сконструйована на базі ресурсів BNC
1.	<i>cave</i>	
2.	<i>moon</i>	
3.	<i>think</i>	

Режим доступу до ресурсу:

BNC – British National Corpus. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

Завдання 4. Сконструйте тлумачну мікроструктуру з реєстровими словами *save*, *toon*, *think*, скориставшись ресурсами The Michigan Corpus of Academic Spoken English (MICASE). Надайте фрагменти контекстів для реєстрових слів. Усі дані засести до таблиці.

№	Реєстрове слово	Тлумачна мікроструктура, сконструйована на базі реєстрів MICASE
1.	<i>save</i>	
2.	<i>toon</i>	
3.	<i>think</i>	

Режим доступу до ресурсу:

MICASE – *The Michigan Corpus of Academic Spoken English*. URL: <https://quod.lib.umich.edu/cgi/c/corpus/corpus?c=micase;page=simple>

Література:

ГРАК – Генеральний регіонально анотований корпус української мови. <http://uacorporus.org/Kyiv/ua>

ОК_Сковорода – Онлайн-конкорданс повної збірки творів Григорія Сковороди. <https://skovoroda.ucu.edu.ua/ua/index.php?glang=>

BNC – British National Corpus. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

MICASE – *The Michigan Corpus of Academic Spoken English*. URL: <https://quod.lib.umich.edu/cgi/c/corpus/corpus?c=micase;page=simple>

Тема 3. ПАРАЛЕЛЬНА (ДВО- Й БАГАТОМОВНА) КОРПУСНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

The open parallel corpus (OPUS) – відкритий паралельний корпус (ВПК)

OPUS – безкоштовна корпусна система у відкритому доступі (URL: <https://opus.nlpl.eu/>), яка містить корпуси текстів від L1 і L2 до L3...Ln з різних Інтернет ресурсів і яка постійно поповнюється. Усі тексти є конвертованими і вирівняними відповідно до методології корпусної лінгвістики. Назва корпусного ресурсу OPUS (англ. ... *the open parallel corpus*, укр. ... *відкритий паралельний корпус*) була утворена від англійськомовного слова CORPUS шляхом опущення літер C й R.

До ключових характеристик корпусного ресурсу OPUS варто віднести такі: якщо перша характеристика – *мультилінгвальність*, адже OPUS містить більше 90 європейських / неєвропейських мов⁴, то друга – *паралельність*, адже OPUS містить велику кількість паралельних корпусів текстів (наприклад, див. Рис. 10.2, який демонструє ресурси для англійської та чеської мов із понад 1 млн паралельних речень (разом L1 і L2)). Мультилінгвальний характер корпусу робить необхідним обробку його документів особливими для кожної мови способами, тому наразі триває робота над створенням спеціальних програм обробки для всіх мов, включених до OPUS.

У статті “Parallel Data, Tools and Interfaces in OPUS” Дж. Тідеманн зазначає, що OPUS містить понад 3800 мовних пар, а це понад 40 млрд лексем у 2,7 млрд паралельних одиницях [Tiedemann 2012, p. 2216]. Окрім цього, варто підкреслити, що OPUS також надає інструменти для паралельної обробки і одномовних даних L1, а також декілька опцій для пошуку даних, що робить його унікальним ресурсом для дослідницької діяльності будь-якого спрямування.

---

⁴ За версією Дж. Тідеманн, дуже важко сказати точну цифру, оскільки іноді виникає суперечка щодо того, чи слід певні мови вважати окремою мовою чи ні, наприклад, бразильську португальську (Tiedemann, 2012: 2214).

Search & download resources: show all versions

Language resources: click on [tmx | mooses | xces | lang-id] to download the data! (raw = untokenized, ud = parsed with universal dependencies, alg = word alignments and phrase tables)

corpus	doc's	sent's	cs tokens	en tokens	XCES/XML	raw	TMX	Moses	mono	raw	ud	alg	dic	freq	other files
CCMatrix v1	1	56.3M	831.2M	941.9M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
ParaCrawl v9	1018	50.6M	788.6M	805.4M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
WikiMatrix v1	1	2.1M	106.0M	1.0G	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
wikimedia v20210402	1	0.1M	4.3M	349.2M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
CCAligned v1	255	12.7M	163.8M	176.2M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
OpenSubtitles v2018	56410	0.3M	44.7M	236.2M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en query sample
BGT v2019	38363	5.2M	95.1M	121.4M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
JRC-Acquis v3.0	19818	1.3M	55.6M	62.4M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
ELRC-5067-SciPar v1	1	1.1M	20.2M	23.2M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
EubooksHop v2	1182	0.5M	16.1M	18.6M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg	dic		cs en query sample
Europarl v8	9036	0.6M	15.1M	17.6M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
ELRC-EMEA v1	1	0.8M	15.4M	16.1M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
ELRC-2713-EMEA v1	1	0.8M	15.4M	16.1M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
ELRC_2682 v1	1	0.8M	15.4M	16.1M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en query sample
EMEA v3	1873	1.1M	11.7M	14.1M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en query sample
NLEat v1.2	1	3.9M	11.0M	11.6M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
ELITR-ICA v1	870	0.3M	8.5M	9.2M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
QED v2.0a	4997	0.5M	6.4M	8.5M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
News-Commentary v16	6503	0.2M	6.1M	6.3M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
Tanzil v1	30	0.2M	4.8M	5.6M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en query sample
GNOME v1	2059	0.7M	4.2M	4.4M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
TEDE90 v1	1543	0.2M	2.8M	3.4M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
bible-udm v1	2	62.2k	1.5M	1.8M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
ECB v1	1	63.7k	1.4M	1.6M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en query sample
WMT-News v2019	17	44.9k	0.9M	1.0M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
KDE4 v2	1348	0.1M	0.7M	1.2M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en query sample
ELRC-EUR_LEX v1	1	22.9k	0.6M	0.7M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en					cs en sample
ELRC-3564-EUR_LEX_covid v1	1	22.6k	0.6M	0.7M	xces cs en	cs en	tmx	mooses	cs en	cs en		alg smt	dic		cs en sample
Mozilla-110a v1	1	0.1M	0.4M	0.7M	xces cs en	cs en			cs en	cs en					cs en sample
total	14533	140.8M	2.2G	3.9G	140.8M		168.7M	180.3M							

Рис. 10.2. Знімок екрана ресурсів для англійської та чеської мов із понад 1 млн паралельних речень (разом L1 і L2)

Дж. Тідеманн запропонував модель (Рис. 10.3), що ілюструє обсяг 100 найчисельніших мовних пар, які було включено до добірки корпусів текстів OPUS. Модель показує, що ці підкорпуси значно перевищують позначку у 100 мільйонів слів, що є високим показником навіть для обробки природної мови (англ. *Natural language processing*, NLP) з інтенсивним використанням даних [Tiedemann 2012, p. 2216].

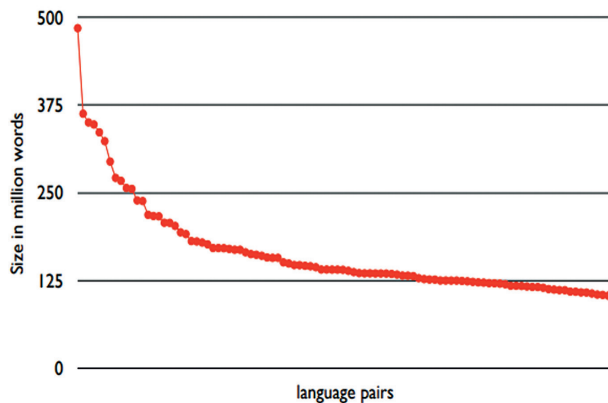

Рис. 10.3. Розмір топ-100 мовних пар в OPUS (за версією Дж. Тідеманна)

На сьогодні, за версією Дж. Тідеманна, іспанськомовно-англійськомовна пара з 36 млн паралельних речень, що містять приблизно 500 мільйонів лексем залишається мовною парою з найбільшим обсягом паралельних даних. Попри те, що велика кількість цих популярних мовних пар – це переважно традиційні мови, серед топ-100 є також різні мовні пари, які, навпаки, мають нижчий ресурсний потенціал. Це паралельні тексти з такими парами, як: болгарськомовно-угорськомовна й румунськомовно-турецькомовна. Причому вони містять понад 100 млн слів, що є найрідше вживаними [Tiedemann 2012, p. 2216].

Що стосується тематики текстів, то Дж. Тідеманн зазначає, що “найбільшими доменами, які охоплює OPUS, є законодавчі та адміністративні тексти (переважно з Європейського Союзу та пов’язаних з ним організаціями), переклад субтитрів до фільмів та дані про локалізацію проектів програмного забезпечення з відкритим кодом. Тут також простежується значна кількість текстів публіцистичного жанру та інших менших за обсягом текстів з різних онлайн джерел” [Tiedemann 2009].

Search & download resources: show all versions

Language resources: click on [tmx | mooses | xces | lang-id] to download the data! (raw = untokenized, ud = parsed with universal dependencies, alg = word alignments and phrase tables)

corpus	doc's	sent's	ar tokens	en tokens	XCES/XML	raw	TMX	Moses	mono	raw	ud	alg	dic	freq	other files
CCMatrix v1	1	49.7M	908.5M	1.0G	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en					ar en sample
WikiMatrix v1	1	2.0M	79.6M	1.0G	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en					ar en sample
UNPC v1.0	114067	25.8M	552.6M	552.9M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg			ar en sample
CCAligned v1	507	25.3M	389.8M	412.6M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en					ar en sample
MultiUN v1	67617	10.6M	263.1M	289.6M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg			ar en query sample
wikimedia v2010402	1	0.4M	24.7M	349.2M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en					ar en sample
OpenSubtitles v2018	40979	0.2M	31.9M	180.3M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en query sample
XLEat v1.2	1	5.8M	19.4M	19.8M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
QED v2.0a	5033	0.7M	6.6M	9.5M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
TED2020 v1	3879	0.4M	6.4M	8.1M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en					ar en sample
News-Commentary v16	7185	0.2M	7.0M	7.1M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
Tanzil v1	30	0.2M	5.6M	7.9M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en query sample
Wikipedia v1.0	1	0.2M	3.2M	3.5M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en query sample
TED2013 v1.1	1	0.2M	2.4M	3.0M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en query sample
GNOME v1	1313	0.5M	2.4M	2.6M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt			ar en sample
GlobalVoices v2018q4	3875	59.2k	1.3M	1.8M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
bible-ueclin v1	2	62.2k	1.0M	1.8M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
KDE4 v2	784	0.1M	0.7M	0.8M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en query sample
infopankki v1	290	54.9k	0.6M	0.7M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
Mozilla-110n v1	1	51.7k	0.2M	0.7M	xces ar en	ar en			ar en	ar en					ar en sample
ELRC-wikipedia_health v1	1	15.1k	0.3M	0.4M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
ELRC-3083-wikipedia_health v1	1	15.1k	0.3M	0.4M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
ELRC_2922 v1	1	15.1k	0.3M	0.4M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
EUbookshop v2	39	1.7k	80.0k	0.4M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en query sample
Tatoba v2022-05-03	6	29.3k	0.2M	0.2M	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en					ar en sample
tico-19 v2020-10-28	1	3.1k	76.9k	79.9k	xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en		alg smt	dic		ar en sample
Ubuntu v14.10					xces ar en	ar en	tmx	mooses	ar en	ar en			dic		ar en sample
total	245608	120.6M	2.3G	3.9G	120.6M		122.2M	131.5M							

Рис. 10.4. Запит на арабськомовно-англійськомовні паралельні дані

Перевагою оновлених версій OPUS є можливість завантаження текстів різних форматів для всіх підкорпусів. Таким чином, всі

дані надаються в оригінальному форматі XML (використовуючи XCES Align DTD для вирівнювання речень), у форматі Translation Memory eXchange (TMX) і у форматі звичайного тексту (для Moses/GIZA++). Окрім того, було розроблено особливий інтерфейс для пошуку певних мовних ресурсів (див. Рис. 10.4). Також було розроблено ресурс Wiki (<http://opus.lingfil.uu.se/trac>) з додатковою інформацією про корпус. Більш того, веб-сайт і пов'язані з OPUS дані наразі зберігаються на окремо виділеному сервері, щоб зменшити втручання в роботу інших процесів (URL: <http://opus.lingfil.uu.se>) і користувачів [Tiedemann 2012, p. 2216].

**Ресурси даних можна завантажити
з перерахованих результатів запиту, натиснувши
на посилання відповідних форматів даних
(XCES/XML, Moses, TMX)**

OPUS містить різні підкорпуси текстів, які подано на домашній сторінці веб-сайту (Home: <https://opus.nlpl.eu/>): від колекції біблійних текстів (Bible (uedin) – Collection of Bible translations) до статей з Вікіпедії (Wikipedia – translated sentences from Wikipedia) (URL: <https://opus.nlpl.eu/index.php>).

Дж. Тідеманн указує на перспективність OPUS, яка полягає в додаванні інформації про залежність до даних. Дослідник переконаний, що для цього варто покладатися на статистичні аналізатори, підготовлені із відкритої бази даних. Це також передбачає тегування за частинами мови, що вже зроблено для деяких мов і частин корпусу. Ця лінія буде базуватися на сучасних інструментальних засобах, таких як *hupros* [Halacsy et al. 2007] та *MaltParser* [Nivre et al. 2007], а також на вже вивчених моделях для різних мов.

Практичні завдання

Завдання 1. Сконструуйте перекладну (двомовну) мікроструктуру з реєстровими словами *save*, *moon*, *think*, скориставшись ресурсами OPUS. Надайте фрагменти контекстів для реєстрових слів. Усі дані засести до таблиці.

Увага! Мова перекладу – на Ваш вибір.

№	Реєстрове слово	Перекладна (двомовна) мікроструктура, сконструйована на базі ресурсів OPUS
1.	<i>cave</i>	
2.	<i>moon</i>	
3.	<i>think</i>	

Режим доступу до ресурсу:

OPUS – *The open parallel corpus* / Відкритий паралельний корпус.
URL: <https://opus.nlpl.eu/>

Завдання 2. Сконструйте перекладну (багатомовну) мікроструктуру з реєстровими словами *cave*, *moon*, *think*, скориставшись ресурсами OPUS. Надайте фрагменти контекстів для реєстрових слів. Усі дані засести до таблиці.

Увага! Мова перекладу – на Ваш вибір.

№	Реєстрове слово	Перекладна (двомовна) мікроструктура, сконструйована на базі ресурсів OPUS
1.	<i>cave</i>	
2.	<i>moon</i>	
3.	<i>think</i>	

Режим доступу до ресурсу:

OPUS – *The open parallel corpus* / Відкритий паралельний корпус.
URL: <https://opus.nlpl.eu/>

Література

Alsop, S., King, V., Giaimo, G., & Xu, X. (2020), Uses of Corpus Linguistics in Higher Education Research: An Adjustable Lens. In Huisman, J. and Tight, M. (ed.) *Theory and Method in Higher Education Research (Theory and Method in Higher Education Research, Vol. 6)*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 21–40. <https://doi.org/10.1108/S2056-375220200000006003>

Cheng, Y., Jiang, L., & Macherey, W. (2019). Robust neural machine translation with doubly adversarial inputs. *Proceedings of ACL*, 4324–4333.

Chitez, M., & Pungă, L. (2020). Digital Methods of Translation Studies: Using Corpus Data To Assess Trainee Translations. *British and American Studies*; Timisoara Vol. 26, (2020): 241–251,267,270.

Halacsy, P., Kornai, A., & Oravecz, C. (2007). Poster paper: Hunpos – an open source trigram tagger. In *Proceedings of the 45th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics Companion Volume Proceedings of the Demo and Poster Sessions*, (pp. 209–212), Prague, Czech Republic, June. Association for Computational Linguistics.

Kay, M. (1980) The proper place of men and machines in language translation. *Xerox Palo Alto Research Center*, 1–21.

Kruger, A. 2002. “Corpus-based Translation Research: its Development and Implications for General, Literary and Bible Translation” in *Acta Theologica Supplementum 2*, pp. 70-106.

Neumann, S., Freiwald, J., & Heilmann, A. (2022). On the use of multiple methods in empirical translation studies: A combined corpus and experimental analysis of subject identifiability in English and German. In S. Granger & M. Lefer (Authors), *Extending the Scope of Corpus-Based Translation Studies* (pp. 98-129). London: Bloomsbury Academic.

Nivre, J., Hall, J., Nilsson, J., Chanev, A., Eryigit, G., Kubler, S., Marinov, S., & Marsi, E. (2007). MaltParser: A language independent system for data-driven dependency parsing. *Natural Language Engineering*, 13(2):95–135.

Pylypiuk, K. M. (2022). On the Issue of Interaction of Linguistic Regional Studies and Translation Theory and Practice. *Закарпатські філологічні студії*, 22(1), 221-225. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.41>

Stefanowitsch, A. (2020). *Corpus linguistics: A guide to the methodology*. Berlin: Language Science Press. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3735822>

Tiedemann, J. (2009). News from opus - a collection of multilingual parallel corpora with tools and interfaces. In N. Nicolov, K. Bontcheva, G. Angelova, & R. Mitkov, editors, *Recent Advances in Natural Language Processing*, volume V, pages 237–248. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, Borovets, Bulgaria.

Tiedemann, J. (2012). Parallel Data, Tools and Interfaces in OPUS. In *LREC Conferences*, pp. 2214-2218.

Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus Linguistics at Work*. *Studies in Corpus Linguistics*, 6. Amsterdam: John Benjamins.

Yifan He (2011). *The Integration of Machine Translation and Translation Memory*: Thesis. Dublin City University School of Computing.

Лексикографічні джерела

OPUS – *The open parallel corpus* / Відкритий паралельний корпус.
URL: <https://opus.nlpl.eu/>

ВИСНОВКИ

Сьогоденна епоха розвитку лексикографії характеризується тенденцією до пошуку пояснень певних аспектів реальності за допомогою формулювання загальних законів або принципів, які можуть бути перевірені експериментально.

Лінгвістична традиція вивчення лексикографічних джерел спирається, з одного боку, на праці класиків лексикографії і визначається в її широкому розумінні як *самостійна наукова діяльність*, що має свій предмет вивчення, свої наукові та методологічні принципи, свою власну теоретичну проблематику, своє місце серед інших наук про мову, так і на здобуток прагматиків (В. В. Дубічинський, R. R. K. Hartmann, T. Piotrowski, H. E. Wiegand), які відносять лексикографію до *прикладних дисциплін* і навіть *заперечують її науковий статус* (R. R. K. Hartmann, T. Piotrowski).

У такому ракурсі простежується активізація двох ключових напрямів її вивчення: *лексикографічна теорія*, або *металексикографія* (M. Banko, H. E. Wiegand, P. Zmigrodzki) і *лексикографічна практика*, або *словникарство* (Л. Полюга).

Водночас спостережено, що визначити й охарактеризувати лексикографію як науку призначений *словник* як спосіб організації і представлення знань суспільства, під яким розуміємо, по-перше, розташовані за певною системою (насамперед, за алфавітом) перелік мовних одиниць (слів, фразеологізмів, морфем і т. п.), що підлягають лексикографічній інтерпретації, а, по-друге, сукупність усіх заголовних одиниць мови”.

Зазначимо, що принципи лексикографування ґрунтуються на: 1) спадковості (послідовності) лексикографічних творів; 2) суб'єктивізмі; 3) прагматизмі; 4) принципі нормативності у відборі та подачі лексики; 5) принципі теоретичної (найновіших відомостей) і практичної площини лексикографічних творів, а також на принципах відносності та орієнтованості на адресата, стандартності, економії, простоти, повноти, ефективності, семантичної ступінчастості опису інформації.

Доведено, що основні етапи *проекування* мега-та *макроструктур* словника філологічного типу: 1) формування

авторського колективу; 2) створення проекту словника; 3) створення словникової картотеки (або комп'ютерного банку даних); 4) формування реєстру слів, систематизація лексичного матеріалу згідно з прийнятою авторським колективом методологією; 5) розробка авторської концепції структури словникової статті; 6) безпосередня лексикографічна (автоматизована, комп'ютерна) інтерпретація відібраних мовних одиниць – основний етап створення словника; 7) підготовка словника до видання. Звісно, варто наголосити на необхідності **конструювання** структури *мікро-* та *медіоструктур* словника такого типу, які включають: 1) заголовну одиницю; 2) фонетичну характеристику; 3) граматичну характеристику; 4) семантизацію заголовної одиниці (тлумачення, дефініція, перекладний еквівалент і т. ін.); 5) сполучувану характеристику заголовної одиниці; 6) словотвірні можливості заголовної одиниці; 7) етимологічні довідки; 8) ілюстративні приклади (лексикографічні ілюстрації); 9) лексикографічні ремарки; 10) енциклопедичну інформацію; 11) посилання, примітки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ОСНОВНИЙ

Горецький, П. Й. (1963). *Історія української лексикографії*. Видавництво АН УРСР.

Демська, О. М. (2010). *Вступ до лексикографії*. Києво-Могилянська академія.

Кровицька, О. (2005). *Українська лексикографія: теорія і практика*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.

Кульчицька, Т. (1999). *Українська лексикографія XIII–XX століття : Бібліографічний покажчик*. Львівська наукова бібліотека імені В. Стефаника.

Москаленко, А. А. (1961). *Нарис історії української лексикографії*. Радянська школа.

Німчук, В. В. (1980). *Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською*. Наукова думка.

Паламарчук, Л. (1978). *Українська радянська лексикографія (питання історії, теорії та практики)*. Наукова думка.

ДОДАТКОВИЙ

Бондар, О. І. (2012). Українське діалектне словникарство початку ХХІ ст. *Вісник Одеського національного університету. Серія Філологія*, 17(4), 5–17.

Боярова, Л. Г. (2005). Проблема розмежування полісемії та омонімії термінів у лексикографічній практиці. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. № 666 Серія "Філологія"*, 45, 18–20.

Боярова, Л. Г. (2008а). Словникова кодифікація і термінологічна норма (90-і рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.). *Українське мовознавство*, 38, 25–29.

Боярова, Л. Г. (2008b). Термінологічна лексика в загальномовному тлумачному словнику. У В. Німчук (Відп. ред.), *Лексикографічний бюлетень* (Вип. 17, с. 13–23). Інститут української мови НАН України.

Бук, С. (2006). Частотний словник офіційно-ділового стилю: принципи укладання та статистичні характеристики лексики. *Лінгвістичні студії*, 14, 184–188.

Войнов, В., Лук'яненко, С., & Носов, К. (2002). Можливі комп'ютерні еквіваленти традиційних (паперових) тлумачних словників. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*, 453, 101–105.

Вокальчук, Г. (2008). Етапи становлення і розвитку українського авторського словникарства Особливості лексикографічної фіксації новотворів. У Г. М. Вокальчук (Відп. Ред.), *Проблеми й перспективи авторської лексикографії. "Регіональний" словник поетичних неолексем (Рівненщина)* (с. 5–57). Видавництво Національного університету "Острозька академія".

Галас, Б. Ф. (2002). Василь Ковальський і його німецько-український словник. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 6, 170–180.

Галас, Б. Ф. (2003). Лексикографічна спадщина О. Павловського і формування нової української літературної мови. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 11–16.

Галас, Б. Ф. (2008). Риси упорядницького і редакторського стилю Б. Грінченка як лексикографа. *Українська мова*, 1, 80–86.

Галас, Б. Ф. (2009). Лексикографічні матеріали В. А. Долинського з 1853 року. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 13, 38–41.

Галас, Б. Ф. (2010). До портрета А. Петрушевича як лексикографа і громадського діяча. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 14, 34–39.

Гориславець, К. С. (2006). Словники іншомовних слів у контексті української лексикографії кінця XIX – початку XX століття. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*, 60, 14–21.

Грицено, П. Ю. (Відп. ред.). (2012). *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія: теорія, практика, перспективи*. Інститут української мови НАН України, ТОВ КММ.

Дарчук, Н. (2005). Параметризована база даних сучасної української мови на основі частотних словників. У Г. Альтман, В. Левицький, В. Перебийніс (Наук. ред.), *Проблеми квантитативної лінгвістики* (с. 100–110). Рута.

Дарчук, Н. П., & Грязнухіна, Т. О. (1996). Частотний словник сучасної української публіцистики. *Мовознавство*, 5, 15–19.

Дем'янюк, М. (2006). Анонімний “Лексикон латинославенській” – пам'ятка староукраїнської писемності XVIII ст. У *Проблеми української термінології: Матеріали міжнародної наукової конференції, 19–21 вересня 2006 р.* (с. 50–53). Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”.

Дем'янюк, М. (2007). Внесок українських мовознавців у розвиток російської лексикографії в XVIII ст. У В. Німчук (Відп. ред.), *Лексикографічний бюлетень* (Вип. 15, с. 4–8). Інститут української мови НАН України.

Дем'янюк, М. (2008). Українське словникарство в Росії в XVIII ст. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*, 17, 309–311.

Дем'янюк, М. (2009). Українська лексична спадщина в латинсько-слов'янському словнику І. Максимовича. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*, 18, 367–372.

Дубічинський, В. В. (2004). *Українська лексикографія: історія, сучасність та комп'ютерна технологія*. НТУ ХПІ.

Дубічинський, В. В. (2012). *Лексикографія*. НТУ “ХПІ”.

Іваштенко, О. О., & Сагаровський, А. А. (2009). Методологія і методика укладання ідіодіалектного словника. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 843 Серія Філологія*, 55, 114–119.

Максимчук, В. В. (2010). Особливості лексикографічного представлення авторських лексичних новотворів у сучасних

неологічних словниках. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна"*, 17, 256–264.

Москаленко, А. А. (1965). Українські, російські та білоруські діалектологічні словники. В *XII Республіканська діалектологічна нарада : Тези доповідей* (с. 151–153). Наукова думка.

Перебийніс, В. С., Муравицька, М. П., & Дарчук, Н. П. (1985). *Частотні словники та їх використання*. Наукова думка.

Полюга, Л. (2000). Українські історичні словники в контексті слов'янської лексикографії. *Проблеми слов'янознавства*, 51, 195–198.

Рабулець, О. Г., Сухарина, Н. М., Широков, & В. А., Якименко, К. М. (2004). *Дієслово в лексикографічній системі*. Довіра.

Русанівський, В. М., & Клименко, Н. Ф. (1995). Від універсальної бази лінгвістичних знань до комп'ютерного укладання словників. *Мовознавство*, 4–5, 3–10.

Русанівський, В. М., & Широков, В. А. (2002). Інформаційно-лінгвістичні основи сучасної тлумачної лексикографії. *Мовознавство*, 6, 7–48.

Сабодаш, І. (2003а). Зведений тематичний словник як вид лексикографічної праці. *Волинь – Житомирщина*, 10, 195–205.

Сабодаш, І. (2003b). Українська діалектна лексикографія післявоєнного періоду. In F. Czyżewski, & P. Hrycenko (Red.), *Jezyk ukraiński: Współczesność-historia = Українська мова : suchasnist'-istoriya* (S. 93–106). In-t Europy Środkowo-Wschodniej.

Симоненко, Л. (2011). Тлумачно-перекладна лексикографія. В С. Я. Єрмоленко, П. Ю. Гриценко & К. Г. Городенська (Ред. кол.), *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія* (с. 308–314). Інститут української мови НАН України.

Сологуб, Н. (2007). Словники мови письменників. В В. Г. Скляренко (Відп. ред.), *Лінгвістика: об'єкт-стиль, мета-оцінка* (с. 133–138). НАН України Інститут української мови.

Тименко, Л. (2007). Лексикографічні праці в Інтернеті (описово-аналітичний огляд). У В. Німчук (Відп. ред.), *Лексикографічний бюлетень* (Вип. 15, с. 58–62). Інститут української мови НАН України.

Туровська, Л. (2006). Сучасний етап розвитку української термінографії. У В. І. Гончаров (Відп. ред.), *Система і структура східнослов'янських мов* (с. 168–173). Знання України.

Хобзей, Н. (2006). Сучасне українське діалектне словництво. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 15, 819–826.

Хобзей, Н. (2008). Діалектна лексикографія сьогодні. *Українське мовознавство*, 38, 254–256.

Цимбалюк-Скопненко, Т. (2010). Українська авторська лексикографія: здобутки та перспективи. *Українська мова*, 9, 3–14.

Широков, В. А. (1999). *Інформаційна теорія та системотехнічні засади комп'ютерної лексикографії* (Автореф. дис. докт. техн. наук, НАН України, Український мовно-інформаційний фонд).

Широков, В. А. (2001). Гуманітарна традиція і технологічний статус мови. *Мовознавство*, 3, 128–132.

Широков, В. А. (2003). Всеукраїнський лінгвістичний діалог у контексті теорії лексикографічних систем. *Мовознавство*, 6, 3–7.

Широков, В. А. (2004). *Феноменологія лексикографічних систем*. Наукова думка.

Широков, В. А. (2005). *Елементи лексикографії*. Довіра.

Широков, А. В., & Манако, В. В. (2001). Організація ресурсів національної словникової бази. *Мовознавство*, 5, 3–13.

Широков, А. В., Манако, В. В., Синиця, К. М., & Манако, А. Ф. (2000). Ключові поняття архітектури цифрових словників. *Управляющие системы и машины*, 3, 88–95.

Широков, В. А., & Рабулець, О. Г. (2002). Вступні положення теорії лексикографічних систем. *Проблеми программування*, 3–4, 18–32.

Широков, В. А., & Шевченко, І. В. (1998). Принципи побудови інформаційної теорії лексикографічних систем. *Проблеми программування*, 3, 73–83.

Широков, В. А., Рабулець, О. Г., Шевченко, І. В., Костишин, О. М., & Якименко, М. К. (2002). Технологічні основи сучасної тлумачної лексикографії. *Мовознавство*, 6, 49–86.

Al-Kasimi, A. M. (1992). Is the Dictionary of Quotations a Dictionary. In H. Tommola, K. Varantola, T. Sakmi-Tolonen, J. Schopp (Eds.), *EURALEX '92 Proceedings I–II. Papers Submitted to the 5th EURALEX International Congress on Lexicography in Tampere, Finland* (pp. 573–580). Tampereen Yliopisto.

Bańko, M. (2001). *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa. Studia o słowniku jednojęzycznym*. Wydział Polonistyki UW.

Barnsley, M. F., Rising, H., & Kaufmann, M. (2000). *Fractals Everywhere*. Academic Press.

Béjoint, H. (2000). *Modern Lexicography : An Introduction*. Oxford University Press.

Bergenholtz, H., & Tarp, S. (1995). *Manual of Specialised Lexicography. The Preparation of Specialised Dictionaries*. John Benjamins.

Bopp, F. (1845). *A comparative grammar of the Sanscrit, Zend, Greek, Latin, Lithuanian, Gothic, German, and Slavonic languages*. Madden.

Brinton, L. J., & Brinton, D. M. (2010). *The linguistic structure of modern English*. John Benjamins.

Brown, P. (2015). Language, culture, and spatial cognition. In F. Sharifian (Ed.), *Routledge Handbook on Language and Culture* (pp. 294–309). Routledge.

Burkhanov, I. (1998). *Lexicography : A Dictionary of Basic Terminology*. Wydawnictwo Wyzszej Szkoły Pedagogicznej Rzeszów.

Geeraerts, D. (1989). Principles of Monolingual Lexicography. In Hausmann F. J. et al. (Eds.), *Wortenchber: ein internationales Handbuch zur Lexikographie: an international encyclopedia of lexicography: encyclopedie internationale de lexicographie*. Teilbd 1 (S. 287–296). Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110095852.1.3.287>

- Grimm, J. (1968). *Vorreden zur Deutschen Grammatik von 1819 und 1822*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Guilbert, L. (1969). *Le lexique*. Larousse.
- Hartmann, R. R. K. (1995). Lexicography as an Applied Linguistic Discipline. In R.R.K. Hartmann (Ed.), *Solving Language Problems : from General applied Linguistics* (pp. 230–244). University of Exeter Press.
- Hartmann, R. R. K. (1999). What is “Dictionary Research?”. *International Journal of Lexicography*, 12(2), 155–161.
- Hartmann, R. R. K. (2001). *Teaching and Researching Lexicography*. Longman.
- Hausmann, F. J., & Wiegand, H. E. (1989). Component Parts and Structures of General Monolingual Dictionaries : A Survey. In F. J. Hausmann et al. (Hrsg.), *Wörterbücher : ein internationales Handbuch zur Lexikographie* (Erster Teilband) = *Dictionaries : an international encyclopedia of lexicography* (First Volume) = *Dictionnaires : encyclopédie internationale de lexicographie* (Tome Premier) (P. 328–360). De Gruyter.
- Hausmann, F. J. et al. (Hrsg.). (1991). *Wörterbücher : ein internationales Handbuch zur Lexikographie* (Erster Teilband) = *Dictionaries : an international encyclopedia of lexicography* (First Volume) = *Dictionnaires : encyclopédie internationale de lexicographie* (Tome Premier). Walter de Gruyter.
- Hoffmann, K., & Tichy, E. (1980). Checkliste zur Aufstellung bzw. Beurteilung etymologischer Deutungen. In M. Mayrhofer (Hg.), *Zur Gestaltung des etymologischen Wörterbuchs einer “Großcorpus-Sprache”* (S. 47–52). Wiederabgedruckt in: Karl HOFFMANN: Aufsätze zur Indoiranistik. Band 3. Hg. von Sonja GLAUCH, Robert PLATH und Sabine ZIEGLER. Wiesbaden 1992: 761–766. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Hulk, A., & Coopmans, P. (1988). Nominative Identification in Germanic and Romance Languages. In H. Bennis & W. U. S. van Lessen Kloeke (Eds.), *Linguistics in the Netherlands* (pp. 69–78). Foris. <https://doi.org/10.1515/9783112420249>
- Jackson, H. (2002). *Lexicography : An Introduction*. Routledge.
- Klein’s Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. In *Memoir : Dr. Ernest Klein (a man who dealt with the origins of words and their developments)*. <http://wordinfo.info/unit/3679/ip:5/il:M>
- Landau, S. I. (2001). *Dictionaries : The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge University Press.
- Lieberman, A. (2005). Some principles of etymological lexicography and etymological analysis. *Interdisciplinary Journal for Germanic Linguistics and Semiotic*, 10(2), 159–176.
- Malkiel, Y. (1962). A Typological Classification of Dictionaries on the Basis of Distinctive Features. In F. Householder & S. Sapporta (Eds.), *Problems in Lexicography* (pp. 3–24). Indiana University Press.
- Malkiel, Y. (1993). *Étymology*. Cambridge University Press.
- Mandelbrot, B. B. (1975). *Les Objets Fractals : Forme, Hasard et Dimension*. Flammarion.

Mandelbrot, B. B. (1983). *The Fractal Geometry of Nature : Updated and Augmented*. W.H. Freeman and Company.

Mulligan, K. (Ed.). (2011). *Mind, meaning and metaphysics : the philosophy and theory of language of Anton Marty*. Kluwer.

Miodunka, W. (1989). *Podstawy leksykologii i leksykografii*. Państwowe Wydawn. Nauk.

Nedobity, W. (1983). Terminology and its application to classification, indexing and abstracting. *UNESCO Journal of Information Science, Librarianship & Archives Administration*, 5(4), 227–234.

Pinker, S. (2005). So How Does the Mind Work? *Mind and Language*. *Mind & Language*, 20(1), 1–24.

Piotrowski, T. (1994). *Z zagadnień leksykografii*. Wydawnictwo PWN. S. 221. – S. 221–239.

Piotrowski, T. (2001). *Zrozumieć leksykografię*. Wydawnictwo PWN. S. 244. – S. 84–96.

Rask, R. Ch. (1834). *Samlede tildels forhen utrykte Afhandlinger*. Udg. efter Forf.s Død af H.K. Rask. Trykt i det Poppske bogtrykkeri.

Rayevskaya, N. (1957). *English lexicology : For faculties of foreign languages and pedagogical language institutes*. Видавництво КДУ імені Т. Шевченка.

Rey, A. (1970). *La lexicologie. Lectures*. (Série A–2.).

Rey, A., & Rey, J. (1983). *Dictionnaire alphabétique et analogique*. Le Robert.

Sapir, E. (1931). Conceptual categories in primitive languages. *Science*, 74, 578.

Sterkenburg, P. van (2003). “The” Dictionary : Definition and History. In P. van Sterkenburg (Ed.), *A Practical Guide to Lexicography* (pp. 3–17). Benjamins.

Sweetser, E. (1991). *From etymology to pragmatics : metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge University Press. P. 3–6.

Weinrich, H. (1963). Semantik der kühnen Metapher. *Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*, 37, 325–344.

Wiegand, H. E. (1983 1984). On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography. In R. R. K. Hartmann (Ed.), *LEXeter '83 : Proceedings Papers from the International conference on Lexicography*, Exeter, 9–12 September 1983 (pp. 13–20). Max Niemeyer Verlag. <https://doi.org/10.1515/9783111593166-005>

Zupanič, N. (1930/1931). K. Oštir, Drei vorslavisch-etruskische Vogelnamen : Razprava znanstvenega društva v Ljubljani, 8... *Etnolog*, 4, 246–247.

Zgusta, L. (1992/93). Lexicography, its theory, and linguistics. *Dictionaries [Journal of the Dictionary Society of North America]*, 14, 130–138.

Zgusta, L., & Cerny, V. (1971). *Manual of Lexicography*. Walter de Gruyter.

Zgusta, L. (1980). *Theory and Method in Lexicography : western and non-western perspectives*. Hornbeam Press.

Zmigrodzki, P. (2005). *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*. Wy-wo Uniwersytetu Śląskiego.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Ян КАПРАНОВ
Тетяна ТРОНЬ

ДОДАТОК А

Список лексикографічних джерел
до підручника

“ОСНОВИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ”

КИЇВ – 2023

I. ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ СЛОВНИКИ

ЗАГАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Бажан, М. (Ред.). (1959–1965). *Українська радянська енциклопедія* (Т. 1–16). Головна редакція УРЕ. (+ т. 17: “УРСР”, + т. 18: “Алфавітний предметно-іменний покажчик”, 1968); Бажан, М. (Ред.). (1974–1985). *Українська радянська енциклопедія* (2-е вид., Т. 1–12). Головна редакція УРЕ.

Бажан, М. (Ред.). (1966–1968). *Український радянський енциклопедичний словник* (Т. 1–3). Головна редакція УРЕ.; Бажан, М. (Ред.). (1986–1987). *Український радянський енциклопедичний словник* (2-е вид., Т. 1–3). Головна редакція УРЕ.

Енциклопедія сучасної України : у 25 т. – Т. 1–11. – К., 2001–2011.

Онацький, Є. (1957–1967). *Українська мала енциклопедія* (Т. 1–8, Кн. 1–16). Адміністрація УАПЦ.

Раковський, І. (Гол. ред.). (1930–1935). *Українська загальна енциклопедія : Книга Знання – “Коломийська енциклопедія”* (Т. 1–3). Рідна школа.

Попович, М. (Гол. Ред.). (2003). *Універсальний словник-енциклопедія*. Всеуито. Новий друк.

ГАЛУЗЕВІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Історичні

Гаврилюк, Н. О. (Ред., уклад. та кер. авт. кол.). (1996). *Словник-довідник з археології*. Наукова думка.

Підкова, Ш., Шуст, Р. (2002). *Довідник з історії України* (Т. 1–3). Генеза.

Скаба, А. Д. (Відп. ред.). (1969–1972). *Радянська енциклопедія історії України* (Т. 1–4). Головна редакція УРЕ.

Смолій, В. (Відп. ред.). (1997). *Малий словник історії України*. Либідь.

Смолій, В. А. (Гол. Ред.). (2003–2012). *Енциклопедія історії України* (Т. 1–10) : Т. 1–8. Наукова думка.

Турченко, Ф. Г., Лях, С. Р., Плецький, С. Ф. та ін. (2002). *Українське козацтво : Мала енциклопедія*. Генеза; Прем'єр.

Шевченко, В. М. (2004). *Словник-довідник з релігієзнавства*. Наукова думка.

Географічні

Маринич, О. М. (Відп. ред.). (1989–1993). *Географічна енциклопедія України* (Т. 1–3). Українська радянська енциклопедія імені М.П. Бажана.

Смолій, В. А., Федорченко, В. К., & Цибух, В. І. (2006). *Енциклопедичний словник-довідник з туризму*. Видавничий дім “Слово”.

Філологічні

Білецький, О. І. (Відп. Ред.), & Махновець, Л. Є. (Уклад.). (2005). *Українські письменники : Біо-бібліографічний словник* (Т. 1–5) : Т. 1. *Давня Українська література (XI–XVIII ст.)* (2-е вид., перероб). Прапор.

Гетьманець, М. Ф., & Михайлин, І. Л. (2009). *Сучасний словник літератури і журналістики*. Прапор.

Гром'як, Р. (1997). *Літературознавчий словник-довідник*. ВЦ "Академія".

Волков, А. (Ред.). (2001). *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Золоті литаври.

Дзевєрін, І. О. (Відп. ред.). (1988–1995). *Українська літературна енциклопедія* (Т. 1–5) : Т. 1–3. "Українська енциклопедія" імені М. П. Бажана.

Кирилюк, Є. П. (1975–1977). *Шевченківський словник* (Т. 1–2). Головна редакція УРЕ.

Ковалів, Ю. І. (Автор-уклад.). (2007). *Літературознавча енциклопедія* (Т. 1–2). ТОВ ВЦ Академія

Олефіренко, С. М., Олефіренко, В. В., Олефіренко, Л. В. (2007). *Універсальний літературний словник-довідник*. ТОВ ВКФ "БАО".

Скопенко, О. І., Цимбалюк, Т. В. (Уклад.). (2007). *Мала філологічна енциклопедія*. Довіра.

Русанівський, В. М., Тараненко, О. О., Зяблюк, М. П., Карпіловська, Є. А., Вихованець, І. Р., Гриценко, П. Ю., Ермоленко, С. Я., Задунайська, Л. М., Клименко Н. Ф., Мельничук, О. С., & Німчук В. В. (Редкол.). *Українська мова : Енциклопедія*. Українська енциклопедія імені М. П. Бажана.

Культурологічні та мистецтвознавчі

Войтович, В. (2002). *Українська міфологія*. Либідь.

Жайворонок, В. В. (2006). *Знаки української етнокультури : Словник-довідник*. Довіра.

Залеський, О. (Упоряд.). (1971). *Мала українська музична енциклопедія*. Дніпрова хвиля.

Матейко, К. (1996). *Український народний одяг : Етнографічний словник*. Наукова думка.

Скрипник, Г. (2006–11). *Українська музична енциклопедія* (Т. 1–3). ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України.

Філософські та політологічні

Алексєєв, А. П. (Ред.). (2006). *Короткий філософський словник* (2-е вид.). Проспект.

Врублевський, В. К., Кравчук, Л. М., Кудрицький, & А. В. (Ред.). (1987). *Політичний словник*. Головна редакція УРЕ.

Грицанов, А. А. (Уклад.). (2003). *Новітній філософський словник* (2-е вид., перев. і доп.). Інтерпрессервіс, Книжковий дім.

Міллер, Д. (2000). *Енциклопедія політичної думки* (пер. з англ.). Дух і літера.

Сурмін, Ю. П., Бакуменко, В. Д., Михненко, А. М., & Куц, Ю. О. (2010). *Енциклопедичний словник з державного управління*. НАДУ.

Шведа, Ю. Р. (2004). *Політичні партії : Енциклопедичний словник*. Астролябія.

Шинкарук, В. І. (Ред.). (1986). *Філософський словник* (2-е вид., перероб.). Головна редакція УРЕ.

Шинкарук, В. І. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Абрис.

Соціологічні та психологічні

Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник*. Либідь.

Городяненко, В. Г. (2008). *Соціологічна енциклопедія*. Академвидав.

Степанов, О. М. (2006). *Психологічна енциклопедія*. Академвидав.

Економічні

Ковальчук, А. Т. (2006). *Фінансовий словник*. Знання.

Мочерний, С. В. (Ред.). (2000–2002). *Економічна енциклопедія* (Т. 1–3). ВЦ Академія.

Ямпольський, С. М. (Ред.). (1969–1972). *Енциклопедія народного господарства Української РСР* (Т. 1–4). Головна редакція УРЕ.

Технічні

Білецький, В. С. (Ред.). (2001–2004). *Гірничий енциклопедичний словник* (Т. 1–3). Східний видавничий дім.

Білецький, В. С. (Ред.). (2004–2011). *Мала гірничо-енциклопедія* (Т. 1–3). Донбас.

Глушков, В. М. (Ред.). (1973). *Енциклопедія кібернетики* (Т. 1–2). Головна редакція Української радянської енциклопедії.

Сільськогосподарські

Білик, Е. В. (2006). *Сучасний словник-довідник бджоляра : 6 000 корисних порад бджолярам-любителям та професіоналам*. ТОВ ВКФ “БАО”.

Білик, Е. В. (2012). *Великий сучасний довідник бджоляра*. ТОВ ВКФ “БАО”.

Пересипкін, Р. (Ред.). (1970–1972). *Українська сільськогосподарська енциклопедія*. Головна редакція УРЕ.

Сучасна енциклопедія птахівництва. Поради фахівців. ТОВ ВКФ “БАО”, 2009. – 352 с.

Медичні, біологічні та хімічні

Барна, М. М. (1997). *Ботаніка: Терміни. Поняття. Персоналії*. Академія.

Гродзінський, А. М. (Відп. ред.). (1990). *Лікарські рослини* : Енциклопедичний довідник. Головна редакція УРЕ.

Жукова, І. М. (2008). *Смачна енциклопедія низькокалорійних страв*. ТОВ ВКФ “БАО”.

Заведя, Т. Л. (2004). *Сучасна енциклопедія любителя кішок: 1500 корисних порад фахівців*. ТОВ ВКФ “БАО”.

Корнєєв, О. (2007). *Універсальна енциклопедія дієтичного і здорового харчування*. ТОВ ВКФ “БАО”.

Підоплічко, І. Г. (Ред.). (1974). *Біологічний словник*. Головна редакція УРЕ. Підоплічко, І. Г. (Ред.). (1986). *Біологічний словник (2-е вид.)*. Головна редакція УРЕ.

Фізико-математичні

Бугай, А. С. (1964). *Короткий тлумачний математичний словник*. Радянська школа.

Вакуленко, М. О., & Вакуленко, О. В. (2008). *Фізичний тлумачний словник: 6644 статті*. Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”.

Климишин, І. А., & Корсунь, А. О. (Заг. ред.). (2003). *Астрономічний енциклопедичний словник*. ЛНУ-ГАО НАНУ.

Юридичні

Ківалов, С. В., & Оборотов, Ю. М. (Ред.). (2006). *Юридична енциклопедія для юнацтва*. Юридична література.

Шемшученко, Ю. С. (Ред.). (1998–2004). *Юридична енциклопедія (Т. 1–6)*. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.

ПЕРСОНАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Бажан, М. П. (Відп. ред.). (1973). *Словник художників України*. Головна редакція УРЕ.

Білецький, О. І. (Відп. ред.), & Махновець, Л. Є. (Уклад.). (2005). *Українські письменники : Біо-бібліографічний словник (Т. 1–5) : Т. 1. Давня Українська література (XI–XVIII ст.) (2-е вид., перероб)*. Прапор.

Болгов, В. В. (Авт.-упоряд.). (2006). *Кращі науково-педагогічні працівники ВНЗ України*. Болгов Медіа Центр.

Кирилюк, Є. П. (Ред.). (1975–1977). *Шевченківський словник* (Т. 1–2). Головна редакція УРЕ.

Кочан, І., & Захлюпана, Н. (2011). *Українська лінгводидактика в іменах*. ЛНУ імені Івана Франка.

Кудрицький, А. В., & Лабінський, М. Г. (Упоряд.). (1997). *Мистецтво України: Біографічний довідник. “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана*.

Лабінський, М. Г., & Мурза, В. С. (Упоряд.). (1992). *Митці України. “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана*.

Опришко, В. Ф. (Кер. ред. кол.). (1998). *Вчені юристи України*. Інститут законодавства Верховної Ради України.

Спілка юристів України. (2001). *Визначні юристи сьогодення* (Гол. редкол. В. О. Євдокимов). Видавничий Дім “Ін Юре”.

Сухомлинська, О. В. (Ред.). (2005). *Українська педагогіка в персоналіях* (Кн. 1–2). Либідь.

РЕГІОНАЛЬНІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Білоусько, О. А. (Ред.). (2009). *Полтавіка. Полтавська енциклопедія* (Т. 1–12) : Т. 12. *Релігія і Церква*. Полтавський літератор.

Вакарчук, І. О. (Голова вид. ради). (2011). *ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка* (Т. 1–2) : Т. 1. ЛНУ імені Івана Франка.

Василенко, Л. С., Войтович, М. В., Губенко, В. М. (Упоряд.). (2004). *Нові імена. Львівщина та львів'яни : Історико-біографічний енциклопедичний довідник*. Віка.

Васильчук, М. (Ред.). (1996–2007). *Енциклопедія Коломиїщини* (Т. 1–8). Вік.

Дорошенко, С. М., & Саміляк, Т. С. (2004). *Місто і люди. Єлисаветград – Кіровоград, 1754–2004*. Імекс-ЛТД.

Івакін, Г. Ю., Кальницький, М. Б., Павленко, Ю. В., & Храмов, О. Ю. (2005). *Визначні пам'ятки Києва*. Фенікс.

Козицький, А., & Підкова, І. (Ред.). (2007–2012). *Енциклопедія Львова* (Т. 1–4). 5 т. Літопис.

Кудрицький, А. В. (Ред.). (1990). *Львівщина : Енциклопедичний довідник*. Головна редакція УРЕ.

Кудрицький, А. В. (Ред.). (1990). *Чернігівщина : енциклопедичний довідник*. Головна редакція УРЕ.

Кудрицький, А. В. (Ред.). (1992). *Полтавщина : енциклопедичний довідник. “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана*.

Мокрицький, Г. П. (2007). *Вулиці Житомира* (Кн. 1). Волинь.

Пасічник, І. (Гол. ред.). (2008). *Острозька академія XVI–XVII ст. : енциклопедія*. Видавництво Національного університету “Острозька академія”.

Шкоропад, Д. О., & Савон, О. А. (2007). *Прилуччина : енциклопедичний довідник*. ТОВ Видавництво Аспект-Поліграф.

Яворський, Г. (Голова ред. кол.). (2004–2010). *Тернопільський енциклопедичний словник* (Т. 1–4). Видавничо-поліграфічний комбінат “Збруч”.

II. ЛІНГВІСТИЧНІ СЛОВНИКИ

ТЛУМАЧНІ

Боярова, Л. Г., Войнов, В. К., Дудка, О. О., Калашник, В. С., Муромцев, І. В., Нелюба, А. М., Пономаренко, В. Д., Трифонов, Р. А., Філон, М. І. (Уклад.). (2002). *Тлумачний словник української мови : Понад 12 500 статей (близько 40 000 слів)*. Прапор.

Боярова, Л. Г., Губарева, Г. А., Дудка, О. О. ... (Уклад.). (2009). *Тлумачний словник сучасної української мови : Загальноживана лексика : Близько 60 000 слів* (В. С., Калашник, ред.). ФОП Співак Т.К.

Боярова, Л. Г., Губарева, Г. А., Дудка, О. О. ... (Уклад.). (2009). *Тлумачний словник сучасної української мови : Фахова лексика : Близько 20 000 слів* (В. С., Калашник, ред.). ФОП Співак Т.К.

Бусел, В. Т. (Ред.). (2001). *Великий тлумачний словник сучасної української мови : Близько 170000 сл. та словосполучень*. Перун.

Ващенко, Л. О., & Єфімов, О. М. (Упоряд.). (1999). *Тлумачний словник-мінімум української мови*. Довіра.

Гринчишин, Д. Г. (Ред.). (2010). *Короткий тлумачний словник української мови*. Просвіта.

Гумецька, Л. Л. (1979). *Короткий тлумачний словник української мови*. Наукова думка.

Дубічинський, В. В. (Ред.). (2011). *Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів*. ВД “Школа”.

Загнітко, А. П., & Щукіна, І. А. (2012). *Сучасний тлумачний словник української мови*. ТОВ ВКФ “БАО”.

Івченко, А. О. (2008). *Тлумачний словник української мови*. Фоліо.

Калашник, В.С. (Ред.). (2005). *Тлумачний словник сучасної української мови*. Прапор.

Комар, Н. (Автор-Упоряд.). (2009). *Тлумачний словник*. Школа.

Куньч, З. (1997). *Універсальний словник української мови*. Навчальна книга – Богдан.

Кусайкіна, Н., & Цибульник, Ю. (Уклад.). (2012). *Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів*. ВД “Школа”.

Мельничайко, О. І. (Уклад.). (2011). *Шкільний тлумачний словник української мови. 1–4 кл. (2-е вид., перер. і доп.)*. Навчальна книга – Богдан.

Німчук, В. В. (Кер.), & Жайворонок, В. В. (Відп. ред.). (2012). *Словник української мови*. Просвіта.

Яременко, В. В., & Сліпущко, О. М. (Уклад.). (2008). *Новий тлумачний словник української мови (Т. 1–3)*. Аконіт.

ІСТОРИЧНІ

Гринчишин, Д. Г., Гумецька, Л. Л., Єдлінська, У. Я., Карпова, В. Л., Керницький, І. М., Керста, Р. Й., Полюга, Л. М., Худаш, М. Л. (Уклад.). (1977–1978). *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. (Т. 1–2)*. Наукова думка.

Гринчишин, Д., Чікало, М. (Уклад.). (1994–2010). *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. (Вип. 1–28) : Вип. 1–15*. НАН України. Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича.

Грінченко, Б. Д. (Ред.). (1907–1909). *Словарь української мови (Т. 1–4)*.

Огієнко, І. (1951). *Українсько-російський словник початку XVII-го віку: із історії культурних впливів України на Московію*. УВАН.

Тимченко, Є., Волошин, Є., Лазаревська, К., & Петренко, Г. (Уклад.). (1930–1932). *Історичний словник українського язика (Т. 1)*. Українська радянська енциклопедія.

СЛОВНИКИ АСОЦІАТИВНОГО ТА ВІЗУАЛЬНОГО ТИПУ

Бутенко, Н. П. (1979). *Словник асоціативних норм української мови*. Вища школа.

Бутенко, Н. П. (1989). *Словник асоціативних означень іменників в українській мові*. Вища школа.

Бусел, Т. В. (Ред.). (2007). *Візуальний словник 5 європейських мов : Німецька, англійська, французька, іспанська, італійська*. Перун.

Коломієць, М. П. (1995). *Словник української мови в малюнках*. Освіта.

Мартінек, С. В. (2007). *Український асоціативний словник (Т. 1–2)*. Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка.

Рігер, Я., & Демська-Кульчицька, О. (2007). *Українсько-польський тематичний словник*. Видавництво Українського католицького університету.

МОРФОЛОГІЧНІ, МОРФЕМНІ ТА СЛОВОТВІРНІ

Городенська, К. (Уклад.). (2007). *Граматичний словник української мови : Сполучники*. Видавництво ХДУ.

Загнітко, А. П., Данилюк, І. Г., Ситар, Г. В., & Шукіна, І. А. (2007). *Словник українських прийменників. Сучасна українська мова*. ТОВ ВКФ "БАО".

Карпіловська, Є. А. (2002). *Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами-омографічними коренями*. Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана.

Клименко, Н. Ф. (Відп. ред.). (2011). *Граматичний словник української літературної мови. Словозміна : Близько 140 000 слів*. Видавничий дім Д. Бураго.

Клименко, Н. Ф., Карпіловська, Є. А., Карпіловський, В. С., Недозим, Т. І. (1998). *Словник афіксальних морфем української мови*. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Національної Академії наук України.

Клименко, Н. Ф., Карпіловська, Є. А., Кислюк, Л. В. (2005). *Шкільний словотвірний словник сучасної української мови*. Наукова думка.

Лозова, Н. (2006). Матеріали словника невідмінюваних іменників. У В. Німчук (Відп. ред.), *Лексикографічний бюлетень* (Вип. 14, с. 163–181). Інститут української мови НАН України.

Лозова, Н. (2007). Складності у визначенні роду іменників (словник). У В. Німчук (Відпов. ред.), *Лексикографічний бюлетень* (Вип. 15, с. 134–144). Інститут української мови НАН України.

Лозова, Н., & Фридрак, В. (2006). *Дзвона чи дзвону, або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку?* Наукова думка.

Полюга, Л. М. (2009). *Словник українських морфем* (3-є вид.). Довіра.
Сікорська, З. С. (1995). *Українсько-російський словотворчий словник* (2-е вид.). Освіта.

Яценко, І. Т. (1981). *Морфемний аналіз : Словник-довідник* (Т. 1–2). Вища школа.

ДІАЛЕКТНІ

Загальні діалектні словники

Авдеева, М. Т. (2008). *Словарь украинских говоров Воронежской области* (Т. 1–2) : Т. 1. А–М. Издательско-полиграфический центр Воронежского государственного университета.

Аркушин, Г. (2000). *Словник західнополіських говірок* (Т. 1–2). Редакційно-видавничий відділ "Вежа" Волинського державного університету ім. Лесі Українки.

Бандрівський, Д. Г. (1961). Матеріали до діалектного словника Бориславського і суміжних районів Львівської області. В *Дослідження і матеріали з української мови* (Т. IV, с. 3–14). Видавництво АН УРСР.

Бичко, З. М. (1992). *Словник діалектної лексики села Грабовець Стрийського р-ну Львівської обл.* Видавництво Львівського університету.

Бичко, З. М. (2005). *Наддністрянські говірки : Короткий словник*.

Бондар, О. І. (Ред.). (2011). *Словник українських говорів Одещини*. Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова.

Борисова, О. Г. (2005). *Кубанские говоры : Материалы к словарю*. КубГУ.

Брилінський, Д. (1991). *Словник подільських говірок*. Хмельницький редакційно-видавничий відділ.

Ващенко, В. С. (Уклад.). (1960). *Словник полтавських говорів*. Видавництво ХДУ ім. О. М. Горького.

Глуховцева, К., Леснова, В., Ніколаєнко, І., Терновська, Т., & Ужченко, В. (Уклад.). (2002). *Словник українських східнослобожанських говірок*. Луганський державний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка.

Горбач, О. (2003а). Словник говірки села Негостина (Румунія). В П. Гриценко, Н. Хобзей (Відп. ред.), *Діалектологічні студії* (Вип. 3, с. 422–453). Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України.

Горбач, О. (2003б). Словник північно-підляської говірки села Добровода близько Гайнівки (Польща). В П. Гриценко, Н. Хобзей (Відп. ред.), *Діалектологічні студії* (Вип. 3, с. 454–488). Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України.

Грицак, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство в текстах)*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Гузар, Г., Закревська, Я., Єдлінська, У., Зеленчук, В., Хобзей, Н. (Уклад.). (1997). *Гуцульські говірки : короткий словник*. НАН України. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича.

Гуйванюк, Н. (Ред.). (2005). *Словник буковинських говірок*. Рута.

Дорошенко, С. І. (1962). Матеріали до словника діалектної лексики Сумщини. *Діалектологічний бюлетень*, 9, 101–122.

Друль, І. С. (2006). *Словник говірки села Грабовець Стрийського району Львівської області (на правах рукопису)*. Волинська обласна друкарня.

Дуда, І. (2011). *Лемківський словник: 26 000 слів*. Астон.

Корзонюк, М. М. (1987). Матеріали до словника західноволинських говірок. В І. Г. Матвіяс (Гол. ред.), *Українська діалектна лексика* (с. 62–267). Наукова думка.

Лесюк, М. (2008). *Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району)*. Нова зоря.

Лисенко, П. С. (1961). *Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся*. АН УРСР.

Лисенко, П. С. (Уклад.). (1974). *Словник поліських говорів*. Наукова думка.

Мельничук, О. С. (1952). Словник специфічної лексики говірки села Писарівка. В *Лексикографічний бюлетень* (Вип. 2, с. 67–98). Видавництво Академії наук Української РСР.

Москаленко, А. А. (1958). *Словник діалектизмів українських говірок Одеської області*. Одеський державний педагогічний інститут імені К. Д. Ушинського.

Нагін, Я. Д. (1965). Словник діалектної лексики говорів Нижньої Наддніпряни. В *XII Республіканська діалектологічна нарада : Тези доповідей* (с. 176–178). Наукова думка.

Негрич, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Березови*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Николаев, С. Л., & Толстая, С. М. (2001). *Словарь карпатоукраинского торуньского говора: с грамматическим очерком и образцами текстов*. Інститут славянознавства РАН.

Омельченко, З. Л., & Клименко, Н. Б. (2006). *Матеріали до словника східноstepових українських говірок*. Видавництво ДонНУ.

Онишкевич, М. Й. (Уклад.). (1984). *Словник бойківських говірок* (Т. 1–2). Наукова думка.

Осташ, Н. (2004). Словник діалектної лексики переселенців із Холмщини. В П. Грищенко, Н. Хобзей (Ред.), *Діалектологічні студії : Вип. 4. Школи, постаті, проблеми*. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України.

Пиртей, П. С. (2001). *Словник лемківської говірки : Матеріали до словника*. Legnica – Wrocław.

Пиртей, П. С. (2004). *Короткий словник лемківських говірок*. Сіверсія МВ.

Піпаш, Ю. О., Галас, Б. К. (2005). *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)*. Ужгородський національний університет.

Прокопенко, В. А. (1972). *Областной словарь буковинских говоров*. В Г. П. Клепикова (Ред.), *Карпатская диалектология и ономастика* (с. 416–438). Наука.

Сабадош, І. (2008). *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Поліграфцентр Ліра.

Сагаровський, А. А. (2005). *Українська діалектологія: Фрагмент Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)*. ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

Сагаровський, А. А. (2006–2009). *Діалектний словник Центральної Слобожанщини (Харківщини)* (Т. 1–3). ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

Сагаровський, А. А. (2009). *Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)*. ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

Сизько, А. Т. (1981). *Словник діалектної лексики говірки села Кишеньок (Кобеляцького району Полтавської області)*. Дніпропетровський державний університет.

Сизько, А. Т. (1990). *Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини*. Дніпропетровський державний університет.

Сікорська, З. С., Шевцова, В. О., & Шутова, Л. І. (2002). *Словник діалектної лексики Луганщин*. Шлях.

Ткаченко, П. (1998). *Кубанский говор. Опыт авторского словаря*. Граница. – (Ткаченко, П. (2008). *Кубанский говор. Опыт авторского*

словаря (2-е изд). Традиция; Ткаченко, П. (2011). *Кубанський говор. Опыт авторского словаря* (3-е изд). Традиция).

Толстой, Н. И. (Отв. ред.). (1968). *Лексика Полесья : Материали для полесского диалектного словаря*. АН СССР. Институт славяноведения.

Турчин, Є. Д. (2011). *Словник села Тилич на Лемківщині*. Українська академія друкарства.

Хобзей, Н., Ястремська, Т., Сімович, О., & Дидик-Меуш, Г. (2013). *Гуцульські світи. Лексикон*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ.

Чабаненко, В. А. (1992). *Словник говірок Нижньої Наддніпряниці* (Т. 1–4). Запорізький державний університет.

Шило, Г. (2008). *Наддністрянський регіональний словник*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Тематичні діалектні словники

Алмашій, М. (2001). *Русинсько-українсько-російський словник : Біля 7 000 слів*. Видавництво В. Падяка.

Андрющенко, В. И., Иванова, Р. Я., Иван, Т. Г. (1994). *Словарь фразеологизмов говорів Кубани*. Издательство АППИ.

Аркушин, Г. Л. (1991). Мисливська лексика західноподільського говору (Матеріали до "Лексичного атласу української мови"). В П. Ю. Гриценко (Відп. ред.), *Дослідження з української діалектології* (с. 181–225). Наукова думка.

Аркушин, Г. Л. (2005). *Словник евфемізмів, уживаних в говірках та молодіжному жаргоні Західного Полісся та західної частини Волині*. Волинська обласна друкарня.

Бабічева, О.Л. (2005). *Інверсійний словник мікротопонімів Чернігівсько-Сумського Полісся*. Інститут української мови НАН України.

Берлізов, А. А. (1959). *Лексика рибальства українських говорів Нижнього Подністров'я*. Чернігівський державний університет.

Вархол, Н., & Івченко, А. (1990). *Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини*. Словацьке педагогічне видавництво.

Ващенко, В. С., & Поповський, А. М. (1994). *Українізми в російських народних говорах*. Дніпропетровський державний університет.

Гороцак, Я. (1993). *Перший лемківсько-польській словник = Pierwszy słownik lemkowski-polski*. Стіваришinya Ленків головний Заряд.

Гримашевич, Г. (2002). *Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок*. Північноукраїнський діалектологічний центр Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Карпенко, В., Волкова, О., Карпенко, О., & Капустіна, Т. (2012). *Словник діалектизмів, запозичень та застарілих слів в українській мові*. Видавець Карпенко В.М.

Керча, І. (2007). *Русинсько-російський словник : Понад 58 000 слів* (Т. 1–2). ПоліПринт.

Куриленко, В. М. (1991). *Лексика тваринництва поліських говорів*. Мрія.

Магрицька, І. (2003). *Словник весільної лексики українських східнословобжанських говірок (Луганська область)*. Знання.

Никончук, М. В. (1985). *Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся*. Наукова думка.

Никончук, М., Никончук, О., & Мойсієнко, В. (2001). *Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії*. Полісся.

Отієнко, І. (1973). *Словник слів у літературній мові не вживаних*. НДУТ.

Панцьо, С. (1997). *Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика)* (Ч. 1). Тернопільський педагогічний інститут.

Поп, Д. І., & Поп, Д. Д. (2001). *Русинський синонімічний словник з українськими відповідниками*. Видавництво В. Падяка.

Ступінська, Г. (2012). *Фразеологічний словник лемківських говірок*. Навчальна книга – Богдан.

Ужченко, В. Д. (1997). *Фразеологічний словник східнословобжанських і степових говірок Донбасу*. ДЗ “ЛНУ ім. Т. Шевченка”.

Ужченко, В. Д., & Ужченко, Д. В. (2000). *Фразеологічний словник східнословобжанських і степових говірок Донбасу*. Альма-матер.

Хібеба, Н. (2005). *Весільна лексика бойківського говору : матеріали до словника*. В П. Гриценко, Н. Хобзей (Відп. ред.), *Діалектологічні студії : Вип. 5. Фонетика, морфологія, словотвір* (с. 298–308). Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ.

Чабаненко, В. А. (2001). *Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпряниці*. “Стат і Ко”.

СОЦІОЛЕКТНІ (ЖАРГОННІ)

Аркушин, Г. Л. (Упоряд.). (2011). *Словник луцьких жаргонізмів і сленгізмів*. Волинський національний університет ім. Лесі Українки.

Асаула, М. (2011). *Словник дитячого мовлення Центральної Слобожанщини (Харківщина)*. Харківське історико-філологічне товариство.

Кондратюк, Т. (2006). *Словник сучасного українського сленгу*. Фоліо.

Назарук, Ю., Ерде, Г., & Борковський, А. (2011). *Гвара: автентична львівська абетка*. Лілея-НВ.

Назарук, В. М., Федорчук, Г.Є., Хом'як, І.М., Чуб'юк, Г. О. (Уклад.). (2011). *Міні-словник сленгових виразів Рівненщини*. Національний університет “Острозька академія”.

Поповченко, О. І. (1996). *Словник жаргону злочинців*. Оберіг.

Ставицька, Л. (2003). *Короткий словник жаргонної лексики української мови*. Критика.

Хобзей, Н., Сімович, К., Ястремська, Т., & Дидик-Меуш, Г. (2009). *Лексикон львівський: поважно і на жарт*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Цацура, О. (2009). *Лаба : Сленг музикантів та творчих осіб*. Український Ре-несанс.

ЕТИМОЛОГІЧНІ

Вербич, С. (2007). *Гідронімія басейну Верхнього Дністра : Етимологічний словник-довідник*. Університетське видавництво "Пульсари".

Вербич, С. (2009). *Гідронімія басейну Середнього Дністра : Етимологічний словник*. Терен.

Габорак, М. М. (2003). *Гідронімія Івано-Франківщини : Словник-довідник*. Прут-Принт.

Габорак, М. М. (2007). *Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля) : Історико-етимологічний словник*. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника.

Габорак, М. М. (2008). *Назви гір і полонин Івано-Франківщини : Словник-довідник (2-е вид., доп.)*. Місто НВ.

Габорак, М. М. (2011). *Топонімія Галицької Гуцульщини : Етимологічний словник-довідник*. Місто НВ.

Ірклієвський, В. (1987). *Етимологічний словник українських прізвищ*. Iskra-Druckerei.

Мельничук, О. С. (Гол. ред.). (1982–2012). *Етимологічний словник української мови* (Т. 1–7). Наукова думка. (вийшло 6 томів).

Огієнко, І. (митр. Іларіон). (1979–1995). *Етимологічно-семантичний словник української мови* (Т. 1–4) (Ю. Мулик-Луцик, ред.). Волинь.

Стрижак, О. С. (Відп. ред.). (1985). *Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі*. Наукова думка.

Тищенко, К. М. (2010). *Іншомовні топоніми України : Етимологічний словник-посібник*. Мандрівець.

Яцій, В. О. (2006). *Ойконімія Коломийського району Івано-Франківської області : матеріали до історико-етимологічного словника*. В О. П. Карпенко (Відп. ред.), *Студії з ономастики та етимології* (с. 150–164). Друкарня видавничого дому "Академперіодика" НАН України.

Яцій, В. О. (2007). *Ойконімія Коломийського району Івано-Франківської області : матеріали до історико-етимологічного словника*. В О. П. Карпенко (Відп. ред.), *Студії з ономастики та етимології* (с. 351–365). Друкарня видавничого дому "Академперіодика" НАН України.

Chekaluk, P. W. (1988). *A concise etymological dictionary of the Ukrainian language* (Vol. 1–2). (Thesis, Macquarie University, Sydney).

Rudnyč'kyj, J. V. (1962–1977). *An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language* (Part 1–16). Ukrainian free Academy of Sciences.

Rudnyč'kyj, J. B. (1972–1982). *An Etymological Dictionary of the Ukrainian language* (Vol. 1–2). Ukrainian free Academy of Sciences; Ukrainain Mohylo-Mazerian Academy of Sciences.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ

Баранцев, К. Т. (Уклад.). (2005). *Англо-український фразеологічний словник* (2-ге вид.). Знання.

Білоноженко, В. М., Гнатюк, І. С., Дятчук, В. В., Неровня, Н. М., & Федоренко, Т. О. (Уклад.). (2003). *Словник фразеологізмів української мови* (Кн. 1–2) (В. О. Винник, відп. ред.). Наукова думка.

Волков, С. В. (2012). *Дитячий фразеологічний словник*. Національний книжковий проект.

Гаврись, В. І., & Пророченко, О. П. (Уклад.). (1981). *Німецько-український фразеологічний словник* (Т. 1–2). Радянська школа.

Забіяка, В. А., & Забіяка, І. М. (2012). *Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування*. Академвидав.

Калашник, В. С., & Колоїз, Ж. В. (2004). *Словник фразеологічних антонімів української мови*. Довіра.

Коваль, А. П., & Коптілов, В. В. (1975). *Крилаті вислови в українській літературній мові*. Вища школа.

Коломієць, Н. Ф., & Регуш, Є. С. (1988). *Словник фразеологічних синонімів* (В. А. Винник, ред.). Радянська школа.

Олійник, І. С., & Сидоренко, М. М. (1991). *Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник*. Радянська школа.

Підмогильний, В., & Плужник, Є. (Уклад.). (1928). *Російсько-український фразеологічний словник*.

Словник фразеологізмів української мови : у 2 т. / [уклад.: В.М. Білоноженко, О.В. Винник, І.С. Гнатюк та ін.; за ред. Л. С. Паламарчука]. – К. : Наук. думка, 2008. – 1096 с.

Юрченко, О. С., & Івченко, А. О. (1993). *Словник стійких народних порівнянь*. Основа.

ІНВЕРСІЙНІ

Бевзенко, С. П. (Відп. ред.). (1985). *Інверсійний словник української мови*. Наукова думка.

Бевзенко, С. П., & Бевзенко, А. Т. (Уклад.). (1971–1976). *Інверсійний словник української мови : Методичні матеріали до спецсемінару з українського словотвору*. Наукова думка.

Грязнухіна, Т. О., Дарчук, Н. П., & Карпіловська, Є. А. (Уклад.). (1998). *Обернений частотний словник сучасної художньої прози*. Спалах.

Ніньовський, В. (1969). *Український зворотний словник*. Український Технічно-Господарський Інститут.

ІНШОМОВНИХ СЛІВ

- Бойків, І., Ізюмов, О., Калишевський, Г., & Трохименко, М. (Уклад.). (1932). *Словник чужомовних слів* (О. Бадан-Яворенко, ред.). УРЕ.
- Борис, Р., & Корбут, С. (1937). *Кишеньковий словничок чужомовних слів із поясненням їхнього значення*. Дешева книжка.
- Доманицький, В. М. (Уклад.). (1906). *Словарик. Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів*. Друк. С. А. Борисова.
- Єрмоленко, С. Я. (Ред.). (2006). *Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання*. Фоліо.
- Кіяниця, П., Лебединський, В., & Могилянський, М. (Уклад.). (1924). *Словник чужомовних слів, що увійшли в мову українську*. Час.
- Кузеля, З., & Чайковський, М. (Зібр.). (1910). *Словар чужих слів: 12000 слів чужого походження в українській мові*. З дукарні тов. «Руска Рада», під зарядом Івана Захарка. (2-ге вид. Ляйпціг, 1918).
- Ліденко, З. (1923). *Український словник чужоземних слів і виразів, що заховують свій правопис і вимову*. Нак. друкарні Кноллера і Сина.
- Льохін, І. В., & Петров, Ф. М. (Ред.). (1951). *Словник іншомовних слів*. Державне видавництво політичної літератури УРСР.
- Матчак, М. (1938). *Найновіший словник чужих слів*. Самоосвіта.
- Мельничук, О. С. (1974). *Словник іншомовних слів*. Головна редакція УРЕ.
- Морозов, С. М., & Шкарапута, Л. М. (2000). *Словник іншомовних слів*. Наукова думка.
- Пиптенко, З. (Уклад.). (1918). *Словник чужих слів, що вживаються в українській мові*. Поступ.
- Самійленко, В. (1918). *Чужомовні слова в українській мові*. *Шлях*, 8, 44–60.
- Скалозуб, О. (1933). *Словник чужих слів, виразів і приповідок, що вживаються в українській мові*. Рекорд.
- Скопненко, О. І., & Цимбалюк, Т. В. (Уклад.). (2006). *Сучасний словник іншомовних слів : Близько 20 тис. слів і словосполучень*. Довіра.
- Скопненко, О. І., & Цимбалюк, Т. В. (Уклад.). (2008). *Сучасний словник-мінімум іншомовних слів : Близько 9000 слів*. Довіра.
- Сліпушко, О. М. (Авт.-уклад.). (2006). *Тлумачний словник іншомовних слів*. Школа.
- Словник чужих слів. Порадник для читача газети*. (1933). Життя. (Обіймає літери А–Г).
- Шевченко, Л. І., Ніка, О. І., Хом'як, О. І., Дем'янюк, А. А. (Уклад.). (2007). *Новий словник іншомовних слів*. Арій.
- Штепа, П. (1977). *Словник чужомовних слів і термінів*. Іван Гладун і сини.

НЕОЛОГІЗМІВ

Зацний, Ю. А., & Янков, А. В. (2008). *Словник неологізмів: англо-український*. Нова Книга.

Корогич, К., Нелюба, А., & Трифонов, Р. (2009). *Лексико-словотвірні інновації (2007) : Словник*. Харківське історико-філологічне товариство.

Мазурик, Д. (2002). *Нове в українській лексиці : Словник-довідник*. Світ.

Нелюба, А. М. (2004). *Лексико-словотвірні інновації (1983–2003)*. Харківське історико-філологічне товариство.

Нелюба, А. М. (2010). *Лексико-словотвірні інновації (2008–2009)*. Харківське історико-філологічне товариство.

Нелюба, А. М., & Нелюба, С. А. (2007). *Лексико-словотвірні інновації (2004–2006)*. Майдан.

Туровська, Л., & Василькова, Л. (2009). *Нові слова та значення. Довіра*.

Чемеркін, С. (2009). Матеріали до словника нових слів і значень (слова з прикладкою *Інтернет*). У В. Німчук (Відп. ред.), *Лексикографічний бюлетень* (Вип. 18, с. 198–219). Інститут української мови НАН України.

СЛОВНИКИ МОВИ ПИСЬМЕННИКІВ І СЛОВОПОКАЖЧИКИ

Адах, Н. А. (2007). *Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти)* (Г. М. Вокальчук, ред.). Видавництво Олега Зеня.

Білих, О. П. (2001). *Лексика україномовних творів Євгена Гребінки (показчик слововживання)*. Алтай.

Бойко, М. Ф. (1961). *Словопоказчик драматичних творів Лесі Українки*. Наукова думка.

Бук, С. (2012). *Частотний словник роману Івана Франка "Основи суспільності": Інтерпретація твору крізь призму статистичної лексикографії*. ЛНУ імені Івана Франка.

Бук, С., & Ровенчак, А. (2007). *Частотний словник роману Івана Франка "Перехресні стежки"*. В Ф. С. Бацевич (Наук. ред.), *Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексичні виміру роману "Перехресні стежки")* (с. 138–369). Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

Бурячок, А. А., Залашко, А. Т., Ротач, А. О., & Северин, М. Д. (1974). *Лексика п'єс та од І. П. Котляревського*. Вища школа.

Ващенко, В. С. (Відп. ред.). (1964). *Словник мови Шевченка* (Т. 1–2). Наукова думка.

Ващенко, В. С. (1982). *Епітети поетичної мови Т.Г. Шевченка*. ДДУ.

Ващенко, В. С., Медведєв, Ф. П., & Петрова, О. П. (1955). *Лексика "Енеїди" І. П. Котляревського (показчик слововживання)*. Видавництво Харківського університету.

Ващенко, В., & Петрова, П. (1951). *Шевченкова лексика: Словопоказчик до поезій Т.Г. Шевченка*. КДУ.

Вокальчук, Г. М. (2004). Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії ХХ століття. В Вокальчук Г. М. *Авторський неологізм в українській поезії ХХ ст.* (с. 94–492). Рівненський державний гуманітарний університет.

Вокальчук, Г. М. (2006). Словник лексичних новотворів Михайля Семенка. В Вокальчук Г. М. *Я – беззразковості поет (словотворчість Михайля Семенка)* (с. 141–176). Перспектива.

Вокальчук, Г. М., & Браун, А. І. (2010). Короткий словник авторських лексичних новотворів Миколи Вінграновського. В Г. М. Вокальчук (Відп. ред.), *Словотворчість шістдесятиків. Микола Вінграновський. Ліна Костенко* (с. 121–138). Видавництво Національного університету Острозька академія.

Грязнухіна, Т. О., Дарчук, Н. П., Карпіловська, Є. А. (Уклад.). (1998). *Обернений частотний словник сучасної української художньої прози*. Спалах.

Гурин, І. І. (1982). *Словник рим Євгена Гребінки*. Миргород.

Діброва, С. М. (2003). *Словник епітетів П. Загребельного*. Сімферополь.

Діброва, С. М. (2004). *Словник рим Т.Г. Шевченка*. Сімферополь.

Дядечко, Л. П., Петренко, О. В., & Прадід, Ю. Ф. (2012). *250 крилатих слів і зворотів М.В. Гоголя: Українсько-російський тлумачний словник*. Видавець ФОП Лемешко К.О.

Льницький, О., & Гавриш, Ю. (Ред. і Упоряд.). (2001). *Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка* (Т. 1–4). КІУС.

Кисілевський, К. (1973). Надпрутський говір Стефаникових персонажів : матеріали до словника. В Кисілевський К. *Українське мовознавство в останній добі* (с. 153–189). Видання Українського Католицького університету ім. св. Климента Папи.

Ковалик, І. (1976). Словник мови художніх творів Івана Франка: Пробний зошит. В І. І. Дорошенко (Відп. ред.), *Українське літературознавство: Іван Франко. Статті і матеріали* (Вип. 26, с. 63–99). Вища школа.

Ковалик, І. І., & Ощипко, І. Й. (1972). *Художнє слово Василя Стефаника (Матеріали для Словопоказчика до новел В. Стефаника)*. ЛДУ.

Ковалик, І. І., Ощипко, І. Й., & Полюга, Л. М. (1990). *Лексика поетичних творів Івана Франка : Методичні вказівки з розвитку лексики*. Львівський державний університет ім. Ів. Франка.

Колоїз, Ж. В. (2003). *Тлумачно-словотвірний словник оказіоналізмів*. ТОВ ЯВВА.

Леськів, Б. (1998). *Фігури мови Тараса Шевченка : Короткий словник на 154 терміни*. Тернопіль.

Меншиков, І. І., & Підмогильна, Н.В. (2008). *Поетичне слово Кобзаря : Словник лексичних компонентів атрибутивних конструкцій*. ІДП "Дирекція ФВД".

Огієнко, І. (1961). *Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови*. Накладом Товариства «Волинь».

Оліфіренко, Л. В. (2003). *Словник поетичної мови Василя Стуса (Рідковживані слова та індивідуально-авторські новотвори)*. Абрис.

Онлайн-конкорданс повних творів Григорія Сковороди на сайті Албертського університету в Канаді <http://www.arts.ualberta.ca/~ukr/skovoroda/NEW/index.php>

Онлайн-конкорданс роману Івана Франка “Перехресні стежки”. <http://www.ktf.franko.lviv.ua/~andrij/science/Franko/concordance.html>

Пінчук, С., & Регушевський, Є. (1966). *Словник літературознавчих термінів Івана Франка*. Наукова думка.

Регушевський, Є. (2002). *Словник мовознавчих термінів Івана Франка*. Доля.

Рудь, О. М. (2001). *Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників*. ДПУ ім. А. С. Макаренка.

Сизько, А. Т. (1970). *Лексика мови Архипа Тесленка*. Словопоказчик оповідань. Харків.

Сікорська, З. С., Глуховцева, К. Д., & Тарнавська, Г. П. (1996). *Художнє слово Бориса Грінченка: Словник іменників та їх атрибутів. Слово і пісня Бориса Грінченка : Вісник інституту грінченкознавства, зошит третій, 32–40.*

Сікорська, З. С. Д., Горюшкіна, О. М. (1995). *Поетичне слово Василя Симоненка : Словникові матеріали*. Красний Луч.

Словник Лесі Українки. <http://myslenedrevo.com.ua/studies/lesja/bio/slovn.html>

Терлак, З. (2010). *Словник мови поетичної збірки Івана Франка “Зів’яле листя”*. ЛНУ імені Івана Франка.

Цапук, І. В. (2010). *Короткий словник авторських лексичних новотворів Ліни Костенко*. В Г. М. Вокальчук (Відп. ред.), *Словотворчість шістдесятників*. Микола Вінграновський. Ліна Костенко (с. 106–121). Видавництво Національного університету “Острозька академія”.

ОНОМАСТИЧНІ

Антропонімі

Аркушин, Г. Л. (2009а). *Словник варіантів власних імен північно-західної України : А–Я*. Волинський національний університет ім. Лесі Українки.

Аркушин, Г. Л. (Упоряд.). (2009b). *Словник прізвиць північно-західної України (Т. 1–3)*. РВВ “Вежа” Волинського національного університету ім. Лесі Українки.

Бабич, Н. Д., Колесник, Н. С., Лук’янюк, К. М., Скаб, М. В., & Редьква, Я. П. (2002). *Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини)*. Букрек.

- Белей, Л. (1993). *Ім'я для дитини в українській родині*. Просвіта.
- Буркат, В. П. (2005). *Оригінальні козацькі прізвища*. Київ.
- Бурячок, А. А. (1996). *Правописний словник імен і найпоширеніших прізвищ*. Манускрипт.
- Горпинич, В. О. (2000). *Прізвища степової України : Близько 75 000 слів*. Дніпропетровський державний університет.
- Горпинич, В. О., & Корнієнко, І. А. (2003). *Прізвища Дніпровського Припоріжжя : Близько 20 000 прізвищ*. Пороги.
- Дей, О. І. (1969). *Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.)*. Наукова думка.
- Дзятківська, Н. П., Левченко, С. П., & Скрипник, Л. Г. (1954). *Українсько-російській і російсько-українській словник власних імен людей*. Видавництво Академії наук УРСР.
- Лещук, Т. (1993). *Довідник німецькомовних власних імен (Близько 5 тисяч слів)*. Українська Асоціація творчої інтелігенції “Світ культури” : Товариство української мови ім. Тараса Шевченка “Просвіта”.
- Новикова, Ю. М. (2007). *Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини*. Вебер (Донецька філія).
- Олійник, Т. (Уклад.). (2000). *Англо-український словник власних назв та імен: близько 3000 слів і словосполучень*. Підручники & посібники.
- Пристайко, Т. С. (Авт.-упоряд.). (2007). *Російсько-український словник прізвищ мешканців м. Дніпропетровська*. Дніпропетровський національний університет.
- Регушевський, Є. С., Регушевська, А. І., & Усеїнов, С. М. (2007). *Кримськотатарські чоловічі імена та по батькові*. Кримськотатарсько-український правописний словник. Доля.
- Редько, Ю. (1969). *Довідник українських прізвищ*. Радянська школа.
- Рикова, З. Г., & Щеголівська, Н. В. (Упоряд.). (1997). *Російсько-український словник: Прізвища, Імена, Імена по батькові; Области; Райони; Міста; Селища міського типу; Села*. РПВ “Оригінал”.
- Скрипник, Л. Г., & Дзятківська, Н. П. (Уклад.). (1986). *Власні імена людей*. Наукова думка.
- Софінська, І. (2008). *Ілюстрований словник імен*. Каменяр.
- Трійняк, І. І. (2005). *Словник українських імен*. Довіра.
- Тулуб, О. (1928). *Словник псевдонімів українських письменників*. Українська академія наук.
- Фаріон, І. (2001). *Етимологічний словник прізвищевих назв*. В Фаріон І. *Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини кін. XIII – поч. XIX ст. (з етимологічним словником)* (с. 133–323). Літопис, 2001.
- Чабаненко, В. (2005). *Прізвища Нижньої Наддніпряниці* (Кн. 1–2). Запорізький національний ун-т. Кафедра загального і слов'янського мовознавства.
- Чучка, П. П. (2005). *Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник*. Світ.

Чучка, П. П. (2011). *Слов'янські особові імена українців : Історико-етимологічний словник*. Ліра.

Шульська, Н. (2008). *Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині*. Волинська обласна друкарня.

Топонімі

Аркушин, Г. Л. (Упоряд.). (2006). *Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель (Т. 1–2) : Т. I. РВВ "Вежа" Волинського державного університету ім. Лесі Українки*.

Бабічева, О. Л. (2005). *Інверсійний словник мікротопонімів Чернігівсько-Сумського Полісся*. Інститут Української мови НАН України.

Бучко, Д. (2001). *Інверсійний словник ойконімів України*. Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Горпинич, В. О. (1994). *Словник відтопонімічних прикметників і назв жителів України (Т. 1–2) : Т. 1*. Кіровоград.

Горпинич, В. О. (2000). *Словник відтопонімічних прикметників і назв жителів України (ойконіми, ад'ектоніми, катойконіми)*. Дніпропетровський національний університет.

Горпинич, В. О. (2001). *Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімічні прикметники)*. Довіра.

Громко, Т. В., Лучик, В. В., & Поляруш, Т. І. (1999). *Словник народних географічних термінів Кіровоградщини*. РВГІЦ КДПУ.

Дергач, Д. (2009). *Словник онімів українських мас-медіа*. ВПЦ Київський університет.

Дорош, М. Н. (2001). *Топонімічний довідник Хмельницького району*. Універсум-Вінниця.

Железняк, І. М., Карпенко, О. П., Лучик, В. В., Поляруш, Т. І., Стрижак, О. С., & Шульгач, В. П. (Уклад.). (2004). *Словник мікрогідронімів України: Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина*. Обереги.

Железняк, І. М., Корепанова, А. П., Масенко, Л. Т., Непокупний, А. П., Німчук, В. В., Отін, Є. С., Стрижак, О. С., & Цілуйко, К. К. (Уклад.). (1979). *Словник гідронімів України*. Наукова думка.

Железняк, І. М., Корепанова, А., Масенко, Л., Стрижак, О. (Уклад.). (1985). *Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі*. Наукова думка.

Зеленько, А. С., Лесовець, Н. М. (Уклад.). (2003). *Довідник ергонімів (назв установ та організацій) у сфері соціально-побутового обслуговування м. Луганська*. Альма-магер.

Кара-Моско, А. С., & Токарський, М. К. (1953). *Російсько-український словник географічних назв*. Радянська школа.

Карпенко, Ю. (1973). *Топонімія Буковини*. Наукова думка.

Князьков, Ю. П. (2004). *Запорізька область : Історико-географічний і топонімічний словник : Вип. 1*. Василівський, Вільнянський, Гуляйпільський, Запорізький, Новомиколаївський райони. Тандем У.

Костриця, М. Ю., & Кондратюк, Р. Ю. (2002). *Історико-географічний словник Житомирщини* (Т. 1–3) : Т. 1. *Абрамок-Йосипівка*. Інститут історії НАН України, Інститут географії НАН України, Всеукраїнська спілка краєзнавців, Українське географічне товариство, Житомирське науково-краєзнавче товариство дослідників Волині.

Крижанівська, О. І. (2001). *Інверсійний словник ойконімів України*. РВЦ КДПУ ім. Володимира Винниченка.

Кругляк, Ю. М. (1978). *Ім'я вашого міста: Походження назв міст і селищ міського типу Української РСР*. Наукова думка.

Перепаца, А. М., & Яреценко, А. П. (Авт.-упоряд.). (1991). *Топонімічний словник Харківщини*. Харківський державний педагогічний ін-т ім. Г.С. Сковороди.

Пономаренко, Л., & Різник, О. (2003). *Київ: Короткий топонімічний довідник*. Павлім.

Тищенко, К. М. (2010). *Іншомовні топоніми України : Етимологічний словник-посібник*. Мандрівець.

Трубачев, О. Н. (1968). *Обратный словарь гидронимов*. В Трубачев О. Н. *Названия рек Правобережной Украины* (с.). Наука.

Худаш, М. Л. (1995). *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів. Утворення від слов янських автохтонних відкомпозитивних скорочених особових власних імен*. Наукова думка.

Чабаненко, В. А. (1999). *Великий Луг Запорозький : Історико-топонімічний словник*. ЗДУ.

Швець, Г. І., Дрозд, Н. І., & Левченко, С. П. (Уклад.). (1957). *Каталог річок України*. АН УРСР.

Шульгач, В. П. (2001). *Ойконімія Волині : Етимологічний словник-довідник*. Кий.

Янко, М. П. (1973). *Топонімічний словник-довідник Української РСР*. Радянська школа.

Янко, М. П. (1998). *Топонімічний словник України*. Знання.

ОРФОГРАФІЧНІ

Бурячок, А. А. (2002). *Орфографічний словник української мови* (2-е вид., доопрац.). Наукова думка.

Бурячок, А. А. (2012). *Орфографічний словник учня*. Навчальна книга – Богдан.

Бусел, В. Т. (Ред.). (2004). *Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики, 253 000 слів*. Перун.

Головащук, С. І. (2008). *Орфографічний словник складних слів української мови : Понад 23 000 слів*. Наукова думка.

Головащук, С. І., Пещак, М. М., Русанівський, В. М., & Тараненко, О. О. (1999). *Орфографічний словник української мови*. Близько 125 тис. слів. Наукова думка.

Голоскевич, Г. (1994). *Правописний словник (за нормами українського правопису ВУАН, Х., 1929)*. НТШ.

Дубічинський, В. В., & Косенко, Н. Я. (Уклад.). (2009). *Сучасний орфографічний словник української мови : 140 000 слів*. ВД "Школа".

Жайворонок, В. В. (2004). *Велика чи мала літера? : Словник-довідник (близько 10 000 номінацій)*. Наукова думка.

Івченко, А. (2002). *Новий орфографічний словник української мови*. Кальварія.

Івченко, А. (2007). *Новий орфографічний словник української мови*. Навчальна книга – Богдан.

Івченко, А. (2001). *Орфографічний словник української мови*. Фоліо.

Рудницький, Я., & Церкевич, К. (Ред.). (1979). *Правописний словник української мови*. Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук і Науково-дослідне товариство української термінології.

Русанівський, В. М. (Ред.). (2006). *Український орфографічний словник : Близько 165 000 слів*. Дніпро.

Чумак, В. В., Шевченко, І. В., Шевченко, Л. Л., & Ярун, Г. М. (Уклад.). (2008). *Український орфографічний словник : Близько 172 000 слів*. Довіра.

Шевченко, Л. І., & Ніка, О. І. (Уклад.). (2008). *Сучасний орфографічний словник української мови. З граматичними коментарями*. Близько 40 000 слів. Аріф.

ОРФОЕПІЧНІ ТА АКЦЕНТОЛОГІЧНІ

Вихованець, І. Р., Єрмоленко, С. Я., Сологуб, Н. М., Щербатюк, Г. Х. (Уклад.). (1973). *Українська літературна вимова і наголос : Словник-довідник* (М. А., Жовтобрюх, відп. ред.). Наукова думка.

Головащук, С. І. (2003). *Словник наголосів : Понад 20 000 слів*. Наукова думка.

Пещак, М. М., Русанівський, В. М., Сологуб, Н. М., Чумак, В. В., & Ярун, Г. М. (Уклад.). (2001). *Орфоепічний словник української мови* (Т. 1–2). Довіра.

Погрібний, М. І. (1959). *Словник наголосів української літературної мови*. Радянська школа.

Погрібний, М. І. (Уклад.). (1984). *Орфоепічний словник : близько 40 000 слів*. Радянська школа.

Русанівський, В. М. (Ред.). (2006). *Орфоепічний словник української мови*. Перун.

ПАРОНІМІВ

Гринчишин, Д. Г., & Сербенська, О. А. (Уклад.). (1986). *Словник паронімів української мови*. Радянська школа.

АНТОНІМІВ

Калашник, В. С., & Колоїз, Ж. В. (2008). *Словник фразеологічних антонімів української мови*. Довіра.

Полюга, М. М. (1987). *Словник антонімів : Понад 2000 антонімічних пар* (Л. С. Паламарчук, ред.). Радянська школа.

Полюга, М. М. (2008). *Повний словник антонімів української мови*. Довіра.

СИНОНІМІВ

Багмет, А. (1982). *Словник синонімів української мови : Т. 1. А–П*. Наукове товариство імені Шевченка.

Бурячок, А. А., Гнатюк, Г., М. Головащук, С. І., Горюшина, Г. Н., Лозова, Н. Є., Мельник, Н. Ю., Нечитайло, О. І., Родніна, Л. О., Тараненко, О. О., & Фридрак, В. Б. (Уклад.). (1999). *Словник синонімів української мови* (Т. 1–2). Наукова думка.

Деркач, П. М. (1960). *Короткий словник синонімів української мови*. Радянська школа.

Зубков, М. (2010). *Практичний словник синонімів української мови*. ФОП Співак Т.К.

Караванський, С. (1993). *Практичний словник синонімів української мови : Близько 15000 синонімічних рядів*. СП “Кобза”.

Полюга, Л. М. (2007). *Словник синонімів української мови*. Довіра.

ОМОНІМІВ

Демська, О. М., & Кульчицький, І. М. (1996). *Словник омонімів української мови*. Фенікс.

Іващенко, В., Тюменцев-Хвиля, М., & Хвиля-Тюменцева, Н. (2007). *Матеріали до “Словника співзвучних слів української мови”* (Літери А, Б). У В. Німчук (Відпов. ред.), *Лексикографічний бюлетень* (Вип. 15, с. 71–126). Інститут української мови НАН України.

Кочерган, М. П. (1997). *Словник російсько-українських міжмовних омонімів (“фальшиві друзі перекладача”)*. Академія.

Куньч, З. (1997). *Словарь русско-украинских языковых омонимов*. Академія.

Різників, О. (2011). *Одноримки. Словник омонімів та схожослів* (2-е вид., доп. і перероб.). Навчальна книга – Богдан.

СКОРОЧЕНЬ

Паламарчук, Л. С. (Ред.). (1988). *Словник скорочень в українській мові : Понад 21000 скорочень*. Вища школа.

СТИЛІСТИЧНІ

Бибик, С. П., Ермоленко, С. Я., & Пустовіт, Л. О. (1998). *Словник епітетів української мови*. Довіра.

Бурячок, А. А., & Гурін, І. І. (Уклад.). (1979). *Словник українських рим*. Наукова думка.

Головашук, С. І. (2010). *Словник-довідник з українського літературного слововживання*. Наукова думка.

Гринчишин, Д. Г., Капелюшний, А. О., Пазяк, О. М., Сербенська, О. А., & Терлак, З. М. (1989). *Словник труднощів української мови : Близько 15 000 слів* (С. Я. Ермоленко, ред.). Радянська школа.

Гринчишин, Д., Капелюшний, А., Сербенська, О., & Терлак, З. (1996). *Словник-довідник з культури української мови*. Фенікс.

Ермоленко, С. Я., Ермоленко, В. І., & Бибик, С. П. (2012). *Новий словник епітетів української мови*. Грамота.

Калашник, В. С. (Заг. ред.). (2009). *Словник труднощів української мови : Близько 100 000 слів*. ФОП Співак В.Л.

Караванський, С. (2004). *Словник рим української мови*. БАК.

Коломієць, М. П., & Регушевський, Є. С. (1986). *Короткий словник перифраз*. Радянська школа.

Огієнко, І. (1924). *Український стилістичний словник*. Наукове товариство ім. Шевченка.

Сербенська, О., & Білоус, М. (2003). *Екологія українського слова : Практичний словник-довідник*. Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка.

Ставицька, Л. (2008). *Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми*. Критика.

Тихий, О. (2009). *Словник мовних покручів*. Товариство ім. Олекси Тихого.

ЧАСТОТНІ

Бук, С. (2006а). *3 000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови* (Ф. С. Бацевич, ред.). ЛНУ імені Івана Франка.

Бук, С. (2006б). *3 000 найчастотніших слів розмовно-побутового стилю сучасної української мови* (Ф. С. Бацевич, ред.). ЛНУ імені Івана Франка.

Грязнухіна, Т. О., Дарчук, Н. П., Карпіловська, І. А. (Уклад.). (1998). *Обернений частотний словник сучасної української художньої прози*. Спалах.

Критська, В. І., Колонов, Г. В., Недозим, Т. І., Орлова, Л. В., Пуздирева, Т. К., Романюк, Ю. В. (2001). *Частотний словник наукового стилю (філософії, літературознавства, мовознавства)*. Mova.Info. <http://www.mova.info/Page2.aspx?l1=176>

Перебийніс, В. С. (Ред.). (1981). *Частотний словник сучасної української художньої прози* (Т. 1–2). Наукова думка.

Частотний словник сучасної української поетичної мови (б.д.). Mova. Info. <http://www.mova.info/Page2.aspx?l1=89>

Частотний словник сучасної української публіцистики. (б.д.). Mova. Info. <http://www.mova.info/freqcard.aspx?l1=98&sl=publicist>

Частотний словник українського публіцистичного стилю. (2004). Mova.Info. <http://www.mova.info/Page2.aspx?l1=178>

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ

СУСПІЛЬНІ НАУКИ

Мовознавство

Бацевич, Ф. С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації. Довіра.*

Бучко, Д., & Ткачова, Н. (2012). *Словник української ономастичної термінології.* Ранок НТ.

Вакарюк, Л. О., & Панцьо, С. Є. (2007). *Український словотвір у термінах.* Джура.

Ганич, Д. І., Олійник, І. С. (Уклад.). (1985). *Словник лінгвістичних термінів.* Вища школа Головне видавництво.

Грох-Грохольський, Ю. (Уклад.). (1917). *Російсько-український словник граматичних термінів.* Козятин.

Єрмоленко, С. Я., Бибик, С. П., & Тодор, О. Г. (2001). *Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів* (С. Я. Єрмоленко, ред.). Либідь.

Кротевич, Є., & Родзевич, Н. (1957). *Словник лінгвістичних термінів* (С. В. Кротевич, ред.). Видавництво АН УРСР.

Левицький, В. В., Іваницька, М. Л., Іваницький, Р. В. (Уклад.). (1996). *Словник лінгвістичних термінів.* Чернівецький державний університет.

Олікова, М. О., Семенюк, А. А., Тарнавська, О. М. (2010). *Словник соціолінгвістичних та етнолінгвістичних термінів = A Dictionary of Sociolinguistic and Ethnolinguistic Terms.* Волинський національний університет ім. Лесі Українки.

Ципердюк, О. (2010). *Сучасна українська літературна мова. Морфологія: термінологічний словник.* Місто НВ.

Літературознавство

Гетьманець, М. Ф. (2003). *Сучасний словник літературознавчих термінів.* Веста: Ранок.

Гром'як, Р. Т., Ковалів, Ю. І., Теремко, В. І. (Ред. кол.). (1997). *Літературознавчий словник-довідник.* Академія.

Козовик, Я. І., & Пономарів, О. Д. (Уклад.). (1985). *Словник античної міфології*. Наукова думка.

Лесин, В. М., & Пулинець, О. С. (1965). *Словник літературознавчих термінів*. Радянська школа.

Інші суспільні науки

Андріанов, С. М. (Упоряд.). (2008). *Англо-український юридичний словник : Близько 75 000 термінів* (Л. І. Шевченко, ред.). Арії.

Беліков, О. О. (2011). *Тлумачний словник найсучасніших юридичних термінів господарської діяльності*. Прапор.

Білик, Я. (1925). *Політичний словник. Популярне пояснення понад 3000 малозрозумілих політичних слів, назв, імен та термінів*. Книгоспілка.

Борисенко, І. І., Саенко, В. В., Конончук, Н. М., & Конончук, Т. І. (2007). *Сучасний українсько-англійський юридичний словник : Близько 30 000 термінів і стійких словосполучень*. Юрінком Інтер.

Бурячок, А., Демський, М., & Якимович, Б. (Уклад.). (1995). *Російсько-український словник для військовиків : Майже 32000 слів і словосполук*. Варта.

Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник*. Либідь.

Жигадло, І. (1918а). *Короткий московсько-український правничий словник*. Видавництво Полтавського Українського Правничого Товариства.

Жигадло, І. (1918b). *Короткий московсько-український словник судівництва та діловодства*. Видавництво Полтавського Українського Правничого Товариства.

Жигадло, І. (1925). *Російсько-український словничок ремесств, професій та підприємств*. Друкарня У. В. О. ім. Фрунзе.

Звінський, І. (1920). *Начерк філософічної термінології*. Видавництво коопер. "Допомога школі" Черкаської повітової вчительської спілки.

Карабан, В. І. (Уклад.). (2003а). *Англо-український юридичний словник : Понад 65 тисяч термінів, слів і словосполучень*. Нова книга.

Карабан, В. І. (Уклад.). (2003b). *Українсько-англійський юридичний словник : Понад 65 тисяч термінів, слів і словосполучень*. Нова книга.

Колодний, А., & Лобовика, Б. (Ред.). (1996). *Релігієзнавчий словник*. Четверта хвиля.

Комаров, Б., & Волянський, Р. (1926). *Короткий українсько-російський словник бібліотечної термінології*. Одеса.

Левицький, К. (1920). *Німецько-український правничий словар*. Накл. Видавн. Спілки у Відні.

Леонтович, В., & Єфимов, О. (1919). *Московсько-український правничий словничок*. Друкар.

Лисько, З. (1994). *Музичний словник*. Музична Україна. (Репринтне видання 1933 р.).

Ловецький, Ф. (1918). *Короткий московсько-український словник для юристів*. Прогрес.

Мартинова, І. (Авт.-упоряд.). (2011). *Словник історичних термінів і понять*. Прапор.

Микульчик, Р. Слободян, П., Діденко, Є., & Рак, Т. (2012). *Словник-довідник термінології музейництва*. Видавництво Національного університету "Львівська політехніка".

Муравйов, В. І. (Упоряд.). (2009). *Новий українсько-англійський юридичний словник : Близько 50 000 термінів* (Л. І. Шевченко, В. І. Муравйов, ред.). Арій.

Новохатський, К. Є., Селіверстова, К. Т., Гончарова, Н. І. ... (Авт.-упоряд.). (1998). *Архівістика: Термінологічний словник*. Центр навчальної літератури.

Осінчука, В. Г., & Попеску, І. К. (Ред.). (1993). *Російсько-український словник з фізичної культури і спорту*. Світ.

Пошивайло, О. (1993). *Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України (Гетьманщина)*. Українське народознавство.

Пуряєва, Н. (2001). *Словник церковно-обрядової термінології*. Свічадо.

Свободін, М., & Кохановський, М. (1925). *Практичний правничий словник російсько-український*. Селянська правда.

Смолій, В., Верстюк, В., Віднянський, С., Горбик, В., Даниленко, В., Коваль, М., Котляр, М., Кульчицький, С., Литвин, В., Майборода, О., Панченко, П., Пінчук, Ю., Сарбей, В., Слюсаренко, А., Тронько, П. (Ред. кол.). (1997). *Малий словник історії України*. Либідь.

Сташко, В. М. (1996). *Російсько-український словник бібліотечно-бібліографічних термінів : Близько 67000 термінів*. Науково-технічна бібліотека "Львівської політехніки" (2-е вид., перероб.). БаК.

Трищук, О. В., Киричок, П. О., & Фіголь, Н. М. (Уклад.). (2011). *Короткий словник загальнонаукових та соціокомунікативних термінів*. НТУУ "КПІ".

Шапар, В. Б., Олефир, В. О., Куфлієвський, А. С., Фурманець, Б. І., Рютін, В. В., Гура, С. О., Назаров, О. О., & Шапар, О. В. (2009). *Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів*. Прапор.

Шемшученко, Ю. С. (Ред.). (1996). *Юридичний словник-довідник*. Феміна.

Шимків, А. (2004). *Англо-український тлумачний словник економічної лексики*. Видавничий дім Києво-Могилянська академія.

Юрія, С. І. (Ред.). (2003). *Англо-український словник ділових термінів : понад 20000 слів з додатками; для економістів, бізнесменів, фахівців фінансово-кредитної сфери, банківської справи, студентів, викладачів, перекладачів*. Карт-бланш.

Якуб'як, М. В., Бур'як, М. І., Кищак, С. І., Кудиба, С. М., Проскурняк, М. Б., & Солук, Н. В. (Уклад.). (2011). *Англійсько-український словник термінів мистецтва*. НДС ЛНАМ.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Александровський, Б. П. (1924). *Шкільний медичний словник* (за Галиним). Українхреста.

Андерш, Й. Ф., Воробйова, С. А., & Кравченко, М. В. (1994). *Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки* (Т. К. Черторизька, ред.). Наукова думка.

Балабан, Т. (Уклад.). (2000). *Англійсько-український словник-довідник інженерії доквілля : Близько 15 000 термінів*. Видавництво ДУ "Львівська політехніка".

Барна, М. М. (1997). *Ботаніка: Терміни. Поняття. Персоналії* [словник]. Академія.

Вассер, С. П., Дудка, І. О., Єрмоленко, В. І., Зерова, М. Д., & Єльченко, А. Я. (1996). *Російсько-український словник наукової термінології: Біологія. Хімія. Медицина* (О. Д. Бельгард, ред.). Наукова думка.

Вікул, Є. (1918). *Російсько-український словничок термінів фізики і хімії*. Гадяч.

Вовченко, Р., Матковський, О., Бохорська, Л., & Полубічко, О. (Уклад.). (2011). *Російсько-український геологічний словник*. ЛНУ імені Івана Франка.

Гейченко, В. В., Завірюхіна, В. М., Зеленюк, О. О., Коломієць, В. Г., & Кратко, М. І. (1998). *Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос* (Ю. О. Митропольський, ред.). Наукова думка.

Герасименко, О. І. (1997). *Судово-медичний російсько-український словник-довідник*. Право.

Гродзинський, Д. М., Симоненко, Л. О., Годована, М. П., Овсейчик, С. В., Туровська, Л. В., Яценко, Н. О., & Василькова, Л. М. (Уклад.). (2012). *Словник української біологічної термінології : близько 80 000 термінів*. КММ.

Заблоцький, Ф. Д., & Заблоцька, О. Ф. (Уклад.). (2010). *Англійсько-український геодезичний словник*. Видавництво ДУ "Львівська політехніка".

Корнілов, М. Ю., Білодід, О. І., Кисельова, С. І., Давидова, Н. О. (Упоряд.). (1994). *Англо-українсько-російський словник з хімії* (Кн. 1–2). Либідь.

Кочерга, О., & Мейнарівич, Є. (Уклад.). (2010). *Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки)*. Нова книга.

Кучеренко, М. Є., Пашенко, О. Ю., Туряниця, І. М., & Фабрі, З. Й. (Упоряд.). (1995). *Російсько-український тлумачний словник з молекулярної біології*. Либідь.

Лазаренко, Є. К. (Уклад.). (1975). *Мінералогічний словник (українсько-російсько-англійський)*. Наукова думка.

Мокіна, Н. Р. (Упоряд.) (2009). *Новий англо-український, українсько-англійський медичний словник : Близько 24 000 термінів* (Л. І. Шевченко, В. І. Шматко, В. В. Лось, ред.). Арії.

Опейда, Й., & Швайка, О. (2008). *Глосарій термінів з хімії*. Вебер.

Павловський, М., Петрух, Л., & Головка, І. (Ред.). (1995). *Українсько-латинський-англійський медичний тлумачний словник : Близько 33000 термінів* (Т. 1–2.). Видавнича спілка “Словник” Львівського державного медичного університету.

Савченко, В. І., Ципко, О. К., & Арсірій, Ю. О. (Упоряд.). (1993). *Російсько-український словник геологічних термінів : 29000 слів*. Десна.

Шевченко, Л. І., & Шматко, В. І. (Відп. ред.). (2006). *Новий англо-український медичний словник*. Арії.

МАТЕМАТИКА. ІНФОРМАТИКА. ТЕХНІКА

Бастун, В. М., & Григоренко, Я. М. (2008). *Російсько-українсько-англійський словник з механіки*. Наукова думка.

Білоштан, А. П., Бойко, М. Ф., & Дорошенко, К. П. (Уклад.). (1963). *Російсько-український сільськогосподарський словник*. Вид. АН УРСР.

Ванін, В. В., & Герасимчук, В. А. (Упоряд.). (1994). *Російсько-український словник з нарисної та прикладної геометрії, загального машинобудування, комп'ютерної графіки : 7000 слів*. Либідь.

Диденко, О. (Уклад.). (1921). *Словник російсько-український математичної термінології*. Видавництво Запорізького відділу народної освіти.

Іваницький, Р. В., & Кияк, Т. К. (Упоряд.). (1995). *П'ятимовний тлумачний словник з інформатики*. Віпол.

Калашник, В. С., & Черпак, М. Т. (Ред.). (2006). *Російсько-український словник з радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики*. Наукова думка.

Карачун, В. Я., Карачун, О. А., & Гульчук, Г. Г. (Уклад.). (1995). *Російсько-український математичний словник : Близько 20000 термінів*. Вища школа.

Козирський, В., & Шендеровський, В. (Уклад.). (1996). *Словник фізичної лексики : Українсько-англійсько-німецько-російський*. Рада.

Коссак, О. М. (1995). *Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки : Понад 15 000 термінів*. СП “БаК”.

Мацько, Л. І., Трегуб, І. Г., Христенюк, В. Ф., & Христенюк, І. В. (Уклад.). (1994). *Російсько-український загальнотехнічний словник : Близько 113000 слів*. Вища школа.

Мейнарович, Є., & Кратко, М. (Уклад.). *Англійсько-український словник з математики та кібернетики : Біля 50 000*. ВТФ “Перун”.

Риндик, С. (1924). *Термінологічний словник міцності матеріалів*. В Риндик С. *Міцність матеріалів* (с. I–XXII). Український Громадський Видавничий Фонд.

Рицар, Б. (Ред.). (2006). *Англійсько-український глосарій виробів Microsoft®: громадська редакція*. ЕКОінформ.

Саврук, М. П. (2008). *Українсько-англійський науково-технічний словник*. Наукова думка.

Таланчук, П. М., Ярема, С. Я., Коровайченко, Ю. М., Ярема, С. М., & Моргунюк, В. С. (2006). *Норми української науково-технічної мови. Тлумачний словник термінів з видавничої, поліграфічної та пакувальної справи*. Університет "Україна".

Хведорів, Н. М. (1919). *Московсько-українська термінологія елементарної математики*. Вид. Правобережн. Філії Кат. Укр. В-ва.

Чайковський, М. (1924). *Систематичний словник української математичної термінології з поазбучним українсько-російським словником* : Ч. 1. *Елементарна математика*. Видавництво української молоді.

Щириця, Ю. (1917). *Термінологія і програма систематичного курсу арифметики*. Видавництво Вінницького Товариства "Просвіта".

ПЕРЕКЛАДНІ

Англійська мова

Англо-український словник від LinguistPro.

Балла, М. І. (Уклад.). (1996). *Англо-український словник — English-Ukrainian Dictionary* : Близько 120000 слів (Т. 1–2). Освіта.

Баранцев, К. Т. (Уклад.). (2005). *Англо-український фразеологічний словник* : Близько 30 000 фразеологічних виразів. Знання.

Бусел, В. (Заг. ред.). (2010). *Англо-український словник, українсько-англійський словник* : Близько 500 000 од. Перун.

Гороть, Є. І. (Ред.). (2006). *Англо-український словник* : Більше 100 000 слів (350 000 варіантів перекладу). Нова Книга.

Гороть, Є. І. (Ред.). (2009). *Українсько-англійський словник* : Близько 200 000 слів. Нова Книга.

Закреницька, Л. А. (Уклад.). (2012). *Англо-український глосарій християнсько-богословських термінів* (О. Д. Огуй, наук. ред.). Хмельницький національний університет.

Подвезько, М. П. (Уклад.). (1952). *Українсько-англійський словник* : Близько 60000 слів. Радянська школа.

Подвезько, М. П., & Балла, М. І. (Уклад.). (1974). *Англо-український словник* : Близько 65000 слів (Ю. О. Жлуктенко, ред.). Радянська школа.

English-Ukrainian Dictionary. (n.d.). CyberMova. <http://www.cybermova.com/cgi-bin/onlinedic.pl>

Krett, J. N., & Andrusyshen, C. H. (1955). *Complete Ukrainian-English Dictionary*. University of Saskatchewan.

Ukrainian-English Dictionary. (n.d.). CyberMova. <http://www.cybermova.com/cgi-bin/oluaen.pl>

www.slovyk.org.ua. (n.d.). *FREELANG Ukrainian-English and English-Ukrainian online dictionary.* <https://www.freelang.net/online/ukrainian.php?lg=gb>

Англійсько-український словник. (n.d.). LingvoSoft. https://www.lingvozone.com/main.jsp?do=dictionary&action=setlanguages&language_id_from=23&language_id_to=41&x=26&y=12

Арабська мова

Субх, А., & Кочержинський, Ю. (Упоряд.). (2009). *Сучасний українсько-арабський словник : Близько 12500 слів* (І. В. Сівков, заг. ред.). Київський університет.

Субх, А., & Кочержинський, Ю., Ковальов, І., & Честнійша, А. (Упоряд.). (2015). *Сучасний арабсько-український словник: всеохоплюючий розгорнутий алфавітний словник, близько 120000 слів і виразів* (Т. 1–2) : Т. 1 (М. А. Субх, О. Г. Хоміцька, ред.). Університет “Україна”.

Болгарська мова

Стоянов, І. П., & Чмир, О. Р. (Уклад.). (1988). *Болгарсько-український словник.* Наукова думка.

Грецька мова

Бойко, Н. В., & Миронова, В. М. (2010). *Українсько-давньогрецько-латинський словник.* ВПЦ “Київський університет”.

Клименко, Н. Ф., Пономарів, О. Д., & Савенко, А. О. (Уклад.). (2008). *Українсько-новогрецький словник : 40 000 слів.* Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.

Клименко Н. Ф., Пономарів О. Д., & Чернухін Є. К. (Уклад.). (2005). *Новогрецько-український словник* I-е вид. 2003, II-е вид. 2005. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.

Огоновський, І. М. (1900). *Словар до Гомерової Одиссеї і Іліяди.* НТШ.

Сучалкін, О. В., & Ярмо, О. Ю. (Уклад.). (2015). *Давньогрецько-український словник.* ХНУ імені В. Н. Каразіна.

Утрінович, О. (Уклад.). (2015). *Новогрецько-український українсько-новогрецький практичний словник : Понад 22 000 слів та виразів.* Криниця.

Есперанто

Вербицький, К., & Кузьма, О. (1922). *Українсько-есперантський словник.* Коломия.

Паціорко, В., & Ковтонюк, Є. (2010). *Есперантсько-український словник* (Т. 1–2). Видавець Карпенко В.М.

Індонезійська мова

Лижик, М. (2013). *Індонезійсько-український словник*. Четверта хвиля.

Іспанська мова

Буній, О. (Уклад.). (1993). *Іспансько-український словник*. Видавництво УКУ ім. св. Климента Папи.

Буценко, О., & Жердинівська, М. (Уклад.). (1996). *Іспансько-український словник*. Основи.

Жердинівська, М. (Уклад.). (1993). *Українсько-іспанський словник*. Основи.

Мазура, О. (Автор-уклад.). (2009). *Іспансько-український, українсько-іспанський словник + граматика : 70000 слів*. Глорія Трейд.

Сахно, В., & Воронка, Г. (2013). *Іспансько-український словник, українсько-іспанський словник : Близько 440 000 од. пер.* (В. Т. Бусел, заг. ред.). ВТФ "Перун".

Сахно, В. Ф., & Коваль, С. А. (Уклад.). (1997). *Словник українсько-іспанський, іспансько-український* (В. Т. Бусел, заг. ред.). ВТФ "Перун".

Італійська мова

Алексієнко, Л., Козленко, І., Фічі-Джусті, Ф., & Двізова-Паладжі, І. (Уклад.). (2001). *Граматичний словник українських дієслів з італійськими еквівалентами*. <http://www.mova.info/italvoc.aspx?П1=94>.

Бусел, В. Т. (Уклад.). (2013). *Італійсько-український словник, українсько-італійський словник : Близько 440 000 од. пер.* Перун.

Дмитрієв, О. (Упоряд.). (2003). *Італійсько-український/українсько-італійський словник : 50 000 слів*. Перун.

Онацький, Є. (Уклад.). (1977). *Українсько-італійський словник*. Видавництво Українського католицького університету ім. Папи Климента.

Dizionario italiano-ucraino Online (короткий словник найчастотніших слів). (n.d.). http://www.personal.ceu.hu/students/97/Roman_Zakharii/dizionario.htm.

Їдиш

Тищенко, Д. (Уклад.). (2015). *Їдиш-український словник : 70 тисяч слів*. Арт Економі.

Торчинський, Й. В. (Уклад.). (1996). *Короткий їдиш-український словник*. Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України.

Китайська мова

Колодко, С. А. (2004). *Китайсько-український словник*. Консультант.
Шуп Чен. (1990). *Українсько-китайський словник*. Шан'у Іншугуаньс.

Корейська мова

Кім Сук Вон, Рижков, А. Г., & Міксьон, Ю. (Уклад.). (2010). *Українсько-корейський тематичний словник*. Видавничий дім Дмитра Бураго.

Латинська мова

Литвинов, В. (1998). *Латинсько-український словник : 10 тисяч найуживаніших латинських слів*. Українські пропілеї.

Петрова, Г. (2010). *Латинсько-український словотвірний словник : 20 000 слів*. Навчальна книга – Богдан.

Скорина, Л. П., & Скорина, О. А. (2004). *Латинсько-український, українсько-латинський словник*. Обереги.

Славинецький, Є., & Корецький-Сатановський, А. (1973). “Лексіконъ латинский” Є. Славинецького. “Лексикон словено-латинський” Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського (підгот. до вид. В. В. Німчук). Наукова думка.

Трофимук, М., & Трофимук, О. (2001). *Латинсько-український словник*. Видавництво Львівської богословської академії.

Чуракова, Л. П. (2005). *Українсько-латинський та латинсько-український словник*. Видавець Вадим Карпенко.

Молдавська мова

Пасат, О. О. (.). *Словник молдавсько-український = Dictionar moldovenesc-ucrainean* (Васіле Статі, наук. ред). ВМВ.

Німецька мова

Желеховский, Е., & Недільский, С. (Улож.). (1886). *Малоруско-німецький словар* (Т. 1–2). Друкарня тов. им. Шевченка.

Кміцикевич, В., & Спілка, В. (1912). *Німецько-український словар*. Накл. Української накладні.

Лещинська, В. М., Мазний, О. Г., & Сільвестрова, К. М. (Уклад.). (1959). *Німецько-український словник : Близько 50000 слів*. Радянська школа.

Мюллер, В. (Уклад.). (2005). *Великий німецько-український словник : Близько 170000 слів*. Видавничий дім “Чумацький шлях”.

Пророченко, О. П. (Уклад.). (1997). *Новий німецько-український, українсько-німецький словник : 45000 слів*. Аконт.

Рудницький, Я., & Кузеля, З. (Уклад.). (1943). *Українсько-німецький словник : 100000 слів*. Ляйпціг.

Чоботар, О. В., Каліущенко, В. Д., Оліфіренко, В. В. (Уклад.). (2009). *Великий сучасний німецько-український українсько-німецький словник*. БАО.

Перська мова

Мазепова, О. В., & Бочарнікова, А. М. (). *Персько-український словник*. Видавництво Київського університету.

Польська мова

Hrabec, S., & Zwoliński, P. (1957). *Słownik ukraińsko-polski*. Instytut Polsko-Radziecki. Państwowe Wydawn. Naukowe.

Бачинський, Д., Задніпряна, А., Хотинська, М. (Уклад.). (2006). *Польсько-український та українсько-польський словник : Близько 50 000 слів та словосполучень*. Чумацький Шлях.

Генсьорський, А. І. (Гол. ред.). (1958–1960). *Польсько-український словник (понад 100 тис. реєстрових слів)* (Т. 1–2). Видавництво АН УРСР.

Грицак, Є., & Киселівський, К. (Уклад.). (1990). *Українсько-польський і польсько-український словник : Ч. 1. Українсько-польський словник. Ч. 2. Польсько-український словник*. Międzymorze, НТШ. (Оригінальна робота опублікована оригінал 1931 р.).

Житар, У. В., Пікуль, С. А., Попов, Є. Ф., Слободян, Д. В. (Уклад.). (2010). *Польсько-український словник : близько 120 000 слів та словосполучень*. Чумацький Шлях.

Юрковський, М., & Назарук, В. (2003). *Українсько-польський, польсько-український словник*. Школа.

Португальська мова

Шекета, М. (Упоряд.). (1999). *Португальсько-український словник*. Віпол.

Дмитрієв, О. В. (Упоряд.). (2002). *Португальсько-український. Українсько-португальський словник : 50 000 слів*. Перун.

Румунська мова

Дгараса, С. (Уклад.). (1963). *Румунсько-український словник*. Бухарест.
Ботлунг, Л. (Уклад.). (2007). *Українсько-румунський словник : 60000 слів*. Чернівці.

Словацька мова

Бунганич, П. (Уклад.). (1985). *Словацько-український словник*. Словацьке педагогічне видавництво.

Попель, І. (Уклад.). (1960). *Українсько-словацький словник*. Словацьке педагогічне видавництво.

Сербська мова, хорватська мова

Менац, А., & Коваль, А. П. (1979). *Українсько-хорватський або сербський словник*. Видавництво Загребського університету.

Старослов'янська мова

Станівський, М. Ф. (1964). Старослов'янсько-український словник. В Станівський М. Ф. *Старослов'янська мова* (с. 430–460). Видавництво Львівського університету.

Турецька мова

Дерменджі, О. (2007). *Українсько-турецький, турецько-український словник* = *Українська-Türkçe, Türkçe-Українська Sözlük* (М. Прихода, ред., 2-е вид., виправ. і доповн.). Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Локота, О. П., & Карпенко, В. М. (Уклад.). (2008). *Українсько-турецький тематичний словник*. Видавець Вадим Карпенко.

Угорська мова

Удварі, І. (Ред.). (2005). *Угорсько-український словник І–Т (А–Л) : 39000 сл.* Ніредьгаза.

Лорант, К. (Уклад.). (1963). *Українсько-угорський словник*. Видавництво Угорської АН; Закарпатське обласне видавництво.

Рота, О.М., Сак, Ю. М., & Чучка, П. П. (Ред.). (1961). *Угорсько-український словник*. Видавництво Угорської АН, Закарпатське обласне видавництво.

Фінська мова

Зуб, Ю. (2012). *Фінсько-український словник*. Гельсінський університет.

Лесик, О. (Упоряд.). (2006). *Фінсько-українсько-англійський словник*. – Львів, 2006.

Французька мова

Авраменко, Л. М. (Уклад.). (2002). *Новий французько-український та українсько-французький словник*. Світовид.

Андрашко, К. М. (Уклад.). (1986). *Українсько-французький словник : Близько 20000 слів* (К. М. Тищенко, ред.). Радянська школа.

Андрієвська, О. О., & Яворська, Л. А. (Уклад.). (1955). *Французько-український словник : Близько 50000 слів*. Радянська школа.

Андрієвська, О. О., & Яворська, Л. А. (Уклад.). (1963). *Українсько-французький словник : Близько 50000 слів*. Радянська школа.

Бурбело, Б. І., Венгренівська, Г. Ф., Миханич, К. М. ... (Уклад.). (1982). *Французько-український словник : Близько 22000 слів*. Радянська школа. [2-е вид.] – 1989.

Бусел, В. (Уклад.). (2011). *Великий французько-український словник "Larousse" : Близько 420000 одиниць перекладу, слів та словосполучень*. Перун.

Венгренівська, Г. Ф., & Венгренівська, М. А. (Уклад.). (1987). *Французько-український фразеологічний словник : Близько 6000 фразеологічних одиниць*. Радянська школа.

Чеська мова

Андерш, Й. Ф. (1988). *Чесько-український словник* (Т. 1–2). Наукова думка.

Куримський, А., Шишкова, Р., & Савицький, Н. (Упоряд.). (1994–1996). *Українсько-чеський словник*. Академія.

Новак, І. (Упоряд.). (2008). *Чесько-український словник*. Чумацький шлях.

Японська мова

Бондаренко, І., & Хіно, Т. (1997). *Українсько-японський словник* (В. О. Карпенко, ред.). Альтернативи.

Бондаренко, І., & Хіно, Т. (1998). *Японсько-український, українсько-японський словник : Навчальний словник японських ієрогліфів*. Альтернативи.

Діброва, А., & Одинець, В. (1944). *Українсько-ніппонський словник* (Я. Сабуро, ред.). Харбін.

Михайлик, Г., Карпенко, В. (2007). *Українсько-японський тематичний словник*. Видавництво Вадима Карпенка.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Ян КАПРАНОВ
Тетяна ТРОНЬ

ДОДАТОК Б

Схема лексикографічного аналізу
й принципи лексикографування
у таблицях до підручника

“ОСНОВИ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ”

КИЇВ – 2023

СХЕМА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ

Зона словникової статті	Структура зони словникової статті
<i>Поле заголовного слова</i>	– Реєстрове слово. – Частина мови. – Орфографічна довідка.
<i>Поле дефініції</i>	– <u>Семантичний розвиток реєстрового слова</u>: ● семантизація заголовного, або реєстрового, слова (“номінальні” або “реальні” тлумачення / визначення); ● зміна значення у діахронічному / синхронічному зрізі; – <u>Деривати реєстрового слова</u>: ● словотворчі й фонетичні варіанти, їх похідні (діалектні й / або літературні форми); ● похідні від реєстрового слова (діалектні й / або літературні форми)
<i>Поле ілюстрації</i>	– Етимологічна довідка про реєстрове слово. – <u>Ілюстративний матеріал</u>: ● матеріал з художньої літератури; ● фразеологізація
<i>Додаткова інформація</i>	– <u>Бібліографія найважливішої літератури з питань реєстрового слова</u>: ● список лексикографічних джерел – <u>Форма подання матеріалу</u>: ● просодична характеристика (акценти / наголоси); ● система спеціальних поміток / словникових ремарок; ● коментарі / уточнення; ● ілюстративний матеріал; ● формули; ● знаки / символи; ● числа

ПРИНЦИПИ ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ

Традиційні принципи лексикографування

Лінгвоцентричний принцип лексикографування полягає в представленні реєстрових одиниць за одним із таких принципів:

- 1) *алфавітний* – за алфавітом;
- 2) *гніздовий* – об'єднання в одне “гніздо” (у межах однієї словникової статті) слів, які мають спільний корінь (підвид – алфавітно-гніздовий);
- 3) *ідеографічний* – слова згруповано та укладено за спільним значенням, або темою;
- 4) *інверсійний* (зворотній) – слово подано за алфавітом з кінця;
- 5) *частотний* – слово подано за спадання частот: від найбільш вживаного до найменш.

Лінгвістичні принципи лексикографування

Фонетичний принцип

За фонетичним принципом («як чуємо, так і пишемо») позначають:

- ✓ усі наголошені голосні: радість, доня, ручка, півень, день, лист;
- ✓ ненаголошені [а], [у], [і], а також [о], що стоїть не перед складом із наголошеним [у] або [і]: карамель, кулон, лінивий, морока;
- ✓ префікс с- перед кореневими к, п, т, ф, х: скрикнути, сплюснути, стримати, сформувати, схопити;
- ✓ групи приголосних, що утворилися внаслідок спрощення: виїзний, корисний, тиждень, бризнути;
- ✓ групи приголосних [ств], [цтв], [зтв] і суфікси -ськ-, -цьк-, -зьк-, що утворилися внаслідок додавання суфіксів до основ: козак — козацтво, убогий — убозтво, Рига — ризький;
- ✓ чергування приголосних: книжка — у книжці, нога — на носі — ніжка, вухо — на вусі — вушко.

Морфологічний принцип

Морфологічний принцип правопису вимагає однакового позначення на письмі значущих частин слова незалежно від їхнього реального звучання.

За морфологічним принципом пишуть:

- ✓ ненаголошені голосні [е], [и], а також [о], що стоять перед складом із наголошеним [у] або [і]: земля, тримати, мотузка, сопілка;
- ✓ приголосні, що змінюють своє звучання внаслідок уподібнення: рюкзак, нігті, безжальний;
- ✓ приголосні звуки, що спрощуються тільки у вимові: туристський, агентство;
- ✓ довгі звуки на межі значущих частин слова: віддаль, вознісся, хвилюються, миєшся.

Історичний (традиційний) принцип

Історичний (традиційний) принцип правопису полягає в тому, що слова, окремі частини слів чи букви пишуть так, як це робили раніше, за усталеною традицією. Їхнє написання не можна пояснити в сучасній мові дотриманням фонетичного або морфологічного принципів.

За традицією в українському письмі вживають:

- ✓ літери я, ю, є, що позначають один або два звуки, а також і, що позначає два звуки: завдання — зап'ястний, мюслі — зів'ю, сине — в'є, сузір'я;
- ✓ літеру щ на позначення двох звуків: щур, щавель;
- ✓ м'який знак: тінь, кріль, римський;
- ✓ подвоєні літери в іншомовних словах: Мекка, Руссо, бонна, ванна.

Смисловий (диференційний) принцип

Смисловий (диференційний) принцип вимагає різного написання:

- ✓ однозвучних слів, що мають різне значення (омонімів): Роман (ім'я) — роман (твір); Сонце (зірка) — сонце (світило); Іван Сила — неймовірна сила;
- ✓ паронімів: дружний — дружній;
- ✓ префіксів пре-, при-: премудрий — примудритися;
- ✓ слів разом та окремо: вивчив напам'ять — подарував на пам'ять.

Когнітивні принципи лексикографування
Синергетичні принципи лексикографування

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Ян КАПРАНОВ
Тетяна ТРОНЬ

ДОДАТОК В
Методичні рекомендації
до викладання навчальних дисциплін
лексикографічного спрямування

КИЇВ – 2023

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						Заочна форма						ср.
	усього			у тому числі			усього			у тому числі			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1													
Змістовий модуль 1. Статус лексикографії у сучасній лінгвістиці													
Тема 1. Лексикографія у її сучасних викликах. Теоретична і практична лексикографія.		1											
Тема 2. Розвиток і становлення лексикографії: історія, традиції, вигоди		1											
Тема 3. Сучасний словник як спосіб організації і представлення знань суспільства		1											
Тема 4. Принципи, функції і структура універсального словника. Метамова словника.		1											
Змістовий модуль 2. Дефініції поняття "словник" і "довідник" у сучасній лінгвістиці													
Тема 1. Дефініції поняття "словник" і "довідник" у сучасній науковій літературі		1											
Тема 2. Принципи і функції універсального словника		1											

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						Заочна форма						с.р.
	усього		у тому числі		усього		у тому числі		усього		у тому числі		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Тема 3. Місце "словника" і "довідника" у перекладацькій діяльності		1											
Змістовий модуль 3. Загальна типологічна класово-видова організація лексикографічних джерел													
Тема 1. Система лексикографічних джерел		1											
Тема 2. Енциклопедичні, лінгвістичні / філологічні, енциклопедично-лінгвістичні / енциклопедично-філологічні лексикографічні джерела		1											
Тема 3. Загальна типологічна класово-видова організація лексикографічних джерел (довідників). Критерії класифікаційного типу лексикографічного джерела (довідника)		1											
Змістовий модуль 4. Електронні словники і комп'ютерна лексикографія													
Тема 1. Термінологічний апарат електронної лексикографії. Макро- і мікροструктурні параметри електронних словників		1											
Тема 2. Перекладні електронні словники й он-лайн ресурси перекладача. Ілюстративні та візуальні електронні словники		1											

Змістовий модуль 5. Двомовні словники у перекладній лексикографії									
Тема 1. Загальна характеристика двомовних словників у перекладній лексикографії	1					1			1
Тема 2. Принципи двомовної лексикографії	1								
Змістовий модуль 6. Багатомовні словники у перекладній лексикографії									
Тема 1. Загальна характеристика багатомовних словників у перекладній лексикографії	1					1			1
Тема 2. Принципи багатомовної лексикографії	1								
Змістовий модуль 7. Термінологічні словники у перекладній діяльності									
Тема 1. Загальна характеристика термінологічних словників у перекладній лексикографії	1								
Тема 2. Принципи термінологічної лексикографії	1								
Тема 3. Загальна типологічна класифікаційна характеристика термінологічних словників	1								
Тема 4. Електронні термінологічні словники і глосарії	1								
Усього годин	54	20	-	-	-	-	-	2	2
ІНДІВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ									
Усього годин	54	20	-	-	-	-	-	2	2

ПЛАН ЛЕКЦІЙНО-ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЛЕКЦІЯ 1-2

СТАТУС ЛЕКСИКОГРАФІЇ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Проблемно-дискусійні питання:

1. Лексикографія у її сучасних викликах.
2. Теоретична і практична лексикографія.
3. Розвиток і становлення лексикографії:
  - 3.1. Історії формування лексикографії: дословниковий період, ранній словниковий період, період розвиненої лексикографії.
  - 3.2. Історія британської лексикографії.
  - 3.3. Історія українського словникарства.
4. Сучасний словник як спосіб організації і представлення знань суспільства.

Ключові слова:

основні терміни та поняття

лексикографія, металексикографія, теоретична лексикографія, практична лексикографія, лексикографічне джерело, довідник, словник, дословниковий період, ранній словниковий період, період розвиненої лексикографії, британська лексикографія, українське словникарство.

ЛЕКЦІЯ 3

ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ “СЛОВНИК” І “ДОВІДНИК” У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Проблемно-дискусійні питання:

1. Дефініції поняття “словник” і “довідник” у сучасній науковій літературі.
2. Принципи і функції універсального словника.
3. Структура універсального словника:
  - 3.1. Термінологічний апарат щодо систематизації словникових відомостей: укладання, моделювання, параметризація, проектування, конструювання.
  - 3.2. Зовнішня структура: мега і макроструктура.
  - 3.3. Внутрішня структура: мікро- і медіоструктура.
4. Метамова словника.
5. Лексикографічний параметр / лексикографічна параметризація.
6. Лексикографічні засоби.

Ключові слова:

основні терміни та поняття

словник, універсальний словник, структура словника, укладання, моделювання, параметризація, проектування, конструювання, зовнішня структура, внутрішня структура, мегаструктура, макроструктура, мікроструктура, медіоструктура, метамова словника, лексикографічний параметр, лексикографічна параметризація, лексикографічні засоби.

ЛЕКЦІЯ 4

ЗАГАЛЬНА ТИПОЛОГІЧНА КЛАСОВО-ВИДОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Проблемно-дискусійні питання:

1. Система лексикографічних джерел.
2. "Тип" лексикографічного джерела:
  - 2.1. Енциклопедичні словники (довідники).
  - 2.2. Лінгвістичні / філологічні словники.
  - 2.3. Енциклопедично-лінгвістичні / енциклопедично-філологічні словники.
3. Критерії класифікаційного типу лексикографічного джерела (довідника):
  - 3.1. Об'єкт словникового опису.
  - 3.2. Спосіб організації лексики.
  - 3.3. Кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації.
  - 3.4. Спосіб представлення лексичного значення слова.
  - 3.5. Функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці
4. Загальна типологічна класово-видова організація лексикографічних джерел (довідників).

Ключові слова:

основні терміни та поняття

система словників;
енциклопедичний словник (довідник); лінгвістичний / філологічний словник;
енциклопедично-лінгвістичний / енциклопедично-філологічний словник; критерій класифікаційного типу; об'єкт словникового опису; спосіб організації лексики; кількісний склад лексикографічного джерела / обсяг лексикографічної інформації; спосіб представлення лексичного значення слова; функції, цілі, призначення та параметри опису лексикографічної одиниці; типологічна класово-видова організація лексикографічних джерел (довідників).

ЛЕКЦІЯ 5-6

ЕЛЕКТРОННІ СЛОВНИКИ І КОМП'ЮТЕРНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Проблемно-дискусійні питання:

1. Термінологічний апарат електронної лексикографії: комп'ютерний словник, база даних, програма-оболонка, гіпертекст, програми для створення і редагування електронних словників (Dictionary writing systems).
2. Категорії електронних словників: словники-програми, портативні словники, словники-сканери, багатоплатформні словники, словники для мобільних пристроїв.
3. Макро- і мікроструктурні параметри електронних словників: засоби навігації, гіпертекстове посилання, гнучкість, модульність, юзабіліті тестування.
4. Перекладні електронні словники й он-лайн ресурси перекладача.
5. Ілюстративні та візуальні електронні словники.
6. Термінологічні електронні ресурси: словники, тезауруси, бази даних.
7. Електронні енциклопедії (довідники).

Ключові слова:

основні терміни та поняття

електронна лексикографія;
комп'ютерний словник; база даних; програма-оболонка; гіпертекст; програми для створення і редагування електронних словників; категорія електронного словника; словники-програми; портативні словники; словники-сканери; багатоплатформні словники; словники для мобільних пристроїв; макро- і мікроструктурні параметри електронних словників; засоби навігації; гіпертекстове посилання; гнучкість; модульність; юзабіліті тестування; ілюстративний / візуальний словник; тезаурус; електронна енциклопедія.

ЛЕКЦІЯ 7

ДВОМОВНІ СЛОВНИКИ У ПЕРЕКЛАДНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Проблемно-дискусійні питання:

1. Загальна характеристика двомовних словників у перекладній лексикографії:
  - 1.1. Дефініції поняття “двомовний словник”.
  - 1.2. Функції двомовних лексикографічних джерел (довідників).
  - 1.3. Структура двомовних лексикографічних джерел (довідників).
2. Принципи двомовної лексикографії.
3. “Полный англо-русский русско-английский словарь” (уклад. В.К. Мюллер, 2013 р.).
4. “Англо-український словник у 2 т.” (уклад. М.І. Балла, 1996 р.).

Ключові слова:

основні терміни та поняття

перекладна лексикографія;
двомовний словник; принципи
двомовної лексикографії.

ЛЕКЦІЯ 8

БАГАТОМОВНІ СЛОВНИКИ У ПЕРЕКЛАДНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Проблемно-дискусійні питання:

1. Загальна характеристика багатомовних словників у перекладній лексикографії:
  - 1.1. Дефініції поняття “багатомовний словник”.
  - 1.2. Функції багатомовних лексикографічних джерел (довідників).
  - 1.3. Структура багатомовних лексикографічних джерел (довідників).
2. Принципи багатомовної лексикографії.
3. Електронний багатомовний словник “LEXICOOL” (Режим доступу : <http://www.lexicool.com>).
4. Електронний багатомовний словник “MULTITRAN” (Режим доступу : <http://www.multitran.ru>).

Ключові слова:

основні терміни та поняття

перекладна лексикографія;
багатомовний словник;
принципи багатомовної
лексикографії; LEXICOOL;
MULTITRAN.

ЛЕКЦІЯ 9-10

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ СЛОВНИКИ У ПЕРЕКЛАДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблемно-дискусійні питання:

1. Загальна характеристика термінологічних словників у перекладній лексикографії:
  - 1.1. Дефініції поняття “термінологічний словник”.
  - 1.2. Функції термінологічних лексикографічних джерел (довідників).
  - 1.3. Структура термінологічних лексикографічних джерел (довідників).
2. Принципи термінологічної лексикографії.
3. Загальна типологічна класово-видова характеристика термінологічних словників:
  - 3.1. Суспільні науки.
  - 3.2. Природничі науки. Медицина.
  - 3.3. Математика. Інформатика. Техніка.
4. Термінологічні словники онлайн.
5. Термінологічні глосарії.

Ключові слова:

основні терміни та поняття

перекладна лексикографія,
термінологічний словник,
принципи термінологічної
лексикографії, термінологічний
глосарій.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студентів з дисципліни організується за двома формами:

- позааудиторна самостійна робота студентів;
- аудиторна самостійна робота студентів.

Перша форма – традиційна, яка виконується самостійно у вільний від занять, зручний для студента час, як правило, поза аудиторією, однак, інколи, з урахуванням специфіки дисципліни – в читальному залі, комп'ютерному центрі тощо.

Самостійна робота над змістовим модулем передбачає виконання різних видів завдань (репродуктивних, за зразком, реконструктивно-варіативних, частково-пошукових, навчально-дослідних); контроль готовності студента до лекційно-практичних занять, захист мультимедійних презентацій в режимі Power Point, Prezi до тем, які виносяться на самостійне опрацювання.

Друга форма самостійної роботи – аудиторна індивідуальна самостійна робота під керівництвом викладача, під час виконання якої студент отримує методичну допомогу щодо її виконання. Основні види самостійної роботи: консультації, індивідуальні навчальні завдання та інші види самостійної роботи.

ПОЗААУДИТОРНА САМОСТІЙНА РОБОТА

1. Індивідуальні та групові семестрові завдання для самостійної роботи студентів:

1.1. Виконання групових та індивідуальних проєктів (мультимедійних презентацій в режимі Power Point, Prezi) на запропоновану тематику з тих тем, які виносяться на самостійне опрацювання.

1.2. Творча презентація електронних ресурсів лексикографічних (довідникових) баз даних, характерних для сучасної перекладацької діяльності.

ТЕМАТИКА ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

№	Назва теми	Кількість годин
1.	Форд електронних ресурсів лексикографічних (довідникових) баз даних міжнародного рівня	2
2.	Encyclopedia Britannica [електронний ресурс]. – Mode of Access : http://www.britannica.com/	2
3.	Free Online Talking Dictionary of English Pronunciation [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://www.howjsay.com/	2
4.	Gemet Thesaurus [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://www.eionet.europa.eu/gemet	2
5.	Macmillan Dictionary and Thesaurus [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://www.macmillandictionary.com/	2
6.	Merriam-Webster Learner's Dictionary [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://www.learnersdictionary.com/	2
7.	UNESCO Thesaurus [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://databases.unesco.org/thesaurus/other.html	2
8.	Urban Dictionary [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://www.urbandictionary.com/	2
9.	Wikipedia, the Free Encyclopedia [Electronic Resource]. – Mode of Access : http://www.wikipedia.org/	2
10.	Wordnik [Electronic Resource]. – Mode of Access : https://www.wordnik.com/	2
	Разом: 10	20

Ці питання передбачають їх вивчення шляхом підготовки як індивідуальних проєктів у вигляді презентацій, так і групових.

АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ГРУПОВОГО ЧИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПРОЄКТУ (МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ У РЕЖИМІ MICROSOFT POWERPOINT, PREZI)

Мультимедійна презентація у режимі Power Point, Prezi повинна бути розрахована на 10–15 хвилин виступу студента(ів).

1. Перший слайд містить назву наукового проєкту, ПІБ, групу та факультет його виконавця(ів).

2. Другий слайд наочно представляє загальну постановку наукової проблеми та її актуальність для перекладацької лексикографії.

3. Третій слайд презентує мету і основне наукове завдання.

4. Решта слайдів присвячені викладу основних положень досліджуваної наукової проблеми, обов'язково з ілюстрацією мовного матеріалу (мова оригіналу і мова перекладу).

5. Останній слайд наочно презентує основні наукові результати досліджуваної проблеми, характерні для перекладацької діяльності.

6. До мультимедійної презентації додається доповідь обсягом 5–6 сторінок тексту з такими параметрами: кегль – Times New Roman, розмір – 14, інтервал – 1,5, абзац – 1,25 см.

1.3. Загальна характеристика словникової мікроструктури з дво- і / або багатомовного лексикографічного джерела.

ПРИКЛАД СЛОВНИКОВОЇ МІКРОСТРУКТУРИ

Англо-український, українсько-англійський словник (40 000 слів) / за ред. Ю. О. Жлуктенка. 1997.

осно́ва

1. (нижня частина) base, foot, bóttom;

2. перен. (головна частина) básis (pl. -ses);

3. ~и мн. principles, foundátions; (вихідні положення науки тж.) fundaméntals;

4. текст. warp;

5. хім., мат. base;

6. лінгв. stem;

◇ бра́ти за ~у, класти в ~у take as a básis, base up n; лежати в ~і form the básis (of).

Відповідь:

Реєстрове слово **осно́ва**, представлене в “Англо-українському, українсько-англійському словнику”, за редакцією Ю. О. Жлуктенка, містить 6 різнохарактерних дефініцій. Зразу звертаємо увагу на те, що у словах, у разі можливості, подається наголос для правильної вимови англійських відповідників.

Так, якщо дефініція 1 подає загальноживаний переклад реєстрового слова (base, foot, bóttom), то у дефініціях з 2 по 6 подаються різні типи ремарок: *стилістичні* (перен., текст.), *граматична* (мн.), *термінологічні* (хім., мат., лінгв.), що забезпечує користувача словником (можливо, перекладача) потужною експланаторною базаю при відтворенні різних відповідних у конкретному контексті. Зауважимо, що круглих дужках ( ) укладачі подають уточнення і коментарі.

1.4. Характеристика будь-яких двох словникових мікроструктур зі спільним реєстровим словом з різних електронних перекладних лексикографічних джерел.

ПРИКЛАД МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Модульна контрольна робота **Variant 1**

1. Give a short outline of British lexicography.
2. Read the text below and do the tasks after it.

Mainland Chinese shares surged nearly 8% on Monday despite the rest of Asian markets trading lower on Greece's rejection of austerity demands.

The Shanghai Composite was up 2.6% to 3,783.69 after the government announced measures over the weekend to stabilise the tumbling stock markets.

In an unprecedented move, brokerages and fund managers vowed to buy massive amounts of stocks backed by the state.

But, **Japan's** Nikkei 225 was down 1.3% to 20,281.99 on Greece's "no" vote.

The euro fell across the board after Greek voters overwhelmingly rejected the conditions of a bailout package from its creditors in a **referendum**, increasing the odds of the country's exit from the eurozone.

The euro was at \$1.1055 in Asian trade, recovering from one-month lows it hit earlier in the day.

Investors fled to the safe haven of the yen that rallied against the dollar and euro after Greek voters rejected the **bailout** terms by a wider margin than expected.

URL: <http://www.bbc.com/news/business-33404947>

- a) find the translation of the words and statements in bold in any dictionary and characterise their entries;
- b) find 2 entries for **referendum** in different translation dictionaries and find differences in their construction;
- c) translate the text using different types of dictionaries

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

При оцінюванні модульної контрольної роботи враховується обсяг і правильність виконаних завдань:

- а) оцінка “відмінно” ставиться за правильне виконання всіх завдань;
- б) оцінка “добре” ставиться за виконання 75 % усіх завдань;
- в) оцінка “задовільно” ставиться, якщо правильно виконано більше 50% запропонованих завдань;
- г) оцінка “незадовільно” ставиться, якщо завдань виконано менше від 50 %.

Неявка на модульну контрольну роботу – 0 балів.

Ці оцінки трансформуються в рейтингові бали у такий спосіб:

- “5” – 50 балів;
- “4” – 40 балів;
- “3” – 30 балів;
- “2” – 20 балів.

Неявка на МКР – 0 балів.

СПИСОК КОНТРОЛЬНИХ ПИТАНЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАЛІКУ / ІСПИТУ

1. Лексикографія у її сучасних викликах. Теоретична і практична лексикографія.
2. Лінгвістична традиція укладання лексикографічних джерел.
3. Розвиток і становлення лексикографії як науки. Історія формування лексикографії: дословниковий період, ранній словниковий період, період розвиненої лексикографії.
4. Історія британської лексикографії.
5. Історія українського словникарства.
6. Сучасний словник як спосіб організації і представлення знань суспільства. Дефініції понять “словник” і “довідник”
7. Принципи і функції універсального словника. Структура універсального словника.
8. Термінологічний апарат до систематизації словникових відомостей: укладання, моделювання, параметризація, проектування, конструювання.
9. Зовнішня і внутрішня структура лексикографічного джерела. Мега-, макро-, мікро- і медіоструктура.
10. Метамова словника.
11. Лексикографічний параметр/лексикографічна параметризація.
12. Система лексикографічних джерел.
13. “Тип” лексикографічного джерела. Енциклопедичні, лінгвістичні / філологічні, енциклопедично-лінгвістичні / енциклопедично-філологічні словники.
14. Критерії класифікаційного типу лексикографічного джерела (довідника):
15. Загальна типологічна класово-видова організація лексикографічних джерел (довідників).
16. Термінологічний апарат електронної лексикографії: комп’ютерний словник, база даних, програма-оболонка, гіпертекст, програми для створення і редагування електронних словників (Dictionary writing systems).
17. Категорії електронних словників: словники-програми, портативні словники, словники-сканери, багатоплатформні словники, словники для мобільних пристроїв.
18. Макро- і мікроструктурні параметри електронних словників: засоби навігації, гіпертекстове посилання, гнучкість, модульність, юзабіліті тестування.
19. Перекладні електронні словники й он-лайн ресурси перекладача.
20. Ілюстративні та візуальні електронні словники.
21. Термінологічні електронні ресурси: словники, тезауруси, бази даних.
22. Електронні енциклопедії (довідники).

23. Загальна характеристика двомовних словників у перекладній лексикографії.
24. Структура і функції двомовних лексикографічних джерел (довідників).
25. Принципи двомовної лексикографії.
26. Загальна характеристика багатомовних словників у перекладній лексикографії.
27. Структура і функції багатомовних лексикографічних джерел (довідників).
28. Принципи багатомовної лексикографії.
29. Загальна характеристика термінологічних словників у перекладній лексикографії:
30. Структура і функції термінологічних лексикографічних джерел (довідників).
31. Принципи термінологічної лексикографії.
32. Загальна типологічна класово-видова характеристика термінологічних словників:
33. Термінологічні словники онлайн.
34. Термінологічні глосарії.

Верстка, дизайн макету та обкладинки
Олена Григоренко

Підписано до друку 01.03.2023 р. Формат 60x84 1/16
Папір друк. № 1 Спосіб друку офсетний. Обл.-вид. арк. 17,48
Умовн. друк. арк. 18,59 Умовн. фарбо-відб. 18,59
Тираж 100. Зам. № 23-128

Видавничий центр КНЛУ
Свідоцтво: серія ДК 1596 від 08.12.2003 р.

Віддруковано «Видавництво Ліра-К»
03115, Київ, вул. Василя Стуса 22/1
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
Серія ДК № 3981.